STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 09369

ALE VERK

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust

Arie & Ida Crown Memorial

The Seymour Grubman Family

David and Barbara B. Hirschhorn Foundation

Max Palevsky

Robert Price

Righteous Persons Foundation

Leif D. Rosenblatt

Sarah and Ben Torchinsky

Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE

National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פּרץ

פֿאָלקסטימליכע געשיכטען

ווילנער פֿאַרלאַג פֿון ב. א. קלעצקין

Printed in Poland

I. L. Perec. „Far Klejn un Grejs“.

Drukarnia „Wydawnictwo Wileńskie“ B. Kleckina,
M.-Stefańska 23.

אינהאַלט:

	זייט
ביים גוסס צו־קאָפּענס	5
דריי מתנות	13
איין אָבקומעניש	25
זיבּן גוטע יאָהר	37
די תאוה צו קליידער	42
אַראָפּגעלאָזטע אויגען	50
לא תחמוד	64
נסים אויפן ים	71
דער קונצען מאַכער	80
ס'אי'גוט	86
דער הינדטעשער סדר	92
צוויי וועגען; צוויי משלים	97
אַ קאַפּיטעל תהלים	104
שמע ישראל	118
דער אוצר	133
נחת פון קינדער	138
אַ גאַנץ יאָהר שכור—פורים ניכטער	149
מסירת נפש	155
דריי חופות	200

ביים גוסס צו קאפּענם

דער שמש פון גן־עדן — אַ ליכטיגער מלאך — איין אָפּגלאַנץ פון זיין ליעבען נאָמענס שטראהלענדיגער גענאד, קומט איין מאָל פאַרנאַכט פון גן־עדן אַרוים און עפענט, צורודערט און פערזאָרגט, אַ פענסטעריל פון הימעל, בויגט אַרוים דעם שטראהלענדיגען קאָפּ און ווענדעט זיך מיט אַ טרויעריגער, ציטערדיגער שטימע צו דער אונטערגעהענדיגער זון און פרעגט:

— ווייסטו נישט, זון, וואָס ביי לייב׳ל קאָנסקיוואָלער טהוט זיך?

די זון שווייגט; זי ווייסט נישט.

נאָך אונרוהיגער ציהט דער מלאך זיין שטראהלענדיגען קאָפּ צוריק.

און נישט אומזיסט איז אונרוהיג דער מלאָך.

שוין מכמה וכמה שנים רוישען צוויי מאָל אין טאָג אַלע זיעבען הימלען מיט לייב׳ל קאָנסקיוואָלער׳ס „שמע ישראל"...

ווי אַ זילבערנער שרויט צושיט זיך זיין „אֶחָ— — —ד" צו־פוסענס ביים כסא הכבוד... און עס קאָלערט זיך דער „אֶחד" און זומט, און ברומט, און זיעדט, ווי אַ מתנה זומער־פויגלעך, וואָס גלוסט און בענקט צו דער פלאַם, ווערט ציגעצויגען צו איהר און בריהט זיך און ברענט אין איהר, מיט׳ן גרעסטען תענוג פון „יסורים של אהבה"...

דאָס לעצטע מאָל האָט ער איהם צו שחרית געהערט.

צו מנחה האָט ער שוין געפעהלט.

אין בעט אין לויב־געזאנג פון אַלע וועלטען איז דעריבער אַ פּגימה געווען...

אין אָרקעסטער איז פּלוצלונג שטיל געוואָרען אַ כלי; אַ סטרונע ביי איין ערשטער פידעל האָט געפּלאַצט און איז פערשטומט געוואָרען.

צי האָט לייבל קאָנסקיוואָלער פערגעסען צו דאַווענען מנחה?
וועט ער זאָגען צוויי שמונה־עשרה׳ס ביי מעריב?

גיעדריגער לאָזט זיך דערווייל אַראָב די זון. די שטיל בעהאַלטענע שאָטענס קריגען רשות, אַרויסצוקומען פון זייערע בעהעלטענישען, — און זיי קריכען אַרוים פון די שפּאַלטען אין די פעלזען ביי ימים, פון גריבער און היילען אין וויסטע מדבריות, פון אונטער בוימער און צווישען צווייגען און בלעטער אין די טיעפסטע וועלדער... און זיי פערשפּרייטען זיך איבער׳ן ישוב און פלעכטען זיך אַרום און אַרום...

און אָט איז אַראָב די זון אינגאַנצען. לבנה און שטערן בלאַנקען שטיל־שווייגענדיג אויף און נעהמען איבער די ממשלה איבער דער וועלט אויף איבער נאַכט... און זיי שפּינען און וועבען זייער פער׳כשופט שפּינוועבס — אַ זילבער־דינע נעץ איבער דער פערמאַטערטער ערד...

און גלייך מיט דער זון איז איבער׳ן הימעל פערזונקען געוואָרען די חיה מיט דער אויפשריפט „אמת" אויפ׳ן שטערן, און צוזאַמען מיט דער לבנה איז אַרויסגעשוואומען פון דער צווייטער זייט די חיה מיט דער זילבערנער טרעסט אויפ׳ן שטערן און מיט דער אויפשריפט „אמונה"...

און באַלד עפענען זיך שטיל־שווייגענדיג די טהויערען פון הימעל, און לאָזען אריין גאַנצע מחנות נשמות פון איינגעשלאָפענע מענשען, וואָס קומען נאַכט אויף נאַכט אַרויף און פערשרייבען אין די הייליגע ביכער, ווי אַזוי עס האָט זיך אָבגעלעבט דער טאָג...

און עס סקריפּען די פעדערן, און עס רוישען מיליאָנען — מילאַסען פליגעל, טהייל ווייסע ווי שניי, ס׳רוב גראָהע און פערפלעקטע, מאַנכע אויך רויט פערבלוטיגטע...

און אַלע זיעבען הימלען ווערען פול מיט אַ געמישט גערויש פון געבעט, חרטה, בענקעניש, ליעבשאַפט, האָפנונג און שרעק... און פּלוצלינג בלייבט אַליץ ווי פערשטאַרט.

אַרום כסא הכבוד וויקעלט זיך שטיל אַ זילבערנער נעבעל, וויקעלט זיך און וויקעלט זיך און ווערט טונקעלער און טונקעלער...

און פון אונטערן נעבעל הערט זיך אַ ברומען ווי פון אַ טויב:
„וועה איז מיר, וואָס איך האָב החרוב געמאַכט מיין הויז...
„וואָס איך האָב פערברענט מיין פּאַלאַץ....
„וואָס איך האָב פערטריבען מיין זוהן, מיין איינציגען זוהן"...
און אַ שוידער פון רחמנות געהט דורך אַלע זיעבען הימלען...

און עס ווערט ווייטער שטיל, אַלץ האָט זיין אָטהעם פערהאַלטען, וואַרטענדיג ווי אויף אַ נס, אויף עפּעס אַ וואונדער, אויף אַ בשורה אַ נייע...

עס איז אָבער גאָר נישט געשעהן...

עס דערהערט זיך פון אונטען אַ קול: עס קרייהט דער האָהן.

פון כסא הכבוד גיעהט אָב דער נעבעל, דער פער׳כשופטער שוידער פלאַצט און צורינט... עס עפענען זיך ווייטער די פענסטער פון הימעל, די נשמות פליהען צוריק אַרויס... מלאכים מיט בריליאַנטענע פלעדער-ווישען יאָגען אַרויס די פערשפּעטיגטע, די פערציטערטע, פערוויינטע און טיעף דערשראָקענע...

עס דויערט נישט לאַנג, און מען הערט ווי מען קלאַפּט אונטען צו הצות...

באַלד הויבט אָן בלאַס און בלאַסער צו ווערען דער צייכען „אמונה" אויף דער זילבערנער טרעפּט. אַ דינער, רויטליכער שטראַהל וועקט זיך פון מזרח-זייט...

דער גן-עדן-שמש וועקט זיך ווי פון אַ טיעפען חלום, גיעהט צו און עפענט נאָך אַמאָל אַ פענסטעריל אין הימעל, בויגט אַרויס דעם קאָפּ און רופט, פרעגענדיג:

— לבנה און שטערן, איידער איהר פערשווינדט, צי קענט איהר מיר נישט זאָגען, וואָס עס האָט מיט לייביל קאָנסקיוואָלער פּאַסירט?

און דעמאָלט האָט זיך גאָלדען-צופלאַקערט אַ קליין שטערענדעל פון ווייטען, איז צוגעשוואומען צום פענסטעריל און האָט געענטפערט:

— איך וויים, ליכטיגער מלאך!

איך בין דורך קאָנסקיוואָלע געשוואומען און האָב אין זיין פענסטעריל אַריינגעקוקט... ער שטאַרבט, לייבל קאָנסקיוואָלער... איין אַלטער מאַן... זיין ווייסע באָרד איבער דער קאָלדרע בלאַנקט ווי ריין זילבער... נאָר דאָס פנים איז איינגעשרומפּען און געל... איך האָב געזעהען, ווי מען האָט איהם אַ פעדער אונטער די נאָזלעכער געלעגט; איך האָב אָבער נישט געזעהען, זי זאָל זיך ריהרען.

און דער מלאך, דער שמש פון גן-עדן, האָט ביי קיינעם קיין רשות נים גענומען, על דעת עצמו איז ער אַראָבגעשאָסען אויף דער ערד נאָך לייבל קאָנסקיוואָלער׳ס נשמה.—

עס וועט איין אומגעריכטע פרייד זיין אין גן-עדן.

אַזוי האָט ער געטראַכט.

פלינק פליהען מלאכים, נאר — די שווארצע ווי די ווייסע...

און אז דער ליכטיגער מלאך איז אראבגעקומען, האט ער שוין געטראפען א פינסטערן מלאך ביי׳ם גוסס צו־קאפענס...

צי איז דער פינסטערער פריהער ארויס, צי האט ער צו אונז א קירצערן וועג? ווער ווייסט?

— וואס טהוסטו דא? וואונדערט זיך דער ליכטיגער מלאך, דערשראקען. עס איז דאך לייב׳ל קאנסקיוואלער!

— איז וואס? לאכט דער שווארצער. און צוויי שורות ווייסע צייהן בליצען איהם ארויס פון אויסגעקרומטען מויל...

— דאס איז מיין נשמה! איך בין שמש פון גן־עדן.

— זעהר אנגענעהם! מאכט דער שווארצער א העו׳ה; איך בין נאר א לאפיטוט פון גיהנם, נאר לא׳מיר זעהען!

און ער גיט א שאר מיט א פוס אונטערן קראנקענס בעט, און עס רוקט זיך ארויס א פערבונדענער זאק.

— וואס ליעגט דא אין זאק?

— טלית ותפלין, וויל דער גוטער מלאך טרעפען.

— אונטערן בעט בעהאלטען? עברות בעהאלט מען!

און ער בויגט זיך אראב צום זאק און בינדט איהם אויף, און עפענט איהם, און דערלאנגט איהם א שטויס מיט׳ן פוס — א גאלדענער גלאנץ ווארפט זיך איבער דער שטוב, א גאלדענער קלאנג לויפט איהם נאך — גאלדענע רענדלעך שיטען זיך אויס...

— גנבה־געלד, גזלה־געלד! רופט אויס דער שווארצער מלאך: אויסגענארט ביי נישט קלוגע, גערויבט ביי אלמנות, געגזלט ביי יתומים, פון צדקה פושקעס ארויסגענומען... מיט בלוטיגע טרעהרען זענען זיי געוואשען און הארציגע בלוט־פלעקען קלעבען אן זיי... און זעה, ווי ער וועקט זיך, אז מען רידערט זיין געלד!

מיט פערשלאסענע אויגען ווארפט זיך דער גוסס...

פערציטערט בלייבט דער ווייסער מלאך און פערשטעלט זיך דאס פנים מיט דער ערשטער פאר פליגעל... דורך א שפאלט פון לאדען רייסט זיך אריין א שטראהל פון דער מארגענדיגער זון, ער פאלט איבער׳ן גוסס׳עס ברעמען — זיי ציטערן.

צום לעצטען מאל עפענט ער האלב די אויגען אויף:

— ווער איז דא? פרעגען די פערשמאכטע, פערגעלטע ליפען מיט

אַ שאָרך פון אַ פערפוילטען בלאַט...

— איך! ענטפערט דער שלעכטער מלאך: איך, וואָס איך בין נאָך דיין נשמה געקומען... קום!

— וואו אַהין?

— אין גיהינם אַריין!

פאַר שרעק פאַלען דעם גוסס צוריק די אויגען צו.

— בעט, בעט גאָט! רופט דער גוטער מלאך: טהו תשובה... עס איז נאָך צייט... זיי מפקיר דיין געלד...

— שמע... הויבט דער גוסס אָן.

— ער וועט ניט מפקיר זיין! זאָגט דער שלעכטער מלאך און לעגט זיין שווערען, שוואַרצען פליגעל איבער'ן גוסס'עס פנים, און אונטערן פליגעל ווערט דאָס קול צוזאַמען מיט'ן גוסס דערשטיקט.

דער ווייסער מלאך רוקט זיך צוריק אָב פערשעמט

II.

אין אַ פינסטערער, פערגאָסענער האַלבער נאַכט, צווישען געדוי'ש, געשריי און געפילדער אין גיהינם, שניידט זיך דורך אַ שאַרף־שניידענ־דיגער בעפעהל:

— נחמן'קע פון זבאַראַזש געהט אויס... ער פלעגט זיך שניידען די נעגעל נישט איבערגעהיפּ'ט, אַוועקוואַרפען... נישט איין מאָל פערגעסען מנהה צו דאַווענען,— ווער געהט נאָך דיין נשמה?

— איך!— רופט זיך אָן אַ מלאך־הבלה!

— גרייט דערוויל צו אַ קאָכענדיגען קעסעל סמאָלע.

ער שפּרינגט אונטער און פליהט אַרויס פון גיהינם...

געשווינד פליהען שלעכטע מלאָכים, צום גליק אָבער גוטע אויך; די גוטע זענען אפשר ווייטער פון אונז, נאָר דאָס גרעסטע רחמנות טראָגט זיי...

און אַז דער מלאך־חבלה איז צום קראַנקענס בעט געקומען, האָט ער שוין צו־קאָפּענס אַ ווייסען גוטען מלאך געטראָפען. ער איז געזעסען און האָט געטרייסט:

— שרעק זיך נישט, אָרימער מענש, פאַר'ן טויט... עס איז נאָר אַ בריק, אַ קורצע גרעניץ צווישען פינסטערקייט און ליכט... פון זאָרג

און אומרוה איין איבערגאַנג צו רוה און גליק...

נאָו דער קראַנקער, דוכט זיך, הערט נישט; ער איז פערטראָגען, און די פלאַמעדיגע אויגען בלאָנדזען אַרום אויף די ווענד...

און דער שוואַרצער מלאך בלייבט שטעהן בײ דער טהיר און קוקט פערוואונדערט...

— האָסט נישט קיין טעות, הרר? פרעגט ער דעם ליכטיגען מלאך.

— ניין! ענטפערט דער גוטער: איך בין געשיקט געוואָרען נאָך דער נשמה, נאָך דער ריינער בארמהערציגער נשמה; דו קענסט איבער איהר קיין שליטה נישט האָבען!

— ער האָט נישט על פי דין די נעגעל געשניטען!....

— איך וויים, האַקט איהם איבער דער גוטער מלאך; נאָר דערפאַר קיין איינציגע רגע פאַר זיך נישט געלעבט... נאָר פאַר שוואַכע און קראַנקע, פאַר אַלמנות און יתומים, פאַר פערפינסטערטע, פערוואָגעלטע, פערמאַטערטע.....

— בײ אונז אין בוך איז פערשריבען, וויפיעל מאָל ער האָט מנחה פערפעהלט....

— נאָר קיינמאָל נישט פערפעהלט, ווען מען האָט געדאַרפט עמיצען העלפען. קיינמאָל נישט פערגעסען צו טרייסטען, צו האַרציגען און צו קרעפטיגען דאָרט, וואו די פליגעל זענען אָראָבגעפאַלען מיעד, וואו די גאַל האָט געזאָלט די ריינסטע נשמה פערגיסען, וואו די לעצטע האָפנונג האָט זיך געדאַכט, איז פערשוואונדען... ער האָט זיך קיין הויז נישט געבויט... דאָס דאַך איבער'ן קאָפּ נישט פעררינכט, זיין בעט זיך נישט וויך געבעט, קיין ליעבשאַפט בײ קיין פרוי נישט געזוכט, אויף קיין נחת פון קינדער נישט געהאָפט... נאָר אַלץ פאַר אַנדערע... ווייל אַלע אַנדערע האָט ער געהאַלטען בעסער פאַר זיך...

שוואַרצע וואָלקען ציהען זיך אין דרויסען איבער'ן הימעל... אויף אַ רגע שניידט זיי דורך אַ בליץ, נאָר ער ווערט פערלאָשען און נאָך פעסטער ציהען זיך, נאָך ענגער שליסען זיך צוזאַמען די דיקע, פינסטערע וואָלקענס.

דער בליץ האָט צום לעצטען מאָל דעם גוסס געוועקט.

— ווער איז דאָ בײ מיר? ווער זיצט מיר צוקאָפּענס? פרעגען די פערברענטע ליפען.

— איך, איך, אַ ליכטיגער מלאך, פון זיין ליעבען נאָמען'ס ליכטיגער

פמליא... און פון זיין ליעבען נאָמען נאָך דיין נשמה געשיקט!... קום מיט מיר!

— וואו אַהין? פרעגט דער קראַנקער.

— צום הימעל אַרויף, אין גן־עדן אַריין!

— הימעל... גן־עדן... שטאַמעלט נאָך דער גוסס אין היץ: און ווי אַזוי לעבט זיך דאָרט אין הימעל, אין גן־עדן דאָרט?

— גוט... פון גאָטס גענאָד בעשטראַהלט, אין גלאַנץ פון כסא הכבוד... מיט גאָלדענע קרוינען אויף די קעפּ...

— גלאַנץ... גאָלד... קרוינען... שטאַמעלט דער גוסס נאָך: וואָס וועל איך דאָרט טהון?

— ועסט נישט דאַרפען טהון... דאָרט איז אייביג רוה, אייביג ליכטיגער נחת, אָהן אויפהער שטראַהלענדיג גליק.... קום!

— אָבער וואָס וועל איך דאָרט טהון? דרעהט זיך מיט'ן לעצטען כח דער גוסס אוים צו'ם מלאך: איז דאָרט דאָ וועמען צו העלפען, געפאַלענע אויפצוהייבען, קראַנקע צו היילען, הונגעריגע צו זעטיגען, דאָרשטיגע די ליפען צו נעצען, פערלוירענע צו זוכען און געפינען? דאָס איז דאָך מיין גליק געווען!...

— ניין, דאָס נישט! — ענטפערט מיט אַ נישט זיכער קול דער מלאך: דאָס איז דאָרט נישט פערהאַן, דאָרט ועט קיינער נישט דאַרפען דיין הילף...

— און וואָס וועל איך דאָרט טהון, מלאך? דאָרט וואו קיינער ברויך מיין נשמה נישט, מיין האַרץ נישט; נישט מיין רחמנות'דיגע טרעהר אין אויג, נישט מיין וואָרט צו טרייסטען פון מויל, און נישט מיין האַנד, אויפגעהויבען צו ווערען פון גרוב?

דער שלעכטער מלאך הערט און שטעקט אַרוים די צונג און בעלעקט זיך... אַ הוזק־שמייכעל לעגט זיך איהם איבער'ן מויל פון אויער צו אויער... ער עפענט דאָס מויל און צוויי שורות ווייסע ציינער בליצען אויף אין דער פינסטערער שטוב...

און צורודערדט זיצט דער ליכטיגער מלאך און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן דעם גוסס....

— וואָס פאָרט, מלאך! וואָס פאָרט?

און דער גוטער מלאך דרעהט זיך אוים צום פענסטער און קוקט אַרוים צום הימעל און וואַרט פון דאָרט אַיין עצה און אַ ראָטה... נור פערשלאָסען איז דער הימעל; אָהן אַ וואָרט, אָהן אַ שטראַהל, אָהן אַ פונק... און עס יאָגען אָן אַלץ נייע און נייע, אַלץ שווערערע און שווערערע וואָל־

קענס — אַ שאָטען פאַלט איבער'ן ליכטיגען מלאך'ס פנים, דער הימעל זעהט אויס האַרט און בייז, אָהן רחמנות זעהט ער אויס, ער האָט אידם נאָך קיינמאָל אַזוי נישט געזעהן... ער בלייבט פערציטערט.

מיט דער ווייליע בענוצט זיך דער שלעכטער מלאך און גענעהענט זיך צום בעט פון דער צווייטער זייט.

— קום בעסער מיט מיר, רוימט ער איין דעם גוסס.

— וואו אַהין?

— דאָרט וואו דיין האַרץ געלוסט... צו די אונגליקליכע, הונגריגע, לעכצענדיג־דורשטיגע... צו די פערהלש'טע און פערמאַטערטע, צו די פערלוירענע, פערשאָלטענע, צו די פון גאָט פערגעסענע... העלפען וועסט דו נישט קענען, אָבער צוזאַמען לוידען, מיטפיהלען...

— איך געה! איך געה! רופט דער קראַנקער אויס מיט קראַפט — — — און דער ווייסער מלאך איז אַוועק מיט ליידיגע הענד.

דריי מתנות.

א) אויבען ביי דער וואג.

אמאל, מיט יאהרען און דורות צוריק, איז ערגיץ נפטר געוואָרען א יוד.

מילא, א יוד איז נפטר געוואָרען — אייביג לעבען קען מען ניט — טהוט מען איהם זיין רעכט... ברענגט מען איהם צו קבורת ישראל...

נאָך סתימת הגולל, דער יתום זאָגט קדיש — פליהט די נשמה ארויף, צום משפט, צום בית־דין של מעלה...

קומט זי ארויף, הענגט שוין דאָרט פאר'ן בית־דין די וואָג, אויף וועלכער מען וועגט די עברות און די מצוות...

קומט דעם בר־מנן'ס סניגור, זיין געוועזענער יצר טוב — און שטעלט זיך מיט א קלאָר ווייס זעקיל ווי שניי אין דער האנד, ביי דער וואָגשאָל פון דער רעכטער זייט...

קומט דעם בר־מנן'ס קטיגור — זיין געוועזענער יצר הרע, דער געוועזענער מסית ומדיח — און שטעלט זיך, מיט א קויטיג זעקיל אין דער האנד, ביי דער וואָג־שאָל אויף דער לינקער זייט...

אין ווייסען קלאָרען זעקיל זענען מצוות, אין ברודיג שווארצען זעקיל — עבירות. שיט דער סניגור, פון שניי־ווייסען זעקיל אויף דער וואָג־שאָל פון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקען זיי ווי פארפומעס און לויכטען ווי די שטערנדלעך אין הימעל.

שיט דער קטיגור פון ברודיגען זעקיל ארויס, אויף דער וואָג־שאָל פון דער לינקער האנד, עבירות — זענען זיי, נישט פאר אייך געדאכט, שווארץ ווי קויל און א ריח האָבען זיי — סאמע־ראָדנע פעך און סמאָלע.

שטעהט אזוי די אָרימע נשמה און קוקט, און גאפט — זי האָט זיך גאָר ניט געריכט, עס זאָל זיין אזא הלוק צווישען „גוט" און „שלעכט";

דאָרט האָט זי גאַנץ אָפּט ביידע נישט דערקענט, איינעם פאַר'ן אַנדער'ן גענומען.

און די וואָג-שאָלען הויבען זיך פאַמעליך, אַרויף און אַראָב, אַמאָל די, אַמאָל יענע... און דאָס צינגעל ביי דער וואָג-שאָל אין דער הויך ציטערט, נעהמט זיך אויף אַ האָר לינקס, אויף אַ האָר רעכטס...

נור אויף אַ האָר... און נישט מיט אַ מאָל! אַ פּראָסטער יוד געווען, אָהן גרויסען „להכעיס", ווי אויך אָהן „קדוש השם"... אַזוי — קליינע מצוה'ליך, קליינע עברה'ליך, שרעטעליך, שטויבעליך... טיילמאָל — קוים מיט'ן אויג צו דערזעהן.

און פונדעסטוועגען, אַז דאָס צינגעל רוקט זיך אויף אַ האָר רעכטס, הערט זיך אין די עולמות העליונים אַ קלאַנג פון שמחה, פון נחת; רוקט זיך עס אָבער, הס ושלום, לינקס, שלאָגט זיך אַרויס אַ זיפץ פון עצבות, ביז ער דערגרייכט צום כסא הכבוד.

און די מלאכים שיטען פאַמעליך, מיט כונה. אַ שרויט נאָך אַ שרויט, אַ שטויב נאָך אַ שטוב, ווי פשוט'ע בעלי-בתים ליציטירען „אתה הראית", אַ פּרוטה און נאָך אַ פּרוטה...

נור אַ ברונעם שעפט זיך אויך אויס, די זעקליך ווערען ליידיג.

— שוין? פרעגט דער בית-דין-שמש — אויך אַ מלאך צווישען אלע מלאכים.

דער יצר טוב, ווי דער יצר הרע, דרעהען אויס די זעקליך קאָפּויר: נישטאָ מעהר! און דעמאָלט געהט דער שמש צו צום צינגעל זעהן, ווי עס האָט זיך אָבגעשטעלט: רעכטס צי לינקס.

קוקט ער און קוקט אַזוי, און זעהט אַזוינס, וואָס עס איז נאָך ניט געשעהען, זינד הימעל און ערד זענען בעשאַפען געוואָרען...

— וואָס דויערט אַזוי לאַנג? פרעגט דער אב-בית-דין.

שטאַמעלט דער שמש:

— גלייך! דאָס צינגעל שטעהט אין סאַמע-ראָדנע מיט!...

די עברות האָבען גלייך געוואויגען מיט די מצוות.

— אַקוראַט? פרעגט מען נאָך אַמאָל פון בית-דין של מעלה'ס טיש.

קוקט ער נאָך אַמאָל דער שמש און ענטפערט:

— אויף דער האָר!

האָט דאָס בית-דין של מעלה אַ ישוב און גיט, נאָכ'ן ישוב הדעת, אַרויס אַ פסק כהאי לישנא:

„היות די חטאים וועגען נישט איבער די מעשים טובים — קומט דער נשמה קיין גיהנם נישט...

„און פֿון צווייטען צד — וועגען די מצוות נישט מעהר פֿאַר די עברות, — קען מען איהר נישט עפֿענען די טויערן פֿון גן־עדן.

„על כן נע־ונד זאָל זי זיין...

„זאָל זי אַרומפֿליהען אין דער מיט, צווישען הימעל און ערד — ביז גאָט וועט זיך אָן איהר דערמאַנען און דערבאַרמען זיך, און צו־רופֿען צו זיך מיט זיין גנאָד“.

און דער שמש נעהמט די נשמה און פֿיהרט זי אַרויס.

יאָמערט נעביך די נשמה און קלאָגט אויף איהר מזל.

— וואָס וויינסטו אַזוי? פֿרעגט ער זי: וועסט נישט האָבען קיין נחת און פֿרייד פֿון גן־עדן, וועסט דו דאָך אָבער אויך נישט האָבען קיין צער און יסורים פֿון גיהנם, — קוויט!

די נשמה אָבער לאָזט זיך נישט טרייסטען:

— בעסער די גרעסטע יסורים, זאָגט זי, איידער גאָר נישט! גאָר נישט איז שרעקליך!

קריגט ער אויף איהר, דער בית־דין־שמש, רחמנות, גיט ער איהר איין עצה:

„פֿליה, זאָגט ער איהר, נשמה׳לע, אַראָב און האַלט זיך נידריג אַרום דער לעבעדיגער וועלט...

„אין הימעל אַריין, זאָגט ער, קוק נישט... וואָרום וואָס וועסטו דו זעהן אין יענער זייט הימעל? נייערט שטערנדליך! און דאָס זענען ליכ־טיגע נור קאַלטע בּרואים, זיי ווייסען פֿון קיין רחמנות נישט, זיי וועלען זיך נישט מיהען פֿאַר דיר, זיי וועלען גאָט אָן דיר נישט דערמאַנען...

„מיהען זיך פֿאַר איין אָרימער פֿערוואָגעלטער נשמה קענען נור די צדיקים פֿון גן־עדן... און זיי, הער נשמה׳לע, — זיי האָבען ליעב מתנות.... שענע מתנות... עס איז שוין — גיט ער צו ביטערליך — די טבע פֿון היינטיגע צדיקים!

„פֿליה זשע, נשמה׳לע — זאָגט ער ווייטער — נידריג אַרום דער לעבעדיגער וועלט און קוק זיך צו ווי עס לעבט זיך, וואָס עס טהוט זיך. און דערזעהסט דו עפּיס אַזוינס, וואָס איז אויסטערליש שען און גוט, האַפּ עס און פֿליה דערמיט אַרויף; עס וועט זיין אַ מתנה פֿאַר די צדיקים אין גן־עדן... און מיט דער מתנה אין דער האַנד זאָלסטו אָנקלאַפּען און מעלדען זיך אין מיין נאָמען בּיים מלאך פֿון דער פֿורטקע. זאָג: איך

האָב געהייסען!...

„און אַז דו וועסט האָבען געבראַכט דריי מתנות, זיי זיכער — וועלען זיך פאַר דיר עפענען די טויערן פון גן־עדן, זיי וועלען פועל'ן... בּיי'ם כסא הכבוד האָט מען ליעב נישט די פיין געבוירענע, נור די אויפ־געקומענע...

און אַזוי ריידענדיג, שטופּט ער זי מיט רחמנות פון הימעל אַרויס.

ב) די ערשטע מתנה.

פליהט עס אַזוי דאָס אָרימע נשמה'לע, נידריג איבּער דער לעבּע־דיגער וועלט, און זוכט מתנות פאַר די צדיקים אין גן־עדן. און עס פליהט אַרום און אַרום, איבּער דערפער און שטעדט, וואו נור אַ שטיקעל ישוב, — צווישען בּרענענדיגע שטראַהלען אין די גרעסטע היצען; אין רעגען־צייט — צווישען טראָפּען און וואַסער־נאָדלען; סוף זומער — צווישען זילבּערנעם שפּינוועבּס, וואָס הענגט אין דער לופט, ווינטער צווישען די שנייעליך, וואָס פאַלען פון דער הייך... און קוקט און קוקט, און קוקט זיך די אויגען אוים...

וואו זי דערזעהט אַ יוד, פליהט זי האַסטיג צו און קוקט איהם אין די אויגען אַריין — צי געהט ער נישט מקדש השם זיין?

וואו עס לייכט זיך בּיי נאַכט דורך אַ שפּאַלט פון אַ לאָדען, — זי איז דאָ און קוקט אַריין, צי וואַקסען נישט אין דער שטילער ישטוב גאָט'ס שמעקענדיגע בּלימעליך — בּעהאַלטענע מעשים טובים?

לײדער!... מעהרסטענטיילס שפּרינגט זי אָב פון אויגען און פענ־סטער, דערשראָקען און פערציטערט...

און אַז עס געהען ווייטער פאָרבּיי זמנים און יאָהרען, פאַלט זי כמעט אין אַ מרה־שחורה אַריין. פון שטעדט זענען שוין בּית־עלמינ'ם געוואָרען. בּית־עלמינ'ם האָט מען שוין אויף פעלדער צוּאַקערט; וועלדער האָט מען אויסגעהאַקט, פון שטיינער בּיי וואַסערן איז זאַמד געוואָרען, טייכ'ן האָבען דאָס געלעגער געבּיטען, טויזענדער שטערען זענען אַראָבּגעפאַלען, מיליאָ־נען נשמה'לעך זענען אַרויסגעפלויגען, — און זיין ליעבּער נאָמען האָט זיך

אָן איהר נישט דערמאַנט, און קיין אויסטערלייש גוטס און שענס האָט זי נישט געפונען...

טראַכט זי ביי זיך:

„די וועלט איז אַזוי אָרים, די מענשען — אַזוי מיטעלמעסיג און גרוי אויף דער נשמה, און די מעשים זייערע זענען אַזוי קליין... ווי קומט צו זיי „אויסטערלייש"? אויף אייביג בין איך נע ונד און פערשטויסען!"...

נור ווי זי טראַכט אַזוי, שלאָגט איהר אַ רויטע פלאַם אין די אויגען אַריין, אין מיטען דער פינסטערער, שווערער נאַכט אַ רויטע פלאַם.

זי קוקט זיך אום — פון אַ הויך פענסטער שלאָגט די פלאַם...

גזלנים זענען אַ גביר בעפאַלען, גזלנים מיט מאַסקען אויף די פנים'ער. איינער האַלט אַ ברענענדיגען שטורקאַץ אין דער האַנד און לייכט; אַ צווייטער שטעהט ביי'ם גביר'ס ברוסט מיט אַ בליצענדיג מעסער און הזר'ט איהם אַלץ אינאיינעם איבער: „ריהרסט דו דיך, יוד, איז דיין סוף! געהט דיר די שפּיץ פון מעסער פון יענער זייט רוקען אַרויס"!... און די רעשט עפענט קאַסטען און שרענק און רויבט.

און דער יוד שטעהט ביי'ם מעסער און קוקט געלאַסען צו... קיין ברעם איבער זיינע קלאָרע אויגען, קיין האָר פון דער ווייסער באָרד ביז צו די לענדען — ריהרט זיך נישט... נישט זיין זאַך... „גאָט האָט גע- געבען, גאָט האָט גענומען, — טראַכט ער — געלויבט איז זיין הייליגער נאָמען! „מיט דעם ווערט מען נישט געבוירען און דאָס גיט מען נישט מיט אין קבר אַריין", שעפּציען זיינע בלאַסע ליפּען.

און ער קוקט גאַנץ רוהיג צו, ווי מען עפענט די לעצטע שופלאַד פון דער לעצטער קאָמאָדע און ווי מען שלעפּט אַרויס זעקלעך מיט גאָלד און זילבער, זעקלעך מיט ציהרונג און אַלערליי טייערע כלים, — און ער שווייגט...

און אפשר איז ער זיי גאָר מפקיר!

נור פּלוצלונג, אַז די גזלנים טרעפען צום לעצטען בעהעלטעניש און ציהען אַרויס אַ קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס בעהאַלטענסטע, — פער- געסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צופלאַמען זיך איהם די אויגען, ציהט ער אויס צום וועהרען די רעכטע האַנד, וויל ער אַ געשריי טהון: „ריהרט נישט"!

נור אויפ'ן אָרט פון אַ געשריי שפּריצט אַרויס אַ רויטער שטראַהל פון רויכערדיגען בלוט — דאָס מעסער האָט זיינס געטהון... עס איז

דאָס בלוט פון האַרץ און שפּריצט אויפ'ן זעקעל אַרויף!

ער פאַלט און געשווינד רייסען די גזלנים אויף דאָס זעקעל — דאָ וועט זיין דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע!

זיי האָבען אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט; אומזיסט בלוט פערגאָסען — נישט קיין זילבער, נישט קיין גאָלד און נישט קיין צירהרונג איז אין זעקעל געווען; גאַר נישט פון דעם וואָס איז טייער און האָט אַ ווערטה אויף דער דאָזיגער וועלט! עס איז געווען אַ ביסעל ערד, ארץ־ישראל־ערד אין קבר אַריין, און דאָס האָט דער גביר געוואָלט ראַטעווען פאַר פרעמדע הענד און אויגען און מיט זיין בלוט בעשפּריצט....

האָפּט די נשמה אַ פערבלוטיגטען שטויב פון ארץ־ישראל־ערד און מעלדעט זיך דערמיט ביי דער פורטקע אין הימעל...

די ערשטע מתנה איז אָנגענומען געוואָרען.

ב) די צווייטע מתנה.

— געדענק, האָט דער מלאך צוגערופען, פערמאַכענדיג הינטער איהר די פורטקע פון הימעל: נאָך צוויי מתנות!

— גאָט װעט העלפען! האָפּט די נשמה און פליהט פרעהליך צוריק אַראָב.

די פרייד האָט מיט דער צייט אָבער אויפגעהערט. עס געהען הייטער אַװעק יאָהרען און יאָהרען, און זי זעהט נישט קיין אויסטערלייש שענס... און עס בעפאַלען זי צוריק די טרויעריגע געדאַנקען:

„ווי אַ לעבעדיגער קוואַל האָט די וועלט אַרויסגעשלאָגען פון גאָט'ס ווילען און רינט און רינט ווייטער אין דער צייט. און וואָס ווייטער זי רינט, מעהר ערד און שטויב נעהמט זי אין זיך אַריין; טריבער, אומריינער ווערט זי; װעניגער מתנות געפינט מען אויף איהר פאַר'ן הימעל.... קלענער ווערען די מענשען, דראָבנער — די מצוות, שטויביגער — די עברות; מעשים — נישט מיט'ן אויג צו דערזעהן!...

„ווען גאָט — טראַכט זי ווייטער — זאָל הייסען איבערוועגען מיט אַמאָל די מצוות מיט די עברות פון דער גאַנצער וועלט, וואָלט זיך אויך דאָס

ציגעל קוים געריהרט, קוים־קוים געציטערט...

„די וועלט קען אויך נישט אַראָפּ און נישט אַרויף... די איז אויך נע ונד צווישען ליכטיגען הימעל און פינסטערן שאול תחתיה... און דער קטיגור מיט'ן סניגור וואָלטען זיך דעריבער אייביג געראַנגעלט, ווי עס ראַנגעלט זיך דאָ אייביג ליכט מיט פינסטערקייט, וואַרימקייט מיט קעלט, לעבען מיט טויט...

„זי וויעגט זיך די וועלט, און קען נישט — נישט אַרויף, נישט אַראָפּ, און עס וועלען דעריבער אייביג זיין התונות און גט'ן, ברית'ן און לויות, סעודות־מצוה און סעודות־הבראה... און ליעבשאַפט און האַס... אייביג, אייביג"...

פּלוצלונג וועקען זיך קולות פון טראָמפּייטען און הערנער...

זי קוקט אַראָפּ — אַ דייטשע שטאָדט (פערשטעהט זיך, אַ פּאַר־צייטישע), אַלערליי, אויסגעבויגענע דעכער רינגלען אַרום דעם פּלאַץ פאַר'ן מאַגיסטראַט, און פול מיט פערשיעדענ־פאַרביג־געקליידעטע מענשען איז דער פּלאַץ; פול קעפּ אין די פענסטער; מענשען ליעגען אויף די דעכער אַרום, טייל זיצען רייטענדיג אויף די באַלקען, וואָס שטאַרען אַרויס ביי די וועגד אונטער די דעכער, פול געפּראָפּט זענען די באַלקאָנען...

פאַר'ן מאַגיסטראַט שטעהט אַ טיש, געדעקט מיט אַ גרין טוך מיט גאָלדענע פראַנזען און טראָלבען. ביי'ם טיש זיצען די הערען פון מאַגיסטראַט, אין סאַמעטענע קליידער אויף גאָלדענע האָקלען, אין סויבעלנע היטלען מיט ווייסע פעדערן אויף בריליאַנטענע קנעפּ; אויבען־אָן זיצט דער פּרעזידענט אַליין. אַ פרעסיגער אָדלער וועהט איהם איבער'ן קאָפּ...

אָן אַ זייט שטעהט געבונדען אַ יודיש מיידעל. נישט ווייט האַלטען צעהן קנעכט אַ ווילד פערד. און דער פּרעזידענט הויבט זיך אויף און לייענט פאַר'ן יודישען מיידעל אַ פּסק פון אַ פּאַפּיער. און ער ווענדט זיך מיט'ן פּנים צום מאַרק:

„אָט די יודין דאָ, די יודישע טאָכטער, האָט אַ שווערע זינד בעגאַנגען; אַ שווערע זינד, וואָס גאָט אַליין, ווי גרויס זיין באַרמהערציגקייט זאָל נישט זיין, וואָלט איהר נישט געקענט מוחל זיין...

„זי האָט זיך אַרויסגעגנב'עט פון געטא און איז אַרומגעגאַנגען, אין אונזער הייליגען לעצטען יום־טוב, אויף אונזערע ריינע גאַסען...

„און זי האָט בעפלעקט מיט איהרע אונפערשעמטע אויגען אונזער הייליגע פּראָצעסיע; אונזערע הייליגע בילדער, וואָס מיר האָבען מיט ליעב־

נעזאנג און קעסעל־פויקען איבער די גאסען געטראגען...

„מיט איהרע פערשאלטענע אויערן האט זי איינגעזאפט דאס געזאנג פון אונזערע ווייס געקליידעטע, אונשולדיגע קינדער און דאס קלאפען פון די היילינע פויקען... און ווער ווייסט, צי האט דער טייוועל, דער אומריינער טייוועל, וואס האט אויף זיך גענומען די געשטאלט פון דער יודישער טאכטער, פון פערשאלטענעם רב'ס טאכטער, זיך נישט צוגערידהרט און נישט בעפלעקט אונזער א ריינינקייט?

„וואס האט ער געוואלט, דער טייוועל אין דער שענער געשטאלט? ווארום לייקענען קען איך נישט — שען איז זי, שען, ווי נור א טייוועל קען זיך מאכען, — זעהט די הוצפה־שטראהלענדיגע אויגען פון אונטער די צנועה'דיג אראבגעלאזטע זיידענע ברעמען... זעהט דאס אלבאסטער פנים, וואס איז אין דער לאנגער תפיסה גור בלאסער, אבער נישט טונקעלער געווארען!... זעהט איהרע פינגער, איהרע שמאלע, לאנגע פינגער ביי די הענד; די זון לויכט דורך זיי אדורך!...

„און וואס האט ער געוואלט דער טייוועל, אבגעריסען א נשמה פון דבקות אן דער פראצעסיע... און עס איז איהם געראטען:

— זעהט דאס שענע מיידעל! האט אויסגעזופען אונזערע א ריטטער פון איינער פון אונזערע שענסטע משפחות...

און דאס איז שוין געווען איבער דער מאס — די האלעבארדניקעס האבען זי בעמערקט און געהאפט — ער האט זיך אפילו ניט געוועהרט, דער טייוועל — ווארום, ווי אזוי? ריין זענען זיי דעמאלט געווען, אבגעריינינט פון אלע זינד, האט ער אויף זיי קיין שליטה נישט געהאט...

און דאס איז דעם טייוועל'ס, אין געשטאלט פון דעם יודיש מיידעל, פסק:

„צובינדען זאל מען זי ביי די האר, ביי די לאנגע טייוולאנישע צעפ, צום ווידעל פון אט דעם ווילדען פערד...

„זאל עס לויפען און שלעפען זי ווי „א הורג" איבער די גאסען, וואס איהרע פיס האבען געטראטען געגען אונזער היילינען געזעץ...

„זאל איהר בלוט בעשפריצען און אבוואשען די שטיינער, וואס זי האט פעראומרייניגט מיט איהרע פיס"! —

א ווילד פרייד־געשריי האט זיך אויסגעריסען פון אלעמענס מיילער ארום, און אז די פאליע פון די ווילדע געשרייען איז אריבער, פרעגט מען די פערמשפט'ע צום טויט, אויב זי האט זיך נישט [illegible] וואס צום לעצטען

מאָל צו ווינשען.

— איך האָב, ענטפערט זי געלאַסען: עטליכע שפּילקעס בעט איך!

— זי איז דול פאַר שרעק! — מיינען די הערען פון מאַגיסטראַט.

— ניין! ענטפערט זי רוהיג און קאַלט: דאָס איז מיין לעצטער ווילען און פערלאַנג.

מען האָט עס איהר צוליעב געטהון...

— און אַצונד, קאָמאַנדירט דער פּרעזידענט, בינדט צו!

עס געהען צו האַלעבאַרדניקעס און בינדען צו מיט ציטערדיגע הענד דעם רב'ס טאָכטער'ס שוואַרצע לאַנגע צעפּ צום וויידעל פון ווילדען פערד, וואָס מען קען שוין קוים דערהאַלטען...

— מאַכט אַ וואַרע! קאָמאַנדירט ווייטער דער פּרעזידענט צו'ם עולם אויפ'ן פּלאַץ, און עס ווערט אַ גערודער. דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך צו צו די ווענד פון די הייזער, און אַלע הויבען אויף די הענד, ווער מיט אַ בייטש, ווער מיט אַ שפּיץ־רוט, ווער מיט אַ טוך אין דער האַנד, און אַלע זענען גרייט צו יאָגען דאָס ווילדע פערד, יעדערנס אָטהעם איז געשטיקט, אַלע פּנים'ער פלאַמען, אַלע אויגען בליצען, און אין גערודער בעמערקט נישט קיינער, ווי די פער'משפּט'ע בייגט זיך שטיל אַראָב און שפּילעט זיך צו די זוים פון'ם קלייד צו די פיס און שטעקט טיעף, טיעף אַריין די שפּילקעס זיך אין לייב — עס זאָל איהר לייב נישט ענטפּלעקט ווערען, ווען דאָס פערד וועט זי שלעפּען אין די גאַסען...

בעמערקט האָט עס נאָר די נע ונד'ניצע — די נשמה...

— לאָזט דאָס פערד! קאָמאַנדירט דערווייל ווייטער דער פּרעזידענט, און די קנעכט זענען דערפון אָבגעשפּרונגען, און מיט אַ מאָל האָט עס זיך אויסגעריסען. און אויסגעריסען האָט זיך אויך אַ געשריי פון אַלע מיילער, און עס וועהען און פייפען אין דער לופט אַלע בייטשען, שפּיץ־רוטען און טיכער. און ווילד דערשראָקען יאָגט דאָס פערד איבער'ן מאַרק, איבער גאַסען און הינטער־גאַסען אַרויס, אַרויס פון שטאָדט...

און די נשמה, די נע־ונד'ניצע, האָט שוין אַרויסגעצויגען אַ פער־בלוטיגטע שפּילקע פון דער פער'משפּט'ערס פוס און פליהט שוין מיט איהר צום הימעל אַרויף!

— נאָך איין מתנה אינגאַנצען! טרייסט זי דער מלאָך ביי דער פורטקע.

ד) די דריטע מתנה.

און צוריק פליהט אַראָב די נשמה, אינגאַנצען נאָך איין מתנה דאַרף זי.

און עס געהען ווייטער אַוועק זמנים און יאָהרען, און עס בעפאַלט זי ווייטער אַ מרה שהורה. די וועלט, דאַכט זיך איהר, איז נאָך קלענער געוואָרען... נאָך קלענערע מענשען, נאָך קלענערע מעשים... די גוטע ווי די שלעכטע...

איינמאָל טראַכט זי:

„ווען גאָט, געלויבט זאָל זיין זיין נאָמען, זאָל וועלען אַ מאָל אָבּ־שטעלען און סוף כל סוף משפּט'ען די וועלט, אַזוי ווי עס איז, מיט אַמאָל... און פון איין זייט זאָל זיך שטעלען אַ סניגור און שיטען פון ווייסען זאַק אַרוים שרעטעלעך און שטויבעלעך; און פון דער צווייטער זייט — דער קטיגור זאָל שיטען זיינע פּיצלעך און בּרעקלעך, וואָלט געדויערט און געדויערט איידער די זעק וואָלטען לעדיג געוואָרען... אַזוי פיעל קליי־ניגקייטען, אַזוי פיעל!

„אָבּער אַז די זעקלעך וואָלטען שוין לעדיג געוואָרען, וואָס וואָלט געזעהן?

„דאָס צינגעל וואָלט געוויס געבּליבּען שטעהן אין דער מיט!

„בּיי אַזוינע קליינינגקייטען, בּיי אַזוי פיעל קליינינגקייטען קען גאָר נישט איבּערוועגען... וואָרום וואָס? נאָך אַ פּעדערל, נאָך אַ שטרויעלע, נאָך אַ פּלעווע, נאָך אַ שטויבּ!...

„און וואָס וואָלט גאָט געטהון? וואָס וואָלט ער גע'פּסק'עט?

„צוריק צו תהו ובהו? נישט: די עבירות וועגען נישט איבּער די מצוות..

„אויסלייזען? אויך נישט: די מצוות וועגען נישט איבּער די עבירות...

„וואָס דען?

— געה ווייטער! וואָלט ער געזאָגט... פליה ווייטער צווישען גיהנם און גן־עדן, ליעבשאַפט און האַס, רחמנות'דיגע טרעהרען און רויבערדיג בּלוט... צווישען וויעגען און קברים... ווייטער, ווייטער!"

דער נשמה איז אָבּער בּעשערט געווען אויסגעלייזט צו ווערען. פון די שווערע מחשבות — וועקט זי אַ קול פון פויקען...

וואו איז זי, ווען?

זי דערקענט נישט דעם אָרט, נישט די צייט...

נאָר אַ פלאַץ פאַר אַ תפיסה זעהט זי... און די אייזערנע גראַטען אין די קליינע פענסטערלעך ציהען זיך שפּילענדיג די שטראַהלען פון דער זון... זיי גליטשען זיך אויך אָן די שטיקען פון צוזאַמענגעשטעלטען געוועדער ביי דער וואַנד. די סאָלדאַטען האָבען אין האַנד אַריין — ריטער בעקומען...

אין צוויי לאַנגע שורות, מיט אַ שמאָלען דורכגאַנג אין דערמיט, האָט מען זיי אויסגעשטעלט: „דורך אַ סטרוי" וועט מען טרייבען... וועמען?

עפּעס אַ יודיל מיט אַ צעריסען העמד אויפ'ן מאָגערן לייב, מיט אַ יאַרמולקע אויפ'ן האַלב-געגאָלטען קאָפּ. אָט, פירט מען איהם צו.

פאַר וואָס קומט עס איהם? ווער ווייסט, אַ פּאַרצייטישע זאַך! אפשר פאַר אַ גנבה, אפשר פאַר אַ גזלה צי אַ רציחה, און אפשר אַ בלבול... עס איז דאָך געווען פאַרצייטען....

און די זעלנער שמייכלען און טראַכטען: נאָך וואָס האָט מען אונז אַזוי פיעל גענומען און אויסגעשטעלט? ער וועט נישט אויסהאַלטען די העלפט!

נאָר אָט שטופּט מען איהם צווישען די שורות אַריין, אָט געהט ער... און ער געהט גלייך און שטרויכעלט נישט און פאַלט נישט... ער לייזט שמיץ און האַלט זיי אויס...

אַ גרים-צאָרן האַפּט אָן דעמאָלט די סאָלדאַטען! ער געהט נאָך, ער געהט!

און די ריטער פייפען אין דער לופט ווי די רוחות און האַפּען אַרום דאָס לייב ווי די שלאַנגען. און דאָס בלוט פון מאָגערן גוף שפּריצט און שפּריצט, און הערט נישט אויף צו שפּריצען!

הו—האַ! הו—האַ!

אין מיטען טרעפט אַ סאָלדאַט צו הויך און וואַרפט דעם פער'-בּשפּט'ן אַראָב די יאַרמאָלקע פון קאָפּ. נאָך עטליכע טריט בעמערקט ער עס, דער פער'משפּט'ער... ער גיט זיך אַ רידר, גלייך ער האָט אַ ישוב, און איז זיך מישב, און דרעהט זיך אום: ער וועט נישט געהן בגלוי הראש, און ער געהט צוריק ביז צום אָרט, וואו די יאַרמאָלקע ליעגט, ער בויגט זיך איין און הויבט זי אויף, און דרעהט זיך צוריק אויס און געהט ווייטער, רוהיג, רויט פערבלוטיגט, נאָר מיט דער יאַרמאָלקע אויפ'ן קאָפּ. אַזוי געהט ער, ביז ער פאַלט...

און אַז ער איז געפאַלען, איז צעפלויגען די נשמה און געהאַפּט די יאַרמאָלקע, וואָס האָט אַזוי פיל אומזיסטיגע שמיץ געקאָסט, און איז אַרויף מיט איהר צו דער פורטקע פון הימעל.

און די דריטע מתנה איז אויך אָנגענומען געוואָרען!

און די צדיקים האָבען זיך פאַר איהר געמיהט: די טויערן פון גן־עדן האָבען זיך איהר נאָך די דריי מתנות געעפענט!

און דער „אורים ותומים" האָט געזאָגט:

— אמת שענע מתנות, אויסטערליש שענע... צו־ניץ קומען זיי נישט, גאָר נישט לתשמיש, אָבער לנוי — אויסטערליש.

איז אבקומעניש.

פאַרצייטיגע חסידים האָבּען געוואוסט, ווער חיים־יונה־וויטעלס איז געווען. עס איז געגוּג צו זאָגען: דעם אַלטענס בעל־תפלה. כידוע, האָט מען נישט אַזוי לייכט צוגעלאָזט בּיי׳ם אַלטען צום עמוד. בּפרט ראש־השנה ויום־כּפּור, און חיים־יונה־וויטעלס האָט טאַקי געדאַוונט ימים נוראים און ער איז עס ווערט געווען: אַ יוד אַ למדן, בּנגלה און בּנסתר, אָבּער גאָר אַ שאַרפער למדן, און אַ ירא שמים — איין אמת אָבּגעהיטענער יוד, אפילו נאָך אַ יונגער מאַן, נאָר די תעניתים מיט די סגופים, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, וואָלטען געגוּג געווען פאַר צעהן מנינים... און עברי האָט ער געזאָגט! פערשטעהט זיך, נישט אויפ׳ן חסידישען אופן, נאָר אַזוי עברי, אַ התוך הדבּור! אַ וואָרט פאַלט ווי אַ פערל פון מויל, און אַ קול האָט ער געהאַט — רבּונו של עולם, מען זעהט גאָר היינט אַזוינע בּעלי תפלות נישט!

אַ קיימא לן האָבּען מיר, אַז בּיי׳ם „אַלטען" אין בּית־המדרש האָבּען געדאַוונט אַ ד׳ מאות... קיין בּענק זענען נישט געשטאַנען, און דער גאַנצער הלל פון בּית־המדרש איז געווען אָנגעפּראָפּט מיט מענשען. אַז עמיצען איז אין מיטען דרינען, בּיי שמונה עשרה צי בּיי תקיעות, צי בּיי כּהנים דוכנ׳ען, אַראָבּגעפאַלען דער טלית פון קאָפּ, האָט ער איהם שוין נישט אַרויפגעצויגען, אַרויסציהען אַ האַנד — מאן דכר שמיה! און כּפלים איפ׳ן הויף. און אַ הויף איז געווען בּיי׳ם אַלטען,— מען זעהט גאָר היינט נישט אַזוינע הייף. און פונדעסטוועגען, אַז חיים־יונה־וויטעלס האָט אַרויסגעלאָזט אַ קול, האָט געקלונגען ווי אַ גלאָק אין די אויערען! האָסט דו געמעגט שטעהן אין ווייטסטען ווינקעלע פון הויף, האָט עס דיר געקלונגען... חיים־יונה־וויטעלס זאָגט שוין בּלחש, און בּיי דיר אין אויער קלינגט נאָך —

אַ מעשענ׳ז קויל קאָלערט זיך אין אויער! אין היינט זיין „בלהש״, דאָס איז גאָר געווען פלאי פלאים. דאַכט זיך, דאָס קול האָט זיך אַראָבגעלאָזט ביז צו דער נידריגסטער מדרגה, עס איז אַזוי שטיל־זיס־וויינענדיג... טיילמאָל דאַכט זיך דיר, אַז עפּעס אַ קליין קראַנק קינד אין וויעג, וואָס פּאָכט שוין מיט׳ן לעבען, רופט אַזוי שטיל צו דער רחמנות׳דיגער מוטער: קום, קום, מאַמע, העלף! און דעם שטילען, זיסען „בלהש״ האָבען אויך געהערט אַלע, אַלע — דאָס איז שוין קיין קונץ געווען! און צעלאָזט זיך חיים־יונה־וויטעלס אין אַ „יעלה״ — רבונו של עולם! עס האָט זיך געדאַכט, די וועגד וועלען צוגעהן!

און צו דעם אַלעם איז עס געווען אַ בעשמעקטער מענש, אַ הדרת פּנים — די שכינה, כביכול, האָט אויף איהם גערוהט, אָנגעטהון ווי אַ טאָק. נישט, הלילה, פאַר גאוה וועגען! זיין דרך איז אַזוי געווען. אַ זיידענער קאַפּטאַן מיט סטראָקעס, אַ לייפּסקער זיידענער גאַרטעל, און אַ שטריימיל, — האָט עס געבלאַנקט און געבליצט מיט די זילבערנע האָהר... און אַ באָרד אַ שוואַר־צע, אַ לאַנגע; ביז׳ן גאַרטעל אַריין אַ באָרד. און פּאות געקרייזעלטע, און אויף דער צורה איז געלעגען אויסגעגאָסען די אייגענע זיסע גבורה, וואָס האָט געשטעקט אין קול... און אַ פּאָר אויגען — מענשען האָבען געגאַפט! נישט איינמאל פלעגט דער אַלטער זאָגען:

— אַזאַ מענש דאַרף זיך היטען פאַר אַיין עין הרע.

מיינט אידר דאָך אודאי, ער האָט געמיינט פּראָסט איין עין הרע... אָבער דער אַלטער פלעגט קיינמאָל נישט רעדען אַזוי פּראָסט אין פשטות אַריין... איין אַנדער מין עין הרע האָט ער געמיינט. פאַרצייטענס פלעגט זיך גאַנץ אָפט טרעפען, אַז אַ פּריצה, איין אלמנה, צי אַ גרושה, פלעגט פלוצלונג אַריינפאָהרען אין אַ שטעדטיל אַריין, און מיט געוואַלד אויס־האַפּען אַ יוד פון גאַס, פערשטעהט זיך, וואָס שענער און געזונטער, און אַוועקפיהרען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין, און נויטען צו זינדיגען, מיט גוטען, מיט בעזען. עס פלעגט זיך טרעפען, אַז אַ יוד איז נישט עומד בנסיון געווען און האָטש די פּריצה פלעגט איהם, ס׳רוב, דערנאָך אַרויס־וואַרפען, און ער פלעגט, נעביך, אַהיים געהן און תשובה טהון, תעניתים פאַסטען, טהון וואָס מען האָט געהייסען, האָט עס דאָך נישט שטענדיג געהאָלפען... אַזאַ שלעכט אויג האָט דער „אַלטער״ געמיינט...

געזאָגט האָט מען, אַז חיים־יונה־וויטעלס איז אַ גרויסער זהיר, אַז אין אַ יריד־טאָג, און אין אַזוי זונטאָג צי אין חג׳ע קומט ער ממש נישט

נ׳רוים מפתח ביתו. און פון דעסטוועגען, ווי עס ווייזט זיך אַרוים, האָט דער „אַלטער״ רעכט געהאַט...

ויהי היום. חיים־יונה־וויטעלס דאַרף קומען אויף ראש־השנה, דאָס הייסט, ער דאַרף קומען האָטש אַכט טאָג פאַר ראש־השנה. וואָרום אַ מענש אויפ׳ן וועג, ווי געוואָרענט ער וועט נישט זיין, איז עלול זיך צו פערקיהלען די גרגרת, בפרט חיים־יונה וויטעלס, וואָס האָט געהאַט אַ מהלך פון איבער צעהן מייל; און געהן פלעגט ער, פון שכר הליכה וועגען, צו פוס... דאַרף ער טאַקי קומען פריהער מיט אַ וואָך אָפּרוהען זיך, און אַזוי פלעגט ער שטענדיג טהון. ער פלעגט קומען, אַרומגעהן שטיל שוויגענדיג, מיט אַ גרויסער רויטער שאַל אַרומגעוויקעלט דעם האַלז, און טאָג אויף טאָג שלינגען רויהע אייער, אַ האַלב שאָק איבער׳ן טאָג אַוודאי... און די אייער האָט ער בעקומען פריש פון די היהנער פון הויף. וואָרום אַ מפונק איז ער אויך געווען, אַז מיט וואָס עס איז פלעגט ער זיך קאַליע מאַכען דעם מאָגען. ויהי היום, חיים־יונה־וויטעלס דאַרף קומען. עס איז אַכט טאָג פאַר ראש־השנה; עס געהט אַוועק אַ טאָג בלייבט זיעבען; נאָך אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, און מען הערט נישט, און מען זעהט נישט. טראַכט מען, עס מוז עפּיס זיין אַ סבה... הערט מען, אַז עמיץ פון יענער שטאָדט איז געקומען, עפּיס אַ בעל־הבית׳ישער מענש, אַ האַלבער חסיד, געקומען געוואָהר ווערען, צי עס איז עפּיס אַ דרך. ווערט מען געוואָהר, וואו ער איז פערפאָהרען, לויפט חברה אין אכסניא אַריין; שלאָפט ער. ליעגט ער און הראַפּעט. האַפּט חברה אַ פרישע קאַן וואַסער פון ברונעם און גיסט איהם אָב. שפּרינגט ער, דער יוד, אויף, נישט טויט, נישט לעבעדיג: וואָס ווילט איהר, גזלנים?

פרעגט חברה אויף חיים־יונה־וויטעלס.

זאָגט ער, דער יוד, נעבּיך, און עס קלאַפּט איהם אַ צאָהן אָן אַ צאָהן, אַז חיים־יונה־וויטעלס איז שוין לאַנג אַרויסגעגאַנגען פון דערהיים, ער האָט זיך מיט אַלע געזעגענט. עטליכע פון אנשי שלומנו האָבען איהם בעלייט פון שטאָדט אַרוים ביז צום וואַלד. ביים וואַלד האָט מען זיך אָפּגעשטעלט און גענומען אַ ביסעל משקה, ווי דער שטייגער איז. ער איז אויך דערביי געווען. מען האָט איהם קוים צוגעלאָזט... דערנאָך איז חיים־יונה־וויטעלס מיט׳ן טלית ותפילין אַריין אין וואַלד אַריין און חברה איז צוריקגעגאַנגען.

— ער איז נישט דאָ! זאָגט חברה.

— ווער? — פרעגט דער יוד.

— משוגע ביסטו, מטורף? — וואַרפט זיך אויף איהם חברה. ווילסט נאָך אַ קאַן קאַלט וואַסער? חיים־יונה־וויטעלס איז נאָך נישט דאָ!

— אויב אַזוי, — ענטפערט דער יוד און ציטערט — האָט ער אָדער פערבלאָנדזעט, אָדער ער איז קראַנק געוואָרען אויפ'ן וועג, אָדער אַ חיה רעה...

— האַלט ס'מויל! — שרייט די חברה. און עס בלייבט, מען זאָל מודיע זיין דעם „אַלטען". מודיע זיין... דעם „אַלטען" האָט מען נישט געדאַרפט מודיע זיין, נור אַזוי פאַר דרך ארץ... לפנים דאַרף אַליץ זיין על פי דרך הטבע. און — מען מוז זיך דאָך אַרומקוקען וועגען אַ בעל־תפלה...

זוכט מען אויס אַ גרויסען מקורב, וואָרום קרוב לראש השנה איז מען צו'ם „אַלטען" מיט קיין עסקים נישט צוגעקומען... אַזוי, אַריין, אָבנעהמען „שלום־עליכם" און אַרויס, אָבער קיין שום מהזקות נישט... און אַזוי ביז נאָך הושענא־רבה. אַזאַ מנהג איז שוין געווען. נאָר ביי אַזאַ סבה! זוכט מען אויס אַ מקורב, שטעלט ער זיך איין. געהט ער צום „אַלטען" אין חדר אַריין, צומאַכען אין גאַנצען די טהיר הינטער זיך, לאָזט חברה נישט; עמיץ האָט אַריינגעשטעלט אַ פוס, בלייבט אַ שפּאַרע, און חברה שטעהט הינטער דער טהיר און הערט אונטער.

הערען זיי, ווי דער מקורב געהט צו, — דער אַלטער מאַכט עפּיס שטיל, דערנאָך דערהערט מען דעם סוף פסוק: טרהכם, משאכם וריבכם... דערנאָך אַ פּאָר ווערטער וועגען השבון הנפש... אַז דער גרעסטער און דער קלענ־סטער דאַרפען פאַר ראש השנה מאַכען חשבון הנפש... און עפּיס אַ משל למלך. וואָס, האָט מען נישט געהערט. ווייל סוף ימיו פלעגט דער אַלטער רעדען גאָר שטיל... שפּאַרט מען נאָך אַביסעל אויף די טהיר, זעהט מען ווי דער אַלטער זיצט, מיט'ן קאָפּ אַראָבגעלאָזט אויף דער האַנד, זעהר מיעד, ווי ער איז שוין געווען ביז צו דער פטירה, די גרויסע ברילען אויפ'ן שטערן, די אַנדער האַנד אויפ'ן זוהר...

— נו, הלל, — מאַכט ער — וואָס ווילסטו?

דערצעהלט איהם דער מקורב, אַז, באשר בכן, חיים־יונה וויטעלס איז נאָך נישט דאָ... דערנאָך, — אַז עס איז געקומען אַ יוד פון דאָרט...

און ער דערצעהלט איהם כּהויה די מעשה פון דער אכסניא, און וואָס דער יוד האָט געזאָגט... הערט ער אויס, דער „אַלטער״, און שווייגט. מען זעהט בּחוש, אַז מען האָט איהם קיין נייעס נישט דערצעהלט... דערנאָך האָט ער אָבּגעזיפצט; זעהט מען, אַז ער האָט קיין נחת נישט דערפון. זאָגט דער מקורב, — כּלומר׳שט פאַר זיך, נור אַזוי, דער „אַלטער״ זאָל הערען, — אַז חיים־יונה־וויטעלס איז אַ טאַטע פון קינדער, — זאָגט דער אַלטער: מן הסתם...

— און ווער — פרעגט שוין פראָבּט דער מקורב — ווערט צוגעהן צו׳ם עמוד?

מאַכט ער, דער אַלטער:

— שוטה, ער קאָן נאָך קומען!

און אַזוי בּיז נאָך הושענא־רבּה. אַזאַ מנהג איז שוין געווען. נאָר בּיי אַ שמחה. חברה האָט איהם הינטער דער טהיר אַ וואַרע געמאַכט. נאָר ער האָט בּיי זיי קיינעם אפילו קיין שלום נישט גענומען, און אַריינגעלאָפען גלייך צו׳ם אַלטען, און דאָס פּנים האָט איהם געשטראַהלט פאַר שמחה און די אויגען האָבּען איהם געלויכטען.

— רבּי, האָט ער אויסגעשריען: גאָט האָט מיר געהאָלפען, כ׳בּין דאָ! אַ נס!

און אַזוי ווי ער זאָגט עס אַרויס, פאַלט אַריין חיים־יונה־וויטעלס מיט און דאָס קול ציטערט איהם פאַר פרייד.

נאָר דאָ איז געשעהען אַזוינס, וואָס זאָל שוין טאַקי קיינמאָל נישט געשעהן!

דער „אַלטער״ הויבּט אויף דעם קאָפּ, קוקט אויף חיים־יונה־וויטעלס שאַרף, קאַלט און שאַרף. איך וויים? אויף אַ קל שבּקלים קוקט מען נישט אַזוי. און פלוצלונג שטעלט ער זיך אויף מלא קומתו, גלייך אַ בּוים וואָלט פלוצלונג אַרויסגעשפּרונגען פון דער ערד...פון שלום געבּען — נישט צו רעדען, דער „אַלטער״ האַלט די האַנד אונטער זיך, און פלוצלונג גיט ער אַ געשריי:

— נואף!

האָדר און בּעגעל האָבּען זיך קאַפּויער געשטעלט, און חיים־יונה־וויטעלס, אַזוי ווי ער איז געשטאַנען, האָט ער געגעבּען אַ פאַל אויף דער ערד, גלייך עס וואָלט אהם פלוצלונג אַ דונער געטראָפען.

דער עולם שטעהט אָבּהענגיג, און דער אַלטער זעצט זיך צוריק

און זאָגט מיט זיין שטיל קול:

— נעהמט איהם, טראָגט איהם אין בית־המדרש אַריין, מונטערט איהם אויף, און זאָל ער זיך פאַר אייך מתודה זיין...

און אַזוי איז געשעהן...

נו, חיים יונה־וויטעלס איז אַביסעל צו זיך געקומען און מען האָט איהם אַרויפגעזעצט אויף דער באַנק, איז עס שוין נישט געווען דער אייגענער חיים־יונה־וויטעלס... שוואַרץ ווי די ערד, די אויגען איינגעפאַלען און ברענענדיג, ווי אין אַ פיעבער, אָדער, השם ישמרנו, ווי ביי אַ דבוק. און דעם קאָפּ מוז מען איהם אונטערשפּאַרען, אַניט שלאָגט ער זיך אָן דער וואַנד: אַזוי ציטערט ער אין גאַנצען.... און פון די ווייסע ליפּען רינט עפּיס אַ מין שוים, רחמנא יצילנו; און אַז דער מענש עפענט די ווייסע ליפּען און וויל רעדען, איז עס שוין נישט זיין קול...

— רבותי, — שטאַמעלט ער מיט אַ גרויס געבעט, אַז עס האָט דאָס האַרץ געשניטען, — רבותי, איך בין קיין נואף נישט... און ער קוקט זיך אום, און זעהט, אַז מ'צן גלויבט איהם נישט. אין די אויגען זעהט ער, בעט ער זיך: — רבותי, פיהרט מיך צו צום אָרון קודש!

ער וויל שווערען, — נו, קאָן מען איהם צולאָזען צו אַ שבועה, אַז דער אַלטער האָט בפירוש געזאָגט... זאָגט חברה: „ווילסט דערצעהלען, דערצעהל, נאָר אָהן שבועות"....

הויבט ער אָן דערצעהלען. דאָס קול ברעכט זיך איהם וואָס אַמאָל איבער, נאָר די אויגען, מיט וועלכע ער קוקט אַרום אויפ'ן עולם, בעטען זיך... ער דערצעהלט, — מויל און אויערן אויפצושטעלען!

אַרויסגעגאַנגען איז טאַקע חיים־יונה־וויטעלס פון זיין שטאָדט צו דער רעכטער צייט, ווי יאָהר ביי יאָהר. גענומען טלית ותפילין, אַביסעל צידה לדרך און געלאָזט זיך אין וועג אַריין. דער יוד אויף דער אכסניא האָט, נעביך, עהרליך דערצעהלט: חברה האָט איהם בעלייט, געטרונקען לחיים, און געגען האַלבען טאָג, איז חיים־יונה־וויטעלס אַוועק רעכטס מיט'ן וואַלד, און חברה איז צוריק אין שטאָדט אַריין...

געהט ער אַזוי אַ שעה אָנדערטהאַלבען, שטעלט ער זיך אָפּ און וויל מנחה דאַוונען. דעם וואַלד קען ער גוט, כמעט יעדען בוים, נאָר פערלאָזען זיך אויף טביעת עין וועגען „מזרח" וויל ער ניט. געהט ער, וואו דער וואַלד ווערט ליכטיגער, און וויל אַרויס אויפ'ן פעלד, בכדי צו זעהן,

וואו די זון לאָזט זיך אַראָב צו'ם אונטערגעהן. קומט ער אַרויס אויף אַ וועג צווישען וואַלד און פעלד, טהוט ער אַקוק אַרויף צום הימעל און בלייבט שטעהן: ער האָט נאָך אַזאַ הימעל נישט געזעהן, אַזאַ ברענענ־דיגען מערב נישט געזעהן. ממש אַ שטיק פייער. קוקט ער אַזוי און איז מהרהר בתשובה; ער דערמאָנט זיך אָן פייער פון גיהנום.. און ער שטעהט אַזוי, און איז מהרהר בתשובה, און הערט נישט, אַז הינטער איהם אין שווערען זאַנד פאָהרט אַ קאַרעטע.... עס איז אַיין אָפענע קאַרעטע, אויבען אָן איז געזעסען אַ יונגע פריצה... הינטער איהר — אַ יעגער, אַ מין קאָזאַקיל, ווי פאַרצייטענס דער שטייגער איז געווען; פון פאָרינט — אויך אַ יעגער, אויך אַ מין קאָזאַקיל, אַ הויך אַ שמייסער מיט דריי פאָר לייצען אין דער האַנד — דריי פאָר פערד נאַשפּיץ. און אַז ער האָט דערהערט, איז שוין געווען צו שפּעט, איז ער שוין געפאַלען דער פריצה אין די אויגען אַריין.

— שטעה, יוד: האָט זי אַ געשריי געטהון, שטעה בעשמעקטער מענש! און זי פערהאַלט די קאַרעטע.

מן הסתם איז היים־יונה־ווּיטעלס נישט שטעהן געבליבען, כהרף עין איז ער צוריק אַריין אין וואַלד, און לויפען לויפט ער פאַר זיך — פייל פון בויגען, מיט אַלע כחות... הערט ער אָבער דער פריצה'ס קולות... זי שיקט איהם נאָך די קאָזאַקליך — שלעכט! זיי וועלען איהם דעריאָגען! האָט ער אַ ישוב און בעהאַלט זיך.

וואו בעהאַלט ער זיך?

אין יענע וועלדער זענען פאַרהאַן משונה'נע בוימער... הויכע, גע־זונדטע בוימער, און די צווייגען וואַקסען ביי זיי אַרוים פון שטאַם, ווי ביי אַלע בוימער, נאָר — גבורת הבורא — אַז זיי קומען אַרויף ביז אַ געוויסער הויך, בויגען זיי זיך אויס ווי די פיילענבויגען, און וואַקסען קיילעכדיג צוריק אַראָב, ביז צו דער ערד, און וואַקסען אפילו טיילמאָל טיעף אין דער ערד אַריין. שפּרינגט ער אַריין אין אַזאַ סוכה פון צווייגען, וואַרפט זיך מיט אַיין אימפּעט אויף דער ערד און האָט אַ מערכה, וואָס ער פאַלט אויף אַ ווייכען מאָך... נאָר, ווען ער זאָל זיך אפילו געווען עפּיס טהון, וואָלט ער אויך קיין קול נישט אַרויסגעלאָזט; ער האָט מורא אפילו הויך צו עטהעמען; ער האָט פחד, מען זאָל נישט הערען, ווי עס שלאָגט ביי איהם דאָס האַרץ, ווייל די קאָזאַקליך לויפען אויף און אָב, קומען נעהנטער און דערווייטערען זיך, און רופען איינער צו'ם צווייטען: האָפּ־

האָפּ! האָפּ־האָפּ! ווי מען איז זיך נוהג אין וואַלד. נאָר שטילערהייד, אין צוגאָסענעם האַרץ, איז ער מתפּלל צום בורא עולם, ער זאָל איהם ניט ברענגען צו קיין נסיון... ווייל די פּריצה, דאָס האָט ער דערזעהן, איז געווען גאָר אַ יפה־פיה, אין אַיין אָפּען סויבעלענעם פוטער, און פון פּאָרענט האָבען איהר געבליצט בריליאַנטען, אַ מכשפה! — בעט ער זיך געביך: רבונו של עולם, צי עס איז אַ בשר ודם, צי אַ רוח, צי וויס איך וואָס, זיי מיך מציל פון איהרע הענד...

און די הויט ציטערט אויף איהם, ווייל ער הערט, ווי די פּריצה שרייט און בייזערט זיך, פאַר וואָס מען געפינט איהם נישט. „איך וואל פון אַייך, כלבים, די הויט אָבציהען, און דאָס פלייש פאַר די הינד וואַרפען... אויף אַ פאַל וועל איך אַייך זעצען״... און ער פּרובט זיך טרייסטען, אפשר איז עס, טראַכט ער, גלאַט אַ מרשעת, אַ שונא ישראל, וויל מיך האַפּען און פּייניגען, אין תפיסה אַריינזעצען — איז ער מקבל אויף זיך דעם גזר־דין... אַבי ניט קיין זינד! רבונו של עולם, אַבי נישט קיין נסיון!

עס איז אָבער בעשערט געווען אַ נסיון... און אַז די פּריצה האָט געזעהן, אַז די קאָזאַקליך געפינען נישט, האָט זי גערהאַלטען אַ הונד אויף דער שוים, נעהמט זי און לאָזט אַראָב דעם הונד, און דער הונד לויפט אין וואַלד אַריין, און שנאַפּט אונטער די בוימער, און האָט איהם דערשנאַפּט.... און די קאָזאַקליך זענען צוגעקומען, און האָבען תיכף ומיד אַרויסגענומען שטריק און האָבען איהם געבונדען און אַוועקגעטראָגען צו דער פּריצה.

— פאַר וואָס האָט איהר איהם געבונדען? — בייזערט זי זיך.

— ער האָט געביסען! — ענטפערען זיי און וואַרפען איהם דער פּריצה צו פוסענס אין קאַרעטע אַריין, און דאָ הויבט זיך אָן דער נסיון...

בשעת מעשה, אַז מען האָט איהם געהאַפּט און געבונדען, האָט חיים־יונה־וויטעלס אַ נדר געטהון, די אויגען נישט צו עפענען, איהר אין פּרצוף אַריין נישט צו קוקען... נאָר קול באשה איז אויך געגוג, ער פיהלט, ווי דאָס קול צוגעהט איהם אין אַלע איברים, ווי עס ווערט איהם הייס אין אַלע גליעדער. צו די קאָזאַקליך האָט זי געשריגען; צו איהם, — ממש זי זינגט. זי וועט איהם — זאָגט זי זינגענדיג — אַליין אויפבינדען, און יעדען אָרט, וואו דער שטריק האָט זיך צוגעריהרט, וועט זי אויסקושען... זי וועט איהם פיהרען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין... אַ גן־עדן

וועט ער האָבען...

און די קאַרעטע פאָהרט צוריק, און זי בינט און בינט איהם אויף די שטריק, און דאָרט, וואו זי ריהרט זיך צו צו זיין לייב, יאָגט איהם אַריין פון די פינגער אַ מין שמעקענדיגע וואַרימקייט.

איז ער דאָך אָבער פאָרט היים־יונה־וויטעלס, שטאַרקט ער זיך, פאַלט ער צו איהרע פיס, הויבט זיך אָן צו בעטען... זייער לשון האָט ער געקאָנט... בעט ער זיך:

— פריצה, ליכטיגע פריצה... גרויסע, ליכטיגע פריצה, וואָס ווילסט דו פון מיר?

— איך וויל דיין גוטס, — זאָגט זי, — איך געפעל דיר דען נישט?

— פריצה, ליכטיגע פריצה... וואָס טויג דיר אַ מאוס'ער, קרעצי־גער יוד (צייט ער לעבט האָט ער קיין שפרינקעלע אויפ'ן לייב נישט געדאַט, נאָר ער וויל זיך פער'מאוס'ען). צי איז דיין ערגסטער קנעכט דער פאַסטוך, וואָס פאַשעט דיינע הזירים, נישט שענער און נישט שטאַרקער פאַר מיר?

און זי לאַכט:

— ניין! שענער און בעשמעקטער פאַר דיר איז נישט דאָ! דיין אָטהעם — זאָגט זי — ברענט מיך ווי אַ פייער... און זאָלסט נאָך די אויגען עפענען...

און ער בעט זיך ווייטער:

— גרויסע ליכטיגע פריצה, איך בין אַ יוד... און אונזער הייליגע תורה אַסר'ט אַזוינע זאַכען... לאָז מיך נישט פערלירען די וועלט און יענע וועלט...

זאָגט זי, זי וועט איהם געבען מעהר ווי שני עולמות...

בעט ער זיך ווייטער:

— איך בין אַ יוד און האָב אַ ווייב אַ יודענע, און זעקס קינדער בחורים האָב איך... צי דאַרף אַזאַ גנעדיגע, גרויסע, ליכטיגע פריצה צונעהמען ביי איין אָרימער יודינע אַ מאַן, און ביי זעקס יודישע בחורים אַ טאַטען — דו, וואָס האָסט פאַלאַצען און משרתים....

און די האַלט זיך ביים איהריגען:

— קוק אויף מיר! זאָגט זי כמעט מיט אַ געבעט...

און פאָהרען פאָהרט מען אַלץ צוריק, און די פריצה ניט אין מיטען אַ בעפעהל:

— גאַלאָפּ דורכ'ן שטעדטיל!

פערשטעהט ער, אַז מען קומט צו צו זיין שטעדטיל, אַז די פּריצה האָט מורא, ער זאָל נישט אַראָבשפּרינגען... וועט ער טאַקי — שטאַרקט ער זיך — מיט גאָט'ס הילף אַראָבשפּרינגען — עפּענט די אויגען, צו זעהען ווען אַראָבצושפּרינגען...

— און דעמאָלט — פערברעכט ער די הענד — האָב איך זי נאָך אַמאָל געזעהן... אידרע אויגען האָבען מיך דורכגעברענט...

— און פונדעסטוועגען — שפּרינגט ער אויף מיט אַ פּלוצלי'כער גבורה — פון דעסטוועגען האָב איך דעם יצר־הרע גובר געווען... איך בין נישט קיין נואף — און דאָס קול ווערט איהם אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער — אין מיטען מאַרק בין איך אַראָבגעשפּרונגען... אַ נס איז מיר געשעהען, די פּערד האָבען זיך פּאַר עפּיס דערשראָקען און אַ האַפּ געטהון אָן אַ זייט... אַ ניט וואָלט איך אַרונטער אונטער די רעדער... און דאָס האָב איך געוואָלט, דאָס איז געווען מיין מיין...

און ער שטעלט זיך אויף, און די אויגען פלאַמען איהם, און ער הויבט אויף די רעכטע האַנד, ווי צו אַ שבועה, און וויל ווייטער עפּיס זאָגען, מן הסתם שווערען, נאָר באותו הרגע דערהערט זיך דעם „אַלטענס" קול:

— אָבער ווייטער, וואָס איז ווייטער געשעהען?

בשעת ווען חיים־יונה־וויטעלס האָט זיך מתודה געווען און דער עולם איז געשטאַנען אַרום איהם, איז אַריינגעקומען דער „אַלטער", און קיינער האָט נישט געהערט. מענשען, וואָס ער איז געשטאַנען הינטער זיי, האָבען דערנאָך געזאָגט, אַז טיילמאָל האָבען זיי געפיהלט, ווי עפּיס ברענט זיי אין די פּלייצעס, זיי האָבען אָבער קיין צייט נישט געהאַט זיך אומצוקוקען. אַז מען האָט דערהערט דעם „אַלטענס" קול, האָט זיך תוך כדי דבור דאָס ראָד פאַר איהם געשפּאָלטען, און ער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צו חיים־יונה־וויטעלס.

— דערצעהל, דערצעהל ווייטער! — הייסט דער „אַלטער".

— ווייטער? וואָס ווייטער? וואונדערט און שרעקט זיך חיים־יונה־ווי־טעלס. ווייטער? — די קאַרעטע מיט דער פּריצה, אפשר איז עס אַ מכשפה, אפשר אַ רוח געווען, איז אַוועק... די מאַרק־מענשען זענען געבליבען

ווי פֿערשטיינערט. אַנדערע האָבען אָנגעהויבען צו מיר צו צולויפֿען, איך אָבער בין געשווינד אַהיים געלאָפֿען, און די טהיר פֿערשלאָסען, און פֿון אינעווייניג די לאָדען פֿערמאַכט, איך האָב קיינעם נישט געוואָלט זעהען... קיינעם נישט... די קינדער זענען אין דערהיים נישט געווען...נאָר טריי־נע־ביילע... אַז זי האָט מיך דערזעהען, האָט זי אַ ווילדען געשריי געטהון.... איך הייס איהר שווייגען...

— שווייג, שווייג... אַ גרויס נס... גאָר אַ גרויס...

— וואָס, וואָס? פֿרעגט זי מיך...

געה זאָג איהר!

קומט זי צו מיר צו, און עס האַפּט מיך אַרום אַ שמחה, אַ וואַרימקייט, האָפּ איך אַרום מיין טריינע־ביילע, און הויב אָן מיט איהר צו טאַנצען, און צו טאַנצען, און צו זינגען... רעדען קאָן איך נישט... על הנסים זינג איך...מיינט זי, איך בין משוגע, וויל זי ווייטער שרייען, האַלט איהר צו דאָס מויל...

— און וואָס ווייטער? — פֿרעגט דער „אַלטער" שוין מיט גוטען...

— רבי, הייליגער רבי! וואָס ווייטער? איך זעה דאָך, איהר ווייסט אַליץ... איך האָב געוואָלט אַרויסטרייבען דעם גאַנצען יצר הרע, גאָר אין גאַנצען... האָב איך זי מחבק ומנשק געווען... ס'איז דאָך מיין ווייב, מיין כשר ווייב... און די לאָדען...

און דער „אַלטער" האַקט איהם איבער און רופט זיך אָן!

— יאָ, היים־יונה־וויטעלס... אָבער בשעת מעשה האָסטו די אויגען פֿערמאַכט, און דעמאָלט האָסטו יענע געזעהן, יענע... און אַ רגע כמימרא האָסט דו זיך צו יענער מתכוין געווען . אַ רגע כמימרא... ניין?

היים־יונה־וויטעלס איז פֿאַר שרעק און צער־יש׳ער נישט נאָך אַמאָל אומגעפֿאַלען.

— רבי, — מאַכט ער — עס איז אמת.... אמת... אַ רגע, נאָר אַ רגע....

און דער אַלטער הויבט אָן שמייכלען....

— האָסטו, הייסט עס, געזינדיגט אַ רגע מיט דער מחשבה... מיין בעל־תפלה האָט אַ רגע געזינדיגט מיט דער מחשבה. וואָס? און מחשבה איז נפש... און ווער דען זינדיגט, אַז נישט דאָס נפש? דער גוף אפשר זינדיגט? דער עפר ואפר אפשר? וואָס?

און היים־יונה־וויטעלס פֿאַלט אַ ניעדער, און פֿאַלט צו מיט די ל־

פען צום „אַלטענס" פאַנטאָפעל:

— רבי! שרייט ער צו איהם אַרויף: האָט איהר שוין פאַר מיר קיין תשובה גישט?

און דער „אַלטער" בויגט זיך צו איהם אַראָב, און הייסט איהם זיך אויפהויבען און זאָגט איהם:

— נאַרעלע? ביזט נאָך ווייניג אָבגעקומען?... דאָס האָב איך דאָך געמיינט!

— און אַצונד — שלום עליכם! און ער דערלאַנגט איהם „שלום".

— און שכר הליכה, — זאָגט ער — ווערסט דו אויך האָבען, האָטש דו ביזט געקומען צופאָהרען... דאָס איז שוין מיין זאַך!

ווי אַזוי חיים־יונה האָט דאָס מאָל געדאַוענט, קאָנט איהר אייך מישער זיין. אין די עולמות העליונים האָט געקלונגען...

זיעבען גוטע יאָהר.

דאָס איז אַגעשיכטע, וואָס איז געשעהן אין טורבין.

אין טורבין איז געווען אַמאָל אַטרעגער, האָט ער געהייסען טוביה און איז געווען אַגרויסער אָרימאַן. איינמאָל, דאָנערשטאָג, שטעהט ער אַזוי אין מאַרק, מיט די פּאָלעס פֿערשאַרצט אונטערן שטריק אויף די לענדען, און קוקט אויס, פֿון וואַנען עס וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פֿערדיענען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטעהען די געוועלבען אַרום און אַרום ליידיג. אין יוצא ואין בא, מען זעהט נישט, עס זאָל עמיצער קומען סחורה קויפען, עס זאָל זיין וואָס אָפּצוטראָגען. הויבט ער, נעביך, אויף די אויגען צום הימעל מיט אַגעבעט, ער זאָל, חלילה, קיין פֿערשטערטען שבת נישט האָבען, און זיין ווייב סעריל מיט די קינדערלעך זאָלען, חס ושלום, נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפּלל, דערפֿילט ער, אַז עמיץ גיט איהם אַציה פֿאַר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעהט ער פֿאַר זיך אַדייטשעל, אָנגעטהון ווי אַשיעסער אין וואַלד, מיט אַפֿעדער אויפ׳ן קאַפּעלושעל און אַגרינעם אויפֿלאָג אויפ׳ן שפּענצער. און דאָס דייטשעל זאָגט צו איהם אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצען דאָ איבער אויף עברי־טייטש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז בעשערט געוואָרען זיעבען גוטע יאָהר, זיעבען יאָהר פֿון מזל און הצלחה, און אוצרות געלד. וועט זיך עס אָבער אָן דיר, ווען דו ווילסט האָבען די גוטע יאָהר. ווילסטו, — וועט דיר אויפשיינען דיין מזל נאָך דעם היינטיגען טאָג, און איידער עס וועט אונטערגעהן די זון, וואָס שטעהט דיר איבער׳ן קאָפּ, וועסטו קאָנען אָפּ־קויפען גאַנץ טורבין מיט דער סביבה, אָבער נאָך זיעבען יאָהר וועסטו

צוריק חערען איין אָרימאַן, ווי דו ביזט געווען. און ווילסטו, — וועט די גוטע, געבענטשטע צייט קומען ערשט צום סוף פון דיינע יאָהרען, און דו וועסט אַוועקגעהן פון דער וועלט דער גרעסטער גביר.

געוועזען איז עס, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אליהו הנביא, וואָס האָט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אין אַ דייטשעל פערשטעלט. טוביה אָבער האָט געמיינט, אַז עס איז, להבדיל אלף אלפי הבדלות, אַ פּראָסטער כשוף־מאַכער, ענטפערט ער איהם:

— מיין ליעב דייטשעל, לאָז דו מיך געמאַך, וואָרום איך בין, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַ גרויסער עני ואביון, איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען פאַר דיינע עצות מיט דיין טרחה.

אַז דאָס דייטשעל אָבער האָט איהם נישט אָבגעלאָזט און איבער־גע'חזר'ט איהם די ווערטער איינמאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס טוביה'ן שוין אַריין אין קאָפּ, ענטפערט ער איהם:

— ווייסטו וואָס, ליעב דייטשעל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר און ביזט נישט קיין לועג לרש, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגען, אַז איך בין מיך נוהג, ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך איין עצה צו האַלטען מיט מיין ווייב סעריל און אָהן איהר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה נישט געבען.

זאָגט איהם דאָס דייטשעל, אַז עס איז זעהר אַ גוטע זאַך, זיך נעמען עצה צו האַלטען מיט דער פרוי, און ראָט איהם, ער זאָל זי געהן פרעגען, און ער, דאָס דייטשעל הייסט עס, וועט דאָ שטעהן און וואַרטען אויף אַ תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אַמאָל אום אין אַלע זייטען, קיין פערדיענסט זעהט ער נישט, טראַכט ער זיך, וואָס ער קאָן דאָ אָנווערען, ער וועט אַהיים געהן פרעגען. לאָזט ער אַראָב די פּאָלעס און געהט אַרויס אונטער דער שטאָדט, וואו ער האָט געוואָהנט, כמעט שוין אויפ'ן פעלד, אין אַ ליימען שטיבעל, איבערשמועסען זיך מיט סעריל זיין ווייב.

ווי סעריל האָט איהם דערזעהן דורך די אָפענע טהיר (עס איז זומער געווען), איז זי איהם אַרויסגעלאָפען אַקעגען מיט גרויס שמחה, די האָט געמיינט, אַז ער ברענגט איהר איין התחלה אויף שבת, זאָגט ער איהר אָבער:

— ניין, סעריל, דיין ליעבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פערדיענסט

נישט בעשערט, דערפאַר אָבער איז צו מיר געקומען אַ דייטשעל...

און ער דערציילט איהר אַזוי און אַזוי. באשר בכן, דאָס דייטשעל זאָגט, אַז עס איז איהם בעשערט זיעבען גוטע יאָהר, און עס ווענדט זיך אָן איהם, ווען די גוטע יאָהר זאָלען קומען, אַצונד אָדער פאַר דער פטירה, פרעגט ער ביי איהר איין עצה: ווען?

טראַכט סעריל נישט לאַנג און ענטפערט איהם:

— געה, מיין ליעבער מאַן, און זאָג דעם דייטשעל, אַז דו ווילסט די זיעבען גוטע יאָהר אויף דער רגע!

— פאַר וואָס, סעריל? — פרעגט טוביה פערוואונדערט, — נאָך זיעבען יאָהר, ווערען מיר דאָך ווערען צוריק אָרימע לייט, און דעם יורה איז דאָך ערגער, ווי אַ פראָסטען אָרימאַן?

— פערזאָרג נישט, מיין ליעבער גוטער פריינד, די וועלט. דערווייל געדהם, וואָס מען גיט דיר און זאָג: ברוך ה' יום יום! בפרט, אַז מען דאַרף הדר־געלד פאַר די קינדער. מען האָט זיי מיר אַהיים געשיקט, אָט זעה, ווי זיי שפּיעלען זיך אין זאַמד.

דאָס איז גענוג געווען, טוביה זאָל צוריק לויפען צום דייטשעל מיט אַ קלאָרער תשובה, אַז ער וויל די זיעבען גוטע יאָהר תוך כדי דבור.

זאָגט איהם דאָס דייטשעל:

— רעכען נאָר איבער, טוביה, דיינט ביזט דו אַ מענש מיט כח און קאָנסט פערדיענען, אַמאָל מעהר, אַמאָל ווייניגער... הײַנט ווערט אָבער זיין שפּעטער, אַז דו ווערסט עלטער ווערען און ווערסט זיין אַ יורד, און אַזוי פיעל כח צו דער אַרבייט ווערסט דו אויך נישט האָבען —

ענטפערט טוביה:

— הער, דייטשעל, מיין ווייב סעריל וויל באַלד. ערשטענס, זאָגט זי, ברוך ה' יום יום און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגען, און צווייטענס האָט מען אונז די קינדער פון חדר אַהיים געשיקט...

— אויב אַזוי — זאָגט איהם דאָס דייטשעל, — געה אַהיים, און איידער דו ווערסט קומען אין שטוב אַריין, ווערסט דו זיין איין עושר!

וויל ער איהם פאָרט איבערפרעגען וועגען נאָך די זיעבען יאָהר, איז איהם אָבער דערווייל דאָס דייטשעל פערשוואונדען געוואָרען.

געהט ער, טוביה, אַהיים. געוואָהנט האָבען מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה אונטער דער שטאָדט, כמעט אויפ'ן פרייען פעלד. קומט ער צו, צו דער שטוב, זעהט ער, ווי די קינדער שפּיעלען זיך אונטער דער

שטוב אין זאַמד, געדט ער צו, דערזעהט ער, אַז זיי שאַרען אַרויס פון אַ גריבעל נישט קיין זאַמד, נאָר ריין גאָלד, טאַקע זהב טהור... פערשטעהט זיך, אַז מעהר האָט מען נישט געדאַרפט, עס האָבען זיך שוין אָנגעהויבען די זיבען יאָהר, די זיבען מולדיגע יאָהר...

די צייט לויפט אָבער פייל פון בויגען און זיבען יאָהר געהען אַריבער געשווינד. קומט נאָך די זיבען יאָהר דאָס דייטשעל צו טוביה'ן, איהם אָנצוזאָגען, אַז די זיבען יאָהר זענען אַריבער און אַז היינט פאַר נאַכט וועט נעלם ווערען דאָס גאָלד אין דער ערד. דאָס גאָלד אין שטוב און אפילו דאָס גאָלד, וואָס זיי האָבען געקאָנט בעהאַלטען ביי לייטען...

טרעפט ער טוביה'ן, ווי ער שטעהט אין מיטען מאַרק, ווי פאַר זיבען יאָהר, מיט די זעלבע פערשאַרצטע פאָלעס אונטער די לענדען און קוקט אוים אויף אַ פערדיענסט. זאָגט ער איהם: הער, טוביה, די זיבען יאָהר זענען אַריבער!

ענטפערט איהם טוביה: געה זאָג מיין ווייב סעריל, ווייל דאָס עשירות איבער די גאַנצע זיבען יאהר איז געווען ביי איהר אין דער האַנד.

געהען זיי ביידע אַרוים אונטער דער שטאָדט און קומען צום זעלבען ליימענעם הייזעל אויפ'ן פעלד און טרעפען סערלען פאַר דער טהיר. און זי איז אויך אָרים געקליידעט ווי אַמאָל, נאָר איהר פנים שמייכעלט.

זאָגט איהר דאָס דייטשעל מיט די זעלבע ווערטער, אַז די זיבען גוטע יאָהר זענען אַוועק.

ענטפערט זי איהם, אַז זיי האָבען קיין גוטע יאָהר נאָך נישט אָנגעהויבען צו האָבען, אַז זיי האָבען קיינמאָל נישט געהאַלטען דאָס גאָלד פאַר זייער אייגענס, ווייל, וואָס אַ מענש פערדיענט מיט זיינע צעהן פינגער, דאָס איז זיינס, און אַזוי עשירות, וואָס קומט אָהן שוויס און אונגעזוכט, איז נאָר אַ פקדון, וואָס זיין ליעבער נאָמען לאָזט איבער ביי מענשען אין די הענד פאַר אָרימע-לייטס וועגען... זי האָט נאָר פון גאָלד אויף שכר למוד גענומען, דאָס איז גאָטס תורה, מעג מען פאַר זיין תורה מיט זיין גאָלד צאָהלען, מעהר נישט! און אויב זיין ליעבער נאָמען האָט פון היינט אָן אַ בעסערען בעל-פקדון פאַר זיין גאָלד, מהיכא תיתא, זאָל ער צונעהמען און איבערגעבען איין אַנדערן!

אליהו הנביא האָט עס אויסגעהערט און איז נעלם געוואָרען. ער

האָט עס איבערגעגעבען דעם בית־דין של מעלה, און דער בית־דין של מעלה האָט ג׳פסק׳עט, אַז עס איז קיין בעסערער בעל־פקדון נישט פֿערהאַן, און די זיעבען יאָהר האָבען זיך נישט אויסגעלאָזט כל־זמן טוביה און זיין ווייב סעריל האָבען געלעבט.

די תאוה צו קליידער.

אין שעברשין, אונטער זאמאָשץ, איז אַמאָל געווען אַיין אשה, האָט זי געהייסען באַשע גיטעל; איז זי געווען פון זעהר אַ שענער משפחה, אַיין אמת'ע בת־טובים און אַ חסיד'ס אַ ווייב. און דער חסיד, מיט'ן נאָמען אלימלך, פלעגט זעלטען זיין אין דערהיים. ווייל ערשטענס איז ער אַ ליפּסקער סוחר געווען, און, דעמאָלדיגע צייטען, איז אַ נסיעה קיין ליפּסק געווען מעהר, ווי היינט אַ נסיעה מעבר לים, קיין אַמעריקא. און צווייטענס פלעגט ער, האָטש איין מאָל אין יאָהר, פאָהרען צום לובלינער צדיק. פאַלט איין דעם בעל דבר צו בענוצען זיך מיט דער צייט, שאין האיש בביתו, וואָס דער מאַן איז נישט דאָ אין דערהיים, אָנצורעדען באַשע גיטלען צו אַיין עברה.

ווייסט ער אָבער, אַז צו קיין גראָבער עברה צורעדען וועט ער זי נישט. ווייל באַשע גיטעל איז באמת געווען אַ כשר'ע נשמה און אַ גרויסע בקיאה אין די ספרים הקדושים אויף עברי־טייטש, און, אַ חוץ דעם, איז זי זעהר און זעהר געוואָרענט געווען אין די מצוות אין וועלכע אַיין אשה דאַרף זיין געוואָהרענט; איז ער זיך מישב און וויל איהר האָטש אַריינברענגען אַ תאוה צו מלבושים מיט צירונג. וואָרום דער חסיד אלימלך איז געווען אַ גרויסער עושר און פלעגט איהר געבען ביד רחבה ומלאה אויף הויז־פיהרונג.

אויך קומט ער, דער בעל דבר, צו איהר נישט פראָסט. ער ווייסט, זי וועט איהם פשוט אויסלאַכען, הוכא וטלולא מאַכען; ווייסט זי דען נישט, אַז מלביש זיין און אויסציהרען דאַרף מען די הייליגע נשמה, נישט דעם זינדיגען גוף, וואָס איז פאָרט נישט מעהר, ווי קיי און שפיי; היינט רויט, מאָרגען טויט... געהט ער, דער בעל־דבר, און פערשטעלט זיך

פאַר'ן יצר־טוב, און געהמט די אַיין מיט גוטע, פרומע און זיסע ריידעלעך. ער מיינט טאַקע לשם מצוה, לשם שמים... און לעגט, ווי זיין שטייגער איז, די שמד'קייט אין דער יראה אַריין.

— אַט געהט, — זאָגט ער — אַ הייליגער יום־טוב, פסח, זכר ל' ציאת מצרים, און דיין ליעבער נאָמען האָט דיך געבענשט מיט אַלעם גוטען, איז, באַשע גיטעל, אַ יושר, זאָלסט לכבוד דעם הייליגען יום־טוב, בע־גייען אַ מלבוש! עס איז, אי אַ יושר, אי אַ מצוה: דער שניידער וועט פערדיענען אויף פסח, און דו וועסט מקיים זיין ושמחת בחגך! וואָס, גיין?

וויל באַשע גיטעל האָבען אַ ישוב. דערמאַנט ער זי, אַז די בני ישראל, איידער זיי זענען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, האָבען זיי זיך גע־באָרגט טייערע כלים, מלבישים און ציהרונג. צו וואָס? רוימט ער איהר איין: מאַכי לכבוד יום־טוב! לעגט זיך עס איהר אויף דער דעה, באַקט זי אַ ביסעל ווייניגער מצות, גרייט זי אָן אַ קלענערען כבוד, גיעט אַביסעל ווייניגער מעות־חטין און מאַכט זיך אַ ניי בגד מיט אַ זילבערנעם שלאַק. שבועות — זאָגט ער איהר — איז נאָך אַ גרעסערער יום־טוב, מתן תורה! קויפט זי זיך נייע פערל. עס געהט צו סכות, לאָזט זי זיך איבערמאַכען דאָס שטערנטיכעל, איבערנייהען דאָס ברוסט־טיכעל און קויפט צו אַ פאָר בריליאַנטליך צו די אויריגגלעך... דערנאָך זאָגט ער איהר, אַז זי אין נישט יוצא קענען שבת־קודש, ווייל שבת־קודש איז גרעסער פאַר'ן גרעס־טען יום־טוב, — פאָלגט זי, און בעמיהט זיך אויף יעדען שבת־קודש אַ־ך עפּיס צו בענייען, האָטש אַ קליינגקייט — אַ זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, אַ פישו! ראש־השנה און הושענא־רבה, — ווי קויפט מען עס ניט קיין נייע ווייסע אָדער העל־בלאָהע בענדער? און פורים איז אויך אַ יום־טוב, הנופה אַ וודאי; אַ שפּאַס, אַ נס, וואָס עס איז געשעהן! דערנאָך קומט חמשה עשר בשבט, ל"ג בעומר... הייַנט אין גלות, קיין ימים טובים פעהלען נישט!

היינט, אַז דער מאַן דאַרף אַהיים קומען, איז דאָך אַ וודאי אַ מצוה, זיך אויספוצען אין עס'ג און אין האָניג, — איין אשה כשרה, אַ יודישע טאָכטער ברויך נושא־חן צו זיין ביים מאַן אין די אויגען... און בנוגע צו ציהרונג, האָט ער, דער יצר הרע, בעזונדערע טענות: באַשע גיטעל פלעגט אַמאָל האָבען אַ שווער טראָגען, זאָל זי זיך קויפען אַ שנירעל רובינדליך; דאָס איז דאָך, כידוע, אַ גרויסע סגולה אויף אַ לייכט טראָגען. אויך — עטליכע אַסמיראַלדליך, דאָס, ווייסט דו דאָך, איז אַ פראָביער־שטיין

פאַר דער נשמה: וואָרום ווער עס טראָגט אַזאַ שטיין און איז, חס ושלום, מזנה, פלאַצט ער, דער שטיין; און האָט מען נאָר אַ שלעכטע מחשבה, פערטונקעלט ער זיך, כּידוע... ווערט זי נכשל ווערען אין אַ שלעכטע מחשבה, וועט די ווייסען תיכּף ומיד תשובה צו טהון! היינט איז דאָך איהר מאַן אלימלך גאַנצע חדשים אונטערוועגס, און עס קומט איהר אויס צו מאַכען חשבונות מיט סוחרים, פאַר וואָס זאָל זי נישט האָבען אויף זיך עטליכע פאַפּיערליך, וואָס העלפען צו חכמה? באַשע גיטעל איז טאַקע אַ חכמה אַזוי אויך, אָבער וואָס מעהר איז אַוודאי געזונטער! און אַזוי אַנדערע שטיינער מיט אַנדערע סגולות. און דער עיקר דער שטיין פּירטה, וואָס זי דאַרף טראָגען, ווען דער מאַן איז אין דערהיים, ווייל דער אבן טוב גיט חן אין די אויגען, און מען ווערט זעהר געליעבט, אַז מען טראָגט איהם...

מיט איין וואָרט, ער האָט זי אַרויסגעפיהרט אויף אַ וועג—זאָל גאָט שומר ומציל זיין! זי האָט, וואָס גאָט גיט אַ טאָג, אַליץ מעהר געזונ־קען און געזונקען אין דער תאוה. און אַז דער בעל־דבר האָט געזעהן, אַז ער איז די שוין בּייגעקומען, אַז זי איז שוין אין דער בחינה פון אַ גוט־געשליידערטען שטיין, וואָס לויפט שוין אַליין בּאַרג אָב מיט'ן כּח פון ערשטען שטויס, נעהמט ער און שטעלט זיך שוין אַוועק אין אַ זייט, און זי טהוט זיך שוין אַליין אידרס, און איז מקמץ אין צדקה, קאַרגט זיך און די קינדערלעך דעם בּיסען אין מויל אַריין; די יונגלעך גיט זי איבער צו ערגערע מלמדים, אַבי עס זאָל בּיליגער קאָסטען, און לעגט דעם גאַנ־צען „האָב און גאָב" אין מלבושים און תכשיטין אַריין!

איז איהר נאָך וועניג, נעהמט זי און שאַפט־אָב די דיענסט, וואָס זי האָט געהאַלטען, און שלאָגט איהר אַריין אין השבון אַלע שאָדענס, וואָס זענען געווען אין שטוב, יאָ שולדיג ניש ט שולדיג, און נעהמט צו, מכלומר'שט פאַר רחמנות, איין אָרימע יונגע יתומה, איין אויסגעהונגערט קינד, אידרם אַ נאָהענטע קרובה אפילו, און זאָגט איהר, אַז קיין שכירות וועט זי איהר ניט צאָהלען; נאָר דערפאַר, אַז עס וועט קומען די צייט, און עס וועט זיך טרעפען איהר זווג, וועט זי איהר געבען נדן און מתנות, און פון זיך אַראָב עטליכע קליידער, און וועט זי אַליין פיהרען צו דער חופה און אַקעגען טאַנצען מיט אַ קוילטש... און נעהמט דערוויל דאָס שכירות פון דער יתומה און גיט אוים אויף איהר תאוה...

דער מאַן איהרער, דער חסיד אלימלך, האָט, פערשטעהט זיך, פון דעם אַלעם נישט געוואוסט, און אַזוי איז אַריבערגעגאַנגען אַ יאָהר נאָך

אַ יאָהר, ביז באַשע גיטעל איז קראַנק געוואָרען און האָט נישט געקאָנט רידהרען מיט אַ פוס.

זעהען זעהט אויס, אַז עס איז מן השמים געווען, אַז מען האָט זי געוואָלט ראַטעווען, און דעריבער טאַקי האָט קיין שום רופא אויף אויף דער וועלט זיך אויף דער קרענק נישט פערשטאַנען. וואָרום אַזוי אין כלליות איז זי אויפ'ן גאַנצען לייב געזונד און פריש געווען; כאדר האדם, געשלאָפען, געגעסען, אַלץ, אַלץ! און אפילו אויף די פיס האָט זי קיין וואונד, קיין פלעק, אפילו קיין שפרענקעלע נישט געהאַט, נאָר רידהרען זיך האָבען זיי זיך נישט געוואָלט, בשום אופן נישט!

דאַכט זיך, עס איז די בעסטע צייט, אויסגעהיילט צו ווערען פון דער תאוה? אַז אַ יודענע קומט נישט, נישט אין גאַס אַריין, נישט אין שוהל אַריין, ליעגט אין דערהיים נאָכאַנאַנד, — וואָס טויג איהר קליידער און צירהרונג? פאַר די פיער וועגד?

איז אָבער די תאוה אין איהר אַזוי שוין איינגעוואָרצעלט געווען, אַז זי ריכט זיך אַלץ אין איינעם, היינט-מאָרגען אויפצושטעהן פון בעט און מאַכט זיך אַלץ נייע און נייע קליידער, און קויפט אַלץ, וואָס מען ברענגט איהר אין שטוב אַריין, און דערווייל הייסט זי זיך אַפאָר מאָל אין וואָך אויסלעגען די קליידער מיט דער צירהרונג אויף שטוהלען און בענק פאַר'ן בעט, און די ליעגט אַזוי און קוקט, און שעפּט נחת דערפון... וואָס קלערט איהר, די אָרימע יתומה האָט געאַרבייט דערביי עבודת פרך..

איינמאָל, מען לעגט איהר אוים די קליידער, דערזעהט זי פלוצלונג, אַז איהרע שענסטע מלבושים, די סאַמעטענע און זיידענע, זענען אויס-געפלעקט, אויסגעשמירט פון אַלערליי מאכלים און משקאות, און אויף טהייל ערטער — נאָך פערצעפּעט און צוריסען. מאַכט זי אַ געוואַלט, אַז עס קומען זיך שכנים און שכנות צולויפען אויף איהר געשריי און מען זעהט די צרה און עס בלייבט במוסכם כלם, אַז קיינער איז אין דעם נישט שולדיג, נאָר די יתומה, אַז „דאָס שטילע וואַסערל", מיט'ן יראת שמים פּנימ'ל, וואָס מען הערט נישט איהר קול אַ גאַנצען טאָג, וואָס קומט נישט, אויסער אַז זי געדט אין שליחות, אין גאַס אַריין, — אַז „דאָס שטילע וואַסערל רייסט די ברעגעס", און טהוט זיך ביינאַכט אָן דער בעל-הבית'טעס קליידער, און גנב'ט זיך אַרויס, און געהט אין די גוטע הייזער, וואו מען פרעסט און זויפט און מען טהוט אַלדאָס ביין... אַ קשיא אויף היינטיגע צייטען! — וואָרום דעמאָלט פלעגט מען אויך זאָגען „היינטיגע

ציטען", אַפנים, אַז די וועלט ווערט וואָס אַמאָל ערגער! — נעהמט מען די יתומה, וואָס וויל זיך נישט מודה זיין, און מען זידעלט זי מיט אַזוינע ווערטער, וואָס מען דאַרף פאַר'ן מויל נישט ברענגען, בפרט שרייבען, און מען שלאָגט זי און מען הרג'עט זי. דערנאָך פיהרט מען זי צו'ם רב, און מען זאָגט עדות אַזוי און אַזוי, אַז קיינער נישט, נאָר זי; און והא ראיה — זי זעהט אַזוי דאַר און מאָגער אויס, ביי אַזאַ גוטס, ביי אַזאַ גבירה, ביי אַ קרובה... על כן, מוז זיין אַז זי שלאָפט נישט גאַנצע נעכט און טרינקט און זויפט און טהוט כל העבֵרות שבעולם... נעהמט מען די יתומה און מען גאָלט איהר אָב דעם קאָפּ, מען זאָל זי מאוס מאַכען, עס זאָל שוין קיינער אין איהר נישט נכשל ווערען און מען טרייבט זי אַרויס פון שטאָדט, מיט אַ געלופעריי און געפייפעריי, ווי דע־מאָלט דער שטייגער איז געווען.

אין דער צייט איז דער חסיד אין דערהיים נישט געווען, ער איז געזעסען אין לובלין ביי'ם צדיק און האָט נישט געוואָלט אָבטרעטען בשום אופן, באשר בכן — ער מוז איהם געבען אַ רפואה שלמה פאַר באַשע־גיטעל זיין ווייב.

זאָגט איהם דער צדיק: ווייסט דו וואָס? פאָהר אַהיים און קום צוריק מיט דער פלוני'טע. דער מיין פון די ווערטער איז געווען אַזוי: דער צדיק האָט שוין אַפאָר מאָל מתפלל געווען פאַר דער אשה און עס האָט נישט געהאָלפען און דערצו איז דער לובלינער צדיק נישט געוועהנט געווען. ערגער נאָך טהיילמאָלס האָט ער געפיהלט, אַז מען נעהמט דאָרט די תפלה און מען וואַרפט זי איהם צוריק אַראָב אין קאָפּ אַריין. האָט ער פערשטאַנען, אַז עס מוז זיין אַ גרויסע מניעה, אַ שטאַרקער קטרוג וועגען אַ גרויסען חטא. אַפאָר מאָל האָט ער דאָרט געפרעגט: ווי הייסט? האָט מען איהם פשוט נישט געענטפערט! מוז שוין זיין גאָר אַ טיעפע ענין, אַ מאוס'ע זאַך, וואָס מען וויל נישט ברענגען איבער'ן מויל... און דער חסיד אלימלך ווייסט פון גאָר נישט! און אַזוי ווי דער לובלינער צדיק איז געווען אַ גרויסער בקי אין חכמת הפרצוף, האָט ער זי געוואָלט זעהען עין בעין... וועט ער שוין זעהען וואָס ביי דער אשה איז אויפגעשריעבען אויפ'ן שטערן.

פאָהרט אלימלך דער חסיד אַהיים, און דינגט אַ גרויסע בויד, און

בעט אויס די בויד, ווי אַ בעט: אונטען שטרוי, אויבען שטרוי — כּרים וכסתות, און מען פֿאָהרט מיט צוויי פּאָר פֿערד אין דער ברייט קיין לובלין.

אין איזשביצע, אין קראַסנאָסטאַוו און נאָך ערגיץ אין אַ שטעדט'ל וואַרטען גרייט פֿרישע פֿערד צום איבערשפּאַנען, ווייל מען קאָן נישט נעכטיגען מיט דער הולנית אויפ'ן וועג, און מען וויל אָנקומען קיין לובל'ן בכי טוב.

פֿאָהרט מען. נאָך דער לעצטער סטאַנציע אָבער פֿאַלט פּלוצלונג אַראָב אַ שניי, פֿערליערט מען דעם וועג, פֿערבלאָנדזעט מען אין אַ וואַלד, נישט אויס און נישט איין, און עס פֿאַלט צו די נאַכט — האָטש נעהם די אויגען אין די הענד און זוך אַ וועג: קיין לבנה, קיין שטערן... טראַכט מען, מען וועט בלייבען שטעהן און אָבוואַרטען ביז טאָג, איז אָבער די שרעק גרויס פֿאַר גזלנים מיט חיות רעות, ווייל דעמאָלט איז נאָך געווען פֿאַמע געדיכטער וואַלד אין דער געגענד, בוימער עד לב השמים און צוזאַמענגעפֿלאָכטענע צווייגען, אַז ביי טאָג איז חשך געווען, האָבען זיך טאַקי געהאַלטען דאָרט גזלנים און חיות רעות, און ביי נאַכט איז גאָר געווען סכּנת נפֿשות.

ראַפּטום ווערען זיי דערפֿרעהט. פֿון דער וויטענס האָט זיך פּלוצלונג בעוויזען אַ פֿייעריל און דאָס פֿייעריל וואַקסט, און עס בעוויזט זיך אַ צווייט און אַ דריט פֿייעריל — אַ סימן, אַז נישט וויט מוז זיין אַ קרעטשמע. פֿאָהרט מען צו דעם פֿייעריל. מען פֿאָהרט אַזוי, דערהערט מען כּלי־זמר שפּיעלען, און אויך אַ גרויס געלעכטער; קומט מען נעהענטער — הערט מען אַ געטופּעריי, מען זינגט, מען שפּיעלט און מען טאַנצט אין קרעטשמע! באַלד האָט זיך די קרעטשמע אַליין אויך בעוויזען — עס פֿלאַקערן די שויבען. וואָס קאָן זיין די שמחה? מן הסתם זענען זיך פּריצים צוזאַמענגעקומען און מען הוליעט אויפ'ן פּריצישען אופֿן! עס איז אפֿילו אַ סכּנה צוזאַמענצוטרעפֿען זיך מיט אַזוינע לייט בשעת הדותא, נאָר אַלץ בעסער, ווי מיט חיות אָדער גזלנים אין וואַלד! פֿערפֿאָהרט מען פֿאַר דער קרעטשמע, הערט מען שוין בעסער; עס איז נישט קיין פּריצים, די כּלי־זמרים שפּיעלען יודישע זאַכען, אַלערליי שטייגערס... און אַ מאַרשאַליק איז משמח דעם עולם מיט גראַמען און רופֿט אויס צו כּלה־טאַניץ!... וואָס זאָל איך אייך זאָגען, דעם חסיד מיט דעם בעל־עגלה איז פֿינסטער געוואָרען פֿאַר די אויגען, די מוטערס מילך איז אין זיי גערונען געוואָרען! זיי האָבען באַלד פֿערשטאַנען, אַז דאָס זענען יענע לייט, וואָס פֿלעגען יענע צייטען, עהדער מען האָט אויס-

בעהאַקט די וועלדער, שפּיעלען התונות אין פּערוויסטע קרעטשמעס...
זאָגט אלימלך צו זיין ווייב באַשע-גיטעל: הער, באַשע-גיטעל, מיר זענען אַריינגעפאַלען אין מיאוס'ע הענד...גערענק־זשע, למען השם, אז מען טאָר זיי נישט ענטפערן, נישט אָננעהמען פון זיי קיין כבוד, אפילו נישט, הס ושלום, פערזוכען, ווייל מען ווערט באַלד נזוק. באַשע-גיטעל ליעגט נישט טויט, נישט לעבעדיג און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, אז זי וייסט... און געוואוסט האָט זי טאַקי, פון די ספרים הקדושים אין עברי־טייטש.

דערווייל שיטען זיך אַרוים פון קרעטשמע די מחותנים מיט די מחותנת־טעס, מיט'ן בדחן, מיט די כלי־זמרים, מיט ברענענדיגע שטורקאַצען און רינגלען אַרום די בויד, און הויבען אויף דעם דעק, און הייסען זיך זאָגען „מזל טוב‟, און פערבעטען אין קרעטשמע אַריין אויף דער התונה... מחותנים בעטען, מחותנת'טעס, און התן־כלה קומען אויך צו און בעטען מיט שעהנע רעד, מען זאָל זיי נישט פערשעמען, און דער בדחן זאָגט גראַמען און גלייך־ווערטלעך, און די מוזיק שפּיעלט צו, אז עס הילעכט אין גאַנצען וואַלד, און משרתים און סאַרווע'ס טראָגען אַרום אויף זילבערנע טעצלעך אין קריסטאָלענע און גאָלדענע כוסות אַלערליי משקה, און אַלערליי לעקיך און טאָרטען, און מען שטופּט זיי צום מויל צו: נאַט, געהמט, מאַכט ברכה, זייט אייך משמח!

און זיי ענטפערן נישט אַ וואָרט.

פלוצלונג, אָבער גיט באַשע-גיטעל אַ קוק, דערזעהט זי, אז די נשים פון דער הבריא, די כלה, די מחותנת'טעס און אַזוי נשים־געסט, טראָגען אידרע בעסטע סאַמעטענע און זיידענע קליידער, און פערגיסען זיי מיט משקה, פערשמוצען מיט אַלערליי עסענוואַרג, און פערצעפען אָן וואָגען... בעפאַלט זי אַ גרייליך האַרץ־וועהטאָג, און קאָן זיך נישט איינהאַלטען און גיט אַ געשריי:

— רוצחים, גזלנים, מיין פּראַצע, מיינע קליידער!

מעהר האָט מען נישט געדאַרפט; מען האָט זי קוים דערפיהרט קיין לובלין. אויפ'ן גאַנצען וועג האָט זי גע'הלש'ט און גע'הלש'ט און גע־הלש'ט, און דאָס מויל, רחמנא לצלן, האָט זיך אידר אויסגעקרומט... נוטה למות איז זי געוואָרען...

מען האָט זי קוים אַ לעבעדיגע אַריינגעפיהרט צום רבי'ן, און ער האָט באַלד פערשטאַנען די זאַך, און האָט געזאָגט דעם עולם, מען זאָל זיך אַראָבנעהמען אַ מוסר, וואָרום אַ יודישע טאָכטער, אויב זי מאַכט זיך

נייע מלבושים, דאַרף זי די אַלטע צוטהיילען אָרימע לייט, בפרט טאָר מען זיך נישט מאַכען קיין קליידער, וואָס מען קאָן נישט טראָגען. וואָרום, אַז עס הענגען אין אַלמער קליידער, וואָס מען נוצט נישט, קומען ביי־נאַכט יענע לייט און נעהמען זיי אַרויס און טהוען זיך אָן אין די קליידער און טאַנצען אין זיי אויף זייערע שמחות און חתונות...

ווי באַשע גיטעל האָט דאָס דערהערט, האָט זי מצדיק געווען אויף זיך דעם דין, און אָנגענומען פאַר ליעב דעם טויט, און האָט נאָר גע־בעטען, ער זאָל אויף איהר מכפר זיין; און דאָס האָט איהר דער צדיק צוגעזאָגט;

נאָהענט פאַר דער פטירה, האָט זי צוגערופען איהר מאַן, דעם חסיד אלימלך, און האָט איהם דערצעהלט די מעשה מיט דער יתומה, און גענומען ביי איהם אַ האַנד תקיעת־כף, אַז ער וועט זי אויפזוכען, און געהמען זי פאַר אַ מאַמע צו זיינע קינדער, כדי מען זאָל איהר מוחל זיין דעם חטא קעגען איהר — —

און דער חסיד אלימלך האָט געטהון איהר בקשה, און באַלד נאָך שבעה אויפגעזוכט די יתומה און האָט מיט איהר חתונה געהאַט, און זי איז געווען אַ מאַמע צו זיינע קינדער די יתומים, און זיי האָבען נאָך זוכה געהאַט צו האָבען נייע קינדער, און האָבען זיי מגדל געווען לתורה, לחופה ולמעשים טובים.

אויף אַלע יודען געזאָגט;

אראבגעלאזטע אויגען.

1.

גאָר גאָר פאַרצייטען, האָט עטליכע מייל אונטער פּראָג, געוואָהנט אין אַ דאָרף, איינער אַ יוד, אַ געוויסער יחיאל־מיכל, וואָס האָט געהאַלטען די קרעטשמע אין דאָרף.

און דער פּריץ איז נישט געווען קיין פּראָסטער פּריץ, נאָר אַ שם־דבר — אַ גראַף, האָט טאַקי יחיאל־מיכל געהאַט פּרנסה בשפע, ווי מען זאָגט: מיט אַ שמייך, און איז געוואָרען אַ גאַנצער „יש" — אַ בעל־צדקה, אַ מכניס־אורח, און ימים־נוראים, אַז ער פלעגט אַריינפאָהרען קיין פּראָג, לאָזט ער זיך קאָסטען אין שטאָדט. און קיין עם־הארץ איז יחיאל־מיכל אויך נישט געוועזען, ווערט ער אַ שטיקעל איינגעהער ביים רב און ראש־ישיבה, קויפט ער ביי איהם אתרוגים, מצה־שמירה וכדומה... בעט ער ביי איהם בנים זכרים אויך. זעהט אָבער דער ראש־ישיבה ברוח־הקודש, אַז דעם יוד איז נישט בעשערט קיין נחת פון קינדער, און בנים זכרים, פון וועלכע מען האָט קיין נחת נישט, איז טאַקי „טוב להם שלא נבראו", — זאָלען זיי בעסער אויף דער וועלט נישט קומען. זאָגט ער איהם פּשט־פּשוט אָב. פאַלט יחיאל־מיכל אַריין אין עצבות, טרייסט ער איהם און זאָגט איהם: „דערפאַר, יחיאל־מיכל, אַז גאָט וועט דיר העלפען, און וועסט אָנקלויבען נדן כדבעי, און וועסט קומען צו מיר און בעטען, וועל איך דיר אויסקלויבען איין איידעמעל, אַז דו וועסט קיין חרטה נישט האָבען!"

נו, פאָהרט ער אַהיים אַ ביסעל געטרייסט. צוויי מיידלעך האָט ער, מאַכט ער זיך אַ קניפּעל אויף נדן, פריהער פאַר דער עלטערער, דערנאָך פאַר דער יונגערער. מילא — איידעמס בני־תורה איז אויך נישט קיין שפּאַס.

זאַמעלט ער, און גאָט העלפט. און אַז ער קומט צו די ערשטע חמש מאות טאָלער, זאָגט ער צו דבשה'ן זיין ווייב:

— עס איז געקומען די צייט, התונה צו מאַכען אונזער עלטערע טאָכטער נחמה.

זאָגט דבשה, אַז עס איז זעהר גליך. און מען רעכענט: דריי מאות נדוניא און שתי מאות אויף הלבשה און מתנות פאַר התן-כלה, התונה-הוצאות, רה"ש וכדומה... און אַ סעודה פאַר אָרימע לייט העט מען מאַכען — פראָג זאָל געדענקען!

נישט אַזוי אָבער געשווינד טהוט זיך, ווי עס רעדט זיך. עס מאַכען זיך, ווי דער שטייגער איז, מניעות. דער פריץ שיקט אַהין, שיקט אַהער; דערווייל מאַכען זיך שנייען און פערשיטען די וועגען; זומער-צייט פאַלען רעגענס; קומט גאָר אָן הג'ע, קאָן מען די קרעטשמע נישט פערלאָזען... מיט איין וואָרט: נישט אַזוי געשווינד מאַכט זיך עס, און דערווייל, ווי דער שטייגער איז: אַ מענש דענקט און גאָט לענקט...

2.

נחמה, דעם אַרענדאַרס עלטערע טאָכטער, איז אפילו זעהר ווערטה צו בעקומען אַ התן פון פראָגער ישיבה: אַ מיידעל — אַ גאָלד, אַ גוטע נשמה, אַ שטילע. די גוטקייט קוקט איהר פון די שטילע אויגען אַרויס, און זי לאָזט זיך מדריך זיין, טאַקי: וואָס דער טאַטע הייסט, וואָס די מאַמע הייסט און אַלע גוטע פרומע לייט, וואָס שטעלען זיך אָב אין קרעטשמע הייסען... זי נעהמט הלה מיט כונה, בענשט שוין שבת-ליכט, זאָגט שוין עברי-טייטש ווי אַ וואַסער, מיט איין וואָרט: זי איז ווערטה די הופה-שטאַנגען...

זי איז ווערטה, ווערהענד ביי דער יונגערער טאָכטער שניידט זיך אַ ביסעל אין דער קרום. קיין שלעכטס, חס ושלום, נישט; נאָר אַזוי: עפעס אַ משונה'דיגע בריאה, אַ פערטראַכטע, אַ פער'הלומ'טע, אַלץ פאַלט איהר פון די הענד... טהיילמאָל לאָזט זי אַראָב די ברעמען און געהט אַרום מיט אַ בלאַס פנים ווי אַ קרייד, ווי אויפ'ן עולם הדמיון; רופט מען זי — גלייך מען וואָלט זי פון יענער וועלט אַראָבגערופען, ציטערט זי און פאַלט ממש פון די פיס... און אַמאָל גיט זי אַ קוק אויף אַ מענשען מיט אַזוינע אויגען, מיט אַזוינע שטאַרקע און שטעכענדיגע אויגען, אַז עס ווערט פשוט נישט היימליך!

און אַ התחלה פון מדות מגונות אויך: עס איז זי ניט אָבצוטרייסען פון קרעטשמע. בפרט ביי נאַכט, ווען מען שפּיעלט און טאַנצט. גאַנצע נעכט וואָלט זי געזעסען און די אויגען זיך אויסגעקוקט, ווי די יונגע פויערן שטיפען מיט די שיקסעס, טאַנצען אַראָד, אַ שוויג-דעלדיגען ראָד, און זינגען אַריין זייערע געזאַנגען, אַז די קרעטשמע הילעכט און ציטערט....

און געהמט מען זי אַריין איבער געוואַלט אין אַלקער, און מען לעגט זי שלאָפען מיט גחמהלען אין בעט, ליגט זי מכלומר׳שט מיט פערמאַכטע אויגען, ביז יענע שלאָפט אַיין. קוים שלאָפט יענע אַיין, שפּרינגט זי אַראָב פון בעט, זומער און ווינטער, באָרוועסערהייד, און קוקט אַריין דורכ׳ן לאָך פון שליסעל, דורך אַ שפּאַרע אין טהיר, צי אין פריסישען ווענדטעל. טרעפט זי די מוטער, און רייסט זי אָב, ברענט איהר דאָס לייב ווי אין אַ פיבער און די אויגען שפּריצען מיט פונקען, אַז דבשה דערשרעקט זיך און לויפט צוריק אַריין צו יחיאל-מיכלען און דערצעהלט איהם.

— מען זאָל קאָנען פריהער החונה מאַכען די יונגערע! — זיפצט יחיאל-מיכל.

— מען דאַרף עמיצען פרעגען! — ענטפערט דבשה...

דערווייל מאַכען זיך ווייטער מניעות, ביז עס טרעפט זיך אזא מעשה:

3.

דער פּריץ פון דאָרף, דער גראַף, הייסט עס, האָט געהאַט אַ זוהן אַ בן-יחיד, האָט ער איהם אויפגעצויגען אין פּאַריז, ווי דעמאָלט דער שטייגער איז געווען ביי גרויסע פּריצים. קומט ער צופאָהרען איין מאָל אין יאָהר אויף אַ קורצע צייט, אויף וואַקאַציע, זעהט מען איהם אויך נישט: אַ יונגער פּריץ, רייט ער אַרום טעג און געכט אין די וועלדער, אויף געיעג. די פעלעכלעך פון די האָזען און אנדערע חיות קריגט יחיאל-מיכל פון קיך אַרויס בחצי חנם.

מאַכט זיך איינמאָל אָבער אַ גרויסע היץ — פייער איז געפלויגען אין לופטען; רייט ער דורך איבער׳ן וועג ביי דער קרעטשמע, פאַלט איהם איין, שפּרינגט ער אַראָב פון מילך-ווייסען פערד, בינדט עס צו צו דער

צוים, און שפּרינגט אַריין אין קרעטשמע, און הייסט זיך געבען אַ גלאָז מעד.

דערלאַנגט איהם יחיאל־מיכל מיט ציטערדיגע הענד אַ גלאָז מעד. נעהמט דער יונגער פּריץ צום מויל און גיט אַ זופּ, און פערקרימט זיך; ביי זיין פאָטער אין קעלער איז פערהאַן, אַפּנים, בעסערער מעד, גאָט ווייסט ווי אַלט ער איז. ער וואָלט אפשר דערלאַנגט מיט'ן גלאָז יחיאל־מיכ'ען אין קאָפּ אַריין, דערזעהט ער אָבער מלכה'לען, ווי זי זיצט אַזוי אין עק קרעטשמע מיט פערשטאַרטע אויגען און אַ ווייס פּנימ'ל. שטעלט ער אַוועק געלאַסען דאָס גלאָז, וואַרפט אויפ'ן שענק־טיש אַ האַרטען טאַלער, און גיט אַ פרעג:

— משה (ביי גרויסע פּריצים הייסען אַלע יודען משה), דאָס איז דיין טאָכטער!

ווערט יחיאל־מיכל'ען אַ לאַך אין האַרץ, שטאַמעלט ער, נעביך: „יאָ, יאָ, מיין טאָכטער". און דער יונגער פּריץ קוקט און קוקט, און רייסט פון מיידעל קיין אויג נישט אָב. און צו מאָרגענס קומט ער ווייטער טרינקען מעד... און אַזוי אויפ'ן דריטען, און פיערטען טאָג... נעהמט מען דאָס מיידעל און מען בעהאַלט פון איהם, בייזערט ער זיך, ער זאָגט ניט פאַר־וואָס, נאָר ער דרעהט די שוואַרצע וואָנסעלעך און בליצט מיט די אויגען. גיט ער אַמאָל אַ זאָג: אַז יחיאל־מיכל צאָהלט וועניג פאַר די קרעטשמע... אַז פּראָגער יודען ביעטען גרויסע הוספות... און דאָס איז אמת געווען, נאָר דער אַלטער פּריץ האָט זיי קיינמאָל נישט געלאָזט איבער דער שוועל; אַ גרויסע זאַך: אַ יוד זיצט, זאָל ער האָבען פרנסה... ווערט יחיאל־מיכל'ען נישט היימליך. בפרט אַז מלכה'לע געהט נאָך מעהר אַרום אויפ'ן עולם הדמיון, רעכענט ער טאַקי, צו פאָהרען זיך מתיע'ן זיין קיין פּראָג. מאַ־כען זיך אָבער ווייטער מניעות, און דער יונגער פּריץ קומט אַלע יע־רען טאָג און איינמאָל גיט ער פון דער העלער הויט אַ זאָג:

— משה, פערקויף מיר דיין טאָכטער!

טרייסעלט זיך יחיאל־מיכל'ען די ווייסע באָרד, און עס ווערט איהם חושך אין די גרויע אויגען.

לאַכט ער, דער פּריץ:

— זי הייסט עסטערקע? — פרעגט ער.

— ניין, מלכה הייסט זי...

— זאָל זיך דיר דאַכטען, — זאָגט ער, — אַז זי הייסט אסתר, און

דו = מרדכי, און איך — אחשורוש... וואָס? מיין נישט, איך וועל איהר אַרויפזעצען אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ! גאָר דו קריגסט די קרעטשמע אומזיסט און אויף אייביג, פאַר קינדער און קינדס־קינדער!

און ער גיט איהם אַ צייט, אויף ישוב..

4.

ווען יחיאל־מיכל, אַז עס איז שלעכט, שפּאַנט ער פאַרטאָג איין פערד־און־ביטקע, האַפּט זיך אַראָב קיין פּראָג, פערפאָהרט גלייך צום רב און ראש־ישיבה. טרעפט ער איהם ביי דער גמרא, נעהמט ער „שלום־עליכם" און גיט תוך כדי דבור אַ פרעג:

— רבי, צי מעג מען התונה מאַכען אַ יונגערע פאַר איין עלטערע?

לעגט דער ראש־ישיבה די עלענבויגען אויף דער גמרא און ענט־פערט איהם:

— ניין, יחיאל־מיכל, לא יעשה כן במקומנו... נישט קיין יודישע זאַך. און דערמאַנט איהם די מעשה מיט יעקב ולבן.

— איך ווייס — זאָגט יחיאל־מיכל — אָבער אַז מען מוז?

— דהיינו?

נעהמט יחיאל־מיכל און גיסט אויס פאַר'ן פּראָגער צדיק זיין ביטער האַרץ, דערצעהלט איהם אַלץ כהויה. פערטראַכט זיך דער פּראָגער צדיק און זאָגט:

— מילא, בשעת הדחק שאני!

דערצעהלט יחיאל־מיכל דעם צדיק „את כבוד עשרו", וועגען די ה' מאות טאָלער, און דערמאַנט איהם זיין צוזאָג וועגען אויסקלויבען אַ חתן פון דער ישיבה.

פערטראַכט זיך דער פּראָגער צדיק, שפּאַרט אָן אויף אַ ווייל דעם קאָפּ אויף די עלענבויגען איבער דער גמרא און הויבט אויף דעם קאָפּ און זאָגט איהם:

— ניין, יחיאל־מיכל, דאָס קאָן איך נישט.

— פאַר וואָס, רבי, — פרעגט יחיאל־מיכל פערציטערט: — האָט דען מיין מלכה'לע, חס ושלום, אַ זינד אויף דער נשמה? אַ יונג קינד, אַ יונג ביימעלע, ווי מען בויגט עס...

— חס ושלום! — ענטפערט דער ראש־ישיבה — איך זאָג נישט,

אז זי האָט, חס ושלום, געזינדיגט, דאָס האָב איך בכּונה נישט געהאַט... נאָר עס פּאַסט נישט. הער, יחיאל־מיכל, דיין טאָכטער האָט נישט געזינדיגט, אָבער, אָבער אָנגערירט, פערשטעהסט דו, אַביסעל אָנגערירט איז זי דאָך... און דער עיקר — זאָגט ווייטער דער ראש־ישיבה — מיין איך דיין טובה דערמיט. ווארום השגחה דאַרף דיין טאָכטער. השגחה פון אַ מאַן, און טאַקי פון אַ מאַן — אַ מענש, אַ סוחר... חוץ דעם — השגחה פון שטוב־לייט... פון שוויגער און שווער... ווי עס איז, מען דאַרף איהר אַרויסשלאָגען פון קאָפּ... זי דאַרף דעריבער אַריינקומען אין אַ הויז... אין אַ הויז מיט אַסך אויערן און אויגען... מיט'ן יצר־הרע, אַז ער האַפּט זיך אַריין, מוז מען שטאַרק מלחמה האַלטען... עס איז אַ מין ביטערער הריין, מען זיהט איהם נאָר איין מאָל, און וואַקסען וואַקסט ער אייביג... דו רייסט, און ער וואַקסט!... וואָס, ניין?

יחיאל־מיכל מוז, נעביך, צושאָקלען מיט'ן קאָפּ אויף יאָ.

— און אַצונד, — זאָגט ווייטער דער צדיק, — הגע בעצמך, לעג צו קאָפּ, יחיאל־מיכל. למשל, איך וויל זיין אַ גוטער, און האַלטען וואָרט, — עס איז דאָך גאַריש, צוגעזאָגט האָב איך דיר, — און איך וויל זיין אַיין עומד בדבורי און טהון דיין רצון; און נעהם, און גיב דיר פאַר אַיין איידעם אַ בחור פון דער ישיבה. הייסט עס: אַיין אָרים־בחור, אַ פערלאָזט יונגעל... נו, וועט גוט זיין?

וואָס איז דאָס יונגעל? אַ בן־תורה... ער וועט זיצען און לערנען.... מעהר ווייסט ער נישט און וויל נישט וויסען, און ער טאָר נישט וויסען.....

און וואו וועט וואָהנען דאָס פּאָר־פאָלק?

צו דיר אין דאָרף אַריין אויף קעסט וועסט דו דאָך דאָס פּאָר־פאָלק נישט נעהמען?

— אַוודאי נישט, כל זמן דער יונגער פּריץ איז דאָ!

— און ווער ווייסט, ווי לאַנג ער וועט זיין?! אַ קשיא אויף אַ פּריץ! זיי, אַז עס פאַלט עפּעס אין די אויגען אַריין! ער האָט אַנדערע זאָרג? פּרנסה פעהלט איהם?... הכלל צו זיך אויף קעסט נישט. לאָזט דו זיי איבער אין פּראָג. דינגסט אַ דירה און לאָזט זיי איבער, און שיקסט אויף פּרנסה. נו, וואָס טהוט דאָס פּאָר־פאָלק? ער, דער יונגער־מאַן, זיצט ימים ולילות אין בית־המדרש, על התורה ועל העבודה — און זי? דאָס יונגע ווייבעל, וואָס טהוט? וואָס פאַר אַ הוריות טראַכט זי? אויף וועלכען עולם הדמיון געהט זי אַרום?

— גערעכט, רבי — איז יחיאל־מיכל מודה מיט א הייזעריג קול. — וואָס דען טהוט מען?

— וואָס עס לאָזט זיך! — ענטפערט דער ראש־ישיבה. — און איך וועל דיר העלפען. איך אַליין וועל שיקען נאָך אַ שדכן און זאָגען איהם, וואו אַהין ער זאָל געהן... עס זאָל זיין אַ הויז מיט מענשען, מיט אַ שטאַט, מיט אַביסעל עולם־הזה, נאָר בהיתר, נישט באסור... וועסט זעהן, מיט זיין ליעבען נאָמען'ס הילף!

— דערפאַר, יחיאל־מיכל, — טרייסט ער איהם, — אַז דו וועסט קומען צו מיר וועגען דער צווייטער טאָכטער, און גאָט העט דיר העלפען און וועסט האָבען אַ קניפּעל — קריגסט דו, זאָג איך דיר, אַ הדר, מיט גאָלד אָבצוּוועגען...

דערווייל מאַך התונה...

5.

וכך הוה.

אויפ'ן ראש־ישיבה'ס בעראָט, און בסוד סודות האָט מען מיט מלכה'ן אַ בעל־בת'ישען שדוך געטהון. און מלכה האָט ביז דער לעצטער רגע נישט געוואוסט, נאָך וואָס עס קומען שניידער און מעסטען איהר אָן קליידער, און פאַר וואָס מען וועקט זי אויף פאַרטאָג און מען פיהרט זי אַוועק קיין פּראָג...

און אַז זי האָט שוין פערשטאַנען, וואָס דאָס בעטייט, האָט זי אויך קיין וואָרט נישט גערעדט. די יונגע נשמה האָט זיך ביי איהר ווי אָבגעשלאָסען.

וואָס עס האָט זיך ביי איהר אין האַרץ געטהון, האָט קיינער נישט געוואוסט; אָבער פון אויבען־אויף, האָט זיך געדאַכט — אויף אלע בנות ציון געזאָגט! טאַקי מיט אַלע מעלות... אַביסעל צו בלאַס, עפּעס שטענדיג די אויגען אַראָבגעלאָזט — מאַלע וואָס? פריהער האָט עס געהייסען כלה־הן, דערנאָך: אַזוי האָט זי שוין זיין ליעבער נאָמען בעשאַפען, און סיי ווי סיי — אַ יפהפיה! אַ פערנעמעניש! און אַדרבא! זי געהט אָהן דער שוויגער נישט קיין טריט, זי ביט זיך אפילו קיינמאָל גאָר נישט אוים... וואָס מען גיט איהר, עסט זי; וואָס און ווען מען דערלאַנגט איהר, טרינקט זי; און וואָס פאַר אַ קלייד מען וויל, טהוט זי אָן. ציכטיג, שטיל און שעג-

און שבת, אַז זי טהוט אָן דאָס שוואַרץ-אַטלעסענע קלייד מיט דער גאָלדענער שפּאַנגע, נעהמט אויפ'ן אַלבּאַסטער-ווייסען האַלז די פּערל, און עס באַמבּלען זיך איהר בּיי די אויערען די בּריליאַנטענע אוירינגלעך, בּלייבּען ווייבּער שטעהן אין די גאַסען, און גאַפען, און מען זאָגט: אַ פּרינצעסין...

און זי — גלייך מען מיינט נישט זי, געהט זיך ווייטער שטיל און ציכטיג, צווישען שוויגער און שוועגערינס אין דער ווייבּערשער שוהל אַריין, שטעלט זיך נעבּען דער שוויגער בּיי דער קראַטע און לאָזט אַראָבּ די ויידענע בּרעמען, און עפענט מיט'ן ווייסען הענדטעל די זילבּערנע קלאַמרעס פון סדור מיט'ן גאָלדענעם שניט, און די ליפּלעך הויבּען אָן צו ציטערן, צו ציטערן...

און אַ גאַנצע וואָך? יעדען פאַרנאַכט?

— וואוהין ווילסטו היינט געהן שפּאַציערען, מלכּה?

זי זאָגט נישט וואוהין; וואו מען געהט. געהט זי... און אַז מען געהט פאַרבּיי פאַר פענסטער מיט צירונג, שטעלען זיך אַלע אָבּ און קוקען, מלכּה נישט. זי שטעלט זיך אָבּ, ווייל זיי שטעלען זיך אָבּ, אָבּער קוקען, קוקט זי אין דער לופט אַריין...

זאָגט מען: וואָס דאַרף זי צירונג, זי אַליין איז צירונג!

בּפרט, אַז דער יונגער-מאַן פיהלט אָהן איהר די נשמה נישט. ער היט זי, ווי אַיין אויג אין קאָפּ, ווי דאָס שוואַרץ-אַפּעל אין אויג...

און אַזוי אַלץ...

פון אויבּען אָבּגעטאָקט, אָבּגעשניצט און ריין, ווי שענער קריסטאָל... אָבּער אינעווועניג?

אינעווועניג איז געלעגען די קרעטשמע מיט'ן געזאַנג און טאַנץ און געשפּילעריי... אין האַרץ האָט צווישען איהר און דער וועלט אַרומגעשוועבּט דער פּאָרטרעט פון יונגען פּריץ... קוים פערמאַכט זי די אויגען, צי אין שוהל בּיי דער קראַטע, צי מוצאי שבּת צו „גאָט פון אברהם“, צי בּיי שבּת-ליכט בּענשען, צושפּיעלט זיך אין איהר דער כּח-הדם, טאַנצט זי, רחמנא ליצלן, מיט'ן פּריץ, און מיט'ן ראָד אין קרעטשמע נאָך שניט... אָדער זי רייט מיט איהם צוזאַמען, און טרייבּט, אויפ'ן ווייסען פערד ווי אַ מלך, איבּער וואַלד און טהאָל... און בּפרט, אַז עס גענעהנט זיך צו איהר דער מאַן, אין דער רגע שליעסט זי די אויגען צו און האַלזט, און קושט — וועמען? דעם יונגען פּריץ האַלזט זי און קושט...

בּעט זיך בּיי איהר דער יונגער מאַן — איהרע שענע אויגען האָט ער ליעבּ געהאַט — בּעט ער זיך: לעבּען מיינס, עפען דיינע שענע

אויגען, דיינע שוועוערען פֿון גן-עדן אויף! — בשום אופֿן נישט! וויל ער אַמאָל (אַ יונגער מאַן!) אויספֿיהרען, וויל ער זיך מכּלומר'שט אָבּרוקען, האַלט זי איהם מיט די אָרימס, ווי מיט צוואַנגען... דערשרעקט ער זיך פֿון צלונג און וויל זיך אויסרייסען, בעט זי זיך מיט אַ פֿער'חלש'ט קול:

— פֿריץ מיינער, אָדלער מיינער!...

מיינט ער — אַזוי ליעב האָט זי איהם, אַז ער איז איהר פֿריץ, איהר אָדלער... „דאָרף-לשון" — טראַכט ער. און זאָל זי נישט עפֿענען די אויגען, אַז זי שעמט זיך!

6.

און אַזוי האָט מלכּה אָבּגעלעבּט אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר. קיין קינדער האָט זי נישט געהאַט און געלעבּט האָט זי — נישט מיט'ן מאַן...

צו וואָס איז דאָס געגליכען?

צו איין עפּעל, וואָס הענגט, דאַכט זיך, געזונד און פֿריש אויף אַ גרינער צווייג, אויף אַ גאָלדענעם עפּעל-בּוים, און די הויט פֿון אויבּען איז גערויטעלט, ווי דער מזרח איידער די זון בּעווייזט זיך, און אַ פֿרישער הויך, ווי פֿון גן-עדן, ליעגט אויף איהם: אַזוי שמעקענדיג, אַזוי פֿער-נעמיש, אָבּער אין אמת'ן אַריין איז געזונד און פֿריש נאָר די הויט, די שאָל פֿון אויבּען, אינעווייניג אָבּער האָט שוין אַלי'ן דער וואָרם אויס-געגעסען...

אָבּער פּונקט להיפּך האָט זיך אויסגעשניטען דאָס מזל פֿון יחיאל-מיכל'ס עלטערער טאָכטער — נחמה. בּיי יחיאל-מיכל'ען אַליין האָט זיך אַלי'ן איבּערגעקעהרט, און, ווי עס טרעפֿט זיך, דוקא מיט דער פּוטער אַראָבּ...

אָבּגעשפּיעלט און אָבּגעטאַנצט אין פּראָג, איז יחיאל-מיכל אַהיים געפֿאָהרען פֿון פּראָג אין גאַנצען מיט עטליכע מטבּעות אין קעשענע, און ווי ער קומט צו צו דער גרעניץ פֿון דאָרף, דערזעהט ער, ווי זיין גאַנץ כּלי-בּית מיט די בּעטען, מיט די טישען און בּענק פֿון קרעטשמע ליעגען אויפ'ן פֿרייען פֿעלד און אַ פֿויער פֿון פּריצ'ס הויף שטעהט דערבּיי ווי אַ שומר.

און דער שומר לאָזט איהם שוין נישט אַריינפֿאָהרען אין דאָרף אַריין... עס ווייזט זיך אַרויס, אַז בּשעת ווען ער האָט געטאַנצט אויף דער יונגערער

טאָכטערס התונה, האָט איהם דערווייל עמיץ אויסגעדונגען די קרעטשמע, אַ גרויסע הוספה געגעבען, און דער יונגער פּריץ האָט איבערגעדייבערט דעם אַלטען פּריץ, ער זאָל נעהמען די הוספה... און דער יוד זיצט שוין אין קרעטשמע!

הויבט אָן דאָס ווייב מיט דער טאָכטער צו וויינען, צו חלש'ען. בעט זיך יהיאל־מיכל ביים שומר, ער זאָל איהם האָטש אַריינלאָזען אַ וואָרט ריידען מיט'ן אַלטען פּריץ, נעהמט דער שומר אַראָב די ביקס, וואָס האָט איהם געהאַנגען אויף די פּלייצעס, און זאָגט: ער וועט שיסען! ער וועט מוזען שיסען, זאָגט ער.

אַ היימישער פּויער געוועזן, טרעהרען אין די אויגען האָט ער געהאַט; נאָר אַז דער פּריץ האָט געהייסען, וואָלט ער אַוודאי געשאָסען! זעהט יהיאל־מיכל, אַז עס איז פערפאַלען, און צוריק אַריינפאָהרען קיין פּראָג האָט ער נישט מיט וואָס, נאָך דער התונה איז איהם קוים עטליכע רענדלעך געבליבען: און מיט זיין אָרימקייט דער אויסגעגעבענער טאָכטער די אויגען פערשוואַרצען, וויל ער אויך נישט — נעהמט ער דאָס ווייב און נהמה'ן, די טאָכטער, און פאָהרט מיט זיי אַריבער צו איין אַנדערן פּריץ אין אַ דאָרף אַריין, נאָך ווייטער פון פּראָג, און בעט ביים פּריץ רשות, און עפּענט זיך אַ געוועלבעל מיט זאַלץ, בעקער־ברויט און אַנדערע קליינע סחורות, אין דאָרף, און לאָזט איבער דאָס געוועלבעל אויפ'ן ווייב מיט דער טאָכטערס בעראָט, ער אַליין אָבער לאָזט זיך אויף דער וועלט, צו פּראָצעסירען מיט יענעם פּריץ, ווייל דער קאָנטראַקט איז נאָך ניט געווען אויסגעגאַנגען, און אויך צו האָבען דין־תורה'ס מיט'ן יודען, וואָס האָט איהם משיג־גבול געווען... נאָר עס געהט נישט אַזוי געשווינד, ווי עס רעדט זיך, בפרט מיט ליידיגע הענד. געדויערט אַ פּאָר יאָהר; פערשפּיעלט ער דעם פּראָצעס מיט'ן פּריץ און זיצט אָב אַ צייט אין תפיסה פאַר די הוצאות פון פּראָצעס; דעם דין־תורה געגען משיג־גבול, געווינט ער סוף כל סוף, נאָר דער משיג־גבול וויל בשום אופן וצד דעם פּסק נישט האַלטען; און דער פּראָגער צדיק, וואָס האָט כח געהאַט צו נויטען, איז דערווייל נסתלק געוואָרען, און פּראָג זוכט און זוכט אַ רב, און קען דערווייל נישט צוקלויבען זיך, און לית דין ולית דין. קומט ער, יהיאל־מיכל, אַהיים נאָך אַ פּאָר יאָהר, אַיין אויסגעמאַטערטער, אַיין אויסגעהונגערטער און לעגט זיך קראַנק אין בעט אַריין, און ליעגט אָב אַ פּאָר וואָכען און שטאַרבט; לעבט איהם דאָס ווייב זיינס לאַנג נישט איבער,

און נחמה ווערט אַ יתומה, איינע אַליין אין דאָרף, ווי אַ שטיין, און לייזען לייזט מען נישט... עס איז נישט דאָ פאַר וואָס צו לייזען... און די יונגע פויערן, זייט זי איז אַליין געבליבען, לאָזען זי נישט רוהען, טרייבען קאַטאָוועסלעך, בייזערן זיך, פאַר וואָס זי לאָזט זיך נישט אָנריהרען, די יודישע קבצנ'טע...

שרייבט זי איין בריעף און אַ צווייטען צו דער שוועסטער קיין פראָג, לעבט אָבער די שוועסטער אין פראָג, ווי מיר ווייסען, אין אַ עולם התוהו און לייענט נישט קיין בריעף... בעקומט די פערלאָזטע יתומה קיין תשובה נישט; הויבט זי זיך אויף ביי נאַכט און פערמאַכט דאָס ליידיגע קרעמיל און גנב'עט זיך פון דאָרף אַרויס צו פוס; זי לאָזט זיך געהן אויף גאָט'ס בעראָט, אַז זי וועט טרעפען צו דער שוועסטער קיין פראָג, אַ שוועסטער איז דאָך קיין שטיין נישט...

ד.

געהט זי אַזוי מיט אַ שטיקעל ברויט אין דער האַנד פון דאָרף אַרויס, קומט זי צו צום וואַלד, האָט זי מורא פאַר היות רעות. געהט זי נישט טיעף אין וואַלד אַריין, גראַבעלט זי זיך אַרויף אויפ'ן ערשטען בעסטען בוים, און וויל איבערוואַרטען, ביז עס וועט טאָג ווערען, צווישען די צווייגען אויפ'ן בוים. ליעגט זי אַזוי אַ ווײלע; דערהערט זי, אין מיטען קריאת-שמע ליינען, ווי הינד בילען און לויפען. און דאָס געלויפעריי און געבילעריי קומט אַלע מאָל נעהנטער; פערשטעהט זי, אַז עס איז אַ געיעג פון פריצים אויף היות אין וואַלד. פערשטופט זי זיך נאָך טיעפער צווישען די צווייגען. און דאָס געיעג קומט אַלץ נעהנטער און נעהנטער, און אַ גאַנצע מחנה הינד שפּרינגט צו צום בוים, און הויבט אָן שטאַרק צו בילען; און צוויי רייטער קומען געשווינד אָן צורייטען, כדי צו זעהען, וואָס די הינד בילען אַזוי און לויפען אַזוי אַרום בוים. און די צוויי רייטער זענען צוויי יונגע פריצים געווען, און זיי האָבען אַרויפגעקלעטערט אויפ'ן בוים, און האָבען זי אַראָבגענומען איבער-געוואַלט, און פייער געמאַכט, און בעטראַכט, ווער דאָס איז; האָבען זיי געזעהן, אַז עס איז אַ יודיש קינד, און זעהר אַ שען מיידעל, נאָר איין אויסגעהונגערטס. זאָגען זיי איהר, אַז זיי וועלען איהר, הס ושלום, קיין שלעכטס נישט טהון, וואָרום זי לייכט אין דער פינסטער ווי אַ מאָרגענשטערן... אַז מען דאַרף זי נאָר איבער-

שהון, וועט זי שיינען ווי אַ מלכּה, און שמעקען ווי אַ רויז... ווערט איהר, פערשטעהט זיך, אַ לאַך אין הארץ. דערווייל, הערט זי, צוקריעגען זיך די יונגע פריצים: יעדער וויל זי געהמען צו זיך, יעדער טענה'ט, אַז זי איז זיין, אַז דאָס האָט זי זיין הונד צום אַלעם ערשטען דערשפּירט... בּליבּט, ויי זאָלען זיך שיסען, און ווער עס וועט לעבּען בּלייבען, דער זאָל זי נעהמען. שטעלען זיי זיך איינער קעגען צווייטען און ווילען שוין אָנהייבען צו שיסען. האָבּען זיי אין מיטען אַ ישוב, זיי ווילען בּעסער ציהען קניפּלעך. ציהען זיי קניפּלעך, און איינער, וואָס האָט אַרויסגעצויגען דאָס קניפּעל, האָט זי אַרויפגעצויגען צו זיך אויפ'ן פערד און איז מיט איהר גאַלאָפּ אַוועקגעריטען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין... חלש'ט זי...

און אַז זי האָט זיך צו מאָרגענס אויפגעכאַפּט בּיים פּריץ אין פּאַלאַץ — — — — — — — —

— — — — — — — —

8.

און אַז זי איז בּיים פּריץ אין פּאַלאַץ צו זיך געקומען, און דערזעהן, אַז ער האַלט זי אויף דעם שויס, און האָט דערפיהלט, אַז ער קושט זי און האַלזט זי... האָט זי פערשטאַנען, אַז עס איז פערפאַלען, אַז זי וועט זיך שוין נישט ראַטעווען, האָט זי זיך נאָר געבּעטען:

— פּריץ-לעבּ, איך בּין בּיי דיר אין די הענד... און דו בּיזט צו שטאַרק, איך זאָל מיך וועהרען קעגען דיר, און איך האָבּ שוין נישט מיט וואָס זיך צו וועהרען... בּעט איך בּיי דיר נאָר איינס: האָבּ אויף מיר רחמנות, און זאָג מיר נאָר די איינציגע זאַך צו: האָסט מיר פערזינדיגט דעם גוף, פערפאַלען! פערזינדיג מיר האָטש נישט די נשמה, לאָז מיך בּיי מיין אמונה... און בּיי מיינע מחשבות... לאָז מיך טראַכטען און קלערען, וואָס איך וויל...

דער פּריץ האָט אפילו נישט רעכט פערשטאַנען, וואָס זי מיינט דערמיט, נאָר בּאמת ליעבּ געקריגען האָט ער זי, האָט ער איהר צוגעזאָגט... געמיינט האָט ער: און וואָס שאַדט עס איהם? חתונה האָבּען מיט איהר וועט ער סיי-ווי-סיי נישט. איינמאָל האָט ער איהר אפילו געקויפט בּיי אַ יודען אין פּראָג אַ סדור, און האָט איהר געבּראַכט אַ מתנה. זי האָט גענומען דעם סדור מיט פריוד, נאָר בּאַלד פון דער האַנד אַרויסגע-

לאָזט אויפ'ן טיש... „מיינע הענד — האָט זי געזאָגט — זענען נישט ווערט די ריינקייט צו טראָגען"...

וואונדערט זיך דער פריץ און שווייגט.

און ביים פריץ אין הויף האָט נחמה געפיהרט אַ לעבען, וואָס איז געווען גאָר דער היפך פון לעבען, וואָס די שוועסטער האָט געפיהרט אין פראָג... ביידע האָבען פערמאַכטע אויגען געהאַט, אַרומגעגאַנגען פרעמדע און פער'חלומ'ט. נאָר בשעת ווען מלכה האָט געזינדיגט מיט דער נשמה אין אַ ריינעם גוף, האָט נחמה, פערקעהרט: אָבגעלאָזט דעם גאַנצען גוף און ריין געהאַלטען די נשמה...

עס געהט צו איהר צו דער פריץ, — פערמאַכט זי די אויגען און טראַכט: „די מאַמע קושט מיך"... עס האַלט זי און עס קושט זי די מוטער און לערנט זי ברכה זאָגען, און „גאָט פון אַברהם" זאָגען...

ער וויל, זי זאָל איהם ליעב האָבען...

זי האָט ליעב, שטאַרק ליעב — די מוטער! זי געדענקט אַרום די מוטער... „נאָך אַמאָל, מאַמישי: תורה צוה לנו"... שעפּציעט זי... און מיט די זינדיגע ליפּען רעדט זי אפילו די ווערטער נישט אַרויס... אין דער נשמה ווימלען זיי ביי איהר, דאָרט לייכטען זיי טיעף, טיעף אינווענינ...

9.

לעבען לעבט מען נישט אייביג, און ביידע שוועסטער איז קיין לעבען נישט בעשערט געווען...

און אַז די נשמות האָבען זיך אָבגעטהיילט פון גוף, איז דער יונגערע'ס, מלכה'ס, נשמה, וואָס איז געווען דורכגעפלעקט פון זינד, אַרויס, ווי אַ שוואַרצע קראָה, פון ווייסען גוף, און איז באַלד ערגעץ פערפאַלען געוואָרען אין כף הקלע... דער עלטערער'ס, נחמה'ס, ווייסע, קלאָרע נשמה אָבער, קוים האָט זי זיך בעפרייט פון זינדיגען גוף, האָט זי זיך לייכט און שטיל ווי אַ טויב אויפגעהויבען אין דער הייך צום הויכען הימעל. פאַר'ן טויער איז זי אפילו געבליבען שטעהן פערציטערט, נאָר גאָט'ס רחמנות האָט זיך צו איהר בעוויזען, און האָט איהר געעפענט דעם טויער, און האָט זי געטרייסט, און אויסגעווישט די טרעהרען פון די אויגען.

פון דעם אַלעם האָבער האָבען מענשען אויף דער ערד נישט געוואוסט... די פּראָגער גבירה האָט געהאַט אַ גרויסע לויה. מען האָט איהר אויך אַ גרויסען הספּד געמאַכט, עס האָט אַ מטמון געקאָסט! און מען האָט זי אויבען־אָן אויפ׳ן בית־החיים, צווישען אַלע צנועות, געלעגט, און צום יאָהר האָט מען איהר אַ גרויסע מצבה מיט אַלערליי אויסגעקריצטע שבחים געשטעלט...

אָבער אַז דער פּריץ האָט דער עלטערער׳ס גוף קיין פּראָג געשיקט... האָט קיין חברה־מאַן נישט געוואָלט זיך צוריהרען צום זינדיגען גוף, האָט מען צו דער טהרה פּראָסטע טרעגער געדונגען, און מען האָט די אײַנגעהילט אין אַיין אַלט׳ן זאַק און אַריינגעוואָרפען אין אַ גרוב ערגעץ אונטער׳ן פּלויט...

אַ מענש זעהט נאָר פון אויבען...

10

און אין אַ צייט אַרום, אַז מען האָט צוגענומען אַ שטיק פון אַלטען פּראָגער בית־עלמין צו דער שטאָדט, בּרייטער צו מאַכען אַ גאַס, און מען האָט אויסגעגראָבען די קברים, איבערצופיהרען די איבערגעבליבענע ביינער, האָט אַ קברן געעפענט נחמה׳ס קבר ביים פּלויט, און נישט מעהר געפונען, ווי אַ שאַרבען, — פון לייב און דעם רעשט ביינער איז קיין שריד ופליט נישט געבליבען... און ווען ער האָט נישט ווילענדיג מיט׳ן פוס אַוועקגעשטופּט דעם שאַרבען, איז ער אָבגעשפּרונגען און איז ערגעץ פערוואַלגערט געוואָרען... און איז שוין צו קבורה נישט געקומען.

דער קברן אָבער, וואָס האָט געעפענט מלכה׳ס קבר, האָט זי געפונען איינגאַנצען גאַנץ און פריש, כמעט מיט אַ פרישען שמייכעל אויפ׳ן ווייסען פּנים...

— דאָס הייסט אַ צדקת! — האָבען מענשען געזאָגט. — די ווערים האָבען אויף איהר קיין שליטה נישט געהאַט...

וואָרום אַזוי טראַכטען און זאָגען מענשען, וואָס זעהען נאָר מיט די אויגען פון אויבען־אויף, און ווייסען קיינמאָל נישט, וואָס אין האַרץ טהוט זיך, וואָס בּיי עמיצען אויף דער נשמה איז...

לֹא תַחְמוֹד.

ווי עס איז בעקאַנט, מוז יעדער יוד מקיים זיין די גאַנצע תורה. און וואָס עס גערעאָט איהם נישט מקיים צו זיין אין איין גלגול, מוז ער מקיים זיין אין צווייטען; און דאָס וואָס ער איז פוגם אין איין גלגול, מוז ער אין צווייטען פערריכטען. וואָרום די נשמה צום כסא הכבוד מוז צוריקקומען אַ גאַנצע, אָהן אַ פעהלער, און אַ ריינע, אָהן אַ פלעק. און דעריבער ווערען די, וואָס זענען מקיים די גאַנצע תורה, נתעלה פאַר דער צייט, און אָהן צער פון יציאת־נשמה, אָהן חבוט־הקבר, גרויסע צדיקים זענען יוצא מיט איין גלגול, מיט צוויי גלגולים; אַ פראָסטער בשר ודם קען, נישט פאַר אייך געדאַכט, מגולגל ווערען מאה פעמים ואחת, און נישט איין בר־נש וועט מגולגל ווערען עד סוף כל הדורות, ביז „בלע המות לנצח“, ווען די פערפלעקטע נשמה וועט גע'משפט ווערען אין טהאָל יהושפט אָדער יזרעאל...

נאָר נישט אין דעם בין איך אצונד אויסען. איך וויל אייך דערצעהלען, ווי מען קומט אַמאָל צו איין איבריגען גלגול דורך אַ קליינינגקייט, דורך אַ גאָר נישט און, ווי דער שטייגער איז, אַז מען פאַלט, פאַלט מען שוין טיעפער און טיעפער.

ויהי היום, און אַ גרויסער צדיק האָט געדאַרפט משלים זיין זיינע גלגולים אויף דער וועלט. די נשמה האָט שוין געזאָלט אַרויספליהען צו איהר היים, צום כסא הכבוד, פון וואַנען זי איז אויסגעהאַקט געוואָרען, — ריין ווי אַ ריינקייט, ווי אַ גאָלד... און מען מאַכט שוין אויבען אַ וואַרע, און מען לויפט צו די טויערן פון הימעל, מקבל פנים זיין די ריינע נשמה, — ווערט אָבער אין דער לעצטער רגע די שמחה געשטערט.

אין לעצטען גלגול איז דער צדיק געווען אַ „גם־זו“, אַ מסתפק במועט; אַ יוד, וואָס האָט נישט טועם טעם געווען פון עולם הזה. געזעסען אין תעניתים און געלערנט; און כל ימיו — אַ פרוש! איז דעריבער, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום יוד געדאַכט, זעהר אַ שווערע פטירה געווען, וואָרום דער גוף האָט בשום אופן נישט געוואָלט אַרויסלאָזען פון זיך די נשמה און געהן אין פינסטערן קבר אַריין. דער גוף האָט גע'טענה'ט: איך האָב דאָך נאָך גאָר נישט געלעבט! איך האָב מיין חלק לעבען נישט געהאַט! און יעדעם אבר האָט זיך געראַנגעלט מיט'ן מלאך־המות. דאָס האַרץ האָט געזאָגט: איך האָב נאָך גאָר נישט געפיהלט! די אויגען: מיר האָבען נאָך גאָר נישט געזעהן! די הענד: וואָס האָבען מיר געהאַט? די פים: וואו זענען מיר געגאַנגען? פון ד' אַמות נישט אַרוים! און אַזוי אַלע... און דער מלאך, וואָס איז געשיקט געוואָרען נאָכ'ן צדיק'ס נשמה, האָט זיך געמוזט ראַנגלען מיט יעדען אֵבר, מיד יעדער אָדער, מיט יעדען טראָפען בלוט פון דעם פלייש; ווייל אַלץ האָט געהאַלטען די נשמה ווי מיט צוואַנגען, און ער האָט זי געמוזט אַרויסציהען, ווי אַיין אֵיידעלע רויז פון צווישען שאַרפע דערנער... און דעריבער איז דער צער פון יציאת נשמה געווען אַזוי גרוים, און די יסורים ביים אָבשיידען די נשמה פון גוף אַזוי שטאַרק, אַז דער צדיק האָט אין דער לעצטער רגע נישט אויסגעהאַלטען און שוין נאָך ודוי האָט ער מיט'ן לעצטען אָטהעם אַ קרעכץ געטהון. און דער קרעכץ איז געווען פון קנאה; ער האָט מקנא געווען די, וואָס האָבען אַ לייכטע פטירה, עס האָט זיך איהם פערגלוסט צו האָבען אַ גרינגען טויט! און קיין צייט, תשובה צו טהון אויף די פערגלוסטונג, איז שוין נישט געווען! און ווייל ער האָט פוגם געווען אין „לא תחמוד“, — וואָרום אַ יוד טאָר זיך אפילו אַ גרינגען טויט ניט פערגלוסטען, — זענען זיך אויבען צוגאַנגען די וואַרעם און מען האָט צוריק פערשלאָסען די טויערן פון הימעל. און ער האָט געמוזט נאָך אַמאָל מגולגל ווערען, ער זאָל קענען פעררעכטען, וואָס ער האָט פוגם געווען אין „לא תחמוד“.

איז אָבער געווען אויף איהם אַ גרוים רחמנות אין די עולמות העליונים. טהייל פון דער פמליא של מעלה האָבען אפילו פעראיבעל געהאַט אויף דעם מלאך־המות, וואָס ער האָט זיך נישט פערהאַלטען אַ רגע; דעם צדיק קיין צייט נישט געגעבען תשובה צו טהון. בלייבט, לכל הפחות, מען זאָל דעם צדיק גרינגער מאַכען דעם נסיון, מען זאָל איהם געבען אַזאַ לעבען,

אַזאַ מזל־ברכה, ער זאָל נישט דאַרפען און נישט קענען קיינעם מקנא זיין; עס זאָל זיך איהם גאָר נישט האָבען וואָס צו פערגלוסטען. און אַ גרינגען טויט האָט מען איהם אויך צוגעזאָגט

הערט עס דער בעל־דבר און שמייכעלט... נישט אַזוי לייכט וועט ער איהם אַרויסלאָזען פון דער האַנד!

ווערט דער צדיק נאָך אַמאָל מגולגל, און פון גלגול, איז אַרויס ר׳ זיינוואַלע פוריסאָווער! ווער איז ר׳ זיינוועלע פוריסאָווער?

אַ יוד — אויף אַלע יודען געזאָגט!. אַ פער! און וואָס פעהלט איהם? לערנען קען ער בעסער פאַר׳ן רב; זינגען זינגט ער שענער פאַר׳ן חזן, אַ בעל־קריאה איז ער אַ סך אַ בעסערער פאַר׳ן ליטווישען מלמד. און אַיין אשת־חיל אַ יודענע, און קינדער — געראָטענע, און אַ פרנסה אַ היימישע — האָט ער! און דערצו — דאָס שענסטע הויז אין שטאָדט; און פון הויז געהט אַרויס די שענסטע נדבה, און אין הויז איז פערהאַן די שענסטע סוכּה, אויסגעהאנגען מיט אתרוגים און אַלערליי אַנדערע פּירות פון ארץ־ישראל. און וועמעס איז דער שענסטער הדר אין דער טייערסטער זילבערנער פושקע? ר׳ זיינוואַלעס! און ווער איז דער עהרליכסטער בורר און דער קלוגסטער בעל־יועץ? ר׳ זיינוואַלע! זאָל זיך איהם פערגלוסטען זיין גבאי? אַלע גבאים טהוען אָהן זיין עצה קיין האַנד אין קאַלט וואַסער נישט אַריין! אָהן זיין ווינק ריהרט זיך קיין שמש נישט!

זיצט זיך ר׳ זיינוואַלע על התורה ועל העבודה. און די אויגען לייכטען ביי איהם אונטערן גרויסען שטערן, ווי ביי איין אמת׳ן, פערצייטישען חכם. און עפענט ער דאָס מויל, שיטען זיך פערל! און אַ שענער מענש איז ער — אַ קייזער! אַ ווייסע געקרייזעלטע באָרד, אַ מאַרמערן שטריימעל מיט זילבערנע האָהר, אַ סאַמעטענער קאַפטאַן מיט סטראָקעס און זילבערנע האָקלען! מיט איין וואָרט — תורה וגדולה במקום אחד...

דאַכט זיך, שוין זיכער דער לעצטער גלגול?! באַ, עס וואָלט אַזוי געווען, ווען נישט דער בעל־דבר.

געהט ער אַמאָל, דער בעל־דבר, און פערשטעלט זיך פאַר איין אורח; אַזוי אַ יונגערמאַן פון ערגיץ, אַפילו אַ הויקערדיל, גאָר נישט אָנזעהעוודיג. קומט ער ווינטער ביי נאַכט צו מנחה ומעריב אין בית־המדרש אַריין און זעצט זיך ביים אויווען. מן הסתם פערבעט איהם ר׳ זיינוואַלע אויף וועָ־

טשערע. ער זוכט שטענדיג אורחים! געהט ער, דאָס הויקעריל, צו ר' זיינאַוולען אויף וועטשערע. עסט מען. צווישען איין מאכל און דעם צווייטען רעדט מען, פערשטעהט זיך, תורה. אַזוהן ר' זיינוואַלעס, צי איין איידים, הויבט אָן, שלאָגט זיך ערגיץ אָן אָן אַ שווערע סוגיא, ווענדען זיך אַלע אויגען צו ר' זיינוואַלען, ער וועט שוין אַלץ צורעכט מאַכען. ר' זיינוואַלע שמייכעלט, איז דערווייל מכבד דעם אורח מיט'ן בענשען; דער אורח בענשט אָב, און ר' זיינוואַלע הויבט אָן זאָגען, און זאָגען זאָגט ער אַזוי קלאָר, אַזוי ריין, אַז עס דאכט זיך, אַז עס בעט זיך אויס אַ ווייטער, גלייכער און ברייטער שליטוועג, אַ ווייס, קלאָר רחבות, און גלאַט ווי דער טיש; שפאַן אַ שליטען און פאָהר! זיצען די זיהן מיט די איידימס מיט די נשמות אין די אויערען און זאַפּען איין דעם גאַנצען נחת. און דאָס הויקעריל זיצט און קוקט מיט אַ בייז אויג פון אַ זייט, און שמייכעלט מיט די דינגע ליפּעליך. דערזעהט עס ר' זיינוואַלע און פרעגט איהם: איהר זענט נישט מסכים? ענטפערט מיט אַ חוצפה דער הויקער: אָבער גאָר נישט! פרעגט ר' זיינוואַלע: פאַר וואָס?

הויבט ער אָן, דער הויקער, צו זאָגען, פאַר וואָס, און עס הויבט זיך אָן אַ וכוח!

נעהמט ער, דער הויקער, און גיט מיט אַמאָל אַ מיש דורך ש"ס ופוסקים, וואַרפט מיט סברות, ווי מיט ברענענדיגע קוילען, ווי מיט שפּיציגע שפּיזען, און שיט מיט ראיות פון דאָ און פון דאָרט, ווי אַ האָגעל. און ריידענדיג, וואַקסט ער, דער הויקער, און די אויגען ביי איהם וואַקסען, און דאָס רשעות אין די אויגען וואַקסט! און די ווערטער ווערען וואָס אַמאָל ברענענדיגער, שפּיציגער, און ער נעהמט אַרום ר' זיינוואַלען, ווי מיט אַ צוים פון ברענענדיגע דערנער, און ר' זיינוואַלע פיהלט, אַז עס ווערט איהם אַלץ ענגער און ענגער; נישט אַרויס, נישט אַריין; נישט דעם אָטהעם צו כאַפּען... און די זיהן מיט די איידימס ווערען אויך אָבהענגיג; עס קומט ר' זיינוועלען קיינער נישט צו הילף. און די צוים אַרום איהם רוקט זיך אַריין, אַלץ נעהנטער און נעהנטער צום לייב. און ר' זיינוואַלע הויבט אָן פיהלען אַ מין חולשות-הדעת, אַ האַרץ-וועהטאָג, און עס ווערט איהם דער אָטהעם שווער. און ער הויבט זיך אויף, געהט אַרויס פאַר דער טהיר, אַ ביסעל דעם אָטהעם צו כאַפּען, צו בעקומען אַ ביסעל ישוב-הדעת; וואָרום פיהלען פיהלט ער, אַז גערעכט איז ער, ר' זיינוואַלע; אַז דער הויקער איז נאָר עפּעס אַ מין קונצען-מאַכער; אַז ער קלאַפּט נאָר ווי מיט

אַ האָגעל, אַז דער האָגעל דאַרף צוגעהן, עס זאָל ווערען פון איהם גאָר נישט — וואַסער; ער מוז זיך נאָר מישב זיין!

און, ווי געזאָגט, אַ ווינטער נאַכט איז עס געווען. און אַז ר' זיינ-וועלע איז אַרויסגעקומען פאַר דער טהיר, איז געווען אויסגעבעט דער מאַרק מיט אַ פריש-געפאַלענעם, פונקעלדיגען שניי, און אויבען אין הימעל האָבען געפונקעלט מילי-מיליאַסען שטערענדליך. און ר' זיינוואַלע האָט אָבגעעטעמט פריי. און עס איז איהם פרייער און קלאָרער געוואָרען אין מח. און פלוצלונג דערזעהט ער בחוש, ממש מיט די אייגענע אויגען, ווי די צוים פון דערנער, מיט וועלכער דאָס הויקעריל האָט איהם אַרומגענומען, וואַ-קעלט זיך און שאָקעלט זיך אַרום איהם אין מאַרק אויפ'ן שניי; און ער קוקט זיך צו און דערזעהט, אַז די צוים איז נישט קיין גאַנצע צוים, אַז זי איז איבערגעהאַקט אין אַ סך ערטער, אַז זי האָט דאָ און דאָרט אָפענע פורטקעס. און ווייטער דאַכט זיך איהם, און ער זעהט בחוש, ווי עס שטעהען ביי די פורטקעס: דאָ אַ גאון, דאָרט אַ פוסק, דאָרט ווייטער אַ מפרש, וכדומה, און זיי ווינקען צו איהם גאָר פריינדליך, זיי רופען איהם צו: זיינוואַלע, ס'איז אַ פאַלשע צוים, אַ פערבלענדעניש, קום נאָר אַהער, איך וועל דיך דורכפיהרען, עס בעט זיך אַ וועג, אַ רחבות...

און ר' זיינוועלע שמייכעלט אין דער מחשבה צו דעם פורטקעלע און זעהט, אַז אומעטום איז אָפען, אַ רחבות, אַ וועלט, אַיין אָפענע! און ער דערמאָנט זיך: דער גאון האָט אַזוי געזאָגט, יענער פוסק האָט דאָס און דאָס פערהיטען. היינט — אַ בפירוש אָרט אין פירוש רש"י, וכדומה. און ער האָט משונה הנאה דערפון. און שפאַציערט אַזוי נאָך אַמאָל דורך גאַנץ ש"ס ופוסקים — אומעטום אַ פרייע וועלט... ער וועט איהם שוין ווייזען דעם אורח!... עס איז איהם אַלץ אַזוי קלאָר, ווי דער קלאָרער שניי, אַלץ אַזוי בלאַנק, ווי די בלאַנקע שטערענדליך אין הימעל! און ער פיהלט נישט, אַז אַזוי, ווי ער געהט אַרום אין דער מחשבה אין די עולמות התורה, אַזוי טראָגען איהם די פיס אַהין און צוריק איבערן מאַרק און אויסען מאַרק, אַלץ ווייטער און ווייטער איבערן שניי, און ער איז שוין לאַנג פון מאַרק, פון שטאָדט אַרויס, מען זעהט שוין קיין צייכען פון קיין הויז, פון קיין דאַך נישט, פון גאָר נישט, ער טרעט אַרום אין שניי אויפ'ן פרייען פעלד, אָהן אַ צוים, אָהן אַ גרעניץ, אויף אַיין אמת קלאָר, ווייס און פינקעלדיג רחבות, ווי ביי ר' זיינוואַלען אין מח.

מיט אַמאָל אָבּער האָט ער זיך אָבּגעשטעלט פּערציטערט.

אַ שווערער וואָלקען האָט זיך פּלוצלונג פּערצויגען אונטערן הימעל, מיט אַמאָל אויסגעלאָשען זענען געוואָרען די פינקעלדיגע שטערענדליך. און אַ ברייטער שאָטען האָט זיך געלעגט און פערפינסטערט דעם גלאַנצענדיגען שניי. און אויך פּלוצלונג, צוזאַמען מיט הימעל און ערד, איז טונקעל געוואָרען ביי ר' זיינוועלע'ן אין מח און — ער בלאָנדזשעט, דערזעהט ער, אינ'ם שניי, ער בלאָנדזשעט שוין אויך אין דער סוגיא; ער ווייסט שוין נישט ווי אויס און ווי איין — — —

דערזעהט ער, ר' זיינוועלע, פון ווייטען, ווי אַביסעל צורונענער רויך שלענגעלט זיך אונטער'ן הימעל. פערשטעהט ער, אַז עס איז אַ סימן פון אַ שטיקעל לעבּעדיגען ישוב. דערפרוירען, פערמאַטערט און טיעף ביז'ן תוך פון דער נשמה אָבּגעפאַלען ביי זיך, געהט ער נאָך דעם רויך און קומט־צו צו אַיין אָרימער, אָבּגעריסענער קרעטשמע. קומט ער אריין אין אַ פעררויכערטע שטוב און שטעלט זיך אָב ביי דער טהיר און קיינער בעמערקט איהם נישט; שטעהט ער אַזוי און זעהט, ווי ביי דעם שענקטיש, איבער געטראַנק און פערבייסעכטס, דרעמעלט אַיין אַלטע ערלית, און דורך די פענסטער מיט אויסגעשלאָגענע שויבען יאָגט אַיין און אויס אַ נאַסער, קאַלטער ווינד. נאָר אָן אַ זייט שטעהט אַיין אויווען און אין אויווען ברענען, און קנאַקען, און פלאַקערן טרוקענע דרענגלעך. מיעד און געפרוירען, ווי ער איז געווען, וויל ער צוגעהן, זיך אָנוואַרימען, דערזעהט ער אָבער, אַז אַלע ערטער אַרום אויווען זענען פערנומען. אַרום און אַרום זיצען האַלב־שכור'ע פויערן, מיט בלעכלעך בראָנפען אין איין האַנד, און געזאַלצענע הערינג אָדער אוגערקעס אין דער צווייטער. און זיי טרינקען צו זיך, די פויערן, און די פנימ'ער זייערע פלאַמען, און די אויגען ביי זיי לייכטען פאַר ליעבשאַפט און נחת, און אַלע מאָל בייגט זיך צו איינער צום צווייטען, און מען קושט זיך, און מען וויינט פאַר גרויס ליעבשאַפט, און מען טרינקט ווייטער, און מען פערבייסט ווייטער...

און דעמאָלט האָט ר' זיינוועלע, וואָס האָט גקאָנט בעסער לערנען פאַר'ן רב, שענער זינגען פאַר'ן חזן; וואָס איז געווען אַ בעסערער בעל־קריאה פאַר'ן ליטווישען מלמד; וואָס האָט געהאַט דאָס שענסטע הויז, אַ יודענע אַיין אשת־חיל, די גראָטענסטע קינדער, די שענסטע סוכה, דעם הדר'סטען הדר; דער ר' זיינוועלע, וואָס פלעגט זיין דער בעסטער יועץ, דער עהרליכסטער בורר, און געבען בעין־יפה די שענסטע נדבה, —

דעמאָלט האָט דער ר׳ זיינוועלע זיך נישט אַיינגעהאַלטען, און שטעהענדיג אין מיטען קרעטשמע, אין טיזליק, וואָס האָט געשטאַרט אויף איהם ווי אַ בלעך, בשעת דער ווינד האָט זיך אַלע רגע אַרונטערגע׳גנב׳עט און אַיינ־געפּריהרט איהם דעם שוויס אויס׳ן לייב,— דעמאָלט האָט ר׳ זיינוועלע אין טיעפען האַרץ מקנא געווען יעדען פון די פויערן, וואָס איז געזעסען ביים וואַרימען אויווען, וואָס האָט געטרונקען יי״ש פון בלעכעל, פערביסען מיט אַ שטיק געזאַלצענעם הערינג אָדער אַ זיסער אוגערקע און גערעדט — גבול פה...

און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייע שורה פון גלגולים.

נסים אויפ'ן ים.

אין דער מדינה האָלאַנד, אין אַ האַלב אײַנגעזונקען הײַזעל בײַ'ם ברעג פֿון ים, האָט געוואָהנט אויך אַ שטומע נשמה — אַ יודישער פֿישער מיט'ן נאָמען „סאַטיע". אפשר נאָך אַיין עלטער-זיידען מעדיה; נאָר פֿון דעם האָט ער נישט געוואוסט, ער האָט בכלל זעהר ווייניג געוואוסט פֿון יודישקייט. פֿון אבות אבותיו אַ פֿישער, פֿערברענגט טעג און יאָהרען אויפ'ן ים, געלעבט — איין איינציגע יודישע משפּחה צווישען נישט-יודען, וואָס זאָל ער וויסען? סאַטיע האַפּט פֿיש, דאָס ווייב זיינס שטריקט נעצען און פֿיהרט די שטוב, די קליינע קינדערלעך וואַלגערן זיך אין זאַנד און זוכען בורשטין... און אַז סאַטיע געהט אויפ'ן ים און עס מאַכט זיך אַ שטורם-ווינד, עס ווערט סכנת נפשות, האָט — נישט ער אויפ'ן ים, נישט דאָס הויזגעזינד אין שטוב, נישט געקאָנט אפילו קיין שמע ישראל מתפּלל זיין... האָט סאַטיע געקוקט שטום אין הימעל אַריין; דאָס ווייב זיינס שלאָגט זיך אין קאָפּ אַריין, אָדער שליידערט נאָך אפשר אַ בייזען בליק צום בייזען, פֿינסטערן הימעל אַרויף, און די קינדער וואַרפֿען זיך אויפ'ן זאַנד און רופֿען גלייך מיט אַנדערע קינדער: סאַנטא מאַריא, סאַנטא מאַריאָ!

און פֿון וואַנען האָבען זיי געזאָלט וויסען מעהר? צופּים געהן אין קהלה אַריין — איז וויט, פֿאָהרען האָט די אָרימע פֿאַמיליע, וואָס האָט קוים פּרנסה געהאַט, נישט געקאָנט, און, אַ חוץ דעם, לאָזט דער ים נישט אַוועק. סאַטיע'ס פֿאָטער, סאַטיע'ס זיידע און עלטער-זיידע זענען אומגעקומען אויפ'ן ים, נאָר אַזאַ כּח האָט ער שוין, דער ים: ער איז דעם מענשענס געפֿעהרליכסטער שונא, און גאַנץ אָפֿט אַ פֿאַלשער שונא,

און — ליעב האָט מען איהם, און ציהען ווערט מען צוגעצויגען צו איהם ווי מיט צוואַנגען... און מען קאָן זיך פון איהם נישט אָבּרייסען, ווייל מען לעבּען אויף איהם און אונטערגעהן אין איהם...

נאָר איין יודישער מנהג איז אין דער משפחה געבּליבּען — יום־כּפּור!

ערב יום־כּפּור אין דערפריה האָט מען אויסגעקליבּען דעם גרעסטען פיש, און די גאַנצע משפחה איז געגאַנגען מיט'ן פיש אין שטאָדט אַריין, און אָבּגעגעבּען האָט מען דעם פיש דעם קהל'שען שוחט, בּיי וועלכען מען פלעגט פערפאַסטען און עסען נאָכ'ן תענית.

איבּער'ן מעת־לעת פלעגט די משפחה זיצען אין האָלענדישען מקום־קדוש, צוהערען זיך ווי דער כאָר זינגט, ווי דער אָרגעל שפּיעלט, ווי דער חזן זאָגט אויף זיין אופן און שטייגער... פערשטאַנען אַ וואָרט האָט מען נ י ש ט. געקוקט האָט מען נאָר צום אָרון־קודש, צום פרעדיגער אין דער גאָלדענער יאַרמולקע. האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אויפגעהויבּען, האָט מען זיך אויך אויפגעשטעלט; האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אַראָבּגעלאָזט, האָט מען זיך צוריק געזעצט. טיילמאָל פלעגט סאַטיע פאַר מיעדקייט אַיינדרימלען, האָט איהם אַ שכן מיט אַיין עלענבּויגען צום אויפשטעהן געוועקט...

אָט דאָס איז געווען דער גאַנצער יום־כּפּור. אַז עס איז אַ יום־הדין, אַז אַ פיש אין וואַסער ציטערט, און וואָס אין הימעל טהוט זיך, — פון דעם האָט סאַטיע נישט געוואוסט. עס איז בּיי איהם אַ מנהג געווען, יום־כּפּור צו הערען כאָר און אָרגעל אומגעגעסען, און אַז נאָך „נעילה" (ער האָט אפילו נישט געוואוסט, אַז עס הייסט „נעילה") געהט מען צום שוחט אויף וועטשערע... אַ סך מעהר האָט דער שוחט אַליין אפשר אויך נישט געוואוסט — האָלאַנד!

און בּאַלד נאָכ'ן שוואַרצען קאַפע, פלעגט סאַטיע מיט'ן ווייבּ און מיט די קינדערלעך זיך אויפהויבּען, געזעגענען זיך מיט'ן שוחט און זיין הויזגעזינד, און אָנווינשעווען זיך, און אַוועקגעהן און וואַנדערן אַ גאַנצע נאַכט צום ים. נישט „אַהיים" פלעגט מען זאָגען, נאָר — „צום ים".

און אויפהאַלטען לאָזט מען זיך נישט.

— סטייטש, — טענה'ט דער שוחט מיט דער שוחט'קע: — איהר האָט דאָך אפילו די שטאָדט נישט געזעהן.

פערקרימט זיך סאַטיע:

— די שטאָדט!

קיין בעל־דבֿרן איז מאַטיע נישט; דער ים לערנט שווייגען. נאָך די שטאָדט האָט ער פיינד. ענג, אָהן לופט און אָהן הימעל. אַ פּאַסיקעל צווישען דאַך און דאַך... אויפ'ן ים אָבער — אַ רחבֿות... עס עטעמט זיך...

— עס איז דאָך אייער שונא.... אייער טויט! — טענה'ט מען צו איהם

— אָבער אַ גוטער טויט!

ער וויל האָבען זיין פאָטער'ס און זיין זיידענ'ס סוף — איינגעשלונגען ווערען געזונדערהייד פון ים, נישט קרענקען און גוסס'ען אַ צייט לאַנג אויף אַ בעט.... הערען ווי מען וויינט... און דערנאָך בעגראָבען ווערען.. אין דער האַרטער ערד... בררר!

קאַלט ווערט איהם, אַז ער דערמאַנט זיך פון אזאַ קבורה...———

און מען געהט צו־פוס אַהיים, צו'ם ים...

און אַז מען געהט צו־פוס איבער נאַכט, און עס הויבט אָן גרויען דער טאָג, און מען דערזעהט דעם גאָלדענעם אָבגלאַנץ פון זאַמדיגען ברעג, און דערנאָך בליצט־אויף דער שפּיגעל פון ים, דערפרעהט מען זיך, פּאַטשט מען מיט די הענד...

אַ חתן מיט אַ כלה פרעהט זיך נישט אַזוי...

און אַזוי געהט עס פון יאָהר צו יאָהר....

עס בייט זיך דער פישער, זעלטענער — דער שוחט; מנהג בלייבט מנהג.

און דער מנהג איז אַ כּכום הכּולל פון פאַסטען, כאָר און אָרגעל, אויסגעמישט מיט'ן גרויסען פיש צו דער וועטשערע נאָך נעילה ביי'ם שוחט, מיט'ן געזעגענען און אָנווינשען זיך...

דאָס אַלץ צוזאַמען איז דער איינציגער פאָדים, וואָס בינדט־צו מאַטיען צו'ם כלל ישראל...

ויהי היום, איינמאָל פאַרטאָג, קוים געדייטעלט האָט זיך דער מזרח, שטיל וועקט זיך אויף דער ים, קוים ער עטהעמט, קוים עס הערט זיך זיין ברומען, ער ציהט זיך פויל און גאָך פער'חלומ'ט אויס, און ציהט זיך איין.... וואו־נישט־וואו פלאַטערט אין דער בלאָהער לופט אַ ווייסע פאָר פליגעל, שרייט־אויף איין עוף... און ווייטער שטיל... שטילע גלאַנצען בליהען איבער'ן ים, גאָלדענע פלעקען גליטשען זיך איבער'ן געלען זאַמד,

פערמאַכט זענען די שיפער־שטיבלעך איבער׳ן ברעג, נאָר איין טהיר סקריי־פּעט, — מאַטיע געהט אַרויס...

ערב־יום־כּפּור איז היינט. פרום און ערנסט איז זיין פּנים, שטיל לויכטען איהם די אויגען: ער געהט מהון אַ מצוה, האָפּען אַ פיש אויף יום־כּפּור!

און ער געהט צו׳ם שיפעל צו און נעהמט אָן די קייט, מיט וועלכער עס איז געווען צוגעבונדען צו׳ם באָרט. די קייט קלינגט, און קולות דערהערען זיך רעכטס און לינקס:

— ניט׳ע, ניט׳ע!

דאָס רופען צו איהם די שכנים, וואָס האָבען אַרויסגעשטעקט די קעפּ פון די קליינע פענסטערלעך.

רוהיג און שטיל ליעגט ווייט און ברייט אויסגעגאָסען דער ים, צו־זאַמענגעגאָסען מיט׳ן זוים פון פריש־מארגענדיג לאַכענדיגען, פרעהליכען הימעל.... קוים ער עטהעמט, דער ים, קוים ער רונצעלט זיך ביי׳ם ברעג, און ווי ביי אַ גוטער באָבע׳ן, טאַנצען ליכטיג־גלאַנציגע שמייכ־לען צווישען די רונצלען... און עפּיס מורמעלט ער, אַ באָבע־מעשה דער־צעהלט דער ים די צעוואָרפענע, מיט לאַנגע וואַסער־פלאַנצען, ווי מיט האָהר בעוואַקסענע שטיקער פעלזען, און ער גלעט זיי איבער די האָהר שמייכלענדיג, שפּיעלענדיג — דער פישער אָבער קען בעסער דעם ים, און ער גלויבט איהם נישט.

— ניט׳ע...

דער ים וויעגט זיך און וועט זיך צעוויעגען, און פלאַצען וועט דער ליכטיגער שפּיגעל, און פון שפּיעל וועט ווערען אַיין ערנסט, פון שטילען ברומען — געשריי און געפּילדער, און פון רונצלען וועלען אויפשטעהן וואַלען, וואָס וועלען שלינגען שיפלעך און שיפען, ווי קליינע פישלעך דער לויתן...

— ניט׳ע...

און אַ באָרוויסער אַלטער־מאַן, מיט אַ פלאַטערדיגען גרויען קאָפּ אָהן אַ היטעל, מיט איין איינגעשרומפּטען פּנים, ווי דער ים, נאָר אָהן זיין פאַלשען, זיסען שמייכעל, — קומט אַרויס פון אַ שטיבעל, געהט צו מאַ־טיע׳ן צו און ליעגט איהם אַרויף די האַנד אויפ׳ן אַקסעל:

— זעה!

און ער ווייזט איהם אַ קליין שוואַרץ פּינטעלע, וואָס נאָר אַ פישער־

אויג קאָן דערזעהן, אויפ'ן זוים פון הימעל.

— פון דעם וואַקסט אַרויס אַ וואָלקען...

— כ'וועל פריהער צוריק אין דערהיים זיין, — ענטפערט סאַטיע: — איין פיש וויל איך נאָר האַפּען.

און ערנסטער ווערט דאָס פּנים ביי זיין אַלטען שכן:

— האָסט ווייב און קינד, סאַטיע!

— און אַ גאָט אין הימעל! — ענטפערט סאַטיע מיט בטחון: ער געהט זיין מצוה טהון... און ער שטופּט אָב דאָס שיפעל און שפּרינגט אַריין...

און לייכט ווי אַ פעדער טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפעל איבער'ן ים, און דער ים וויעגט עס אַרום, זיס־ברומענדיג, אַזוי ליעבליך, און זוימט עס און וויקעלט עס אַרום מיט די שענסטע פערל, וואָס ער פערמאָגט — און דער אַלטער פישער שטעהט אויפ'ן ברעג און מורמעלט:

— סאַנטאַ מאַריא, סאַנטאַ מאַריא!

לייכט טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפעל איבער'ן ים — געשיקט וואַרפט סאַטיע אַראָב זיין נעץ, און שווער און שווערער ווערט די נעץ, און מיט אַלע כחות ציהט ער זי קוים־קוים אַרויס און געפינט אין איהר וואַסער־פלאַנצען, ים־שטערן, — נאָר נישט קיין איינציגען פיש...

דער אַלטער פישער אויפ'ן ברעג האָט דאָס שיפעל שוין פערלוירען פון אויג. סאַטיע ציהט שוין צום דריטען מאָל און צום פיערטען מאָל אַרויס די נעץ: נישט לייכט איז זי אַרויסצוציהען, אַלערליי וואַסער־פלאַנצען האָבען זיך אין איהרע אויגען פערפלאָכטען — נאָר קיין איינציגער פיש...

און דער ים וויעגט און צעוויעגט זיך וואָס אַמאָל שטאַרקער, און אויפ'ן הימעל איז שוין אַרויסגעשוואומען די זון, נאָר פייכט איז איהר גלאַנץ — אַ פערוויינטע זון; און דאָס שוואַרצע פינטעלע אין עק הימעל האָט זיך אויסגעצויגען אונטערוויילעכץ אונטער דער זון, ווי אַ ברוינע שלאַנג, און ווערט טונקעלער און טונקעלער, און רוקט זיך צו דער זון...

עס איז שוין האַלבער טאָג, און סאַטיע שווימט און שווימט, פּרובט און פּרובט דאָס מזל —

— גאָט, טראַכט ער, וויל נישט, איך זאָל דאָס יאָהר מקיים זיין

די מצוה, מען מוז צוריק! און טרויעריג ווערט איהם אויפ'ן האַרצען: ער האָט געמוזט עפעס זינדיגען געגען גאָט, וועלכער בעווילינגט נישט היי־יאָהר זיין קרבן. און ער נעהמט דעם רודער פעסט אין דער האַנד אַריין און וויל שוין אויסדרעהען דאָס שיפעל צוריק. נאָר אין דער זעלבער רגע בעקומט ער אַ שפריץ אין פנים אַריין, און ער דרעהט זיך אוים און דערזעהט, ווי אַ גרויסער גאָלדענער פיש וואַרפט זיך, שפיעלענדיג, איבער'ן ים און שפריצט מיט'ן ווידעל איבער'ן וואַסער.

עה! דעם פיש מוז ער האַפען, דעם פיש האָט איהם גאָט בעשערט, גאָט, וואָס האָט זיין עגמת־נפש געזעהן, זיין בענקען, מקיים צו זיין די מצוה. — און ער דרעהט צוריק אוים, און יאָגט נאָך דעם פיש...

און דער ים איז שוין צעוויעגט, הוואַליעס הייבען זיך העכער און העכער... אַ האַלבע זון איז שוין מיט אַ וואָלקען בעדעקט, בונטען ווייסע שטראַהלען רייסען זיך קווער אַהער פון אונטער'ן וואָלקען, און דער פיש שווימט איבער די פלייצעס פון די הוואַליעס, און סאַטיע'ס שיפעל נאָך, נאָך... און פערשוואונדען ווערט פלוצלונג דער פיש, צווישען איהם און סאַטיע'ס שיפעל הייבט זיך אויף אַ וואַל, אויפגעבלאָזען, אויפגעיאָגט פון ווינד...

— עס נאַרט מיך, עס בלענדט מיר די אויגען! — טראַכט סאַטיע און וויל ווייטער אויסדרעהען דאָס שיפעל און שווימען צוריק. אין דער זעלבער רגע לעגט זיך אָבער די הוואַליע, ווי זי וואָלט מיטאַמאָל איינגעזונקען געוואָרען; כמעט צום שיפעל צו שווימט צו דער פיש און קוקט אויף איהם מיט גרויסע אויגען, גלייך ער בעט זיך: נעהם מיך, נעהם מיך... זיי מקיים מיט מיר די מצוה, זיי מיך מזכה מיט איהר...

דרעהט סאַטיע צוריק אוים, — פערלוירען ווערט דער פיש! אַ נייע הוואַליע שווימט אויף צווישען איהם און דעם שיפעל, און עס הייבט זיך ווידער אָן דער „רגזון" פון ים! נישט קיין ליעבליך ליעדעל זינגט ער, דער ים, ער כעס'ט זיך: אַ העזה, אַצונד אויף איהם צו שווימען! אויף זיינע הוואַליעס צו טרעטען! און גלייך זי וואָלט זיך פאַר'ן ים דערשראָקען, בעהאַלט זיך אונטער'ן וואָלקען די זון... אויף דעם, זעהט אוים, האָט נאָר געוואַרט דער ווינד — ער איז בעפרייט געוואָרען, און צעיאָגט זיך מיט איין אויסגעלאַסענעם צאָרן, און ער שמייסט, און פאַטשט ווי מיט ריטער, און רייצט נאָך מעהר אויף דעם ים, און דער ים ברויזט און קנאַקט, גלייך טויזענדער באַסען שפיעלען אין זיינע געדערם, קעסעל-

פֿיקען — אין זיינע הוואַליעס...

— אַהיים, אַהיים! — קלאַפּט ביי סאַטיע'ן דאָס האַרץ, און ער געהמט צוזאַמען די נעצען אין שיפּעל אַריין, און האַפּט שטאַרקער אָן דעם רודער, און אַרבייט מיט אַלע קרעפטען. די אָדערן אין דער האַנד ווילען פּלאַצען. ווי אַ הוילע נוס וואַרפּט זיך דאָס שיפּעל אויף און אָב איבער די הוואַליעס, פֿערשוואַרצט איז דער הימעל, ברוין-צאָרניג דער צובראָכענער ים — און ער אַרבייט אַליין — אַהיים, אַהיים...

פּלוצלונג דערזעהט ער, עפּעס שווימט צו איהם צו פֿון דער זייט — אַ מענשליכער קערפּער שווימט, אַ דערטרונקענער — אַ פֿרוי איז עס — פּאַר אידר שווימען די האָר, שוואַרצע האָר — זיין ווייב האָט אַזוינע האָר... פֿון אונטער די האָר בעווייזען זיך ווייסע הענד — זיין ווייב האָט אַזוינע הענד... און אַ קול רופט: ראַטעווע! — זיין ווייב'ס קול... די מוטער פֿון זיינע קינדער... זי האָט איהם געמוזט נאָכשווימען אויפ'ן צווייטען שיפּעל. זי טרענקט, זי רופט נאָך זיין הילף...

און ער דרעהט דאָס שיפּעל אוים רעכטס און וויל צו צום קערפּער, — דער ים לאָזט נישט! הוואַליעס הייבען זיך אין דער מיט, דער שטורם רייסט און וואָיעט — גאָר אין דעם שטורם הערט ער איהר קול: העלף! העלף! סאַטיע, העלף!...

און ער שטרענגט אָן די לעצטע קרעפטען צוצושווימען, און אָט איז ער שוין נישט ווייט פֿון ווייסען פּלעק; די האָר זעהט ער שוין נישט, נאָר דאָס שווימענדיגע, זינקענדיגע קלייד... מיט'ן רודער צו דערלאַנגען... נאָר אין דער מיט, צווישען איהם און זיין ווייב, הייבט זיך אויף אַ וואַל, שטויסט זי אָב אין איין זייט, דאָס שיפּעל — אין דער צווייטער — — —

— אַ פֿערבלענדעניש! — טראַכט ער, זיך דערמאַנענדיג, אַז דאָס זעלבע האָט ער געהאַט מיט'ן גאָלדענעם פֿיש; און נישט ווילענדיג וואַרפּט ער איין אויג צום ברעג, זעהט ער, ווי עס לייכט זיך שוין אין די פֿישער-הייזלעך די פֿענסטער!

— יום-כפור! — דערמאַנט ער זיך, און לאָזט פּלוצלונג אַרויס דעם רודער פֿון דער האַנד.

— טהו מיט מיר, — שרייט ער צום הימעל אַרויף, — וואָס דו ווילסט, יום-כפור רודער איך נישט!...

און דער ווינד רייסט, אין כף-הקלע וואַרפֿען די הוואַליעס דאָס שי-

פעל; און סאַטיע, ווי ער האָט אַרויסגעלאָזט דעם רודער פון דער האַנד, אַזוי זיצט ער רוהיג, און קוקט מיט אָפענע אויגען אַמאָל צום פערשלאָ־פענעם הימעל אַרויף, אַמאָל צום קאָכענדיג־שוימענדיגען ים אַראָב.

— טהו מיט מיר, גאָט, וואָס דו ווילסט! זאָל דיין רצון גע־שעהען...

פלוצים דערמאָנט ער זיך אַ ניגון פון כאָר, אונטערגעהאַלטען פון אָרגעל, און ער הייבט אָן נאָכצוזינגען דעם ניגון. די דאָזיגע שטומע נשמה האָט נאָר דאָס איינציגע לשון צו רעדען מיט גאָט — און ער זינגט. דער הימעל ווערט שוואַרצער און שוואַרצער. די חוואַליעס הייבען זיך העכער און העכער, שאַרפער נאָך בלאָזט דער ווינד... דאָס שיפעל וואַרפט זיך באַרג־אויף, באַרג־אָב, איין חוואַליע וואַרפט עס צו דער צווייטער... איינע רייסט איהם אַרויס און שליידערט איהם אַוועק דעם רודער, אַ צווייטע קומט אָן פון הינטען און יאָגט זיך נאָכ'ן שיפעל מיט איין אָפען מויל... דער ווינד רייסט ווי טויזענדער וועלף — און אין דעם גערודער אַריין זינגט סאַטיע דעם ניגון פון „מי ינוח ומי ינוע"... ווי דער כאָר, אונטערגעהאַלטען פון אָרגעל...

די חוואַליע שלאָגט אין שיפעל אַריין. סאַטיע וויל שטאַרבען זינגענדיג, נאָר דאָס שיפעל קעהרט זיך איבער... אָבער סאַטיע'ן איז נאָך דער טויט נישט בעשערט...

צוויי ווייסע געשטאַלטען, ווי פון נעבעל געוועבטע, געהען, האַלטענדיג זיך ביי די הענד, בארוועס, מיט צופלאָסענע האָר און לייכטענדיגע אויגען, איבער'ן ים, און ווי סאַטיע דרעהט זיך איבער מיט'ן שיפעל, קומען זיי צו, הייבען איהם אויף, נעהמען איהם צווישען זיך, און געהען מיט איהם אונטער די אָרעם, און טרעטען מיט איהם איבער די חוואַליעס, ווי איבער בייטען און בערגלעך, און פיהרען איהם אַזוי געאָרעמט צווישען ווינד און געטומעל. ער קוקט און וויל רעדען, עפעס פרעגען וויל ער — נאָר זיי זאָגען איהם:

— זינג בעסער, סאַטיע, זינג! דיין געזאַנג וועט גובר זיין דעם צאָרן פון ים...

זיי געהען מיט איהם, און סאַטיע הערט, ווי דאָס שיפעל שווימט איהם נאָך... ער דרעהט זיך אום — דאָס שיפעל מיט דער נעץ, און אין דער נעץ איז פערוויקעלט דער גאָלדענער פיש...

און אַז זיי האָבען איהם צוגעפיהרט צום ברעג און געלאָזט איהם אַהיים, האָט ער געטראָפען בײ זיך דעם שוחט מיט דער שוחטיקע...

אין שטאָדט איז אַ שרפה געווען, זענען זיי געקומען צו איהם צו גאַסט...

האָט מען געקוילעט דעם פיש, און — מנהג איז געבליבען מנהג...

דער קונצען-מאַכער.

אין אַ וואָהלינער שטעדטיל אַריין איז אַמאָל געקומען אַ קונצען-מאַכער.

און האָטש עס איז געווען אין דער פּער'דאַגה'טער פּאַר-פּסח-צייט, ווען אַ יוד האָט מעהר זאָרג, ווי האָר אויפ'ן קאָפּ, האָט דאָך זיין אָנקומען אַ גרויסען רושם געמאַכט: אַ רעטעניש פון אַ מענש! קרוע-בלוא, מיט אַ צילינדער, אַפילו אַ צעקנייטשטען, אויפ'ן קאָפּ, אַ יודיש פּנים — דער צלם-אלקים פליהט איהם איבער דער נאָז, און — אַ געגאָלטע באָרד! און קיין פּאַספּאָרט האָט ער נישט געהאַט, און עסען האָט'ן קיינער נישט געזעהן, נישט קיין כשר'ס, נישט קיין טרפה'ס. גאָט ווייס, וואָס ער איז! מען פרעגט'ן: פון וואַנען? זאָגט ער: „פון פּאַריז"; וואוהין? — „קיין לאָנדאָן!" ווי קומט איהר אַהער? זאָגט ער: „פערבלאָנדזעט!" אַ פּנים, צו-פוס געגאַנגען! און ווייזט זיך ביי קיין מנין נישט, אפילו שבת-הגדול נישט! און שטעהט מען צו איהם צו, מאַכט מען אַרום איהם אַ רעדעל, ווערט ער פלוצים נעלם, גלייך די ערד וואָלט'ן איינגעשלונגען, און שווימט אַרויס אויף יענער זייט מאַרק.

דערווייל האָט ער זיך געדונגען אַ סאַליע און אָנגעהויבען צו מאַכען קונצען.

אָבער קונצען! בפני קהל ועדה האָט ער געשלונגען ברענענדיגע קוילען, ווי פערפיל; און פון מויל אַרויסגעצויגען האָט ער אַלערליי בענדער, רויטע, גרינע, וואָס פאַר אַ קאָליער מען האָט נאָך געוואָלט, און לאַנגע — ווי'ס גלות. פון אַ האָליוע פון שטיוועל וואַרפט ער אַרויס זעכצעהן פּאָר אינדיקעס, אָבער אינדיקעס — ווי בערען, און לעבעדיגע, און זיי צולויפען זיך איבער דער סצענע; דערנאָך הייבט ער אויף אַ פוס

און קראַצט אָפּ פון דער פּאָדעשווע גאָלדענע רענדלעך, אַ גאַנצע שיסעל גאָלדענע רענדלעך! פּאַטשט מען „בראַוואָ", גיט ער אַ פייף, לויפען זיך אין דער לופטען צוזאַמען חלות און קוילעטשען, ווי די פייגעל, און הייבען אָן טאַנצען אַ ראָד צי אַ ברוגז-טאַנץ אונטער דער סטעליע. און גיט ער דעם צווייטען פייף, ווערט דאָס אַלץ כדרך עין פערשוואונדען, פלא היה! אויס קוילעטשען, אויס בענדער, אויס אינדיקעס — גאָר נישט!

מילא, ווייסט מען דאָך, אַז „יענער צד" קאָן אויך עפּעס בעווייזען! די חרטומים פון מצרים האָבען מן הסתם גרעסערע קונצען בעוויזען! איז אָבער די שאלה: פאַרוואָס איז ער אַליין אַזאַ גרויסער קבצן? אַ מענש שאַרט רענדלעך פון פּאָדעשווע, און האָט נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען פאַר דער אכסניה. מיט אַ פייף באַקט ער אָן מעהר קוילעטשען און חלות, ווי דער גרעסטער בעקער, אינדיקעס ציהט ער אַרויס פון האָליווע, און אַ פנים האָט ער — איין אויסגעצויגענס, אַז שענערע לעגט מען אין דער ערד אַריין, און דער הונגער ברענט איהם אין די אויגען ווי אַ פלאַקער! חערטעלט מען זיך: די פינפטע קשיא צו „מה נשתנה!"...

גאָר אײדער עס קומט צו „מה נשתנה", וועלען מיר איבערלאָזען דעם קונצען-מאַכער, און איבערגעהן צו חיים-יונה'ן און זיין ווייב רבקה-ביילע. חיים-יונה איז אַמאָל אַ וואַלד-סוחר געווען, האָט ער איינמאָל געקויפט אַ וואַלד אין „גלייכען געלד", האָט מען דעם וואַלד פערמאַכט, איז ער אַרויס „אין איין העמד". איז ער געוואָרען „וואַלד-שרייבער", האָט ער די שטעל פערלוירען; זיצט ער שוין אַ שענע פאַר חדשים אָהן פרנסה. אַ ווינטער האָט מען איבערגעלעבט — אויף שונאי-ציון געזאָגט; נאָך ווינטער געהט אָבער פסח! און פערזעצט איז שוין פון הענגעלייכטער ביז'ן לעצטען קישען. זאָגט רבקה-ביילע: געה אַריבער צו קהל און נעהם מעות-חטין. זאָגט חיים-יונה, אַז ער האָט בטחון, אַז גאָט וועט העלפען, און דאָס פנים פערשוואַרצען וועט ער זיך נישט. געהט רבקה-ביילע און זוכט נאָך אַמאָל אין אַלע ווינקעלעך, און געפינט איין אַלטען אָפּגעריבענעם זילבערנעם לעפעל — ממש אַ נס מן השמים, יאָהרען זייט דער לעפעל איז פערלוירען געוואָרען! געהט חיים-יונה, נעהמט דעם לעפעל, פערקויפט'ן, און טראָגט אַריין די פאַר גראָשען אויף מעות-חטין פאַר אָרימע לייט. אָרימע לייט, זאָגט ער, זענען בילכער. די צייט דערווייל רוקט זיך. שוין אינגאַנצען נישט מעהר ווי אַ פאַר וואָכען

צו פסח, — ער האָט בטחון! גאָט, זאָגט ער, פערלאָזט נישט! מילא. רבקה-ביילע שווייגט; איין אשה מוז פאָלגען אַ מאַן. עס געהט אָבער אַוועק נאָך אַ טאָג, נאָך אַ טאָג, רבקה-ביילע ווייסט נישט פון קיין שלאָף, גראָבט דאָס פנים אין שעניק אַריין און וויינט שטילערהייד, חיים-יונה זאָל נישט הערען, און אויף פסח איז קיין צייכען נישט דאָ. און טעג האָט זי ערגערע ווי נעכט, — ביינאַכט וויינט זיך אַ מענש האָטש אָב דאָס האַרץ, ביי טאָג אָבער מוז מען קנייפען די באַקען, די פאַרב זאָל שטעהן! שכנות קוקען איהר נאָך און גאַפען, און קוקען זיך די אויגען אויס. און שטעכען זי מיט רחמנות-בליקען, ווי מיט נאָדלען... אַנדערע פרעגען: ווען באַקט איהר מצות? ווי האַלט איהר מיט בוראַקעס? די נעהנטערע זאָגען:

— סטייטש, וואָס טהוט זיך מיט אייך, רבקה-ביילע?! פעהלט אייך, וועלען מיר אייך באָרגען, וכדומה...

חיים-יונה וויל אָבער נישט קיין „מתנת בשר ודם", און רבקה-ביילע וועט קעגען איהר מאַן נישט געהן — זוכט זי זיך אויס תרוצים פון אונטער דער ערד, און דאָס פנים פלאַמט און פלאַמט...

זעהען די שכנים, אַז עס איז נישט, ווי עס דאַרף צו זיין, נעהמען זיי און לויפען צום רב — סטייטש? דער רב, נעביך, הערט אויס, קרעכצט אָב און פערקלערט זיך, און סוף כל סוף ענטפערט ער, אַז חיים-יונה איז אַ בן-תורה און אַ ירא-שמים, און אויב ער האָט בטחון, האָט ער!...

רבקה-ביילע איז אפילו אָהן בענש-ליכט געבליבען...

און — שוין פסח!

חיים-יונה געהט פון בית-המדרש אַהיים, זעהט ער, אַז אַלע פענסטער אין מאַרק שיינען אַרויס מיט שמחת-יום-טוב, און נאָר זיין דירה שטעהט, ווי איין אָבל צווישען מחותנים, ווי אַ בלינדע צווישען זעהענדיגע. ער פאַלט אָבער ביי זיך נישט אָב: „אַז גאָט וועט וועלען, וועט נאָך זיין פסח!" — טראַכט ער. ער געהט אַריין און זאָגט פרעהליך: „גוט יום-טוב", און איז נאָך אַמאָל מטעים: „גוט יום-טוב דיר, רבקה-ביילע!" און רבקה-ביילע'ס קול ענטפערט איהם, אָנגעזאַפט מיט טרעהרען, פון אַ פינסטער ווינקעל אַרויס: „גוט יום-טוב, גוט יאָהר!" און איהרע אויגען ברענען אַרויס פון פינסטערן ווינקעלע, ווי צוויי ברענענדיגע קוילען. געהט ער צו איהר צו און זאָגט איהר: „רבקה-ביילע, —

זאָגט ער, — היינט איז יום־טוב, יציאת מצרים, פערשטעהסט? טרויערן טאָר מען נישט! און וואָס איז דאָ צו טרויערן? אויב דער רבונו של עולם האָט נישט געוואָלט, מיר זאָלען האָבען אונזער פסח, מוז מען אָננעהמען פאַר ליעב און זיין ביי'ן אַ פרעמדען סדר. וועלען מיר געהן ערגעץ־אַנדערש צום סדר! מען וועט אונז אַריינלאָזען אומעטום... טהיר און טויער שטעהען אָפען... יודען זאָגען: „כל דכפין ייתי וייכול“, דאָס איז טייטש: ווער עס איז הונגעריג, זאָל אַריינקומען עסען. קום, נעהם אויף דיר די שאַל, וועלען מיר געהן צום ערשטען בעסטען יוד"...

און רבקה־ביילע, וואָס טהוט שטענדיג דעם רצון פון איהר מאַן, האַלט־אַיין מיט אַלע כחות דאָס געוויין, וואָס רייסט זיך איהר צום האַלז, געהמט אויף זיך אַ צעריסענע שאַל און וויל שוין געהן, — אין דער זעלבער רגע עפענט זיך אָבער די טהיר, און עמיץ קומט אַריין און זאָגט:

— גוט יום־טוב!

ענטפערן זיי: גוט יאָהר, נישט זעהענדיג, ווער עס איז צו זיי אַריינגעקומען.

זאָגט דער, וואָס איז אַריינגעקומען: איך וויל זיין אייער גאַסט צום סדר!

ענטפערט חיים־יונה: מיר האָבען אַליין קיין סדר נישט...

ענטפערט יענער, אַז ער האָט מיטגעברענגט דעם סדר מיט זיך!

— אין דער פינסטער? — האַלט זיך שוין רבקה־ביילע נישט איין און שלאָכצט.

— חלילה! — ענטפערט דער אורח — עס וועט זיין ליכט. און ער גיט אַ מאַך: האָקוס־פּאָקוס! און עס בעווייזען זיך צוויי פּאָר זילבערנע לייכטער מיט אָנגעצונדענע סטעאַרין־ליכט, אין מיטען שטוב, אין דער לופט! עס ווערט ליכטיג. חיים־יונה און רבקה־ביילע דערזעהען, אַז דאָס איז דער קונצען־מאַכער, און זיי גאַפען און קאָנען פאַר וואונדער און שרעק קיין איינציג וואָרט פון מויל נישט אַרויסברענגען. זיי האַפען זיך איינס דאָס צווייטע אָן ביי די הענד און שטעהען מיט אויפגעריסענע אויגען און אָפענע מיילער. דער קונצען־מאַכער ווענדט זיך דערווייל צום טיש, וואָס איז געשטאַנען פערשעמט אין אַ ווינקעלע, און זאָגט צו איהם: „נו, בחור'ל, בעדעק דיך און קום אַהער!“ און אַזוי ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, פאַלט פון סטעליע אויפ'ן טיש אַראָב אַ שניי־ווייס טישטוך און

בעדעקט איהם, און דער בעדעקטער טיש הייבט זיך אָן ריהרען, און געהט און קומט אין מיטען שטוב אַריין, און פערהאַלט זיך פונקט אונטער די ליכט, און די זילבערנע לייכטער לאָזען זיך נידריגער אַראָב און שטעלען זיך אַנידער אויפ'ן טיש. „אַצונד — זאָגט דער קונצען-מאַכער — פעהלען נאָר הס'בעטען, — זאָלען זיין הס'בעטען!" געהען דריי בענקלעך, פון דריי עקען פון שטוב, און געהען צו צום טיש און שטעלען זיך אויף זיינע דריי זייטען. הייסט ער, דער קונצען-מאַכער, זיי זאָלען ברייטער ווערען, ציהען זיי זיך אויס אין דער ברייט, און עס ווערט פון זיי פאטער-שטוהלען. רופט ער אויס: „ווייכער!" — בעדעקען זיי זיך מיט רויטען סאַמעט, און תוך כדי דבור פאַלען אויף זיי פון סטעליע אַראָב ווייסע, שניי-ווייסע קישען, און לעגען זיך, אויפ'ן קונצען-מאַכער'ס געבאָט, אויף די פאטער-שטוהלען און — עס ווערען הס'בעטען! אויף זיין געבאָט בעווייזט זיך אויך אַ קערה מיט מינים און שטעלט זיך אויפ'ן טיש, עס בעווייזען זיך אויך רויטע כוסות מיט פלעשער וויין, און מצות, און אַלץ, וואָס מען דאַרף צו אַ כשר'ן און פרעהליכען סדר, אפילו „הגדות" מיט אַ גאָלדענעם שניט.

— און וואַסער צו וואַ'ען האָט איהר? — פרעגט דער קונצען-מאַכער — איך קאָן ברענגען וואַסער אויך!

דעמאָלט האָבען זיי זיך ערשט אויפגעהאַפט פון גאַפען. און רבקה-ביילע פרעגט חיים-יונה'ן אויפ'ן אויער: מעג מען? וואָס? און חיים-יונה ווייסט איהר נישט, וואָס צו ענטפערן. ראָטה זי איהם: געה, מיין מאַן, און פרעג דעם רב. ענטפערט ער, אַז ער קאָן זי מיט'ן קונצען-מאַכער אַליין נישט איבערלאָזען. וויל ער, זי זאָל געהן. זאָגט זי, אַז אַ נאַריישער יודענע וועט דער רב נישט גלייבען, ער וועט מיינען, אַז זי איז פון זינען אַראָב. געהען זיי ביידע צום רב און לאָזען איבער דעם קונצען-מאַכער מיט'ן סדר.

האָט דער רב געזאָגט, אַז דאָס, וואָס ווערט געמאַכט מיט כשוף, האָט קיין ממשות נישט, וואָרום כשוף איז נאָר אַ פערבלענדעניש פאַר די אויגען. הייסט ער זיי אַהיים געהן, און אויב די מצה וועט זיך לאָזען אָבברעכען, דער וויין — גיסען אין די כוסות אַריין, און די קישען פון הס'בעט — אָנטאַפען, וכדומה, איז גוט... איז עס מן השמים, מעגען זיי געניסען.

אַזוי האָט דער רב גע'פסק'ענט. געהען זיי מיט האַרץ-קלאַפעניש

אַהיים. קומען זיי אַריין, איז דער קונצען-מאַכער שוין נישט דאָ, און דער „סדר" שטעהט, ווי ער איז געשטאַנען. די קישען לאָזען זיך אָנ-ריהרען, דער ווין גיסט זיך, די מצות ברעכען זיך... האָבען זיי ערשט פערשטאַנען, אַז דאָס איז געווען אליהו הנביא, און האָבען געהאַט אַ פרעהליכען יום-טוב!

ס'אי גוט.

— איהר פרעגט, אין וואָס פאַר אַ זכות איך בין אַ יוד געבליבען?

נאָר אין מיין זכות, נישט אין זכות פון מיינע אָבות. איך בין אַ זעקס־יעהריג לערן־יונגעל געווען; מיין טאַטע — אַ ישוב'ניק אונטער ווילנא. אַזוי — אַ בעל־הבת'ישער מענש.

אַז איך בין אַ יוד געבליבען — האָב איך עס דעם שפּאָלער זיידען צו פערדאַנקען.

ווי איך קום צום שפּאָלער זיידען? — פרעגט איהר.

דער שפּאָלער זיידע איז נאָך דעמאָלט קיין שפּאָלער זיידע נישט געווען. אַ יונגער מאַן איז ער געווען, געליטען האָט ער דעמאָלט גלות. אַרומגעגאַנגען איז ער אַ צייט מיט די קבצנים פון קהלה צו קהלה, פון אורחים־הויז צו אורחים־הויז — אַ קבצן, ווי אַלע קבצנים. קרוע־בלוא ווי אַלע. וואָס אינגעווייניג, אין האַרץ, האָט געשטעקט — גאָט ווייס!

און נאָכ'ן אָבלייזען גלות, איז נאָך אויך די צייט נישט געקומען נתגלה צו ווערען. שטעלט ער זיך פאַר'ן בית־דין־צדק אין ווילנא, נעהמט אַרויס אַ היתר־שחיטה און ווערט שוחט אויפ'ן דאָרף. ער געהט שוין נישט אַרום אויף דער וועלט, און האַלט זיך אין דער ווילנער סביבה. מתנגדים האָבען אָבער אַ הוש־הריח, האָבען זיי עפּעס דערשמעקט. הייבען זיי איהם אָן צו רודפ'ן, בלבולים צו מאַכען. מסר'ט מען איהם פאַר'ן בית־דין־צדק, ווייס איך? — אַז ער איז עובר אויף כל התורה כולה! וואָס מתנגדים קאָנען!

ווי געזאָגט, בין איך דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָהר זעקס. ער פלעגט צו אונז אַריינצוקומען שעכטען אַ דקה, אָדער אַזוי איבערנעכטיגען, און איך האָב איהם זעהר ליעב געהאַט. וועמען דען האָב איך געזאָלט, אַ חוץ טאַטע-מאַמע, ליעב האָבען? אַ מלמד האָב איך געהאַט אַ קפדן, ממש אַ הורג נפשות; און דאָס אָבער איז געווען אַ גוטע, האַרציגע נשמה, מיט'ן קוק האָט ער מחיה נפשות געווען! די בלבולים האָבען זייערס געטהון — מען האָט'ן מעביר געווען פון שחיטה. מיין מלמד האָט געמוזט דערינען אַ חלק האָבען, ווארום ער האָט באַלד אַ ידיעה בעקומען דערפון, און ווי דער שוחט איז געקומען, האָט ער אַ געשריי געטהון: „עוכר ישראל! משומד!" און אָנגעהאַפּט איהם ביי'ם פּאָדקאָלנער און אַרויסגעוואָרפען פון שטוב. עס האָט מיר אַ שניט געטהון ביי'ם האַרץ, ווי אַ מעסער. פאַר'ן מלמד האָב איך אָבער געציטערט אימת-מות, און ערשט שפּעטער, אַז ער האָט זיך פערקוקט, האָב איך מיך אַרויסגעהאַפּט פון שטוב און אָנגעהויבען נאָכלויפען דעם שוחט איבער'ן טראַקט, וואָס האָט זיך, נישט ווייט פון שטוב, אַריינגעלאָזט אין אַ וואַלד, וואָס האָט זיך שוין געצויגען ביז ווילנא. וואָס איך האָב געוואָלט דערמיט פּועל-יוצא זיין, ווייס איך נישט, נאָר עס האָט מיך עפּעס געטריבען צום אָרימען שוחט'ל. איך האָב מיך געוואָלט מיט איהם האָטש געזעגענען, האָטש נאָך איינמאָל אַריינקוקען איהם אין די גוט-האַרציגע אויגען אַריין...

אָבער איך לויף און לויף, און האַק מיר אָב די פיס אָן די שטיינער פון וועג, און זעה קיינעם נישט פאַר די אויגען. נעהם איך מיך רעכטס, אַראָב אין וואַלד אַריין, און קלער, מיך אַביסעל אָבצורוהען אויף דער ווייכער וואַלד-ערד. איך וויל מיך שוין זעצען, הער איך אַ קול, דאַכט זיך, זיין קול, פון מיטען וואַלד אַרויס,— אַ האַלב-זינגענדיג קול. געה איך שטילערהייד נאָך דעם קול. דערזעה איך איהם פון ווייטען, ווי ער שטעהט און שאָקעלט זיך אונטער אַ בוים. איך הער מיך צו— ער זאָגט שיר-השירים! איך קוק מיך בעסער צו, זעה איך, אַז דער בוים, אונטער וועלכען ער זאָגט שיר-השירים, איז אַנדערש ווי אַלע ביימער. אַלע ביימער שטעהען נאָך נאַקעט און בלויז, און דער גרינט זיך, און בליהט, און שיינט ווי די זון, און שטעקט אויס די בליהענדע צווייגען איבער'ן שוחט'ס קאָפּ, ווי אַ סכך. און מחנות פייגעל טאַנצען אַרום צווישען די צווייגען, און זינגען-מיט „שיר-השירים"! איך ווער נבהל נשתומם, און שטעה מיט אויפגעריסענע מויל און אויגען, און שטעה!

ענדיגט ער זיין שיר-השירים, ווערט אויסגעלאָשען דער בוים, ווע־רען נעלם די פייגעלעך, און ער דרעהט זיך אוים צו מיר און זאָגט מיר מיט ליעבשאַפט:

— הער, יודעלע („יודעל" הייס איך), איך האָב צו דיר אַ בקשה.

— אַדרבה,— ענטפער איך מיט פרייד, און טראַכט מיר, ער וועט אַוודאי וועלען, איך זאָל איהם אַרויסברענגען עסען, און בין שוין בדעה צו לויפען און בדיל-הדל שטעלען דער מאַמע׳ס שבת. ער זאָגט אָבער:

— הער, וואָס דו האָסט געזעהן, זאָל בלייבען ביי דיר!

די שמחה ווערט ביי מיר אויסגעלאָשען, און איך זאָג-צו ערנסט און געטריי, אַז איך וועל שווייגען.

— הער נאָך עפּעס, יודעלע. דו וועסט געהן — זאָגט ער — אין אַ ווייטען, זעהר אַ ווייטען וועג און אַ לאַנגען וועג.

וואונדער איך מיך: ווי קום איך צו׳ן אַ ווייטען, לאַנגען וועג? און ער זאָגט ווייטער:

— דיין רבי׳נס תורה וועט מען דיר אַרויסשלאָגען פון קאָפּ, וועסט טאַטע-מאַמע פערגעסען, — זעה אָבער, בלייב ביי דיין נאָמען! דו הייסט „יודעלע", בלייב אַ ייד!

דערשרעק איך מיך, נאָר פון האַרץ שרייט פון מיר אַרויס:

— זיכער! כ׳זאָל אַזוי לעבען!

און מיר ליעגט נאָך מיינס אין זינען!

— אָבער, — זאָג איך, — עסען ווילט איהר?

נאָר איידער איך האָב עס אַרויסגעזאָגט, איז ער מיר נעלם גע־וואָרען...

און אויף דער צווייטער וואָך איז מען אונז בעפאַלען, און מען האָט מיך אַוועקגעפיהרט, אַלס קאַנטאָניסט...

און עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ צייט, און איך האָב טאַקי אַלץ פער־געסען... מען האָט מיר אַלץ פון קאָפּ אַרויסגעשלאָגען.

אין טיעף רוסלאַנד האָב איך געדיענט, צווישען שנייען און מורא׳־דיגע פרעסט, קיין יוד פאַר די אויגען נישט געזעהן... אפשר האָבען דאָרט בעהאַלטענע יודען געוואָהנט, נאָר איך האָב פון זיי נישט גע־וואוסט. פון שבת און יום-טוב נישט געוואוסט, פון קיין תענית נישט. איך האָב אַלץ פערגעסען..

נאָר דאָס רענדעל אויסגעטווישט האָב איך נישט!

וואָס מעהר איך האָב פערגעסען, מעהר יצר־הרע האָב איך גע־דאַט פטור צו ווערען די פיין, די יסורים — איין עק! אָבער ווען עס איז מיר געקומען דער שלעכטער געדאַנק אויפ׳ן קאָפּ, האָט ער זיך בע־וויזען בעשיינפערליך, און איך האָב בעשיינפערליך געהערט זיין קול: „בלייב ביי דיין נאָמען, זיי אַ יוד!"

און אַז עס איז קיין ווייטער חלום נישט געווען, האָב איך גע־וואוסט אויף זיכער... איך האָב׳ן וואָס אַמאָל עלטער און עלטער געזעהן... די באָרד און פאות — וואָס אַמאָל ווייסער, דאָס פנים — בלאַסער... נאָר די אויגען זענען געבליבען די אייגענע, די זעלבע גוט־האַרציגע אויגען, און דאָס קול דאָס אייגענע, גלייך אַ פידעלע שפּיעלט...

איינמאָל האָט מען מיך געשמיסען, איז ער געשטאַנען נעבען מיר און האָט מיר געווישט דעם קאַלטען שווייס פון שטערן, און איבער׳ן פנים געגלעט, און שטילערהייד געזאָגט: „שריי נישט, כדאי צו ליידען, בלייב אַ יוד!" און איך האָב אויסגעהאַלטען אָהן אַ געשריי, אָהן אַ זיפץ, גלייך מען שלאָגט נישט מיך...

איינמאָל, שוין דאָס לעצטע יאָהר, האָב איך געדאַרפט אַרויסגיין אַלס טשאַסאָוואָי צום צעכהויז הינטער דער שטאָדט. עס איז געווען פאַרנאַכט, און עס האָט זיך געטראָגען אַ זאַווירוכע פון שניי. דער ווינד האָט אויסגעהויבען גאַנצע בריִלעס שניי און האָט זיי צעריבען אויף נאָר־לען, צעשטויבט אויף שטויב, און דער שנייאיגער שטויב מיט די שניי־איגע נאָדלען האָבען זיך אַרומגעיאָגט אין דער לופט, געפּאַטשט אין פנים אַריין, געשטאָכען... קיין אויג אָפען צו האַלטען! קיין אָטהעם צו כאַ־פען! פלוצלונג דערהער איך, מענשען געהען נישט ווייט פאַרביי, און עמיץ זאָגט אויף יודיש: היינט איז די ערשטע נאַכט סדר! צי איז׳ס אַ בת־קול געווען, צי זענען ווירקליך מענשען פאַרבייגעגאַנגען, — ווייס איך נישט עד היום... נאָר די ווערטער פאַלען מיר, ווי אַ בליי אויפ׳ן האַרץ. און קוים איך בין צוגעקומען צום צעכהויז און האָב אָנגעהויבען אויף און אָב צו געהן, בעפאַלט מיך אַ מין בענקעניש, אַ מין האַרץ־וועהטאָג, אַז עס איז גאָר נישט צו בעשרייבען. עס ווילט זיך מיר דוקא „הגדה" זאָ־גען, און — איך זאָל עס געדענקען אַ וואָרט! איך פּיהל, אַז ערגעץ טיעף, טיעף ביי מיר אין האַרץ ליעגט זי, די הגדה, כ׳האָב זי אַמאָל

אויסענווענינ געקאָנט; איך פיהל, אַז ווען איך זאָל מיך נאָר איין וואָרט, איין-איינציג וואָרט דערמאַנען, וואָלט שוין די רעשט זיך אויך בעוויזען און אַרויסגעצויגען פון מיר, ווי אַ שנור פערשלאָפענע פייגעל פון אונטערן שניי. איך קאָן מיך אָבער דאָס ערשטע וואָרט בשום אופן נישט דערמאַנען! „רבונו-של-עולם! — האָב איך אויסגעשריגען מיט האַרץ: — איין וואָרט, האָטש איין וואָרט!“ און אויסגעשריגען, אַ פּנים, האָב איך אין אַ גוטער שעה. איך האָב מיך דערמאַנט: „עבדים היינו“, — גלייך מען האָט עס מיר פון הימעל אַראָבגעוואָרפען. ווער איך פול און פול מיט פרייד; איך פיהל, אַז איך בין איבערגעפילט מיט פרייד, אַז זי גיסט זיך פון מיר אַרויס, די פרייד, אַז זי שטראַהלט מיר אַרויס פון דער נשמה, און איך געה אויף און אָב מיט דער ביקס אויף די אַקסעל, און זאָג, און זינג אַרויס דער וויס-פערשנייטער, פערחלומ'טער וועלט די הגדה... און זי האָט זיך פון מיר אַרויסגעצויגען, די הגדה, געצויגען און געצויגען, ווי אַ גאָלדענע שנור, ווי אַ שנור פון פערל — אח! דאָס קאָנט איהר גאָר נישט פערשטעהן, דאָס קאָנט איהר גאָר נישט משיג זיין... מען דאַרף אַייך פריהער אַהין שיקען!

און דער ניגון האָט זיך דערווייל געלעגט, די זאַווירוכע האָט אויסגעהערט, און עס בעווייזט זיך אַ קלאָרער, פינקעלדיגער הימעל, אַ ווייסע, מיט בריליאַנטען אויסגעשטראַהלטע וועלט... שטיל איז אַרום און אַרום, און וויס, אָהן אַ שיעור ווייט און אָהן אַ שיעור וויס... אַ שטילע, רוהיגע, זיסע, ווייטע ווייסקייט...

און איבער דער שטילער, ווייטער ווייסקייט בעווייזט זיך פּלוצלונג נאָך עפּעס ווייסערס, נאָך עפּעס העלערס, שטראַהלענדיגערס... און עס געדט, און עס קומט פון ווייטען... אין קיטעל און טלית געקליידט... דער טלית אויף די אַקסעל, איבערן טלית, פון פּאָרענט, אַ ציטערדיגע, ווייסע, זילבערנע באָרד, העכער — צוויי שטראַהלענדיגע אויגען, איבער זיי אַ ברענענדיגע קרוין — אַ קאַפּעל מיט זילבערנע און גאָלדענע שפּאַניעס, און עס קומט צו נעהנטער און נעהנטער... און עס געדט פאַר מיר פאַרביי, און אַז עס גלייכט זיך אויס מיט מיר, זאָגט עס:

— ס'איגוט!

ווי אַ פידעלע האָט עס אויסגעשפּיעלט, און עס ווערט פערשוואונדען...

נאָר די אייגענע זויגען, דאָס אייגענע קול...

צוריק־צו־וועגס, בין איך געגאַנגען איבער שפּאַלע. געה איך אַריין צום „אַלטען“...

איך האָב איהם דערקענט, ער האָט מיך דערקענט...

דער הינדטישער סדר.

צום בעל־שם פלעגט פאָהרען אַיין אויפגעקומענער עושר, איז׳ן טאַקי נישט געווען אויסצוהאַלטען. איך וועל׳ן אפילו אָנרופען ביים נאָמען, און זאָל ער מיך קומען ווערגען: יאָקיל קאָנסקיוואָליער האָט ער געהייסען. דער בעל־שם אַליין איז דאָך געווען בטבע אַ דימענט, פלעגט ער אויך, ביי זיין אַריינקומען, אַיינקניימשען דעם שטערן. דער עולם איז פון דער הויט געשפרונגען. ראשית, איז עס נישט געווען קיין ערנסטע זאַך. אַיין אויפגעקומענער עושר, מיט אַ קופּה של שרצים, מן הסתם, אויף די פּלייצעס. האָט ער זיך אַמאָל צוקריגט מיט קהל־און־רב ביי׳ן אַ קלפּי וועגען כבוד, איז ער, זיי להכעיס, געלאָפען צום בעל־שם. אַ פּראָסטער בשר־ודם וואָלט אין אַזאַ מתנגדיש שטעדטיל נישט אונטערגעשטאַנען אַזוינס צו טהון, מען וואָלט׳ן געדורס׳ט, עוקר מן השורש געווען! האָט ער דאָך אָבער די קלינגערס, איז ער אַ גבר אַלים, טהוט ער להכעיס. שנית, איז עס געווען אַ גראָבע זאַך, אַ גשמיות, שאין לשער, און דערצו — אַ בעל־העזה מיט אַ בערידהמער צוזאַמען, ווי אַלע אויפגעקומענע עשירים. שטעלט מען זיך דאַווענען, רייסט ער זיך צום עמוד; עברי קאָן ער! וויל מען בענשען, האַפּט ער אויס די ברכה. אין מיטען, מען רעדט וועגען אַיין ענין, פאַלט ער אַריין: „האָב איך, רבותים, געקויפט אַ פערדעל!“ און גיט אַ סמאָטשקע מיט די ליפען, אַז עס הילכט. איינמאָל האָט ער מבלבל געווען דעם גאַנצען טיש וועגען אַ בייטש מיט אַ גאָלדענער סקופקע, וואָס ער האָט בעקומען פון דראַביע פּאָטאָצקי׳ס אַ לאָקיי!... צו די אַלע מעלות טובות איז ער נאָך געווען אַ קמצן שבקמצנים! אויף בערידהמעניש נעהמט ער אַלע ווילע אַרויס אַ גאָלדען

טאַביק-שקעטעלע, „ויאכלו" — און מאַכט שמעקען; צו דער נאָז נעהמט ער נישט; חלילה, אַ שאָד דער טאַביק; און שטעקט עמיץ פון אַ זייט אריין אַ פינגער, פערמאַכט ער דאָס שקעטעלע מיט אַ שטיק פרעמדען פינגער. עס איז גאָר נישט אויסצודערצעהלען פון זיין קמצנות...

איינמאָל קומט ער חול-המועד-פסח; בלייבט אויף שבת-חול-המועד, און זיצט ביים טיש. דער בעל-שם לאָזט איהם נישט מבייש זיין — זיצט ער. רעדט דער בעל-שם וועגען אַ הויך ענין, ווי אַזוי די תפלות קומען ארויף צום כסא-הכבוד, און זאָגט, אַז נישט אַלע תפלות קומען אַרויף אין איין צייט, אַז אַמאָל איז אַ בר-נש מתפלל שפעטער, און זיין תפלה קומט אָן פריהער; עס ווענדט זיך דערינען, ווי ריין די תפלה איז; די תפלה, האָט ער פערטייטשט, איז אַ גוף מיט אַ נשמה. די ווער-טער זענען דער גוף, די כונה — די נשמה. וואָס מעהר כונה, מעהר רוחניות, אַלץ גרינגער קומט די תפלה אַרויף, אַלץ מעהר איז זי מתמר ועולה, ווי דער רויך פון מזבח... איז אָבער די תפלה מיט ווייניג כונה, קאָן זי נישט גלייך אַרויף, שלעפט זי זיך אין דער לענג און אין דער ברייט אין רחבות, האַפט זי אויף אַ חינד אויפ'ן וועג, צי אַ חמאַרע, פער-טראָגט זי אָן אַ זייט, און וואַרפט זי אין כף-הקלע... טיילמאָל גיסט זיך אַ תפלה, וואָס האָט זיך פערציעפעט אין אַ וואָלקען, מיט'ן רעגען אַראָב... אויף ימים ומדבריות... קומען קומט זי דאָך אַמאָל אַרויף: די אותיות-הקודש אַליין הייבען זיך אין דער הייך. יעדע זאַך ציהט זיך צו איהר שורש... און סוף כל סוף קומט אַמאָל די צייט, דער אַויר ווערט ריין, עס הערען אויף די מניעות פון וואָלקען און ווינטען, היי-בען זיך אויף די אותיות פון דער תפלה אַרויף, און פאַלען אותיות-ווייז פאַר'ן כסא-הכבוד... פריהער צי שפעטער — אַבי זי קומט! און שטענ-דיג קומען דעריבער תפלות! און דאָס איז דער סוד פון „כי הנה לא ינום ולא יישן" — שטענדיג פאַלען תפלות פאַר'ן כסא-הכבוד! מתנגדים האָבען אָבגעדאַווענט, דאַווענען חסידים... דערנאָך קומען פערשפעטיגטע... און מען זאָגט זיי, און מדת-הרחמים קאָן קיין אויג נישט צומאַכען... זי שטעהט אויף דער וואַכט!

עס טרעפט זיך אָבער, — זאָגט ער ווייטער, — אַ יוד שניידט שמונה-עשרה, און האָט אין זינען קאָרן און ווייץ; די תפלה, רחמנא ליצלן, ווערט שוין בעשווערט מיט גשמיות, מיט זעקער תבואה, מיט גראָ-בע עסקים... און אַזאַ תפלה קאָן שוין, רחמנא ליצלן, קומען שפעט:

איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר; אַ נפש קומט אַרויף אויף יענער וועלט, שטעלט זיך פאַר'ן בית־דין־של־מעלה, דער קטיגור לעגט אַרויף אויף דער לינקער וואָגשאָל עבירות און עבירות, — גאַנצע פודען עבירות. און דער מליץ־יושר שטעהט מיט ליידיגע הענד און האָט נישט וואָס אַרויפצולעגען. שרייט דער יוד: „רבונו־של־עולם, על כל פנים געדאַווענט האָב איך דאָך!" איז אָבער נאָך זיין תפלה נישט אָנגעקומען; און כדי ער זאָל זעהן, אַז דאָס בית־דין איז אַ בית־דין־צדק, עפענט זיך איהם אַ פענסטערל פון הימעל, און מען הייסט איהם אַראָבקוקען... קוקט ער און זעהט, ווי זיינע תפלות וואַלגערען זיך, רחמנא ליצלן, אַרום ערגעץ אין אַ מושב...

און אַז אַ יוד האָט גאָר, רחמנא ליצלן, הרהורי עבירה ביי'ם דאַווענען; און יעדע זאַך ציהט צו איהר שורש... געהמען די הרהורי עבירה און שלעפען אַראָב די תפלות אין שאול־תחתית אַריין...

בעפאַלט אונז אַלעמען אַ מרה שחורה. וויל ער אונז משמח זיין, זאָגט ער:

— איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה טובה; איך האָב אַ ידיעה, אַז אונזער סדר האָט זיך אין ערגעץ נישט פערהאַלטען, ער איז גלייך אַרויף, און מען האָט'ן דאָרט אָנגענומען מיט אַיין אמת'ן סבר פנים יפות; דער חד־גדיא מיט'ן נייעם ניגון איז גאָר שטאַרק געפעלען געוואָרען;

פאַלט ער אַריין, דער מגושם, און גיט אַ פרעג:

— און מיין סדר, רבי?

פערקנייטשט ער, דער בעל־שם, דעם שטערן און ענטפערט:

— דיין סדר איז נאָך נישט אָנגעקומען; ער טראָגט זיך נאָך אַרום מיין שטוב, ער וויל אַריין צו מיר אויף תיקון.

פרעגט ער, דער שוטה: ווען וועט איהר איהם אַריינלאָזען? — ער גלויבט דאָך נישט.

ענטפערט ער איהם געלאַסען:

— נאָך הבדלה!

פון דער אייגענער מתנגדישער שטאָדט איז געקומען אויף פסח אַ מלמד'ל. געזאָגט האָט ער דאָרטען: ער פאָהרט אַהיים צו דער פלונית־טע. אַז דער קאָנסקיוואָלער עושר איז געקומען, האָט ער זיך פאַר'ן בעהאַלטען און צום טיש נישט געקומען. אַ מגושם'ער מענש, וועט ער

אַהיים קומען און דערצעהלען — וועט מען איהם דאָס חדר צונעהמען און באָרד און פאות אויסרייסען. קומט ער, דאָס מלמד׳ל, נישט צום טיש, און זיצט אויף דער סטאַנציע, ביז דער קאָנסקיוואָלער וועט אָבפאָהרען. האָבען מיר אויף איהם רחמנות, נעהמט מען פאַר איהם שיריים, און מען טראָגט איהם אויף דער סטאַנציע שיריים מיט אַ פלעשעל י״ש... פרעגען מיר דאָס מלמד׳ל, ווי אַזוי דער אויפגעקומענער עושר איז זיך נוהג בי׳ם סדר. איז ער דאָך אויף איהם בייז, זאָגט ער: דער שוואַרץ-יאָהר וויסט׳ן! אַ מענש — דערצעהלט ער — וואָהנט אונטער דער שטאָדט, עס זאָל איהם נאָהענט זיין צו די פריצים, ער זאָל פריהער אַרויסקומען פאַר אַלע סוחרים — די וועלט וויל ער איינשלינגען! איז ער מגדל-כלבים, מען זאָל׳ן נישט בע׳גנב׳ענען, קומט צו איהם קיין יוד נישט אַריין! אַ טבע האָט ער, אַז שבת און יום-טוב נאָך מעריב זאָגט ער אָן דעם שמש, ער זאָל איהם אַהיים שיקען צוויי—דריי אורחי׳ם. וואַרטען אויף זיי קאָן ער נישט, דער קאָלדאַן טראָגט׳ן! ענטלויפט ער אין מיטען „עלינו״. אין דער התחלה האָט מען איהם געשיקט. זענען די אורחים צוריק געקומען מיט צעריסענע מלבושים און צעביסענע; אַזוינע כלבים האָט ער. און שריי „חי וקים״ — אַז טהיר און לאָדען זענען פערמאַכט! האָט מען איהם טאַקי איפגעהערט צו שיקען. און ער טוט זיך זיינס: שיקט, זאָגט ער, וויפיעל איהר ווילט!

פאַר פסח זאָגט ער נאָך: „כל דכפין יתי ויכול״! עברי קאָן ער!

הערען מיר אויס, וואָס דאָס מלמד׳ל דערצעהלט, און וואַרטען, וואָס דאָ וועט זיין נאָך הבדלה, ווייל דער בעל-שם האָט אונז געהייסען קומען הערען די „הגדה״ פון קאָנסקיוואָלער עושר.

און מיר האָבען זיך דערוואַרט. עס איז נאָך הבדלה, דער עולם איז דאָ, דער אויפגעקומענער עושר זיצט. ער וואַרט. עס פערדריסט׳ן אַביסעל, וואָס זיין „הגדה״ מוז זיך טליקען אַרום פרעמדע שטיבער; אַביסעל אָבער גלויבט ער אין דער גאַנצער מעשה נישט. זיצט ער און שפּיעלט זיך מיט׳ן גאָלדענעם שקעטעלע, און פויקט אַריין דערינען, און וואַרטשעט: וועל׳מיר זעהן, וועל׳מיר זעהן...

מען האָט שוין אָבגעזונגען זמירות. שטעהט אויף דער בעל-שם און הייסט פערמאַכען די לאָדען און פערשליסען די טהיר. ווערט דעם בעל-דבר אַביסעל נישט היימליך! הייבט ער זיך אויף און האָט חשק צו מאַכען פּיס. לאָזט מען איהם נישט; נעהמט איהם עמיץ אָן פון הינטען

און זעצט׳ן צוריק אַראָפּ אויף דער באַנק, פאַלט ער אַראָב אויף דער באַנק, ווי אַ סנאָפּ תבואה. זיצט ער. הייסט נאָך דער בעל־שם אויס־לעשען די ליכט. לעשט מען אוים די ליכט, און עס ווערט פינסטער. זיצט מען אַזוי אַ רגע אין דער פינסטער. זיץ איך נעבען דעם קאָנסקי־וואָלער עושר, פיהל איך, ווי ער ציטערט מיט׳ן גאַנצען לייב. רופט־אוים דער גבאי (אַ פנים, דער בעל־שם האָט איהם געהייסען):

— יאָקיל קאָנסקיוואָלערס „הגדה״, קום אַריין און לאָז דיך הערען!

און — זי לאָזט זיך הערען! מען דערקענט באַלד יאָקיל קאָנסקי־וואָלער׳ס קול, נאָר עס איז אויסגעמישט מיט נאָך קולות! מיט קולות פון כלבים!

„עבדים היינו — האַאו, האַאו! לפרעה במצרים — האַאו, האַאו! — און אַזוי ווייטער... כל דכפין — האַאו, האַאו! ייתי ויכול — האַאו. האַאו!״

ווי מען האָט צוריק אָנגעצונדען די ליכט, איז שוין יאָקיל קאָנסקי־וואָלער אין שטוב נישט געווען. און מעהר האָט ער זיך נישט גע־וויזען.

שטומע נשמות.

צוויי וועגן; צוויי משלים.

שני דרכים — צוויי וועגן פיהרען צו זיין ליעבען נאָמען, וואָס איז די נשמה פון דער וועלט און דער תוך פון דער וועלט.

איז איינער פון זיי דער וועג פון שכל, אויב דער בשר ודם שאַרפט זיין מוח אין דער תורה הקדושה; און דער צווייטער — דער וועג פון האַרץ פון א בשר ודם, אויב ער רייניגט עס און היילינגט עס לעבודת הבורא.

נתעלה — על פי דרך הטבע ווערט געהייכט און געהויבען אַמענש נאָך הורך דעם שכל; דורך דעם שכל לערנט ער די תורה הקדושה, וואָס איז דער חק ומשפט — דאָס געזעץ פון דער וועלט, און ער דערקענט דורך איהר דעם פלאַן, לויט וועלכען דער בורא עולם האָט זי, די וועלט, אַרויסגעפיהרט פון תהו ובהו. און ער ווייסט, אויף וואָס זי שטעהט, און וואָס עס קאָן זי חרוב מאַכען. און אַז ער קומט צו דער השגה, קריגט ער אַליין אויך שוין אַ שטיקעל דעה אין דער הנהגה פון דער וועלט, און ווערט, כביכול, אַ שטיקעל שותף צום הקדוש ברוך הוא אין מעשי-בראשית....

צו אַ גאַנץ הויכער מדרגה קאָן אָבער אויך קומען אַמענש דורכ'ן האַרץ; אויב די כונה איז גוט און דאָס האַרץ איז גוט. און עס ברענט

אין דעם הארץ דאָס פייער פון גרויס ליעבשאַפט צו'ם בורא עולם, און עס רויכערן זיך דערויף מצוות און מעשים כ:בים ווי קרבנות אויפ'ן מזבח...

און אַשרי — וואויל איז טאַקע דעם מענש, וואָס געהט אויף ביידע דרכים, וואָס עפענט זיך דעם הימעל מיט ביידע שליסלען, ווארום ער איז זוכה: אי צו דער גרויסער השגה, אי צו דער גרויסער ליעבשאַפט, — דאָס איז אָבער — לאו כל אדם זוכה...

על פי רוב זענען די תלמידי-חכמים סאַמע דין, ווייל זיי געהען נאָר מיט'ן וועג פון שכל; און דער שכל איז דין. זענען זיי טאַקע „נוקם ונוטר כנחש'', און וואָלטען בהבל פיהם די וועלט פערברענט. ווארום — מי יעמוד? על פי שלהן ערוך קאָן די זינדיגע וועלט קיין רגע קיין קיום נישט האָבען; די זינדיגע וועלט דאַרף דעריבער רחמים.

און פון דער צווייטער זייט זע:ען די ל״ו צדיקים פון יעדען דור, האָטש עס וואַרטען אויף זיי גאָלדענע שטוהלען און קרוינען אין גן עדן און די וועלט וואָלט אָהן זיי קיין קיום נישט געהאַט — דוקא נישט קיין גרויסע למדנים... זיי זענען יוצא מיט אַ פרק משניות, מיט אַ קאַפּיטעל תהלים, אפילו מיט תפלה בכונה...

דער עיקר איז ביי זיי דאָס האַרץ. וואָרען פון אמת'ן צדיק'ס האַרץ שטראַהלט און פליעסט אַרויס דאָס גרויסע, האַרציגע רחמנות אויף דער וועלט...

אַל יאמר — זאָל דעריבער נישט זאָגען דער עם הארץ: „הן אני עץ יבש'' — איך בין אַ טרוקען שטיקעל האָלץ; אויף מיר קאָנען נישט בליהען נישט בליהטען, נישט קיין מצוות, נישט קיין מעשים טובים — —

„נסתרה דרכי מה' '' — מיין וועג איז פערוואָגעלט פון גאָט... זיין אויג, כביכול, זעהט מיך נישט, ווייל איך געה אַרום אין השך און מיין נשמה איז אַיינגעהילט :און אַיינגעוויקעלט אין אַ פינסטערן וואָלקען — —

און איך קאָן אפילו נישט נצול ווערען פון גיהנם. ווייל, ווי אין פרק אבות שטעהט: „ולא עם הארץ חסיד'', דער, וואָס לערנט נישט די הייליגע תורה, קאָן נישט זיין קיין אָבגעהיטענער יוד, ווייל ער ווייסט נישט, וואָס אַ מצוה איז, ער זאָל זי מקיים זיין, און וואָס אַ עברה איז, ער זאָל פאַר איהר אַנטלויפען, וואו דער פעפער וואַקסט, און ער איז גאָר נישט מבחין — ער קאָן נישט אונטערשיידען בין טוב לרע — צווישען גוטס און שלעכטס.

דאָס זענען גאָר קיין טענות און קיין דבורים נישט.

וואָרום סוף כל סוף קוקט גאָט, ברוך הוא, אויפ'ן האַרץ. און „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא": סיי די וואויל־לערנער, סיי די נישט וואויל־לערנער, וואָס קאָנען נאָר „שמע ישראל". און „שערי תפלה אינן ננעלין" — די טויערן פון תפלה ווערען נישט פערשלאָסען אפילו פאַר שטומע נשמות, וואָס פערשטעהען נישט אפילו די טייטש־ווערטער פון די תפלות און קאָנען זיך נישט אויסרעדען דאָס האַרץ פאַר גאָט...

וואָרום גאָט איז אַ בעל־רחמים, און אַזוי ווי אַ באַרמהערציגע מאַמע שטעקט אַריין דעם וואָרצעל פון דער ברוסט דעם הונגעריגען קינד אין מויל אַריין ביי'ם ערשטען קרעכץ, און וואַרט נישט, ביז דאָס קינד וועט שאַרף אַרויסזאָגען: מילך, אַזוי ווייסט דער רבונו של עולם, וואָס אַ מענש וואָלט געבעטען, ער זאָל קאָנען, און טהוט מיט גרויס רחמים זיין רצון...

און ער פערהאַלט נישט דעם שכר פון קיין שום בריה, וואָס מיינט, אַז ער טהוט אַ מצוה און האָט אַ טעות, עס איז קיין מצוה נישט. ועל אחת כמה וכמה, אַז זיין ליעבער נאָמען שטראָפט נישט פאַר איין עברה, וואָס אַ זינדיגער מענש טהוט בשוגג, האָבענדיג אין זינען אַ מצוה...

און אין דעם ענין געפינען מיר צוויי טייערע משלים ביי'ם של"ה הקדוש.

דאָס ערשטע משל איז: משל למלך — צו אַ מלך, וואָס איז געווען אַ מושל איבער אַ ווייטער מדינה, וואָס איז געווען אָבגעשלאָסען, און תרפ"ט אלפים מיילען אָבגעלעגען פון אַנדערע מדינות, און האָט געהאַט גאָר אַנדערע געזעצען ווי אַלע מדינות. איז איינמאָל צו דעם מלך אַריינגעקומען דער ערשטער מיניסטער מיט אַ פאַפּיער אין דער האַנד, און ער האָט, זיך בוקענדיג, דערלאַנגט דעם מלך דאָס פאַפּיער; דער מלך זאָל עס התמ'ענען מיט זיין אייגענער האַנד אָדער צולעגען דעם טבעת המלכות. נעהמט איהם דער מלך אַרויס דאָס פאַפּיער פון דער האַנד, און לעגט עס פאַר זיך אויפ'ן טי'ש, און זעצט זיך אויפ'ן כסא המלכות, און נעהמט אין דער האַנד אַריין די פעדער און וויל אונטערשרייבען דאָס פאַפּיער. וויל דער מלך האָט, ווי דער סדר עולם איז, אמונה צו זיינע שרי מלכות, בפרט צו'ם ערשטען מיניסטער, און ווייסט, אַז מען וועט איהם קיין עולה צו'ם אונטערשרייבען נישט דערלאַנגען.

האָט אָבער דער מלך געהאַט אַ שאַרפע ראיה, און ווי ער וויל שוין מאַכען דעם צוק, וואָס איז דער אָנהויב פון מלך'ס התימה, דערזעהט ער, אַז עס שטעהט אין כתב: „חיב מיתה" — „מורד במלכות", נעהמט

ער תיכף ומיד און לעגט אַרויס די פעדער פון דער האַנד, און פרעגט:

— וועמען און פאַר וואָס האָט עס מיין בית־דין־צדק אַזוי שאַרף פאַר'משפט?

זאָגט איהם דער ערשטער מיניסטער:

— אדוני קעניג, עס איז אַ מורד במלכות, וואָס האָט זיך נישט געבוקט און נישט געבויגען פאַר דיינע שרי מלכות. און איז אַרומגעגאַנגען אויף אַזוינע מקומות, אויף וועלכע מען טאָר קיין פוס נישט שטעלען — אויף די וואַלען פון דיין פעסטונג. און פאַר'ן צעכהויז, וואו עס ליעגט דאָס פולווער צו'ם שיעסען, איז ער אַרומגעגאַנגען מיט פייער, האָטש עס שטעהט אויפגעשריעבען שוואַרץ אויף וויים איבער'ן טויער, מען זאָל זיך היטען פאַר פייער — — איז אַ סימן, אַז ער האָט קיין דרך ארץ נישט פאַר'ן מלך, וואָרום ער גיט נישט אָב כבוד די שרי מלכות; און אַז ער האָט געוואָלט אויסזעהן די שאַנד פון דיין מלוכה'ס פעסטונג און איבערגעבען דיין שונא; און האָט נאָך בדעה געהאַט אונטערצוצינדען דעם מלך'ס אוצרות מיט פולווער...

— און דאָס אַליץ — גיט צו דער מיניסטער — האָט ער געטהון אין שענעם העלען טאָג, פאַר אַלע אין די אויגען, גלייך ווי די וועלט וואָלט געווען הפקר, און עס וואָלט קיין מלך און קיין מלוכה נישט געווען. און אפשר נאָך גאָר — להכעיס.

טראַכט דער מלך: ווער ווייסט, צי עס איז קיין משוגע'נער נישט? און ער פרעגט:

— און וואָס האָט דער פערזינד־גטער געטענה'ט פאַר'ן בית־דין? האָט ער געערדט צו דער זאַך?

ענטפערט דער מיניסטער, אַז דאָס קאָן מען נישט וויסען; ווייל דער פערזינדיגטער איז פון אַ ווייטער מדינה, און דאָס בית־דין האָט זיין לשון נישט פערשטאַנען, אַזוי ווי ער האָט נישט פערשטאַנען דאָס לשון פון בית־דין.

זאָגט דער מלך צו'ם ערשטען מיניסטער:

— דער מענש, וועלכען איהר האָט גע'פסק'עט מיתה, איז קיין שול־דיגער נישט... צו וואָס זאָל ער מיר טהון להכעיס?

— ער איז נאָר אַ פרעמדער, וואָס האָט נאָך אונזערע מונדירען נישט געזעהן און ווייסט נישט, ווי אונזערע שרי־מלכות זעהען אויס, און דער־קענט זיי נישט.

— און ער ווייסט נישט דעם פּלאַן, לויט וועלכען אונזער שטאָדט איז געבויט, און וואו די פעסטונג איז און וואו די וואַלען זענען; און ער האָט געוואָלט מאַכען חשבון הנפש און האָבען התבודדות, איז ער אַהין געגאַנגען, וואו מען טאָר נישט, ווי איינער, וואָס געהט אונטער דער שטאָדט...

— און ער קאָן די שוואַרצע אותיות אויף דער ווייסער שילד פון צעכדויז נישט לייענען, און היט זיך דעריבער פאַר'ן פייער נישט!...

פערשעמט זיך דער ערשטער מיניסטער און לאָזט די אויגען אַראָב; און דער מלך נעהמט און צורייסט דאָס פאַפּיער און גיט אַ בעפעהל:

— לויף, ערשטער מיניסטער, געשווינד אין תפיסה אַריין, און נעהם אַראָב די קייטען פונ'ם אַרעסטירטען, און הייס איהם אָבגאָלען און אָבוואַשען, און אויסשמירען מיט'ן פיינסטען בּוימאייל, און אָנטהון די טייערסטע מלבושים, און בעצאָהל איהם פון אוצר המלכות צער און רפוא, און שבת, און בשת, און לאָז איהם פריי.... און טאָמער וויל ער דאָ אין דער מדינה בלייבען, שיק איהם צו מיר, וועל איך איהם אַליין מוסר זיין די סימנים פון אונזער לשון און די דינים פון אונזער מלכות...

און אַז מען האָט די זאַך הוקר ודורש געווען, האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז דער מלך איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט, עס איז נאָר אַ פרעמדער געווען. און אויב ביי אַ מלך בשר ודם איז אַזוי, על אחת כמה וכמה ביי'ם מלך מלכי המלכים הקדוש, ברוך הוא, וואָס דאַרף נישט הוקר ודורש זיין און שטויסען זיך. וואָרום פאַר איהם איז אָפען דאָס האַרץ פון אַ בשר ודם און ער לייענט דערינען, ווי אין אַיין אויפגעוויקעלטער מגילה...

נאָך מעהר, דער רבונו של עולם לעגט צו די עברות, וואָס אַיין עם האַרץ טהוט צוליעב אַ מצוה, צו דעם חשבון המצוות. און אויף דעם האָט דער של"ה הקדוש אויך אַ משל למלך, נאָך אַ שענער משל.

— אַמאָל איז געווען — דערצעהלט דער של"ה הקדוש — אַ מלך, נאָר נישט, ווי דאָס רוב מלכים, אַ בייזער מלך, נאָר אַ גוטער מלך — אַ מלך הסד.

האָט דער מלך חסד — דער גוטער מלך — אַמאָל גענויטיגט פייער. ער האָט, מאָלט אַייך, געוואָלט זיך פערדרייכערן די ליולקע. גיט ער אַ זאָג: פייער! דאָס הייסט, ער בעפעהלט, מען זאָל איהם ברענגען פייער. איז איינער אָבער פון זיינע שרים־משרתים, מרואי פני המלך, —

פֿון די, וואָס שטעהען פֿאַר'ן מלך, געווען, צי פֿון געבוירענהייט אָן, צי, רחמנא ליצלן, מחמת אַ קרענק, אין וועלכער ער איז אַריינגעפֿאַלען, אַ ביסעל טויבליך, האָט ער נישט רעכט דערהערט. און ווייל עס איז געווען אין מיטען וואַלד, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך חיות־רעות, זיי צו פֿערטיליגען, און עס איז געווען אין מיטען זומער, און די היץ צווישען די בוימער איז געווען זעהר גרויס, און ער אַליין איז געווען דורשטיג, — האָט ער געטראַכט, אַז דער מלך וויל' איך אַוודאי אַ פֿרישען טרונק וואַסער! איז ער תיכף ומיד אַרויסגעלאָפֿען פֿון מלך'ס געצעלט נאָך פֿריש וואַסער.

איז אָבער גראָד אין דעם אָרט, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך די חיות רעות, און וואו זיין געצעלט איז געשטאַנען, קיין וואַסער נישט געווען, — איז דער שר געלאָפֿען, נישט געשלאָפֿען, נישט געגעסען, נישט געטרונקען, דריי טעג און דריי נעכט, ביז ער האָט זוכה געווען צו קומען צו אַ קוואַל וואַסער.

איז אָבער אַרום קוואַל געשטאַנען אַ חברה גזלנים מיט כלי זיין. און די גזלנים זענען נאָך געווען גרויסע מכשפים דאַצו, זענען איבער זייערע קעפּ אַרומגעפֿלויגען רוחות רעות זיי צו העלפֿען; האָבען זיי, די גזלנים, נישט צוגעלאָזט דעם שר צו'ם קוואַל. האָט אָבער דער שר געהאַט גרויס אמונה און בטחון אין מלך, האָט ער קודם כל מיט'ן כח פֿון זיין אמונה און בטחון פֿערטריעבען די רוחות רעות, און דערנאָך האָט ער געגען די גזלנים אַרויסגעצויגען זיין שווערד און איז אויף זיי אַרויסגעפֿאַלען מיט אַ גרויסען אימפּעט, און מיט התלהבות פֿון דער ליעבשאַפֿט צום מלך. און ער האָט מלחמה געהאַלטען שעה'ן־לאַנג מיט די גזלנים, און האָט זיי סוף כל סוף, נאָך גרויס מיה און מאַטער און סכנת נפֿשות, גובר געווען, און האָט זיי פֿערטריעבען פֿון קוואַל! און ער האָט זיך נישט אָבגעשטעלט צו היילען אָדער האָטש אַרומצובינדען זיינע וואונדען, וואָס ער האָט פֿון די גזלנים בעקומען. און האָט תיכף ומיד אָנגעשעפּט אַ קריגעל פֿריש וואַסער פֿון קוואַל, און אַליין נישט געטרונקען, האָטש עס האָט איהם געברענט פֿאַר דורשט. און איז געלאָפֿען אַ פֿערבלוטיגטער צו'ם מלך אין געצעלט אַריין, און האָט מיט שמחה און מיט גרויס התלהבות אַ געשריי געטהון: נאַ דיר, גרויסער קעניג, וואַסער!

האָבען דאָך אָבער די אַנדערע שרי־מלכות געהערט, ווי דער מלך האָט בפּירוש געזאָגט „פּייער“, נישט קיין וואַסער; האָבען זיי אָנגעהויבען

צו לאַכען און חוזק צו מאַכען פֿון טויבען שר. און איינער פֿון די שרים איז געווען אַ רשע בטבע, האָט ער געזאָגט, אַז לויט זיין מיינונג, איז דער שר גאָר חיב מיתה, וואָרען ער האָט מורד געווען אין מלכות...

וואָס אָבער האָט דער מלך, וואָס איז געווען אַ מלך חסד, גע־טהון? קודם כל האָט ער אָבגעריסען די עפּאָלעטען פֿונ'ם שר, וואָס האָט מקטרג געווען און געמאַכט דעם טויבען משרת פֿאַר אַ מורד במלכות. און ער האָט איהם אָבגעריסען די גאָלדענע קייט פֿון האַלז, און אַלע אָרדערן און מעדאַלען, וואָס ער האָט געהאַט אויפ'ן האַרץ, און אַרויסגעטריבען פֿון שטאָדט און פֿון לאַנד אַרויס. —

און אַ בעפֿעהל האָט ער געגעבען, דער מלך, מען זאָל תיכף ומיד רופֿען זיינע בעסטע דאָקטורים, זיי זאָלען אויסהיילען דעם געטרייען משרת'ס וואונדען. און דער מלך אַליין איז בכבודו ובעצמו אויפגעשטאַנען פֿון זיין כסא המלכות, און איז צוגעגאַנגען צום געטרייען משרת, וואָס איז איהם גע־פֿאַלען צו די פֿיס, און האָט איהם אויפגעהויבען, און אַ קוש געגעבען אין שטערן אַריין.

און צו זיינע איבריגע שרים האָט ער אַזוי געזאָגט: כדי דעם מלך'ס געטרייער דיענער זאָל מעהר קיין טעות נישט האָבען, און אַנדערע שרים זאָלען פֿון איהם נישט לאַכען, הייב איך פֿון היינט אָן זיין שטוהל איבער די שטוהלען פֿון אַלע שרי־מלכות, ער זאָל זיצען נעהנטער פֿאַר אַלע שרים צום מלך, און הערען פֿון מויל אין אויער זיין געבאָט.

ועל אחת כמה וכמה — גיט צו דער של"ה הקדוש, — דער מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וואָס דאַרף בעצם נישט קיין פֿייער, נישט קיין וואַסער, און האָט געגעבען די תרי"ג מצוות נישט, חלילה, פֿאַר זיין אייגענע טובה וועגען, נאָר מזכה צו זיין ישראל, זיי זאָלען נעהמען שכר, נישט קיין מתנת חנם; איז טאַקע אַ קל־וחומר, אַז ער איז גומל־חסד פֿאַר אַזעלכע טעותים...

און איהר זאָלט קלאָרער זעהן דעם אמת דערפֿון, וועל איך אייך דערצעהלען עטליכע מעשיות פֿון שטומע נשמות, איהר זאָלט זעהן, צו וועלכע מדרגות זיי זענען געקומען.

א) א קאפיטעל תהלים.

אדער

יוחנן וואסער־טרעגער און דער „אורח־חיים".

און די ערשטע מעשה, וואס איך וויל אייך דא דערצעהלען, האב איך בקבלה פון מיין זיידען, עליו השלום, וואס האט די זכיה געהאט צו זיין איין איינגעהער ביי'ם „אורח חיים" אין שטוב, און האט עס, במעמד פון נאך בעלי־בתים חשובים, געהערט מפיו הקדוש — פון „אורח חיים'ס" הייליגע לעפצען.

און אנגעהויבען האט זיך די מעשה אזוי:

אין דער־פריה, באלד נאך שחרית, זיצט זיך דער „אורח־חיים", כמנהגו, אין קליינעם בית־המדרש'ל פאר'ן אנבייסען, און קוקט אין א ספר אריין. נישט ווייט פון איהם זיצען און רעדען צווישען זיך שטיל די דיינים; עס איז גראד קיין דין תורה נישט געווען. און נאך א ביסעל ווייטער — די תלמידים, דעם „אורח־חיים'ס": איינער תור'ט זיך איבער די נעכטיגע סוגיא, איין אנדערער קוקט זיך דורך דעם מהרש"א צו דער היינטיגער, א דריטער זאגט זיך אליינען.

אין מיטען דערהערט זיך פון גאס א קול: „צדקה תציל ממות" און א קלונג מיט דער פושקע. זאגט מען „ברוך דיין אמת". מען ווייסט, וואס עס בעטייט: נאך פאר שחרית האט מען געגעבען צוויי קלעפ אין טויער און געזאגט, אז יוחנן וואסער־טרעגער איז נפטר געווארען אין הקדש.

ווערט אבער דער „אורח־חיים" פערענדערט אויפ'ן פנים, הייסט זיך דערלאנגען דעם שטעקען מיט'ן ספאדיק, און זאגט, — ער געהט צו דער לויה.

מילא, אַז דער „אורח־חיים" געהט, געהען די דיינים אויך מיט; נעהמען די תּלמידים רשות און געהען אויך. און אַזוי — אַנדערע, וואָס זענען גראָד געווען אין קליינעם בית המדרש'ל. קומט מען אין גאַס אַריין, זעהען די גאַס־מענשען, ווער עס געהט, געהט מען מיט; פערמאַכט מען די קליטען און מען געהט. קוקט עמיץ פון בית־המדרש דורך אַ פענ־סטער אַרויס און זעהט די לויה, איז ער מודיע דעם בית המדרש־עולם, פערמאַכט מען די גמרות און מען לויפט אַראָב צו דער לויה. הכּלל — די שטאָדט געהט, קינד און געהט!

מען געדט און מען הדוש'ט זיך: וואָס איז?

— דער נפטר איז געווען, ער זאָל אונז מוחל זיין, אַ פּשוט'ער יוד... אמת, געדאַווענט ותיקין; מנחה ומעריב — אין גרויסען בית־המדרש; דער־נאָך אַרומגעטראָגען קאַלט וואַסער פאַר די לומדים. אָבער אַזאַ לויה?

געווען נאָך אַ תהלים־זאָגער, אָבער די עברי זיינע! מען פלעגט זיך קוים איינהאַלטען פאַר געלעכטער... איינמאָל האָט איהם דער „והלקלקות" בשום אופן נישט געקאָנט פון מויל אַרויס; האָט מען זיך געקייקעלט... אמת, דער „אורח חיים" איז געווען דערביי, ער איז אין כעס געוואָרען און אָנגעשריען...

און וואָס נאָך? אַ נהנה מיגיע כּפּו; ביז אין דער לעצטער רגע קיין מתנת בשר ודם נישט גענומען — נו הכּלל?

און דער „אורח־חיים" געהט... איין גאַס, נאָך אַ גאַס... אַ ווינד און אַ גליטש, עס קיהלט אין אַלע אברים, און ער געהט אַרויס פון שטאָדט, לעגט די האַנד אויף אַ מטה־שטאַנג און פיהרט די מטה אויס'ן בית החיים, געהט אַריין צו דער טהרה... געהמט ביי'ם קבר אָן ביי'ם ליילעך און העלפט אַראָפּלאָזען... נעהמט אַרויס די לאָפּעטע פון אַ קברן'ס האַנד און שיט אַ שאָל ערד, הערט אויס קדיש, זאָגט הויך „אמן" ——

פערשטעהט מען, אַז עס איז נישט פשוט!

און געווען איז דאָס דאָנערשטאָג. פרייטאָג איז פרייטאָג; דער עולם איז פערנומען, מען גרייט זיך צו לכבוד שבת; מען געהט אין מרחץ אַריין; נאָכ'ן מרחץ געהען נאָך לייטישע בעלי־בתּים אויף אַ גלעזיל מעד. שבת איז שבת... געבליבט איז גאָט — מוצאי שבת, קוים דערלעבט, מאַכט דער זיידע, עליו השלום, געשווינד אָב הבדלה, זאָגט אָב „ויתן לך" און לויפט צו'ם „אורח־חיים". און קומען קומט ער צו'ם „אורח־חיים" נישט אַליין; אויפ'ן וועג האָבען זיך צו איהם מצרף געווען נאָך

עטליכע בעלי־בתים, און לומדים.... קומען זיי צום „אורח־חיים" אין שטוב אריין, זאָגט ער נאָך „ויתן לך", ווארט מען. דערנאָך: „גוט וואָך, רבי!" „גוט יאָהר, בעלי בתים!" די רבי'צין איז מיט עפּיס וואָס מכבד. זעצט מען זיך צום טיש; די רבי'צין געהט זיך צו. זיך אין שטוב אריין, — מילא, מען וועט דאָך נישט אַרויס פון דער הויט מיט'ן עצם־ענין — מאַכט מען פריהער אַ שמועס מכח דער קהלה. צי עס איז נישט אַ חשש אויפ'ן ערוב, דערפון איז מען אַרויף אויף אַיין עגונה, איבער הערלכע אַ וועלט מיט רבנים האָבען זיך דעמאָלט געהאַמפערט, וכדומה. און אַזוי ווי אַלע שמועסען ענדיגען זיך סוף כל סוף מיט'ן טויט, האָט מען שוין געקערעוועט צו דער זאַך.

איז דאָך דער אורח־חיים אַ קלוגער יוד געווען, שמייכעלט ער: ער האָט באַלד געוואוסט נאָך וואָס זיי זענען געקומען...

זענען זיי זיך מודה: אמת — זאָגען זיי — אַזאַ מעשה נורא...

זאָגט זיי דער אורח־חיים:

— דיט וויסען, רבותי, אַז עס איז נפטר געוואָרען אַ יוד, וואָס האָט געהאַט אַ הויש הריה צו דערקענען לומדי תורה, וואָס אַיין אורח־חיים האָט עס נישט. און דאַצו אַ יוד, וואָס האָט מעהר גע'פועל'ט מיט דער האַק אין דער גראָבער האַנד, ווי דער אורח־חיים מיט די כונות אין מח...

גאַפט מען: מען האָט פון קיין פתרון, פון קיין חלום נישט געוואוסט... דער אורח־חיים האָט גאָר קיינמאָל דערפון קיין וואָרט נישט גערעדט...

— עס איז געווען אַ סוד, — זאָגט דער אורח־חיים.

דער יוד, זאָגט ער — האָט נישט געוואָלט נתגלה ווערען, און אַז עס איז געשעהן אַ מעשה, און ער האָט מיר געמוזט ענטפּלעקען, האָט ער גענומען ביי מיר דאָס וואָרט, אַז בחייו וועל איך שווייגען.

נאָך איינער איז געווען דערביי, אויך להבדיל בין החיים והמתים, דער געוועזענער בית־דין־שמש, האָטש ער איז געווען אין דרויסען און האָט ווייניג וואָס געזעהן, האָט ער געגעבען אַ תקיעת־כף, אַז ער וועט שווייגען, און האָט געהאַלטען וואָרט.

אָבער אַצונד, זאָגט דער „אורח־חיים", איז אויס סוד, און אַז איהר ווילט, מהיכי תיתא.

מילא — שטעלט מען אויף מויל און אויערן.

— עס איז שוין דערינען — הויבט אָן דער אורח־חיים צו דערציילען — אַ יאָרער פינף־און־צוואַנציג. ער איז דעמאָלט נאָר וואָס אָנגעקומען אין קהלה אַריין.

נאָר וואָס אָנגעקומען, איז ער זיך מישב, ער וועט גיין צו מעריב אין גרויסען בית־המדרש אַריין, זעהן ווי מען דאַווענט און לערנט אין גרויסען בית־המדרש.

קומט ער צו מעריב; גייט צו עפּיס אַ קרעמפּע יודעל צום עמוד.

פרעגט ער, ווער עס איז? זאָגט מען איהם: איינער יוסל דבשה'ס — אַ גאַנץ ערליכער יוד.

דאַווענט ער, דער יוסל דבשה'ס, גאַלאָפּ — אַ מיהל מאָהלט...

אַרט עס איהם: אַ בעל־הבית, זאָגט ער זיך אַזוי צו דער וועטשערע... סן הסתם ווייסט ער, אַז מען קאָכט קליסקעליך מיט באָבעליך...

ווייל ער שוין אַנקלאַפּען אין שטענדער: איז ער אָבער בטבע אַ רוהיגער, וואַרט ער; וואַרטענדיג דערהערט ער, אַז עס שטעקט עפּיס אין בעל־תפלה'ס קול — ער האַפּט, און דאָס קול האַפּט אַן ביי'ם האַרץ...

שווייגט ער.

צו שמנה עשרה, דרעהט ער זיך זייער צו דער מזרח־וואַנד, זעהט ער „הבחור יחיאל בן דבשה לרפואה שלמה", אויפגעשריבען מיט קרייד אויף דער וואַנד! פערשטעהט ער שוין, וואָס דער יוד, נעבּיך, יאָגט זיך: צום קראַנקען קינד.

איז ער זיך מודה מיט זיין אָפּגעהיטקייט, און האָט זיך זיין איינוועגס אַ הרהור תשובה אויף דברים שבלב. וואָרום אין האַרץ האָט ער דאָך דעם יוד, וואָס האָט זיך געאיילט צום קראַנקען קינד, חושד געווען, אַז ער איז איבערגעגעבען דער שיסעל... קומט ער, דער אורח־חיים, צו „רפאנו ה' ונרפא" — איז ער זיך טאַקי מתכון צו הבחור יחיאל בן דבשה... און האָט, ברוך השם, געפּועל'ט: אַ שעת רצון.... נאָך די אייגענע נאַכט האָט דער בחור געשוויצט, איז אַריבער בשלום דעם קריזיס; דעם שוחט'ס איידעם איז ער היינט; קאָן לערנען...

נאָך דער הקדמה, גייט דער אורח חיים איבער צו'ם עיקר המעשה.

מען האָט אָפּגעדאַווענט מעריב, אָפּגעזאָגט רבנן־קדיש און דער שמש איז צוגעגאַנגען צו'ם אָרון טיילען ליכטלעך. טיילט ער און טיילט, און

קאָן זיך ניט דערטיילען, אַזאַ עולם, קיין עין הרע!

און דער עולם צוגעהט זיך אויף זיינע ערטער, זיצט שוין יעדער ביי זיין ליכטעל און פאַר זיין גמרא אויפ'ן שטענדער. הינטען ביי'ם שלחן — אַ חברה ש"ס; ספּאָדיק ביי ספּאָדיק!

טהוט איהם, דעם אורח־חיים, טאַקי שטאַרק הנאה — ליכטלעך און פלעמליך, ווי די שטערן אין די הימעל; אויף כל תפוצות ישראל געזאָגט!—

ווען דער רבונו של עולם וואָלט אַראָבגעקוקט מיט נחת אויף אונזערע ליכטלעך אין די בתי מדרשים, ווי מיר קוקען צו'ם הימעל אַרויף מיט נחת צו זיינע ליכטלעך, וואָלט גוט געווען.

און ווי ער זיצט און טראַכט אַזוי, קומט צו איהם צו דער שמש און פרעגט איהם, וואָס פאַר אַ ספר ער וויל. זאָגט דער אורח־חיים „מועד"; ער האָט דעמאָלט עוסק געווען אין איין ענין פון „מועד"; געווען עפּיס אַ שאלה פון אַ גדול הדור. שטעהען אין גרויסען בית־המדרש די ש"ס־גמרות הויך אויף דער שאַנק איבער'ן שלחן פון דער חברה ש"ס. האָט דער אַלטער שמש געמוזט מבטל זיין זיי לומדים, און נעהמען און אַרויסקריכען אויף אַ לייטער... און דער שמש איז אַיין אַלטער יוד... אַ בחור האָט אפילו געוואָלט ממלא מקומו זיין, וויל ער אָבער נישט. דער אַלטער... האָט שוין דער אורח־חיים הרטה, נאָר פערפאַלען; ער האָט נישט געוואוסט, וואו די ש"ס גמרות שטעהען... דאָך קוקט ער זיך דערווייל אום איבער'ן בית־המדרש און הערט זיך צו צו די קולות: עס זומט, און ברומט, און זינגט, אַז עס נעהמט דורך.

מיט אַמאָל דערזעהט ער, ווי אַ וואַסער־טרעגער (דערנאָך ערשט איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז ער הייסט יוהנן) געהט אַרום מיט אַ קאַן און טראָגט צו צו די שטענדערס קאַלט וואַסער. געפעהלט איהם זיין התנהגות: אַז ער קומט צו צו אַ שטענדער, שטעלט ער זיך אָב, וואַרט ביז דער לומד־תורה וועט דערזעהן, און אויסשטרעקען די האַנד צו דער קוואָרט; מבטל זיין פון תו"ה וויל ער נישט... און ווער עס נעהמט די קוואָרט, זעהט ער, שמייכעלט און מאַכט פאַר איהם הויך אַ ברכה. און יוהנן וואַסער־טרעגער ענטפערט מיט'ן גאַנצען האַרץ: אָמן! זאָגט נאָך: אַ שענעם דאַנק! און קוקט אויפ'ן לומד־תורה מיט גרויס ליעבשאַפט, און געהט ווייטער...

ווערט דער אורח־חיים אַביסעל נתפעל פון התנהגות פון אַ פּראָסטען יוד. פרעגט ער, ווער ער איז. זאָגט מען איהם, יוהנן וואַסער־טרעגער.

גוט. קוקט ער אַזוי ווייטער, דערזעהט ער פון דעם אייגענעם יוחנן וואַסער־טרעגער אַ משונה־ווילדע זאַך, וואָס קיינער האָט דאָס גאָר נישט בעמערקט. נישט ווייט פון אורח־חיים'ס אָרט, אויף דער מזרח־וואַנד, איז געזעסען אָן אַ זייט איינער אַ בלאַסער יונגערמאַן, צי אַ בחור, — שפּעטער האָט זיך אויסגעוויזען — אַ פּרוש, — איבער אַ קבלה־ספר זיצט ער. דער אורח־חיים האָט געהאַט זעהר אַ שאַרפע ראיה, און פון דער־ווייטענס האָט ער דערזעהן אַז אויפ'ן אָפענעם בלאַט זענען אויסגעמאָלט ספירות, — עס איז אַוודאי געווען דער „עץ־חיים". און צו דעם שטענדער, זעהט ער בעשיינפּערליך, ווי יוחנן וואַסער־טרעגער וויל צוגעהן מיט וואַסער, און קאָן נישט; וואָס ער גענעהנט זיך צום שטענדער, פאַלט ער צוריק, גלייך עפּיס וואָלט איהם אָבגעשטויסען, יאָ אַ פּלא? ! איז ער דאָך אָבער אַן אָבגעהיטענער, דער אורח־חיים, וואַרט ער... ברענגט איהם דער שמש די גמרא „מועד", פערהאַלט ער איהם, און פרעגט איהם אויפ'ן מקובל. זאָגט איהם דער שמש מיט אַ ביסעל גאוה: אַ, דאָס איז, רבי, אונזער פּרוש! אַ גרויסער מקובל, זיצט גאַנצע טעג אין תעניתים, לערנט שטענדיג ביחידות... און שטילער גיט ער צו: וואָהנען וואָהנט ער אין עק שטאָדט, אין אַ חורבה... גאַנצע נעכט הערט מען פון חורבה אַרויס משונה־דיגע קולות און זמירות... אַפּנים, מען קומט צו איהם לערנען און זמירות זינגען...

וואָס זאָל ער טראַכטען, דער אורח־חיים?

טראַכט ער, אַז בשעת'ן למוד איז דער פּרוש אויף אַזאַ הויכער מדרגה, אַז דער פּראָסטער וואַסער־טרעגער האָט די זכיה נישט צו שטעהן אין זיינע ד' אַמות, צו קומען אין זיין מחיצה אַריין; שטויסט עס איהם אָב.

איז ער דאָך אַ לב טוב, דער אורח־חיים, קריגט ער רחמנות אויפ'ן אָרעמען יוד, וואָס וויל אַ מצוה טהון, און קאָן נישט. דאָס איז איינס; און צווייטענס, וויל זיך דער אורח־חיים בעקענען מיט'ן פּרוש, איבער־רעדען דערפון. איז ער דאָך אָבער מרא דאתרא, וויל ער אָנזאָגען דעם פּרוש דורכ'ן שמש, אַז ער וויל מיט איהם רעדען... אָבער ווי ער האָט דאָס נאָר אַ טראַכט געטהון, דערזעהט ער עפּיס נייעס: יוחנן וואַסער־טרעגער געהט פאַרביי דעם פּרוש'ס שטענדער, דער פּרוש דער־זעהט איהם, און שטרעקט אויס די האַנד נאָך דער קוואָרט, און הייבט די אויגען אויף מיט אַ בקשה צו אַ טרונק... און יוחנן וואַסער־טרעגער דערשפּירט

עס, דרעהט ער זיך צו איהם צוריק אויס, וויל דערלאַנגען די קוואָרט, און ווערט נאָך אַמאָל ווי אָבגעשטויסען, גיט אַמאַך אַוועק מיט דער האַנד, געדהט זיך זיין וועגס, און דער פרוש בלייבט זיצען ווי דערשראָקען.

דערווייל קומט אונטער איין אַנדער וואַסער־טרעגער, נאָך אַ פשוט'ער יוד, וואָס הערט גישט אויס קיין ברכה, ענטפערט נישט אָמן, קוקט אויף די לומדי־תורה גאָר אָהן ליעבשאַפט — אַ מענש מיט אַ מגושם פנים, טהוט אַ מצוה אין פשטות אַריין... און דער מגושמ'ער וואַסער־טרעגער האָט יאָ שליטה צום פרוש, עס שטויסט איהם נישט אָב; פערקעהרט, ער שטעל'ט זיך אָב, שטעלט אַוועק די קאַן, שפּאַרט אָן די האַנד אויפ'ן שטענדער, רעדט עפּיס צום פרוש, קענטיג, ער פרעגט איהם, צי ער וויל אַ טרונק וואַסער, און דערלאַנגט איהם. און דער פרוש איז דאָרשטיג, לויפט מיט'ן מויל אַקעגען דער קוואָרט. דער אורח־חיים דערזעהט אפילו גישט, ווי ער מאַכט די ברכה...

וואָס, נאָך מעהר וואונדער?

טראַכט דער אורח־חיים, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער מוז האָבען עפּיס אַ שנאה צום פרוש; האַלט די שנאה צום פרוש מלחמה מיט'ן חשק צו טהון אַ מצוה, און די שנאה פון עם־הארץ צום תלמיד חכם איז גובר... און דאָס שטויסט איהם צוריק, דאַרף מען עס אַמאָל חוקר ודורש זיין...

האָט אָבער איין אורח־חיים וויכטיגערע ענינים אויפ'ן קאָפּ, פערגעסט ער... איבער דער צייט מאַכט זיך אָבער ווידער אַ מעשה:

איינמאָל ערב ראש־חודש, קומט דער אורח־חיים אַ ביסעל צו־פריה צו יום־כפור־קטן אין שוהל אַריין, איז די שוהל נאָך ליידיג. אין דער הייך, אין אָפענעם פענסטער, פישטשען פייגעלעך; אַ מחנה שוואַלבען פליהט אַרויס, איין אַנדערע מחנה שוואַלבען קומט אָן, און אונטען אין שוהל, אין אַ ווינקעל ביים בעלעמער, שטעהט יוחנן וואַסער־טרעגער און זאָגט תהלים. געהט דער אורח־חיים פאָרביי — לא קם ולא זע — אַזוי פערטיעפט איז ער אין תהלים. שטעלט ער זיך, דער „אורח־חיים", אָב נישט ווייט, הערט ער זיין עברי... וויל ער שוין שמייכלען... פלוצלונג, דאַכט זיך איהם, אַז די ווערטער, וואָס קומען מיט די גרייזען פון יוחנן וואַסער־טרעגערס מויל אַרויס, זענען נישט קיין פשוט'ע ווערטער, נאָר לעבעדיגע ווערטער, עס פיהלט זיך אין זיי אַ חיות... ווייטער דאַכט זיך איהם, אַז די ווערטער פליהען איהם פון מויל צום באַלקען אַרויף, און ריה'ען

זיך אָן אָן די אויסגעמאָלטע כּלי־זמר פון דוד המלך'ס „הללויה"... און די כּלים, גלייך די ווערטער קלאַפּן אָן זיי, ציטערן; דאָ רופט זיך אָן אַ פּייקל, דאָרט אַ פליט, אַמאָל אַ סטרונע פון אַ פידעל, אָבער אַזוי שטיל, אַז נאָר דאָס אויער פון דער נשמה הערט... און פון דאָרט ערשט פליהען די ווערטער מיט שטילע קולות צו צום פענסטער, און אַ מחנה פויגעלעך פון דרויסען פליהען זיי אַקעגען מיט גרויס שמחה, און האַפּן זיי אויף, און פליהען מיט זיי אַרויס, און צום הימעל אַרויף, און אַ נייע מחנה פויגעלעך קומט אָן אויף זייער אָרט נאָך אַנדערע ווערטער נאָך אַנדערע קולות...

צי האָט ער נישט קיין טעות? זיין אויער הערט אָבער די קולות!

קומט ער, דער אורח־חיים, נאָך יום כּפּור־קטן אַהיים, פרעגט ער די רביצין, ווער עס טראָגט צו איהר וואַסער? ווייסט זי נישט. דאַרפסט דען וויסען? פרעגט זי.

זאָגט ער: אַוודאי! אַז איך פרעג, מן הסתם דאַרף איך וויסען.

לויפט די רביצין אין קיך אַריין און קומט צוריק מיט אַ תשובה: איינער אַ יוחנן.

זאָגט דער אורח־חיים:

— אַז ער וועט קומען, זאָל מען איהם שיקען צו מיר אין חדר אַריין. ער האָט מיט אהם וואָס צו רעדען.

גאַפט זי, די רביצין, נאָר איבערפרעגען וועט זי נישט.

אין אַ פּאָר שעה אַרום, דער אורח־חיים זיצט בּיי זיך אין שטוב, הערט ער: עמיץ הוסט. קוקט ער זיך אום: יוחנן וואַסער־טרעגער!

בעט ער איהם זיצען, וויל ער נישט.

זאָגט ער: איך הייס! זעצט ער זיך אויף אַיין עק פון אַ בענקיל.

— יוחנן — הויבט אָן דער „אורח־חיים" — איך האָב געהערט דיין תהלים־זאָגען...

זיפצט יוחנן אָב.

— הלואי וואָלט איך עברי געקאָנט.

און ער זאָגט עס אַזוי ערנסט, אַזוי פּראָסט, אַז דער אורח־חיים מיינט שוין זיכער, אַז ער האָט אַ טעות געהאַט. ווייסט ער שוין נישט, וואָס צו טהון מיט דעם יוחנן. דערמאָהנט ער זיך אָבער די מעשה מיט'ן פּרוש, זאָגט ער:

— יוחנן, וואָס האָסט דו אַזוינס צום פּרוש, וואָס דו ווילסט איהם קיין וואַסער נישט געבען?

ווערט יוחנן צורודערט, דאָס פּנים ווערט איהם הייס ווי קאַלך, און שווייגט.

פרעגט דער אורח-חיים נאָך אַמאָל, ענטפערט יוחנן הייזעריג:

— רבי, איך דאַרף נישט זאָגען... עס איז אַ סוד.

— און אַז איך וועל הייסען

ענטפערט יוחנן:

— וועל איך קיין ברירה נישט האָבען

זאָגט דער אורח חיים:

— בין איך אויף דיר גוזר...

— מוז איך!

— זייט ווימען, רבי, — הויבט יוחנן אָן צו דערצעהלען, — אַז זיין ליעבער נאָמען האָט מיך בעליינדעליגט מיט אַ חוש הריח, צו דערקענען אַ תלמיד חכם... איך אַליין לערנען — קאָן נישט, נאָר אַ חוש הריח האָב איך און איך דערפיהל פון ווייטענס אַ תלמיד חכם, צי ער איז תוכו כברו...

— פון וואַנען קומט עס צו דיר?

— איך בין, זייט איך לעב, משמש תלמידי חכמים, דאָס איז מיין עבודות... האָב איך אָבער מורא געהאַט, איך זאָל נישט נכשל ווערען אין אַ פאַלשען תלמיד חכם, האָב איך מתפלל געווען דערויף צו גאָט, און עס איז געווען איין עת רצון, און מען האָט מיר געגעבען אַ חוש, צו דערפיהלען דעם ריח פון דער תורה... פון דעמאָלט אָן, אַז איך געה פאַרביי אַ תלמיד חכם, דערפיהל איך זיין מדרגה. פאַרהאַן אַ תלמיד חכם, וואָס די תורה זייגע שמעקט מיט'ן ריח פון פרישע ברויט פון אויווען אַרויס — דער לערנט אין פשטות אַריין... איז ער גרעסער במעלה, פיהל איך זיין תורה, ווי פרישע עפּעל... טיילמאָל ווי בלומען אויפ'ן פעלד, טיילמאָל אויך — ווי פרישע בשמים...

— און ביים פּרוש, וואָס פיהלסט דו, יוחנן?

— סמאָלע! ברענענדיגע סמאָלע פון גיהנום...

גלויבט נישט דער אורח-חיים; שווייגט ער.

און יוחנן זאָגט:

— רבי, עס איז אפשר גלייכער, אַז איהר ווייסט, איהר זענט דאָך בריה דאתרא... און ווען איהר וועט מיך דאַרפען, וועל איך אייך קומען צו הילף!

גאַפּט ער, דער „אורח־חיים", און דער וואַסער־טרעגער נעהמט ביי איהם רשות און געדהט אַרוים.

„מען דאַרף הוקר ודורש זיין" — זאָגט זיך צום צווייטען מאָל דער אורח־חיים און פּערגעסט ווייטער.

איינמאָל דערמאַנט ער זיך דערינגען, איז ער זיך מישב, ער וועט געדן אין גרויסען בית־המדרש אַריין נאָך מעריב און אויספּרובען. קומט ער, זיצט שוין דער עולם און לערנט; דער פּרוש, ווי געוועהנליך, אויף זיין אָרט. געדהט ער, דער אורח־חיים, אומישנע האַרט פאַרביי פאַר'ן פּרוש, זעהט ער, ער איז עוסק אין קבלה מעשית... ריהרט ער זיך אָן און אומישנע אפילו אָן שטענדער — גאָר נישט, ער פיהלט נישט...

בעפאַלט איהם אַביסעל חולשות הדעת.

סטייטש? ער, דער „אורח־חיים" פיהלט נישט, און יוחנן וואַסער־טרעגער פּיהלט? ווי אַזוי קאָן דאָס געמאָלט זיין? קלערט ער ווייטער: עס מוז זיין אַ טעות...

זעצט ער זיך לערנען, לערנט זיך נישט. פערמאַכט ער דעם ספר, געדהט אַהיים צו דער וועטשערע; עסט זיך נישט. וואַשט ער זיך, עסט אַ כזית, פון ברכה וועגען, און בענשט... נעהמט ער זיך אָנשרייבען אַ תשובה; פיהלט ער, אַז דער מה איז איהם נישט קלאָר, אַז ער איז נישט בקו הבריאה. גיט איהם די רביצין עפּיס אַ היימישע רפואה; לייענט ער אָב „קריאת־שמע" און לעגט זיך אין בעט אַריין. קוים ער שלאָפט איין, אַזוי קעגען האַלבער נאַכט, חלומ'ט זיך איהם אַ שרעקליכער חלום.

עמיץ וועקט איהם, עפענט ער די אויגען אויף, שטעהט פאַר איהם דער פּאָטער, עליו השלום, און זאָגט איהם:

— דיין קהלה ברענט און דו פּערלעשסט נית דאָס פייער! און ווערט נעלם.

שפּרינגט דער אורח־חיים פון בעט אַרויס און לויפט צו צום פענסטער, זעהט ער, אַז פון דער־ווייטענס, פון דער חורבה אונטער דער שטאָדט, וואו עס וואָהנט, לויט דער שמש האָט איהם געזאָגט, דער פּרוש, רייסט זיך אַרויס אַ פייער, אַ רויט־פלאַמענדיג פייער, און ציהט זיך אין שטאָדט אַריין. קוקט ער ווייטער, זעהט ער, ווי איין פייערדיגע צונג לעקט דעם דאַך פון שוהל און די צווייטע פון גרויסען בית־המדרש, און אַרום איבער די דעכער פון די בעלי־בתים פליהען פונקען און עס דויערט אַזוי אַ ווייל און ווערט פערשוואונדען.

ווערט ער, דער אורח־חיים, פערציטערט.

פערשטעהט ער, אַז דאָס איז איין התראה. אַז אין דער חורבה מוז זיין אַ גרויסע זינד, אַז ער איז מחויב עפּיס צו טהון; ווייסט ער אָבער ניִשט וואָס. דערמאָהנט ער זיך, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער האָט איהם געזאָגט, אַז ווען ער וועט איהם דאַרפען, וועט ער איהם קומען צו הילף. האָפט ער, דער „אורח־חיים", שטילערהייט, די רבי'צין זאָל ניִשט הערען, אויף זיך די בגדים און געהט אויף די גנגעל אין דער ערשטער שטוב אַריין, וואו דער בית־דין־שמש האָט גענעכטיגט, און וועקט איהם, און פרעגט איהם, צי ער ווייסט ניִשט, וואו יוחנן וואַסער־טרעגער וואָהנט? מוז ער איהם דריי מאָל איבער'חזר'ן, איידער דער בית־דין־שמש געטרויט וויינע אייגענע אויערן און אויגען... ער גלויבט ניִשט, דער „אורח־חיים" זאָל האַלבער נאַכט דאַרפען יוחנן וואַסער־טרעגער, און שטעהט און רייבט זיך אַליין די אויגען. קוים מיט צרות איז ער צו'ם גלויבען געקומען, און ער ווייסט, וואו ער וואָהנט — געהען זיי ביידע אַרויס אָהן אַ לאַמטערן, און אין גאַס איז חשך, אַז איינער זעהט ניִשט דעם צווייטען, און קוים קוים זיי טרעפען, נאָך מיה און מאַטערניש, צו יוחנן וואַסער־טרעגער'ס דירה. קומען זיי צו צו'ם פענסטער און ווילען אָנקלאַפּען, עפענט זיך דערווייל די טהיר פון אינעווייניג און יוחנן קומט אַרויס...

איך האָב, זאָגט ער, געוואַרט אויף אייך, רבי... שוין צייט צו פערלעשען דאָס פייער.

זעהט דער אורח־חיים, ער ווייסט...

תוך כדי דבור שפּאַלט זיך דער וואָלקען אין הימעל און עס באַווייזט זיך אַ שטראַהל־ליכט, דערזעהט דער אורח־חיים, אַז יוחנן געהט מיט אַ האַק. פרעגט ער, וואָס בעטייט די האַק? ענטפערט יוחנן, אַז די וועט צו־ניץ קומען.

געהען זיי צו צו דער חורבה, וואו דער פרוש וואָהנט... קומען זיי צו גאָהענט, דערפילען אַלע דריי אַ ריח פון ברענענדיגער סמאָלע, וואָס רייסט זיך פון דער חורבה אַרויס. און וואָס נעהנטער צו דער חורבה, ווערט דער ריח געדיכטער, ביז עס פערהאַפּט דעם אָטהעם... קומען זיי צו נאָך נעהנטער, רייסען זיך אַרויס פון דער חורבה משונה'דיגע קולות, קולות פון נשים, וואָס זינגען, און פון כלי־זמר, וואָס שפּיעלען, און אַ טופּען מיט די פיס פון טענץ, און אַז מען קומט נאָך נעהנטער צו — זעהט מען ווי פעדים פון ליכט שפּאַרען זיך אַרויס פון די שפּאַלטען...

הויבט אָן דער בית־דין־שמש צו ציטערן אויס'ן גאַנצען לייב פאַר שרעק. וויל איהם דער אורח־חיים מאַכען אַלב. זאָגט ער איהם, האַלט זיך אָן ביי מיין גאַרטעל, ציטערן אָבער אונטער'ן שמש די קניה; פאַלט ער אַנידער אין מיטען גאַס.

זאָגט יוחנן צו'ם „אורח־חיים": רבי, לאָזט איהם ליגען און קומט אין חורבה אַריין, מיר זאָלען, הס ושלום, נישט פערשפּעטיגען...

פרעגט דער „אורח־חיים", צי ער ווייסט, וואו די טהיר איז?

ענטפערט יוחנן: מיין הויש הריח וועט מיך פיהרען.

געהען זיי.

— און וואָס וועל איך דאָרט טהון? — פרעגט דער אורח־חיים שטיל.

זאָגט יוחנן: יעדערער זאָל טהון זיינס. איהר, רבי, וועט מלחמה האַלטען מיט אַייערע כונות אין מח, איך — מיט דער האַק! האַלט איהר גאָר די חברה פון דער־ווייטענס מיט השבעות; די רעשט פערלאָזט אייך אויף מיר...

און באותו הרגע עפענט ער די טהיר אויף.

און זיי דערזעהען אַ חתונה.

די חורבה איז בעלייכט.

אין דער הייך, און אַרום אויף אַלע ווענד, העַנגען שאַרבענס פון מתים, און אין די לעכער פון מויל און אויגען ברענען פלעמליך פון רויט פייער... אָן אַ זייט שטעהען שוואַרצע כלי־זמר און שפּיעלען אויף שוואַרצע כלים; און פון די שוואַרצע כלים פליהען אַרויס די קולות מיט פייערדיגע צונגען צוזאַמען... און נאַקעטע נקבות, מיט קרענץ פון רויטען מאָן אויף די שוואַרצע קעפּ, און פייערדיגע גאַרטלען אויף די לענדען, טאַנצען אַרום און אַרום אַראָד, און פון אונטער די באָרוועסע פיס, ציגענע פיס מיט פאָדקאָוועס — שפּריצען פייערדיגע פונקען... און אַ מהומה פון פלאַמען שלאָגט זיי פון די אויגען, און פון די פייערדיגע גאַרטלען, און פון די מיילער צוזאַמען מיט'ן געזאַנג...

אַ בדחן שטעהט אויף און רופט: שבת! שבת! אַז עס הילכט...

און אין מיטען ראָד גערט אַ כלה־טאַנץ...

אויף אַ ווייס טיכעל טאַנצט דער פרוש מיט לילית דער כלה —

ער זינגט: באַי כלה, באַי כלה, און ציהט אַיין צו זיך דאָס טיכעל. לילית לאַכט און זיי טאַנצען שוין האַנד אין האַנד — —

— שבת! שבת! רייסט זיך דער בדחן. שטאַרקער הילכען די כלים,

ווילדער דרעהט זיך דאָס ראָד, שרעקליכער לויפען און וויקלען זיך די פלאַמען, און לילית וויל שוין פאַלען דעם פרוש אויפ'ן האַרץ אַרויף, באותו הרגע אָבער האָט מען דערשפירט די געסט, די נישט-געבעטענע פרעמדע געסט, און מען איז פערציטערט געוואָרען.

עס ווערט אַ לאַרם, אַ געשריי, אַ גערויש, אַ געקריצעריי מיט די ציינער, דאָס ראָד צולאָזט זיך, אַלע מאַכען פויסטען און ווילען צולויפען צו די נישט-געבעטענע געסט...

נאָר דער אורח-חיים מיט זיינע כונות האַלט זיי פון ווייטען, מיט אויסגעהויבענע איינציגע פיס אין דער לופטען שטעהען זיי אויף דער גרעניץ פון זייערע ד' אמות, און איבערטרעטען זיי קאָנען זיי נישט — זיי ווערען אַזוי ווי פערשטאַרט, ווי פערשטיינערט, נאָר אויסגעצויגען זענען די הענד, די ציינער קריצען און אין די אויגען פלאַמט די שנאה — —

— צו הילף, צו הילף! — שרייט לילית אַרויס פון דער מיט.

און באותו הרגע הערט זיך אַ רעש, אַ געטומעל פון דרויסען...

אַ שטורם-ווינד האָט זיך פון ערגיץ אויסגעריסען און לויפט אַרום דער חורבה און זוכט, ווי אַרום זיך אַריינצוריסען אין איהר, און קאָן נישט...

די גאַנצע חורבה ציטערט, אין שטורם-ווינד הערען זיך טויזענדער געשרייען, — אַריינרייסען קאָן מען זיך אָבער נישט. דער „אורח-חיים" האַלט אָב מיט זיינע כונות, מיט זיינע השבעות... און פול ווערט די חורבה מיט כונות און השבעות און דער שוואַרצער עולם שטיקט זיך אין דער לופט, מיילער עפענען זיך ברייט, רויטע צונגען שטעקען זיך אַרויס... און זיי טרעטען אָב, און רוקען זיך אין די ווינקעלעך אַריין, ווערען איינגעשרומפען.

און באותו הרגע האַפט יוחנן די האַק און צילעט מיט איהר, און וואַרפט און טרעפט לילית'ן אין מיטען קאָפּ אַריין, און די האַק שפּאַלט זי איבער פון קאָפּ ביז אַראָב צו די פיס — —

און באותו הרגע פאַלט דער פרוש מיט'ן פנים צו דער ערד...

די ווינטען הערען אויף, די געשטאַלטען פערשווינדען, די כלים פלאַצען, די לעמפליך לעשען זיך אויס, די שאַרבענס פאַלען אַראָב פון וואַנד און באַלקען און צופאַלען אויף שטויב — שטיל... און אַ שוואַרצע בריאה מיט שוואַרצע פליגעל האַפט דעם ליגענדיגען פרוש פון דער ערד, רייסט, פליהענדיג מיט איהם, אויף אַ פענסטער, און ווערט מיט איהם נעלם...

דורך דעם פענסטער רייסט זיך אַריין אַ פרישער פאַרטאָג...

– אַזוי, אַזוי, רבותי! זיפצט אָב דער „אורח־חיים".

נעלם איז געוואָרען דער פּאַלשער פּרוש; ווער ווייסט, אויב ער איז געקומען לקבורת ישראל. אין שטאָדט האָט מען געמיינט: ער איז געגאַנגען אָפּריכטען גלות...

דעם בית־דין־שמש האָבען מיר, יוהנן און איך, קוים דערמינטערט און אַהיים געפירהט – עס האָט קיין בן אדם נישט געזעהן...

די רביצין האָט פון גאָר נישט געוואוסט. זי האָט נישט געזעהן, ווי איך בין אַרויס און ווי איך בין געקומען... אין דער־פריה פרעגט זי מיך, וואָס בין איך אַזוי בלייך; מאַך איך מיך נישט הערענדיג... אַז יוהנן וויל, עס זאָל בלייבען בסוד...

אַצונד ווייסט איהר שוין, וואָס אַזאַ יוהנן קאָן בעטייטען?

אַזאַ פּראָסטער יוד האָט אַ חוש הריח און פיהלט, וואָס איין „אורח־חיים" פיהלט נישט...

און ווען איין „אורח־חיים" האָט מחשבות, כונות, השבעות, האָט דער פּראָסטער יוד אַ יד, און אַ האַק אין דער יד, און קלערט נישט, און וואַרפט וואו מען דאַרף, און טרעפט...

און דאָס אַלץ מיט'ן כח פון אַ קאַפּיטעל תהלים...

איהר פערשטעהט?

און אַז יוהנן וואַסער־טרעגער קומט אויף יענער וועלט, ווער, מיינט איהר, קומט איהם אַנטקעגען? דוד המלך מיט'ן פידעלע!

דאָס האָט מען מיר אין חלום געוויזען...

אַזוי האָט דער אורח־חיים פערצעהלט. –

ב) „שמע ישראל“.

אדער

דער באָס.

אין טאָמאַשאָוו — אַ קליין פּויליש שטעדטיל, וואָס ליעגט אויף דער גאַליציישער גרעניץ, — האָט זיך אַמאָל, אין אַ שענעם העלען טאָג, בעוויזען אַ בחור, אַיין אָרימער בחור, וואָס קיינער האָט נישט געוואוסט, פון וואַנען ער איז געקומען, וואו ער טאָגט און וואו ער נעכטיגט, און וואָס פלעגט זיך פון צייט צו צייט בעווייזען און בעטען עסען.

מילא „כל המפורש יד“ — ווער עס שטעלט אויס אַ האַנד, דעם גיט מען. בפרט אַז דער בחור נעהמט נישט, נישט קיין פּרוטות, נישט קיין מאכלים, נאָר אַ שטיקעל טרוקען ברויט, איז דאָך אַודאי „אין בודקין למזונות“ — פרעגט מען נישט, ווער און וואָס; עסען קומט יעדער לעבעדיגער נשמה. בעמערקט מען אָבער, אַז עס איז אַ משונה'דיגער בחור. אויגען האָט ער, וואָס קוקען, דאַכט זיך, ווייט־ווייט, און וואָס אין די ד' אמות טהוט זיך, זעהען זיי נישט; און מיט די לעפּלעך פון די אויערן ריהרט ער שטענדיג, ווי אַנדערע מיט די ברעמען איבער די אויגען, גלייך ער וואָלט שטענדיג געהאַפּט קולות פון דער לופט; האָטש עס איז שטיל, ווי פאַר שופר־בלאָזען. און דעריבער, ווייל ער זעהט, מכלומר'שט, אַזוי ווייט און הערט אַזוי ווייט, איז ער שטענדיג פער'חוש'ט. אַז מען גיט צו איהם אַ רייד, ווערט ער פערציטערט, גלייך מען וואָלט איהם געוועקט פון יענער וועלט, און אַז ער ענטפערט, ענטפערט ער אָדער „יאָ“ צי „ניין“.

אַ ניט — פערפלאָנטעט ער זיך אין די אייגענע רייד, ווי אין אַ נעץ; עס קומט איהם דער שווייס אויפ'ן שטערן אַרויס, און קאָן זיך נישט אַרויס־אַרבייטען . . .

און פלעגט אַמאָל אַ בעל־הבית, צי אַ בעל הבית'טע, וועלען זיך בענוצען מיט'ן בחור און שיקען איהם אַ גאַנג, פלעגט דער בחור פער־לוירען ווערען אויף עטליכע טעג און קומען צוריק מיט אַ תשובה קאַפּויער, נישט געפלויגען, נישט געשטויגען. און נישט הלילה, פאַר פוילקייט, נאָר פאַר פער'חוש'טקייט.

— האָסט געטראָפען דעם און דעם? (צו וועלכען מען האָט איהם געשיקט).

— ערשט היינט.

— און ביז אַהער?

ווייזט זיך אַרויס, אַז ער איז אַרויסגעגאַנגען אין שליחות, האָט ער אויפ'ן וועג געטראָפען אַ מייזעל, האָט דאָס מייזעל געפּישטשעט, עס האָט אַ וודאי נישט געקאָנט טרעפען אַהיים . . . דערנאָך האָט מען איהם צוגערופען פון דער הייך, עפּיס אַ פויגעל, — איז ער נאָכגעלאָפען, וכדומה, און ער איז ערשט היינט געקומען, וואו מען דאַרף; און מען האָט איהם געזאָגט — און דאָס וואָס מען האָט איהם געזאָגט, אָדער ער האָט פערגעסען, אָדער באַלד נישט פערשטאַנען. אַזוי קומט אַלץ אַרויס קאַפּויער, און ער שמייכעלט בתמימות, און שטרעקט אויס די דאַרע האַנד נאָך אַ שטיקעל ברויט — ער האָט איבער דער גאַנצער צייט אין מויל נישט געהאַט.

אין איין אָרים שטעדטיל אָהן עסקים, זומער־צייט, גרויסע ליידיגע טעג, זיצען בעלי־בתים ביי די פענסטער און געניצען, און קוקען אַרויס אין מאַרק אַריין, עס זאָל זיך עפּיס בעווייזען, עס זאָל זיין אָן וואָס זיך אָנצוהאַפּען. שטעהט אַזוי אַ בעל־הבית ביי'ן אַ פענסטער, דערזעהט ער דעם פרעמדען אָרים־בחור, רופט ער איהם צו. ער האָט נישט, וואָס צו טהון, שוין אַלע פליגען אויסגעהאַפּט, וועט ער איהם חוקר ודורש זיין.

— קום נאָר, בחור, אין שטוב אַריין.

שאָקעלט דער אָרים־בחור מיט'ן קאָפּ אין דער ברייט; ער וויל נישט.

— פאַר וואָס?

— אַזוי! זאָגט ער.

לאַכט דער בעל־הבית און פוילט זיך נישט, און געהט אַרויס צו'ם

בחור פאַר דער טהיר און זעצט זיך אויף דער שוועל, און הויבט אָן.

— ווי הייסטו, בחור?

— ווי איך הייס? — הזר'ט דער בחור איבער, — אברהם! דאַכט זיך מ'ה אברהם; יאָ — אברהם!

— דו ווייסט נישט אויף זיכער?

ער איז קיינמאָל נישט זיכער. ווי קאָן מען זיין זיכער? עס דאַכט זיך אַזוי פיעל.

קייכט דער בעל-הבית.

— און אויפ'ן צונאָמען?

פון דעם ווייסט שוין דער בחור גאָר נישט. און ער פרעגט איבער בתמימות, צי מען דאַרף אַ צונאָמען.

זאָגט דער בעל-הבית:

— אַ ודאי, עס קאָן זיין אַ סך אברהם'ס, קאָנען זיי זיך אויסמישען...

— נו, וואָס איז?

— און וועמעס ביסט דו, בחור?

— דעם טאַטענ'ס.

— און ווי הייסט דיין טאַטע?

— טאַטע הייסט ער.

— און וואו וואָהנט דיין טאַטע?

— דאָ, וואו דיין טאַטע וואָהנט! און דער בחור הויבט-אויף אַ פינגער און ווייזט אין דער הייך אַרויף צום הימעל.

— אַ שעָנע פרי! — שמייכעלט דער בעל הבית, און פרעגט ווייטער:

— און קיין אַנדערן טאַטען האָסטו נישט?

— ניין!

— און אַ מאַמען?

— מען דאַרף דען?

קייקעלט זיך דער בעל-הבית פאַר געלעכטער, און דער בחור פרעגט:

— מעג איך שוין געהן?

— באַלד, באַלד! ענטפערט דער בעל-הבית, וואָס שמעלצט זיך פאַר נחת, — און פון וואַנען קומסט דו, חכם איינער?

— פון דאָרף!

ווי הייסט דאָס דאָרף? וואו ליעגט עס?

דאָס וויים ער נישט, דער בחור.

— ווייט פון דאַנען?

ער איז געגאַנגען און געגאַנגען, און געגאַנגען....
און דער בחור האָט אַזוי פיל מאָל איבער דאָס וואָרט „געגאַנגען״, ביז די ליפּען ווערען איהם מיעד און ענדיגט: און נאָך געגאַנגען!
— וויפעל טעג און וויפיעל נעכט?
ער האָט נישט געצעהלט.
פאַלט איין דעם בעל־הבית צו פרעגען:
— און דאַוונען קאָנסטו?
דאַוונען? מוז איהם דער בעל־הבית פערטייטשען, וואָס מען מיינט „דאַוונען״, און נאָך ניין מאָס פון בעלי־בתּ'ישע רייד, שטויסט זיך דער בחור, אַז ער מיינט: שמועסען מיט'ן טאַטען.
— יאָ, יאָ! זאָגט דער בעל־הבית, און עס דאַכט זיך איהם, אַז די גערערים דרעהען זיך איהם אום פאַר געלעכטער.
ער קאָן „שמע ישראל״.
— ווער האָט דיך געלערנט?
דערצעהלט דער בחור, אַז געהענדיג, פון דאָרף דורכ'ן וואַלד, אין שטאָדט אַריין, האָט איהם געטראָפען זעהר איין אַלטער מאַן. האָט איהם דער אַלטער מאַן געזאָגט, ווער זיין טאַטע איז. און האָט איהם אויסגעלערנט ריידען מיט'ן טאַטען, זאָגען „שמע ישראל״. און האָטש ער פערשטעהט נישט, וואָס ער רעדט צו'ם טאַטען, זאָגט אָבער דער אַלטער, אַז דער טאַטע פערשטעהט און האָט הנאה דערפון!
— און ווען רעדסטו מיט'ן טאַטען?
— צוויי מאָל אין טאָג.
און דערביי שפּיעלט ער.
— דו שפּיעלסט? אויף וואָס?
אויף וואָס עס איז.
אין דאָרף פלעגט ער שפּיעלען אויף גרעזלעך, אויף שטרוי; דערנאָך האָט מען איהם אויסגעלערנט מאַכען אַ הילצערן פייפעריל, האָט ער געשפּיעלט אויפ'ן הילצערנעם פייפעריל... אין שטאָדט האָט מען איהם געשענקט אַ ליימען פייפעריל, שפּיעלט ער דערויף...
— און מען זאָל דיר, למשל, געבען אַ פידעל?
פלאַמען אויף דעם בחור'ס אויגען: אַי, וואָלט ער געוואָלט אַ פידעל, ווי די שטאָדטיגע כלי־זמר האָבען. בפרט אַזאַ גרויסע, גרויסע כלי, וואָס מען טראָגט אויף אַ רימען... אַי, וואָלט ער געשפּיעלט — — —

— נאָר, טרייבט ווייטער קאַטאָוועס דער בעל־הבית׳ישער חוקר ודורש: אפשר וועט מען דיר קויפען אַזא כלי, ווייז נאָר פריהער, וואָס דו קאָנסט!

געהמט דער בחור אַרויס פון בוזעם אַ ליימען פייפעריל און פייפט.

ווי ער פייפט, ווערט אַ געדרודער אונטער׳ן הימעל, עס קומען זיך צולויפען מחנות פייגעל און פליהען אַרום אין דער הייך, און דער בחור קוקט אַרויף צו זיי און שמייכעלט און בעהאַלט צוריק דאָס פייפעריל.

דער בעל־הבית האָט אָבער דעם קאָפּ נישט אויפגעהויבען און דאָס אַליין נישט געזעהן. צום קול פון פייפעריל איז אַרויס פון שטוב די בעל־הבית׳טע. הינטער איהר — די דיענסט, צום פענסטער זענען צוגע־קומען צוויי פּאָר־פּאָלק און קוקען אַרויס. וויל דער בעל־הבית וויזען זיין חריפות און פאָרשט ווייטער דעם בחור —

— און פון וואָס האָסט דו געלעבט אין וואַלד?

פון שוואָמען האָט ער געלעבט.

אַ, ער איז האָטש אַ מבין אויף שוואָמען!

— און פריהער אין דאָרף?

פון וואָס מען האָט איהם געגעבען!

— ווער האָט דיר געגעבען?

אַ פויער, אַ פויערטע, אפילו דער גלח און דער קרעצמער...

— און וואָס האָט מען דיר געגעבען?

און דער בעל־הבית האַלט אַיין דעם אָטהעם; דאָ דאַרף אַרויס די נאָל פון זאַק.

און דער בחור ענטפערט בתמימות, אַז מען האָט איהם געגעבען, אי קרויט, אי באָרשטש, אי פלייש, אי ברויט — נאָר געגעסען האָט ער נאָר ברויט, — אַנדער עסענוואַרג האָט ער גענומען און געוואָרפען די פייגעל.

— און פאַר וואָס — נאָר ברויט?

ער האָט ליעב נאָר ברויט; אַנדערע מאכלים האָט ער פיינד.

וואָס ער עסט האָט איהם געפרעגט דער אַלטער אין וואַלד אויך. און אַז ער האָט איהם פערצעהלט, אַז ער עסט נישט מעהר ווי ברויט, האָט דער אַלטער געזאָגט, אַז ער האָט איהם ליעב דערפאַר; און האָט איהם דערפאַר אויסגעלערנט ריידען מיט׳ן טאַטען. — און דעם אַלטען האָט ער אַזוי ליעב... און זאָגען זאָגט ער אַזוי ערנסט „שמע ישראל״, וויל דער אַלטער האָט איהם געהייסען...

לאָזט איהם נאָך דער בעל־הבית נישט אָב און פרעגט:

— און ווען דער אַלטער זאָל דיך הייסען גנב'ענען?
וואָלט ער גע'גנב'עט.
— און גזל'ען?
וואָלט ער גע'גזל'ט...
נאָר ער וועט נישט הייסען, ער איז אַ גוטער, דער אַלטער.
— אָבער פאָרט, ווען ער קומט און הייסט דיר, הרג'ענען אַ מענשען?
וואָלט ער גע'הרג'עט.
— און וואָלסט נישט קיין מורא געהאַט פאַר'ן טאַטען?
פאַר וואָס זאָל ער מורא האָבען?
— פאַר זיין שטראָף.
דאָס ערשטע מאָל האָט זיך דעם בחור'ס פנים צושמייכעלט:
— איהר מאַכט חוזק; אַ טאַטע שטראָפט נישט!

דערווייל האָט מען געקלאַפּט אין שוהל אַריין צו מנחה, איז דער בעל־הבית געלאָפען אין בית המדרש אַריין, דערצעהלען צווישען מנחה ומעריב, ווי קלוג ער האָט אויסגעפרעגט דעם בחור...

עס וואָלט, פערשטעהט זיך, געווען פאַר'ן שטעדטיל אַיין עסק, ווען נישט, וואָס עס האָט זיך געמאַכט אַיין אַנדער מעשה.

די קהלה האָט געהאַט אַ קאַפּעלע: צוויי פידעל, אַ פלייט, אַ קלאַר־נעט, אַ „באַמציקצאַק" אָדער אַ „קלאַפּטעלער", ווי מען רופט דאָס אין אַנדערע מקומות. און צו'ם רומעל, ווי דער שטייגער איז, — אַ באַס. אַיין אָרימע קאַפּעלע, שפּיעלט אויף יודישע פאַרשפּיעלען און חתונות, מאַכט אַ פּאָר גראָשען פורים און חנוכה. און טיילמאָל, אַז אַנדערע קאַפּעלעס זענען פערנומען, נעהמט מען זיי צו קלענערע פריצים אויף אַ באַל. קיין הריכות אין שפּיעלען האָט די קאַפּעלע נישט געווזען.

מאַכט זיך אַ מעשה: ווינטער צייט, די קאַפּעלע געהט פאַרטאָג צו־ריק פון אַ קליין פריצ'ישען באַל. אַ קאַפּ האָט מען גענומען, עסען ווי עס דאַרף צו זיין, האָט מען נישט געטאָרט, קוים פערביסען מיט אַ בראָקען ברויט, — געהט דער עולם צעוואָרפען, האַלב־זינגענדיג, ברומענ־דיג, שילטענדיג, און דער באַס, וואָס טראָגט די שווערסטע כלי, שלעפּט זיך נאָך פון הינטען. קוים, קוים וואָס ער ציהט אויס־און־אַיין די פיס פון שניי, — אַיין אַלטער מאַן געווען און אַ שוואַכער. רופט ער און שרייט, און בעט זיך, מען זאָל נישט עטלויפען פון איהם, הערט כען איהם

„ווי דעם רב"; דער עולם געהט צעוואָרפען. אין מיטען הייבט מען זיך אָן צו ווערטלען, צו שיילטען, עס קומט זיי גאָר אויס אין מיטען וועג אַ סכסוך אין השבון. און ניכטערן, ווי געזאָגט, איז מען נישט... דער־ווייל בייט זיך דאָס וועטער; עס גיט אַ יאָג אָן אַ פרישער שניי. מאַכט דער עולם פיס; ווערט מען אַביסעל אויסגעניכטערט און מען לויפט. קומט מען אין שטאָדט אַריין, האַפּט זיך יעדערער צו זיין הייזעל. פאַלט יעדער איינער, ווי אַ הרוג, אויף זיין בעט — שלאָפען שלאָפט מען אָבער נישט לאַנג: דער באַס איז נישט אַהיים געקומען, און דאָס ווייב זיינ'ס לויפט אַרום צו די כלי־זמר מיט אַ געוואַלד, רייסט זיי פון די בעטען אַרויס: וואו איז מיין מאַן? וואו איז מיין מאַן?

קוים די פער'שכור'טע פון בראנפען און פון שלאָף קומען צו זיך און פערשטעהען, וואָס מען רעדט צו זיי, האַפּט זיי אָן אַ שוידער. האַפּט מען און מען לויפט אַרויס זוכען דעם באַס; קיין וועג, קיין שטעג — ווייסע, גלאַטע תכריכים — פריש אָנגעפאַלענער אומשולדיגער שניי, געה ווייס וואו דער באַס ליעגט — —

קומט מען צוריק מיט גאָר נישט. איין האָפנונג איז נאָך, אפשר האָט ער, דער באַס, שכל געהאַט און אַראָבגעהאַפּט זיך אין אַ דערפעל אַריין.

עס געהט אַוועק אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, דער פראָסט האָט שוין גע־לאָזט, דער שניי איז האַלב צוגאַנגען; עס איז פרייטאָג, דער עולם געהט, לכבוד שבת אין באָד אַריין, מען פרעגט זיך נאָך אויפ'ן באַס און קיינער ווייסט קיין נייעס נישט. פלוצים קומט אָן צופאָהרען און שטעלט זיך אָב אין מיטען מאַרק אַ פויערשע פוהר מיט'ן פערפרוירענעם, מיט'ן באַס... מען האָט געהאַפּט דעם בר מנן און געשווינד קובר געווען פאַר ליכט־בענשען.... מען האָט מורא געהאַט פאַר פאַלמעסען... מען איז שיער נישט אַריינגעפאָהרען אין שבת אַריין. צו מאָרגענס לאָזט די אלמנה נישט אויסנעהמען, — 5 קליינע ווערם האָט ער איבערגעלאָזט דער באַס. מוצאי־שבת איז אַיין אַסיפה, מען רופט די כלי זמר. קהל האָט קיין פונדוש נישט און וויל, די כלי זמר זאָלען זיך בעגעהן אָהן אַ באַס און צאָהלען דער אלמנה; די כלי זמר טענה'ן: לא כי! אַ קאַפּעלע אָהן אַ באַס איז קיין קאַפּעלע נישט, — אויף יודישע שמחות וואָלט מען זיך, מיט קהל'ס הרשאה, אפשר בעגאַנגען, נאָר אַ פריץ וועט אָהן אַ באַס נישט אויסשטעלען קיין פוס צו'ם טאַנצען... . טענה'ט דער רב, אַז מקיים צו זיין

אַ נפש מישראל איז מעהר ווערטה ווי אַ קאַפּעלע מיט אַ פּריצ'ישען טאַנץ; טענה'ן די כלי־זמר, אַז דער רב, זאָל ער זיי מוחל זיין, איז אין מוזיק־זאַכען קיין בר הכי נישט. ווערט אַ געשריי: שקצים! —

גיט דערווייל אונזער חוקר ודורש, דער בעל־הבית, וואָס האָט אַזוי קלוג אויסגעפּרעגט דעם בחור, אַ קלאַפּ אין טיש אַריין:

— שאַט, רבותים!

ער האָט אַיין עצה, ער האָט אַ בחור, וואָס גלוסט צו אַ באַס און קאָן אַ וודאי שפּיעלען... זאָל מען דעם בחור התונה מאַכען מיט דער אלמנה, וועט זיין אי דער וואָלף זאַט, אי די ציג גאַנץ, און קהל וועט אַ דרייער נישט קאָסטען...

ער האָט אפשר געמיינט אויף קאַטאָוועס, נאָר קהל און רב פון איין זייט און די כלי־זמר פון דער צווייטער זייט האָבען זיך אָנגעהאַפּט אָן דער עצה, ווי אַ טרינקענדיגער אָן אַ ברעט; די אלמנה האָט אויך בעשטאַנען, אברהמ'ל בחור אויך, און מען האָט גאָך דעם זעלבען חודש געשטעלט אַ חופּה...

און אומגעריכט האָט אברהמ'ל בחור בעקומען אַ ווייב מיט פינף קינדערלעך מיט אַמאָל, און אַ באַס מיט אַ סמיטשיק.

מיט'ן ווייב לעבט ער בשלום: ער קומט נישט אין שטוב אַריין; געכטיגט פאַר דער טהיר; דרעהט זיך גאַנצע טעג ערגיץ אַרום, אויסער, אַז עס מאַכט זיך אַ שמחה אין שטעדטיל אָדער אַ באַל ביי אַ פּריץ און ער שפּיעלט. ווערט ער הונגעריג, קלאַפּט ער אָן צו'ם ווייב אין פענסטער, דערלאַנגט זי איהם אַרויס אַ שטיק ברויט, ווערט ער דערמיט נעלם, ביז ער ווערט ווייטער הונגעריג... שכנות פרעגען די באַסיכע וועגען שלום־בית, לאַכט זי: עס איז איהר וואויל ווי די וועלט! וואָס דאַרף אַנ'אַלטע יודענע? ער עסט נישט און טרינקט נישט, זאָגט איהר נישט אַ שלעכט וואָרט; השכּונות מיט דער קאַפּעלע האָט זי, דעם חלק פערדיענסט גיט מען איהר אין האַנד אַריין... וואָס פעהלט איהר?

און אברהמ'לען, זעהט אויס, האָט אויך נישט געפעהלט. אין דער התחלה האָט ער געהאַט צרות פון די כלי־זמר, וויל ער פלעגט קיינמאָל נישט אַריינטרעפען אין נגון אַריין; דער באַס שפּיעלט פאַר זיך... זיי הערען שוין אויף צו שפּיעלען, און אברהמ'ל טהוט זיך ווייטער זיינ'ס בשלמות, גלייך ער וואָלט אונטערגעהאָלפען נאָר איין אַנדער קאַפּעלע, וואָס שפּיעלט ערגיץ וויט, ווייט, און קיינער הערט נישט, נאָר ער אַליין.

נאָר מיט דער צייט האָט מען זיך צו איהם צוגעוועהנט... ביי אַ פריץ האָט מען שוין געוואוסט, וואָס צו טהון. אַז דער ניגון האָט זיך געדאַרפט ענדיגען, האָט איהם איינער פון די כּלי־זמרים אָנגעהאַפּט ביי'ם סמיק און צוגעהאַלטען,— און אויף יודישע התונות האָט מען איהם אומישנע געלאָזט ווייטער שפּיעלען און דער עולם פּלעגט פּלאַצען פאַר געלעכטער; מען פלעגט דערמיט גאָר שטאַרק משמח זיין דעם עולם, בפרט ביי דער גרויסער וועטשערע צו'ם טיש!

און קהל איז אַ ודאי צופריעדען געווען פון אברהמ'לען. שטיל און ציכטיג, זיצט ער שטענדיג אויסגעדרעהט מיט'ן פּנים צו אַ וואַנד און מיט די פּלייצעס צו'ם עולם, ער זאָל קיין נקבות גישט זעהן... נעהמען אין מויל אַריין אויף אַ התונה פלעגט ער בשום אופן נישט; ער האָט מיט זיך זיין שטיקעל ברויט. מען זעהט אפילו נישט, ווען ער עסט, און אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר קאָן מען יוצא זיין מיט א'הם פאַר אַ שוהל־קלאַפּער;

וואָרום אַ מנהג האָט ער געהאַט, דער אברה'מל, אַז דריי מאָל אין טאָג פלעגט ער זאָגען „שמע ישראל" אויפ'ן באַס. אין דער־פריה, ווען די זון האָט אויפגעשיינט, פאַר־נאַכט, ווען די זון איז אונטערגעגאַנגען, און צו הצות... אין דער־פריה און פאַר־נאַכט פלעגט ער עס טהון ביים וואַסער אויף דער לאַנקע אונטער דער שטאָדט, און צו הצות — אין מיטען מאַרק, און די קולות פון זיין באַס פלעגען זיך צושווימען אין דער שטילער מוטער־נאַכט און אַריינרייסען זיך דורך טהיר־טויער און לאָדען אין די שטובען, אין די הערצער אַריין.. און אין די קולות האָט געשטעקט אַזאַ ערנסט־כּונה'דיג תמימות. אַז ווען דער שוהל־האַמער האָט נישט געוועקט, דער האָט זיך אויפגעהאַפּט פון באַס, פון די קולות: בו, בו, בוהה... און יודען פלעגען זיך, נישט ווילענדיג, אַרויסרייסען פון די בעטען לעבודת הבורא, אָנצינדען ליכט און לויפען צו הצות.

אַ פריץ פלעגט אַמאָל אָבלאָזען אַ פריצה אין מיטען טאַנץ און צולויפען צו אברהמ'לען און אויסרייסען איהם אַ פאה פאַר אַ שלעכטען אַריינפּאָהרען אין נגון; קהל האָט אויף שמחות פון אברהמ'לען געלאַכט, און אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר, אויפהאַפּענדיג זיך פון זיין באַס צו הצות,— אָבזיפצען:

— נעביך, אַ תם, נאָר אין זיינע קולות שטעקט עפּיס, עס מוז עפּיס שטעקען.

אַנדערע האָבען געזאָגט:

— נעביך, אַ שטומע נשמה, ווייל ריידען מיט'ן בורא און האָט קיין אַנדער לשון נישט.

איינמאָל האָט זיך אין טאָמאַשאָוו געמאַכט אַ גרויסע התונה, אַזאַ התונה טרעפט זיך אַמאָל אין אַ יובל!

אַ שפּאַס! עס האָט זיך משדך געווען דער לובלינער פּרנס מיט'ן קראַקאָווער רב, און טאָמאַשאָוו איז אין מיטען וועג!

ווייל דער לובלינער פּרנס מהנה זיין דעם קראַקאָווער רב מיט אַ התונה — ער זאָל וויסען, מיט וועמען ער האָט געטהון.

הייסט ער אַרויסקייקלען פון קעלער אַ פעסעל רענדלעך אויף הוצאות החתונה; שיקט ער אַראָב סאַרווערס קיין טאָמאַשאָוו, מען זאָל אַלץ אָנגרייטען כּיד המלך — ווי עס פּאַסט פאַר אַ לובלינער גביר, אַ פּרנס, וואָס האָט זוכה געווען צו טהון מיט'ן קראַקאָווער רב!

קומען די לובלינער סאַרווערס קיין טאָמאַשאָוו און זוכען קודם כּל אויס אַיין אָרט פאַר דער התונה: עס וועלען זיין לובלינער, קראַקאָווער און אַהיימישער — טאָמאַשאָווער עולם! עס וועלען קומען גבירים, בעלי־בתּים, מיוחסים, לומדי תּורה, רבנים און דיינים...

און דריי קאַפּעליעס וועלען שפּיעלען. די לובלינער, די קראַקאָווער און די טאָמאַשאָווער קאַפּעלע ווייל אויך נישט אָבטרעטען.

שטענדיג שטעהט, כּמעט שוין אונטער דער שטאָדט, אַ שאָפּע אַ גרויסע, וואו עס האָט זיך איבער'ן ווינטער געטריקענט סוהר'יש־האָלץ, וואָס איז שוין היינט ביי דער וויקסעל, צו שווימען קיין דאַנציג, דינגען די סאַרווערס אָב אויפ'ן גביר'ס השבּון די שאָפּע — אַ תּיבה אַ גאַנצע, און לאָזען זי אויסמאָלען פון אויסענווענינג מיט אַלערליי בילדער, און הענגען זי אינעווענינג אויס, ווי אַ סוכּה, מיט טייערע יריעות — געשפּונענע פאָרהאַנגען, און מען שטעלט טישען פון עק תּיבה צו'ם עק תּיבה, פאַר מענער בעזונדער און פאַר ווייבער בעזונדער, און די ווענד בעהענגט מען מיט העסעם און פּאַפּיערענע לאַמטערנעס — אַ רהבות פאַר פערציג מניינים. און איין אַריינגאַנג, בעזונדער פאַר ווייבער, בעזונדער פאַר סאַרווערס, עקסטראַ פאַר די כּלי־זמר, און אַ גרויסער טויער אין דער מיט, מיט איין אויסגעמאָלטען כּתר־תּורה אין דער הייך פאַר'ן קראַקאָווער רב און אַנדערע געסט...

און דער טאָג פון דער התונה איז געקומען, געסט קומען נאָך

אַלץ און קומען, מען צושטעלט זיי ביי בעלי־בתים אין די הייזער, יעדערער האַלט זיך עס פֿאַר׳ן גרעסטען כבוד און טרעט אָב די שענסטע שטוב. און אַז מען זעצט זיך צו דער גרויסער וועטשערע ביי די טישען, און אַז עס צוברענען זיך די ליכט אויף די טישען אין שבת׳ניקעס און אויף די ווענד אין העסעס און פּאַפּירענע לאַמטערנעס, און עס צופינקלען זיך ביי די ווייבער די אוירינגלעך מיט די שטערנטיכלעך און ברוסט־טיכער — איז די שאָפּע פול געוואָרען מיט ליכט פון דער תורה — קראַקאָווער און לובלינער לומדים; טאָמאַשאָווער אין דערמיט... אויבען־אָן דער קראַקאָווער רב.

געהען אַ שורה סאַרווערס מיט גרויסע טעלער פיש, היבען אָן קלינגען זילבערנע גאָפּעל־מעסער, מישט זיך אוים מיט׳ן פרעהליכען זומען פון די ווייבער ביי זייער טיש, — שווימט איבער אַלעם אַ שמועס פון תורה ביים קראַקאָווער רב׳ס טיש — פאַלט אָבער אין מיטען אַריין די מוזיק מיט אַ פרעהליכעס... דריי קאַפּעליעס, עס הילכט, עס ציטערן פאַר פריד די פלעמליך אויפ׳ן טיש, אַרום אויף די ווענד, שפּאַרט זיך אָן דער קראַקאָווער רב אויפ׳ן אָנלעהן און שעפּט נחת, אַ גרויסער מבין געווען אויף מוזיק...

און פון „פרעהליכס״ געהען די קאַפּעליעס איבער אויף אַ „וואָלאַך״, פּשוט איבערגעשוואומען, מען האָט דעם איבערגאַנג נישט געפיהלט — עס שווימט, עס פליסט אַ „וואָלאַך״ — אַ קראַקאָווער פידעל שפּיעלט, רעדט דבורים, שליסט אויף די הערצער און גיסט זיך אַריין... און דריי קאַפּעליעס האַלטען שטיל און ציכטיג אונטער... און עס דאַכט זיך, אַ וואַסער פליסט, אַ ווייקסעל האָט זיך אויסגעגאָסען גלענצענדיג, און וויעגט זיך שמייל, און ברומט, און ציטערט לכבוד דעם חתן מיט דער כלה און לכבוד דעם קראַקאָווער רב מיט די טייערע געסט, און איבער׳ן וואַסער פליהט אַרום, הפלא ופלא, אַ פויגעל און שפּיעלט, און שפּיעלט אַזוי זיס־הנ׳ודיג־וויינענדיג — אַ שטילע „יעלה״ נאָך אַ „יעלה״ און אין מיטען אויסגעשרייען, לוסטיגע, פרעהליכע, געהויבענע — און ווייטער אַראָב צו אַ „יעלה״ — עס איז טאַקע אַ שמחה, נאָר מען טאָר אין גלות נישט פערגעסען אָן גלות השכינה — און ווייטער אַ אויסגעשריי פון שמחה: פאָרט אַזאַ התונה, אַקבוץ פון לומדים, און דער קראַקאָווער רב בראש (אַ לובלינער חזן האָט עס אויסגעשטעלט), און די קאַפּעליע ווערט פלוצלונג ווי מיטגעריסען, אַלע כלים שפּיעלען, הויך, הויך, אַרויף, אַרויף, גלייך מען

קלעטערט מיט גרויס שמחה אַרויף פון אַ מדרגה צו אַ מדרגה, עס רוישט, עס טאַנצט, עס בליצט —

און פּלוצלונג ווערט אַלץ אָבגעריסען מיט אַמאָל, גלייך אַלע סטרונעס און אַלע כלים וואָלטען געפּלאַצט — שטיל, נאָר אין דער שטילקייט הערט זיך: בו, בו, בוהה... איין אברהמ׳ל שפּיעלט ווייטער, אַלע אויגען ווענדען זיך צו זייגע פּלייצעס, — שטיל, קיינער רידערט מיט קיין ברעם ניִשט, נאָר אברהמ׳לס האַנד רידערט זיך, ציהט זיך אויס, ציהט זיך איין מיט׳ן סמיטשיק:

— בו, בו, בוה, בוהה...

דאָס האָבען די כלי־זמר אומישנע געטהון, משמח צו זיין דעם עולם אויף אברהמ׳לס חשבון...

עס איז זיי אָבער ניִשט געראָטען...

די כלי־זמר קוקען און וואַרטען, דער עולם זאָל אַרויספּלאַצען מיט אַ געלעכטער, נאָר דער עולם קוקט אויף אברהמ׳לען און פיהרט איבער די אויגען צו׳ם קראַקאָווער רב; מען וועט אין זיין געגענוואַרט נישט לאַכען; די פּנים׳ער רונצלען זיך, די ליפּען קרימען זיך אויס, פון די אויגען שפּאַרט אַרויס דאָס געלעכטער, נאָר מען קוקט אויפ׳ן קראַקאָווער רב און מען וואַרט, און דער קראַקאָווער רב זיצט אָנגעשפּאַרט מיט׳ן שטריימעל אויף דעם אָנלעהן פון שטוהל און די ברעמען זענען אַראָבגעלאָזט איבער די אויגען — צי האָט ער ניִשט איינגעדרעמעלט, דער קראַקאָווער רב?

און דער באַס שפּיעלט נאָך אַלץ:

— בו, בו, בוהה, בוהה...

אונהיימליך ווערט דעם עולם.

פּלוצלונג ווענדען אַלע די אויגען אָב פון קראַקאָווער רב צו דער מיטעלסטער טהיר. עס הערט זיך פון הינטער דער טהיר אַ גערויש, טריט הערען זיך, סאַרווערס לויפען צו, עפענען און רופען דערשראָקען אַרויס:

— ניין, ניין; עס וועט זיין פאַר אייך איין אָרימע וועטשערע...

פערשטעהט מען, אָרימע לייט ווילען אַריינקומען, דער קראַקאָווער רב עפענט די אויגען אויף און וויל עפּיס זאָגען, מן הסתם, מען זאָל אַריינלאָזען, ווי דען?

נאָר באותו הרגע בעווייזט זיך אין טהיר איין אַלטער מאַן אין אַ צוריסענעם ספּאָדעק, מיט צושויבערטע, גראָע באָרד און פּאות, אַ בעט־לער, ווי אַלע בעטלער, נאָר מיט אויגען, וואָס קוקען מיט דער גדולה

פון אַ מלכות, מיט אַ תנועה פון דער האַנד פון אַ מלכות — פאַרוואָרפס דער־שרעקען זיך און רוקען זיך אָב פאַר זיין בליק, נישט ווילענדיג, מיט גרויס דרך ארץ; ער מאַכט מיט דער האַנד — און זיי מאַכען איהם, נישט ווילענדיג, אַ וואַרע, — דער אַלטער, אנגעטהון אין בגדי קבצן שבקבצנים און מיט אויגען און תנועות פון אַ מלך, קומט אַריין, הינטער איהם געהט אַ חברה בעטלער, און דער אַלטער קומט אין מיטען שאַפע אַריין, און שטעלט זיך אָב, הינטער איהם שטעלט זיך אָב די גאַנצע חברה קבצנים — אַלע קוקען פערבליפט און שווייגען, דער קראַקאָווער רב אויך, נאַר אַברהמ׳ל טהוט זיך זיינס, די איבערגעבויגענע פלייצע, זעהט מען, ציטערט, די האַנד פיהרט אויף און אָב דעם סמיטשיק; און דער באַס קרעכצט הארציג און ערנסט:

— בו, בו, בוהה, בוהההה...

און דער אַלטער מלך אין בגדי קבצנים עפענט נאָך אַ ווײלע דאָס מויל — די געסט בויגען זיך איבערן טיש פון פאָרענט, פון אַנדערע טי־שען שפרינגט מען פלוצלונג, נאָר אָהן אַ שום גערויש, אויף די נעגעל — מען ווערט צוגעצויגען צום אַלטענ׳ס מויל, ווי אַ מאַגנעט, אַלע אויגען בליי־בען הענגען אויף זיינע ליפען —

און דער אַלטער זאָגט איין וואָרט: חצות!

— קראַקאָווער רב, מאַכט ער ווייטער, אַברהמ׳ל שפּיעלט צו חצות... איהר גלויבט נישט, קראַקאָווער רב, וועט איהר הערען... איהר זאָלט זוכה זיין צו הערען, ווי אַברהמ׳ל שפּיעלט צו חצות, איז אייך בעשערט געוועז צו טהון מיט׳ן לובלינער פרנס, טאַמאַשאָוו זאָל זיין אין מיטען וועג.... און אייך צוליעב וועלען אַלע הערען, נאָר נישט אַלע אַזוי ווי איהר! איהר זענט אַ מבין אויף מוזיק...

— בו, בו, בוה, בוהה — שפּיעלט זיך אַברהמ׳ל זיינס — און דער עולם שווייגט פערגאַפט, ווי פער׳כשופ׳ט, און דער אַלטער בעטלער הייבט אויף די רעכטע האַנד און גיט אַ צייכען צו׳ם בעליק, נעהמט דער בעליק און שפּאַלט זיך, און לעגט זיך אויס, איין העלפט רעכטס, די צווייטע לינקס, ווי פליגעל פון אַ סוכה.

און עס בעוויזט זיך דער הימעל, איין אויסגעשטערענטער, אויסגע־פינקעלטער הימעל. איבער דער עפענונג פון דער שאַפע שווימט שטיל דורך די לבנה... שטיל איז זי אַריבערגעשוואומען. און אַזוי ווי זי איז

אריבערגעשוואומען, גיט דער אלטער בעטלער נאך אמאל א מאך ארויף מיט דער האנד, שפאלט זיך דער הימעל — שווימט אין דער הייך א רחבות פון סאמעראדנע ציטערדיגע ליכטיגקייט, און אין דער ליכטיגקייט, וואס ציטערט און וויעגט זיך, הערט זיך זינגען און שפיעלען, די פמליא של מעלה זאגט הצות, מלאכים־משוררים זינגען, קאפעליעס־מלאכים שפיעלען, און אלע שפיעלען איין נגון און אברהמ'ל באס פאסט צו צום נגון, שווימט מיט אין זמר פון דער ליכטיגקייט, וואס וויעגט זיך און הייבט און ציטערט אין דער הייך — —

און פערציטערט בלייבט דער עולם...

און נאך א ווינק ארויף גיט דער אלטער, און דער הימעל שליסט זיך, אויפגעהערט האט די מוזיק, שטערנדליך שווימען און פינקלען, ציטערנדיג, ווי פון שטילען, טרויריגען נחת — —

און נאך א ווינק טהוט דער אלטער און בידע העלפטען פון דאך איבער דער שאפע פאלען צוריק צו און פערשליסען און בעהעפטען זיך — פערשטיינערט זיצט דער עולם, קוים מען עטעמט, און עס הערט זיך צוריק אברהמ'לס באס.

— בו, בוה, בוהה, בוההה...

און פלוצלונג פאלט דער סמיטשיק מיט'ן באס פון אברהמ'לס האנד ארויס, ער שטעלט זיך אוועק, דרעהט זיך איבער צום עולם און הויבט אן: שמע ישראל! און זאגט עס מיט דערזעלבער נגינה, מיט וועלכער ער האט געשפיעלט אין הימעל.... און ער האט געענדיגט און איז גע־פאלען הלשות —

דער אלטער האט איהם אין דער לופטען געהאפט...

— טראגט איהם אין הקדש אריין! — האט ער געגעבען די יארווערס א בעפעהל...

און זיי האבען איהם גענומען און ארויסגעטראגען...

— קראקאווער רב, רופט זיך אן דער אלטער, אז מען האט שוין אברהמ'לען ארויסגעטראגען — נישט אויף א התונה זענט איהר געקומען, נאר אויף א לויה. אברהמ'ל איז נתבקש געווארען צו דער פמליא של מעלה, עס האט דארט א באס געפעהלט...

און דער אלטער איז נעלם געווארען מיט אלע קבצנים...

וכך הוה.

פאַלקסטימליכע געשיכטען.

אברהמ'ל באָם איז דעם צווייטען טאָג אין בית-המדרש נפטר געװאָרען און דער קראַקאָווער רב מיט אַלע געסט זענען געװען אויף זיין לויה, און דער אַלטער, זאָגט מען, איז געװען ר' לייב שרה'ס...

אַ סברא איז עס...

דער אוצר.

צו שלאָפען תמוז-צייט אין אַ שטיבעל פון ד' על ד', צוזאַמען מיט אַ ווייב און אַכט קינדערלעך, איז נישט קיין גרויסער תענוג, האָטש פרייטאָג צו-נאַכטס. האָט זיך טאַקי שמעריל האָלץ-העקער אויף נאָך האַלבער נאַכט איין אָבגעקאָכטער און אָהן אָטהעם, גיסט זיך געשווינד אָב די נעגעל, האָט אויף זיך דאָס האַלאַטעל און לויפט אַ באָרוויסער פון טרוקענעם גיהנם אַרויס. קומט ער אין גאַס אַריין — שטיל, אַלע לאָדען פערמאַכט, און איבער'ן שלאָפעדיגען שטעדטעל שטעהט אַ הויכער, שטילער, אויסגעשטערנ־טער הימעל. דאַכט זיך איהם, אַז אַצונד איז ער איינער אַליין מיט גאָט, ברוך הוא; מאַכט ער, אַרויפקוקענדיג צום הימעל: „נו, רבונו של עולם, אַצונד איז צייט, זאָלסט מיך אויסהערען און בענשען מיט איין אוצר פון דיינע אוצרות". ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, דערזעהט ער, אַז פאַר איהם לויפט עפּעס אַ פלעמעל פון שטעדטעל אַרויס. פערשטעהט ער, אַז דאָס איז עס. וויל ער נאָכלויפען, דערמאַנט ער זיך, אַז עס איז שבת, אַז לויפען טאָר מען נישט, — געהט ער נאָך. און אַזוי ווי פּאַמעליך ער געהט, אַזוי פּאַמעליך הייבט אויך דאָס פלעמעל אָן צו געהן, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט נישט לענגער, נישט קירצער. געהט ער. טיילמאָל רופט זיך איהם עפּעס אָן אין האַרץ: שמעריל, זיי קיין נאַר נישט, נעהם אַראָב דאָס האַלאַטעל, טהו אַ שפּרונג-אונטער, און וואַרף עס אַרויף אויף דעם פלעמעל! פערשטעהט ער אָבער, אַז דאָס

רעדט אין איהם דער יצר-הרע. דאָס האַלאַטעל נעהמט ער פון זיך אַראָב, גרייט צו וואַרפען איז ער, נאָר, להכעיס דעם יצר-הרע, מאַכט ער נאָך קלענערע טריט, און דערפרעהט זיך, זעהענדיג, אַז זייט ער מאַכט קלענערע טריט, רוקט זיך דאָס פלעמעל אויך פאַמעליכער. געהט ער אַזוי פאַמעליך דעם פלעמעל נאָך און געהט, קומט ער פאַמעליך אַרויס פון שטעדטעל. דער וועג שלענגעלט און דרעהט זיך איבער פעלדער און לאָנקעס, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט אַלץ נישט לענגער, נישט קירצער, און אַז ער זאָל וואַרפען דאָס האַלאַטעל, וואָלט ער צום פלעמעל נישט דערגרייכט. דערווייל צורודערן זיך איהם אין קאָפּ די געדאַנקען: ווען ער זאָל האַפּען דעם אוצר, וואָלט ער אויף דער עלטער קיין האָלץ-העקער נישט געווען; ער האָט שוין נישט דעם כח צו דער אַרבייט, וואָס אַמאָל. דעם ווייב וואָלט ער געקויפט אַ שטאָדט אין דער ווייבערשער שוהל, זי זאָל נישט האָבען קיין פערשטערטע שבתים און ימים טובים דערפון, וואָס מען לאָזט זי אין ערגעץ נישט זיצען, ראש-השנה און יום-כפור פאַלט זי געביך גאָר פון די פיס — די קינדער האָבען איהר די כחות צוגענומען! און ער וואָלט איהר אַ ניי קלייד געמאַכט, אַ פּאָר שנירלעך פערל געקויפט... די קינדער וואָלט ער אין בעסערע חדרים אָבגעגעבען, פאַר דעם עלטסטען מיידעל וואָלט ער זיך שוין אומגעקוקט וועגען אַ שדוך... אַזוי, נעביך, טראָגט זי דער מוטער נאָך די קיישלעך מיט אויבס, און האָט קיינמאָל קיין צייט נישט אפילו זיך רעכט צו פערקעמען. און צעפּ האָט זי לאַנגע, לאַנגע, און אויגען, ווי אַ סאַרנע...

— עס וואָלט אַ מצוה געווען צו האַפּען דעם אוצר...

— ווייטער דער יצר-הרע! — טראַכט ער — אַז עס איז נישט בעשערט, איז נישט! אין דער וואָכען וואָלט ער שוין געוואוסט, וואָס ער האָט צו טהון... וואָלט דאָ זיין יענקיל געווען, וואָלט ער שוין נישט געשוויגען... היינטיגע קינדער — ווער ווייסט, וואָס זיי טהוען אַלע שבת... דער יונגערער איז אויך נישט בעסער. אויס'ן מלמד מאַכט ער הוזק... וויל ער אַ קלאַפּ טהון, רייסט מען איהם אויס די באָרד... און ווער האָט צייט אויף זיי אַכטונג צו געבען? — אַ גאַנצען טאָג האַק און זעג...

ער זיפצט אָב און געהט אַלץ ווייטער, און וואַרפט פון צייט צו צייט איין אויג אין הימעל אַריין: „רבונו של עולם, ווען ווילסט דו דאָ אויספרובען? שמעריל האָלץ-העקער? ווילסט געבען,

גיב!" דאַכט זיך איהם, אַז דער אוצר הייבט זיך אָן צו רוקען אַביסעל פּאַמעליכער, נאָר אין דער רגע דערהערט ער, אַ הונד בילט, דערקענט ער דאָס בילען: דאָס איז פון „ווּיסאָקע" — דאָס ערשטע דאָרף אונטער דער שטאָדט, און ער דערזעהט שוין, ווי עס וויעגען זיך אין דער פרישער פאַרטאָג-לופט ווייסע פלעקען, דאָס זענען די וויסאָקער פויערישע הייזלעך. און באַלד דערמאַנט ער זיך, אַז עס מוז שוין זיין אַ תחום-שבת, שטעלט ער זיך אָב.

— יאָ, עס איז אַ תחום-שבת, — טראַכט ער, און זאָגט, ווי אין דער וועלט אַריין: — וועסט מיך נישט אַראָבפיהרען פון וועג! עס איז נישט קיין גאָט-זאַך, גאָט מאַכט נישט קיין חוזק פון מענשען — מעשה לין איז עס! און ער ווערט אַביסעל בייזליך אויפ'ן בעל-דבר, און דרעהט זיך צוריק אויס צום שטעדטעל, און געהט האַסטיג צוריק. טראַכטען טראַכט ער: אין דערהיים אויסזאָגען וועל איך נישט; ערשטענס, וועט מען מיר נישט גלויבען... און אַז יאָ, וועט מען לאַכען פון מיר! און צו וואָס זאָל איך מיך ריהמען?... דער בורא-עולם ווייסט — איז גענוג. און זי וואָלט זיך נאָך אפשר געבייזערט, ווייס איך? די קינדער אַודאי — נאַקעט און באָרוועס, נעביך! צו וואָס זאָלען זיי זיין אויף „כבוד אָב"...

ניין, ער וועט עס פאַר'ן מויל נישט ברענגען... ער וועט אפילו דעם רבונו של עולם דערינען קיינמאָל נישט דערמאַנען. האָט ער דערמיט עפּעס גוטס געטהון, וועט ער אַליין געדענקען...

און פּלוצלונג דערפיהלט ער אין זיך עפּעס אַ מאָדנע, ליכטיגע רוהיגקייט, אין אַלע אֵברים צעגיסט זיך איהם אַ שטילער נחת. „געלד איז פאָרט נישט מעהר ווי קיי און שפּיי! עשירות קאָן נאָך אַראָבפיהרען פון רעכטען וועג". און עס ווילט זיך איהם דאַנקען גאָט דערפאַר, וואָס ער האָט איהם נישט געברענגט צו קיין נסיון. עס ווילט זיך איהם האָטש אַ ליעד זינגען. „אָבינו מלך" דערמאַנט ער זיך פון די יונגע יאָהרען, נאָר ער פערשעמט זיך פאַר זיך אַליין און האַקט אָב. ער וויל זיך דערמאָנען אַ חזנ'ישע זאַך, אַ סיני'דיגעס, — פלוצלונג אָבער דערזעהט ער, אַז דאָס אייגענע פלעמעל, וואָס ער האָט געלאָזט הינטער זיך, איז איהם צוריק אַרויסגעקומען פון פאָרענט, און עס רוקט זיך פאַר איהם גאַנץ פּאַמעליך צום שטעדטעל... און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט ווייטער נישט לענגער, נישט קירצער, גלייך דאָס פלעמעל שפּאַצירט, און ער שפּאַצירט — אַזוי אַביסעל, לכבוד שבת.

פרעהט ער זיך שטיל און קוקט נאָך. דער הימעל ווערט בלאַסער, שטערנדלעך הייבען זיך אָן לעשען, דער מזרח רויטעלט זיך אַביסעל, עס צעגיסט זיך ווי אַ שמאָל רויטליך טייכעל אין דער לענג — און דאָס פלעמעל רוקט זיך אַליין אין שטעדטעל אַריין, געהט אין זיין גאַס. אָט איז זיין שטוב, די טהיר פון זיין שטוב, זעהט ער, שטעהט אָפען, ער האָט זי, אַ פנים, פערגעסען צו פערמאַכען... און אָט: דאָס פלעמעל געהט אַריין, צו איהם אין שטוב אַריין געהט עס! געהט ער נאָך, זעהט ער, ווי עס לאָזט זיך, דאָס פלעמעל, אונטער'ן בעט אַרונטער. אַלע אַרום שלאָפען, — געהט ער שטיל צו, בייגט זיך אַיין, זעהט ער, דאָס פלעמעל דרעהט זיך אונטער'ן בעט, ווי אַ דרעהדעל, אויפ'ן אָרט. זעהט ער און וואַרפט אַרונטער אונטער'ן בעט דאָס האַלאַטעל און דעקט דאָס פלעמעל צו, — קיינער הערט נישט, און דאָ גנב'עט זיך שוין אין שטוב אַריין אַ גאָלדענער מאָרגען-שטראַהל דורך דעם שפּאַלט פון לאָד...

זעצט ער זיך אויפ'ן בעט און טהוט אַ נדר, אַז איבער שבת וועט ער קיינעם קיין וואָרט נישט זאָגען, קיין האַלב וואָרט נישט — עס וועט קומען, חלילה, צו חלול שבת... זי וועט זיך נישט איינהאַלטען, זיי, די בנים, אַוודאי נישט, זיי וועלען בצ״ד איבערצעהלען, באַלד וויסען וויפיעל! און באַלד וועט דער סוד פון שטוב אַרויס, און אין שוהל, אין בית-המדרש און אין אַלע גאַסען וועט ווערען אַ געריידעריי וועגען זיין עשירות... וועגען מזל... און קיינער וועט נישט דאַוונען, נישט וואַשען זיך, נישט בענשען, ווי עס דאַרף צו זיין — און ער וועט נאָך פערזינדיגען זיין הויזגעזינד און אַ האַלבע שטאָדט. ניין — קיין פּיפּס נישט... און ער ציהט זיך אויס אויף דעם בעט און מאַכט זיך שלאָפען...

און אין דעם זכות, אַז ער האָט נאָך הבדלה זיך אַראָבגעבויגען אונטער'ן בעט און אויפגעהויבען דאָס האַלאַטעל, איז אונטען טאַקי געלעגען אַ זאַק מיט אלף אַלפי אלפים דינרין, כמעט אָהן אַ שיעור — אַ גוזים בעט געוועזען! — און איז טאַקי געוואָרען אַ גביר שבגבירים.

און ער האָט שוין אָבגעלעבט אין נחת די יאָהרען.

נאָר דאָס ווייב פלעגט איהם אַלע מאָל אין נחת פאָרוואַרפען: רבונו של עולם, ווי האָט עס אַ מענש אַ האַרץ ווי אַ שטיין, אַ גאַנצען זומער-טאָג אַ וואָרט נישט צו זאָגען, פאַר'ן אייגענעם ווייב קיין איינציג וואָרט...

און איך האָב — דערמאַנט זי זיך — דעמאָלט בײ „גאָט פון אַברהם" זיך אַזוי אָנגעװײנט, אַזױ אָנגעװײנט... עס איז קײן דרײער אין שטוב נישט געװען...

און ער טרײסט זי מיט אַ שמײכעל:

— װער װײסט, אפשר האָט זיך עס טאַקי אין זכות פון דײן „גאָט פון אַברהם" אַזױ גוט אױסגעפּידערט.

נחת פון קינדער.

וועגען נחת פון קינדער רעדט איהר?

אמאל איז געווען; נישט קיין היינטיגע סחורה!

מיין באבע, למשל, פלעגט המשה־עשר פאקען עטליכע פערציג פעקליך באקסער און ראזינקעס מיט מאנדלען פאר אייניקלעך און אור־אייניקלעך; א בשמים־קרעמיל האט זי געהאט, די באבע. און געגאנגען — אהן א שטעקען, געקוקט — אהן א בריל. נאר די האנד האט איהר אביסעל געציטערט, האב איך איהר געפיהרט די רשימה פון די אייניקלעך; מיין כתב־יד איז איהר געפעלען — איך פלעג איהר אויסמאהלען גע׳כתובי׳ט די ראשי־תיבות; דערפאר האב איך צוויי פעקלעך בעקומען. איך פלעג איהר לייענען די רשימה און זי, עליה השלום, פלעגט נאכצעהלען אויף די פינגער. ביז עטליכע און דרייסיג האט איהר דאס קול געציטערט פאר פחד, צי וועט איהר נישט חס ושלום פערפעהלען, פון פערציג אן האט זי ממש נאכגעזונגען... קומט צוויי און דריי און פערציג, טאנצען איהר שוין די שפיזלעך פון זאק צווישען די פינגער.

נאר דאס איז שוין דעמאלט אויך געווען איין אויסטערלישע זאך: א ברכה — האט מען געוואוסט — פון ערשטען אפטער צדיק זכרונו לברכה. אבער אייניקליך? — וועלכער יוד האט עס נישט געהאט און נישט גע־טאנצט אויף התונות פון אייניקלעך? אז עס האט זיך געהערט, רחמנא ליצלן, ביי א לויה, אז דער בר מנן האט אפילו נישט די זכיה געהאט צו פיהרען האטש איין אייניקעל צו דער חופה, פלעגט טאקי אנהאפען א גרויל; האר און נעגעל האבען זיך געשטעלט קאפויר און א יללה האט

זיך צוגאָסען ווי צו „ונתנה תוקף“.

אַנדערע צייטען! געבענשטע!

עס איז דאָך נאַריש צו זאָגען: קיין דאגות האָבען נישט געפעהלט. הכלל? האָט מען גע׳דאגה׳ט!... אָהן דאגות וואָלט אַ בר־נש גאָר פערגעסען, אַז עס איז פאַרהאַן אַ בורא עולם אויף דער וועלט! און גלאַט, פרוב, עס אַ גאַנצען טאָג ריין שמאַלץ! אָבער דערפאַר זענען געוועזן שמחות: דעם שניידט זיך צו מזל דאָס ערשטע ציינדיל, די האָט די ערשטע חכמה געזאָגט, צי דער מוטער דעם ציפּיק אָבגעריסען, יענע זאָגט שוין „תורה־צוה־לנו“ ווי אַ וואַסער, און דער הויבט אָן חומש, יענער קנאַקט אַ דרשה צו בר־מצוה... און חתונות, שלום־זכר׳ס, ברית׳ן, פדיון־הבנ׳ס, וואָס איהר ווילט; אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר „לעקעך און בראַנפען“... איין אייניקעל געהט אַוועק און פיער קומען אָן; דריי נייע חתונות פאַר איין גט; אַז עס קומט יום־טוב און מען הויבט אָן צו רימפּלען, פאַלט מען טאַקע פון די פיס!

און אַז מען קומט צו צו׳ם ברעג, און מען ווערט גערופען אויף יענער וועלט, האָט מען אַיין אייגענע לויה... קינדער און אייניקלעך פון עק צו עק גאַס! אויסער, אַז עמיץ האָט מורא פאַר די „רוחות לבטלה“, און וויל זרע של קימא זאָל נישט געהן, אַבי יענע זאָלען קיין שליטה נישט האָבען צו געהן נאָך דער מטה, איז עפּיס אַנדערש!

און היינט? היינט, אַז אַ יוד מאַכט חתונה, מאַכט ער חתונה במוה מודות — עס איז אַ בושה געוואָרען! אַלט־מאָדיש!.. אַ קינד ווערט געבוירען — על אפּו ועל חמתו דעם טאַטען, נאָך אַ מויל צו׳ם עסען! דער מאַמען — אַ ודאי, זי וועט שוין נישט קאָנען אָבלייקענען, אַז זי איז שוין קיין בתולה נישט... און אַ לויה איז: אַ פּאָר פערד מיט אַ שמייסער — אויב מען האָט שוין קינדער, זענען זיי צושפּרייט און צוזייט...

נחת פון קינדער — האַ, האַ, האַ!

ווען איך זאָל האָבען נחת פון קינדער, וואָלט איך קיין וואַרשאַ נישט געקומען, קיין שוהלעכיל נישט געהאַלטען — איין אַ פּ ט ע ר בין איך! עס איז אָבער נישט בעשערט געווען.

זיעבען קינדער האָב איך געהאַט: דריי יונגלעך און פיער מיידלעך. זענען מיר, נישט פאַר אייך געדאַכט, צווי יונגלעך און איין מיידעל אַוועקגעקומען... ביידע וואוילע יונגליך געווען — עלוויים! איין מאָל איז איי־

נער אַהיים געקומען פון הדר מיט קאָפּ־ווייטאָג און איז אָבגעלעגען אַכט טאָג אין היץ און איז שווין צו זיך נישט געקומען; דאָס צווייטע מאָל, אפשר דריי חדשים שפּעטער — דער צווייטער. דאַכט זיך, געהיט ווי אַיין אויג אין קאָפּ, נישט אַרויסגעלאָזט אָהן אַ שאַלעכיל אויפ׳ן האַלז, נישט אַרומגעלאָפען, נישט שפּאַצירט, זומער נישט געבאָדען, ווינטער נישט געגליטשט — גאָר נישט. געה, ווייס זיינע דרכים. דאָס מיידעל האָט לא עליכם, געקריגען פּאָקען... געבליבען זענען פיער נפשות, דריי מיידלעך און אַ בן־יחיד, און גאָר איינע, די עלטסטע, האָב איך צו דער חופּה געפיהרט.

צוויי טעכטער וואַקסען מיר אויף דער וועלט אין די גראָהע צעפּ אַריין, און דער בן, דער בן־יחיד מיינער, בנימין הייסט ער, נאָך מיין זיידען דעם צדיק, עליו השלום, איז מיר נעלם געוואָרען... צוויי יאָהר האָב איך אפילו זיין אַדרעס נישט געהאַט.

און ווייסט איהר, ווען ער איז אַוועק? ביי דער מוטער׳ס לויה... ביים פרישען קבר, קוים קדיש אָבגעזאָגט — ער איז נישטאָ! קיין רגע שבעה נישט געזעסען; גלייך פון בית החיים אין דער וועלט אַריין! וואָלט עס אין אַמאָליגע צייטען אַ קינד איינגעפאַלען? און ווי אַלט איז ער דעמאָלט געווען — אַ יאָהר זיעבצעהן! ערשט יענע וואָך האָט מען מיר דאָס קישען פערקויפט על חשבון פון די דריי הונדערט רובל קנס...

און וואָס מיינט איהר, האָב איך דעמאָלט גערעכענט? איך זיץ ביים אויי מיט׳ן בייגעל און קלער: ער האָט זיך אַ מעשה געטהון! וואָרום געוואוסט האָב איך, אַז נפשו קשורה בנפשה! איך בין געווען ביי זיי דער גזלן, דער רוצח, זי — די גוטע, די האַרציגע מאַמע. און פאַר וואָס? ווייל איך האָב געוואָלט, עס זאָל זיין אי צו גאָט אי צו לייט. און זי עליה השלום, אַ נקבה, האָט זיי אַלץ נאָכגעגעבען. מיט בייזען, פלעגט זי זאָגען, טאָר מען נישט! נישט די צייטען! בנימין אַנטלויפט פון חדר — „זאָל ער נישט לערנען, קיין רב וועט ער סיי־ווי־סיי נישט זיין". פאַר וואָס ניט זיין? שווייגט זי. בנימין געהט אַרום פּוסטע־פּאַס אונטער דער שטאָדט, ליעגט אָב גאַנצע טעג ביים טייכעל, אין וועלדעל, דריי וויאָרסט מיט אַ שמיץ אונטער דער שטאָדט, — זי בעשטעהט. בעט איך מיך האָטש: יונגאַץ איינער, ליגסט ביים טייך, נעהם האָטש אַ ווענדקע און האַפּ אַמאָל אַ פישעל לכבוד שבת; בלאָנקיסט דיך אַרום אין וואַלד, קלויב אָן אַ ביסעל שוואָמען צי יאַגדעס, אפילו שלאָפּ־עפּעלעך — נישט קיין גוטע צייטען.

אַליין קיין סוחר בּין איך ניט, מעקלעריי בּיי תבואה פּאַלט, — קום צו הילף. הערט מען מיך, מיינט איהר? ער האָט ליעב צו קוקען אויפ'ן וואַסער און אויף די בּוימער, אָבער די האַנד אין קאַלט וואַסער צו טהון — דאָס נישט! און זי שווייגט! און קומט ער אַהיים, בּעשמירט די טישען מיט קרייד, די וועגד — מיט קויהלען און מאָלט קיסר־מענשען אָדער, וואָס עס קומט איהם אין קאָפּ אַריין, איז אויך רעכט! וויל איך עפּיס זאָגען — לאָזט זי נישט. און וואָס זאָל איך טהון? אַזוי ווי איך עפען דאָס מויל, ווערט אַ געקוקעריי אויף איהר, בּעט מען זיך בּיי איהר מיט די אויגען: ראַטעווע פון גזלנ'ס העָנד! און זי דאַרף נישט מעהר. בּאַלד קומט איהר וואַסער אין די אויגען אַריין, דאָס פּנים ווערט איהר בּלאַס און ווייס ווי אַ קרייד, און די הענד הויבּען איהר בּאַלד אָן צו ציטערן, אַ שוואַכע געווען, און טהו עפּיס! איך האָב אפילו נישט געקאָנט בּיי איהם פּועל'ן, ער זאָל זיך אויסלערנען שרייבּען ווי אַ מענש. פון גע'כּתיב'עט רעד איך שוין נישט; נאָר יונגאַץ, האָסט אַ געבּענשטע האַנד, מאָהל מיר נאָך אַ למ"ד, אַ פּערדרעהטע פ"א — ד אָם נישט! דאָס קומט דאָך צו גוין! נאָר קיסר־מענשען, בּלעטער, צווייגען און שדים ווייסען וואָס... און ווי אַ יונג האָט קיין פּחד נישט: איינמאָל האָט ער אויפגעמאָהלט אַ וואַסער־מענש! „האָסט געזעהן — פרעג איך — אַ וואַסער־מענש?" — אַ ודאי! זאָגט ער און לאַכט.

מיינט איהר אפשר, אַז זי האָט בּאמת מיט זיי געהאַלטען, אַז זי האָט טאַקע געוואָלט, אַז בּנימין זאָל ווערען אַ פּאָרטרעטען מאַכער, אָדער שרה־לאה זאָל זיך שטעלען פאַר אַ דיענסט, צי בּילא־גיטל זאָל ווערען אַ נייטאָרין? אסור־הזיר! איהרע זיפצען האָב איך געהערט. גאַנצע נעכט פלעגט זי איבּערקרעכצען; פערשטופּען דאָס פּנים אין קישען אַריין, דאָס געוויין צו פערשטיקען... און וואָס זי פלעגט אויס'הלש'ן און אויסוויינען ימים נוראים? גאַנצע שטיקער תחינות און מחזור פלעג איך איהר מוזען גע'כּתיב'ט איבּערשרייבּען; אויסגעווייקט האָט זי עס, שטיקער זענען געפלויגען, און קיין נייעם סדור האָט זי נישט געוואָלט... בּעסער אַ מויד אַ בּענדיל צו קויפען... אַלץ אין זיי אַריין!

און וואָס איז געווען דער עיקר געוויין? זיי האָבּען געזאָגט, אַז אויף מיר וויינט זי! בּאשר בּכן, איך האָב איהר אַמאָל, ווי בּיי שלעכטע צייטען און שלעכטע קינדער דער שטייגער איז, אַ האַרבּ וואָרט געזאָגט. דעם אמת אָבער ווייס איך, איהר איינציג געבּעט איז געווען, גאָט זאָל זיך מרחם זיין און זאָל די קינדער'ס האַרץ איבּערקעהרען צו גוטען...

פערשטעהט זיך, אביסעל וועגען פרנסה אויך; עס האָט געפעהלט. עט!

יאָ, ביי וואָס האַלט איך? ער איז אַנטלאָפען...

האָב איך געמיינט, דער יונג האָט זיך אַ מעשה אָנגעטהון, אָדער אַזוי פּאָר מרה־שחורה, ערגיץ פערקראָכען און פערבלאָנדזשעט... קומען אָבער אַריין חברים און דערצעהלען, אַז ער איז אַוועק! און חברים האָט ער געהאַט! אַ בעקער־יונג, אַ טויבען־האַפער און גאָר אַ גוי'שען שייגעץ. און פון אַזוינע מיילער ווער איך געוואָהר, אַז מיין בנימין איז אַוועק! איבער דער גרעניץ איז ער! פּאָרטרעטען מאַכען וויל ער זיך לערנען. אַ שעֶנע פרנסה? מען זאָגט האָטש שטיבער מאָלען!

און פּאַר וואָס, מיינט איהר, האָט ער מיר צוויי יאָהר נאָכאַנאַנד נישט געשריעבען, וואו ער איז? ערשטענס האָט ער טאַקע געליטען צרות צרורות: וואו געטאָגט נישט גענעכטיגט, און הונגער, און דאָרשט, און האָט זיך געשעמט, אַז אויף קיין מאַרקע נישט געהאַט, און צווייטענס— זאָל דער טאַטע נישט וויסען און קיין מוסר נישט שרייבען. וואָרום „פּן ישמע"... טאָמער שרייבט ער, און עס געהט אין האַרץ אַריין! דער יצר הרע ווייסט זיך שוין ווי צו בעוואָרענען...

נאָר די מיידלעך, מיינט איהר, זענען בעסער?

די עלטערע, שרה־לאה, וויל כלומר'שט נישט ליגען מיר אויפ'ן קאָפּ. „עס פעהלט אייך אַליין" זאָגט זי. מיין פלונית'טע, עליה השלום, בעשטעהט. דעם סוד ווייס איך: מען האָט איהר אַיין אלמן מיט קינדער גערעדט, האָט איהר די ערד געברענט אונטער די פיס. דאָס זאָגט זי נאָר, אַז זי וויל זיך אַליין פערדיענען... אַ קאָמעדיע! קוים וואָס איך האָב גע'פועל'ט, זי זאָל מיר האָטש נישט פערשוואַרצען דאָס פנים אין אַפּט... איז זי אַוועק קיין צוזמער. אַבי נישט קיין אַלמן! דעם אמת זאָגענדיג, מיר אַליין איז אויך אַ שאָד געווען, אַ מיידעל ווי אַ גאָלד, געבליהט ממש ווי אַ רויז. די מוטער אין די גוטע צייטען אויס'ן אויג... און געה ווער מיט אַמאָל אַ מאַמע פון פינף קינדער, און קיין שמאַליץ־גרוב איז עס אויך נישט געווען. אַ קליין־תבואה־סוחר'ל, קוים ער האָט זיך געשפּייזט, נאָר אַליץ בעסער ווי אין גראָהען צאָפּ אַריין צו דיענען! און עס האָט זיך טאַקע אַרויסגעוויזען, ווער עס איז גערעכט געווען!

זי קומט פון צוזמער קיין אַפּט אויף דער מאַמע'ס לויה. ביילע־גיטל איז אויך געקומען. פון עק וועלט וואָלטען זיי געקומען! די עלטערע—

נישט: גראָד אין קינפּעט געלעגן. זיצט שבעה, און דערווייל באַנקראָ־טירט דאָרט זיין צווייטער אידר בעל הבית, מאַכט פּליטה, פאָהרט אַוועק צו אַל־די שוואַרצע יאָהר; דאָס ווייב מיט די קינדער שיקט ער נאָך פריהער אַוועק צום שווער... עס בלייבט קיין לעבעדיג נפש... און די בעלי־חובות טרעטען צו צו דער שטוב, פערשרייבען און ליציטירען אַלע זאַכען, און מיין טאָכטער'ס קעסטיל מיט'ן גאַנצען האָב אין דער מיט! אָהן אַהעמד אויפ'ן לייב! און זי האָט זיך, נעביך, געהאַט אָנגעקליבען אַגאַנצען אויסשטייער — און מיט אַמאָל — גאָר נישט! שריי איך צו איהר: נאַ, זעה! עס איז קיין דרך נישט, גאָט וויל ניט אַזוי... און פּונקט האָט זיך ווייטער געמאַכט אַשדוך מיט אַגרוש, אויך מיט קינדער און דוקא נישט קיין אָרימאַן, — הערט זי מיך? הויבט זי זיך אויף און אַנט־לויפט, ווי זי שטעהט און געהט, קיין לובלין... און דיענט דאָרט ביז'ן היינטיגען טאָג... זי רעכענט נאָך צו קומען קיין וואַרשוי. איך בין איהר מוחל!

אַפאָטאָגראַפיע האָט זי מיר געשיקט — שוין גאָר נישט דאָס קינד! גאָר נישט דאָס... גאָט ווייסט, וואָס מיט איהר טהוט זיך... משונה'ע אויגען עפּעס... איך האָב מורא צו זאָגען: ממש פערשאַרטע, היינטיגע צייטען... אַחתן, הער איך, האָט זי...

— ווען וועסטו התונה האָבען? פרעג איך אין יעדען בריעף.
אויף אַלעס ענטפערט זי; אויף דעם — נישט!

נאָר דאָס אַלץ איז גאָר נישט געגען דעם, וואָס די יונגערע האָט מיר געטהון! דאָס קאָן קיין פאָלק זעלנער נישט טהון...

אַמיידעל איז אַנייטאָרין, זיי אַנייטאָרין! ווילסט אויך נישט התונה האָבען, איז נישט! טהו נאָך דער עלטערער שוועסטער! אַז עס איז אַשטראָף פון זיין ליעבען נאָמען! ווילסט דו, זוך דיר אַליין אַחתן... די מאַמע, עליה השלום, לעבט נישט, בין איך דער גוטער, בעשטעה איך! זאָגט זי אָבער, אַז מען צאָהלט איהר אין אַפּט וועניג, האַפט זי זיך אַריבער קיין אָסטראָווצע. איז דאָרט, אַפנים, אויך נישט בעסער, איז זי מיר מודיע (זי איז האָטש מודיע!), אַז זי פאָהרט אַריבער קיין ראַדאָם... און פאָהרען פאָהרט זי אַליין! לית דין ולית דין — פאַר קיינעם קיין מורא נישט! אין ראַדאָם ראָטה מען איהר, זי זאָל בעסער אַריבער קיין וואַרשוי. וואָס איז ביי איהר וואַרשוי? פאָהרט זי קיין וואַרשוי און שרייבט מיר

פון דאָרט נחת! פערדיענט שוין אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, מעהר פאַר שרה-לאה'ן... אויב איך דאַרף וועט זי מיר שיקען... מן הסתם דאַרף איך נישט. דאָס הייסט, געדאַרפט וואָלט איך, איך האָב שוין געהאַט די שטוב פערקויפט, נאָר — כּוהל! דערנאָך ווערט שטיל. עס געהט אַוועק אַ חודש, צוויי און דריי חדשים — קיין תמונת אות; ווי אין אַ וואַסער אַריין. פערקויף איך דאָס לעצטע העמד און האַפּ מיך אַראָב קיין וואַרשוי — די זיצט! דאָס סמאַרקאַטע מיידעל ווערט אַ מורד במלכות! אַז מען צאָהלט איהר נישט, וויפיעל זי וויל, וויל זי די וועלט איבערקעהרען, לויפט זי אַרום מיט אַ רויטער פאָהן... בעט איך מיך, מען זאָל זי אָבשמייסען און אַיין עק; זאָגט מען מיר (און קוים איך האָב פערשטאַנען, וואָס מען זאָגט!), אַז שמייסען טאָר מען נישט. בעט איך מיך: גיט זי מיר אין די הענד אַריין, אַ טאַטע מעג! הערט מען מיך ווי דעם רב, און מען פערשיקט זי אין טיעף רוסלאַנד... אויף גאַנצע פינף יאָהר!

דערווייל האָב איך שוין נישט מיט וואָס צוריק אַהיים צופאָהרען, שלאָגט מען מיר אָן אַ שוהלעכיל צו דינגען, דינג איך אַ שוהלעכיל, גיב די לעצטע פאַר רובל האַנד-געלד; עס געהט צו ימים נוראים, וועט זיין פרנסה... מאַכט זיך אַ מעשה, נעכטיגט עמיץ אין שוהלעכיל אָהן אַ פּאַס. פון וואַנען זאָל איך וויסען, אַז אין אַ שוהלעכיל טאָר מען בכלל נישט נעכטיגען און אָהן אַ פּאַס איז סכּנת-נפשות? האָב איך דאָך אָבער זכות-אבות פון טעכטעריל — פערמאַכט מען מיר דאָס שוהלעכיל... בעט איך זיך, הייסט מען מיר שרייבען פּראָשעניעס, נו, שרייב איך פּראָשעניעס... הענגט עס אַזוי... דערווייל רוקט אָן די צייט, מאָהנט מען ביי מיר 300 ר' פאַר בנימינ'ען. און ער שרייבט, אַז פאַרטרעטען מאַכען קאָן ער שוין, ברוך השם, נאָר פערדיענען פערדיענט ער נאָך נישט. דערווייל פאָהרט ער אַריבער אויף אַ בעסער אָרט און וועט מיר שרייבען פון דאָרט!

זעהט איהר, פון דער ערשטער טאָכטער וואָלט איך יאָ נחת געהאַט. אַ צדקת, שוין 5 קינדערליך, ברוך השם... נאָר אַז עס געהט, געהט! מאַכט זיך אַ מעשה, אַ סבּה, רחמנא ליצלן! געטהון האָב איך מיט אַ מוהר פון בראַטקאָוו, מיט אַיין אָנגעשטאָפּטען עושר. נו, געהט נאָך אַ פּאָר יאָהר דער יונגערמאַן אַראָב פון קעסט און הויבט אַליין אָן צו האַנדלען מיט האָלץ. איך בין אפילו געווען ברוגז דערויף, — זיץ און לערן נאָך אַ פּאָר יאָהר! מילא, איך בין שוין געוועהנט, אַז מיך הערט מען

נישט. מאַכט זיך אָבער צווישען טאַטען מיט'ן זוהן מחלוקת. דער טאַטע הייסט קויפען, נעהמט ער און פערקויפט, און פערקעהרט. היינטיגע צייטען: די אייער זענען שטענדיג קליגער פאַר די היהנער... איז ער דאָך אָבער מיין אידעם, און בטבע אַ כשר'ער יונגערמאַן, האָט ער מורא, ער זאָל נישט עובר זיין אויף כבוד־אב, ציהט ער זיך אויס קיין ראַהאָוו. דאַכט זיך, גלייך? ביי דער ווייקסעל! פאַלט ער אַריין נישט, הלילה, מיט'ן מסחר. גאָר פערקעהרט, דאָס געשעפט געהט קיין מעשה נישט. נאָר גאָר אַ דייטיגע זאַך! מאַכט זיך אין ראַהאָוו אַ שרפה. יאָגט די פאָליציי, מען זאָל ראַטעווען. שטעהט אַ טויבער יוד און הערט נישט, וואָס מען וויל פון איהם. קומט אָן אַ נייער סטראַזשניק, ווייסט ער נישט, אַז דער יוד איז טויב און הערט נישט, מיינט ער — אַ מורד במלכות, דערלאַנגט ער איהם אין קאַרק. איז דאָך מיין אידעם אַ ברען פון אַ יונג, קאָן ער קיין עולות נישט ליידען, נעהמט ער זיך אָן. צום שלים־מזל קאָן ער אַביסעל רוסיש — רעדט ער אַנטקעגען. אַ וואָרט צו אַ וואָרט — ער לייזט אַ קלאַפּ! מילא, אַז מען קריגט אַ קלאַפּ, איז נאָך קיין אומגליק נישט. ווייזט זיך אָבער אַרויס, אַז דער בעל־הבית פון הויז איז געווען פריש אַסעקורירט, שיקט די אַסעקוראַציע אַראָב איהרען אַ מענש; איז ער הוקר ודורש, צי עס איז נישט געווען אונטערגעלעגט. טענה'ט דער בעל־הבית, אַז ער איז דעם טאָג גאָר אין דער־היים נישט געווען, ער איז גאָר געווען אויף אַ יריד ערגיץ אין דער סביבה. זאָגט דער הוקר ודורש: אפכא מסתברא! ווי קומט אַ בעל־הבית, וואָס פיהרט קיין מסחר נישט, אויף אַ יריד? האָסט דו געהייסען אונטערלעגען! זוכט מען די שותפים צו דער עבירה, פאַלט דער השד אויפ'ן טויבען יוד מיט מיין אידעם; באשר בכן, זיי האָבען נישט געלאָזט ראַטעווען... זעצט מען זיי דערווייל איין! ווערט אַ געוואַלד, איז מען מודיע דעם מחותן, קומט ער צולויפען און וויל שיטען מיט געלד, מאַכט מען, ערשטענס, אַ פּראָטאָקאָל אויף הורש... צווייטענס, איז עס אַ סימן, אַז דער השד איז אַ השד! וואָס זאָל איך אייך לאַנג בּרייען? ער איז אָבגעזעסען זעקס חדשים און איז בדיל הדל געוואָרען! דאָס האָלץ אויף דער ווייקסעל האָט זיך צושלאָגען, די הובות זענען געוואַקסען... ער האָט נאָך דעם פאָטער מיטגעשלעפּט...

די טאָכטער פרעגט מיך אָן, צי קאָן איך נישט צו הילף קומען מיט אַ פּאָר גילדען!

באַ, מען זאָל מיר עפּענען דאָס שוהלעכיל, אפשר יאָ!

איר האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז עס דרעהט זיך צווישען אייך, אַרום אַ יוד מיט אַזוינע שטיינער אין בויך?

נאָך וואָס האָב איך אייך געזאָלט דערצעהלען? איין מענש דעם אַנדערן העלפט נישט. העלפען קאָן נאָר השם יתברך... נאָר היינט איז מיר שוין דאָס האַרץ איבערגעגאַנגען, האָט עס זיך אויסגעגאָסען...

אַפּאָר מייל פון אַפּט, — דער קאָפּ איז מיר אַזוי פאַרדרעהט, אַז איך האָב פערגעסען, ווי דאָס דאָרף הייסט—זיצט איין אַרענדאַר, אָבער ער זיצט — אויף אַלע יודען געזאָגט! אַפילו אַ שפל, קוים עברי, און ווייס איך, אַ משפחה! נאָר אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזים, ווערט ער פון גאָר נישט אַ פאַקטאָר ביים יונגען פריץ... אַז דעם פריץ האָט זיך פערגלוסט אויסלענדיש עולם-הזה, פאָרט ער זיך אַוועק, און לאָזט אים איבער דאָס מילכיגס—עטליכע און זעכציג קיה, שאַרט ער! דער פריץ דאַרף וואָס אַמאָל מער געלט — ווערט פון יוסלן — יוסף הייסט ער—איין אַרענדאַר; צוויי דערפער! אַז גאָט וויל! האָט ער אַ טאָכטער, דער יוסף, אַ מיידעל אַפילו נישט זעהר קיין שענס, — געגען מיינע — כקוף בפני אדם... נאָר געטוישט וואָלט איך מיך. אַ שטילס, אַ פרומס, איין אמת-בעל-בתי'ש קינד. איך ווייס נישט, ווי עס קומט נאָר אין דאָרף אַריין צו אַזאַ עם האָרץ! אַ ווייב האָט ער—עט, איך וויל נישט בעריידן, נאָר אין אַ יודיש הויז אַריין קאָן מען זי נישט לאָזען. אַז זי קומט אויף ימים נוראים קיין אַפּט, חאַבען די ווייבער אין שול דאָס גיהנום—איין אויפגעקומען (אַמאָל אַ שפחה געוועזן) שטיק מרשעת! נאָר ווייטער דאָס אייגענע—אַז גאָט וויל, געראָטען קינדער אויך. איהר האָט געזאָלט זעהען איר דאַווענען אַלע אין דער פרי; איר הכנסת-אורחים, אַז עמיץ קומט אין דאָרף אַריין; איר דרך ארץ פאַר אַ יוד אַ למדן... וואָס זאָל איך אייך זאָגען? אַ ברכה פון גאָט. קומט ער אַמאָל, דער יוסל, דאַכט זיך ראש השנה צי סכות, צו מיר צו אויף דער מזרח-וואַנט אַרויף, און מאַכט צו מיר: ר' חיים, איך גיב אלף קאַרבען! — בנימין, הייסט עס, איז אים אין די אויגן אַריינגעפאַלן... מען האָט נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט, וואָס אין אים שטעקט, און אַ שען יונגעל איז ער געוועזן און מיט אַ רחמנות-פנים'ל... מילא, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, ווערט מיר הייס אין אַלע איברים. יאָ, טאַקע ראש השנה איז עס געוואָרען. פאַר'ן למנצח, מען האָט געוואַרט אויפ'ן בעל-תקיעה... זאָג איך אים: „נישט

אַצינד איז די צייט"! איך וויל דאָך נישט צופאַלען, ווי צו אַ הייסע בולקע, „נאָך יום־טוב — זאָג איך — שיק אַ שדכן!" איך זאָג איהם „דו", איך קען דאָך איהם, זינט ער איז נאָך ווייס־איך־וואָס געווען — ביי'ם בעקער גענעכטיגט, געוואָלט זיך פאַר אַ בעהעלפער שטעלען, און האָט זיך קיין עברי נישט געקאָנט אויסלערנען.... שיקט ער נאָך יום־טוב אַ שדכן, מיין בנימין, פערשטעהט זיך, שטעלט זיך קאַפּויר; זי, עליה השלום, איז שוין גאָר שוואַך געווען, האַלט זי מיט בנימינ'ען. אַהער, אַהין, איך ווער דערווייל געוואָהר, אַז דער אייגענער שדכן האָט איבערגעדרעהט דאָס עסק אויף אַ שדוך פון וואַרשוי, מיט אַ פלייש־הענדלער, אפשר קענט איהר איהם, רעגענבויגען הייסט ער. נו, פערפאַלען, נישט קיין זווג אַ פנים. ווער איך יענע וואָך געוואָהר, אַז דער אייגענער רעגענבויגען שטעלט צו פלייש אין תפיסה אַריין און איז אַ קרוב למלכות — אויסגעקאָכט מיט אַלע קנעפּ. דאַרף איך דאָך וועגען דער שוהל אַ פּראָטעקציע, פרעג איך מיך נאָך — עס האָט מיך געקאָסט גענוג געזונד און טירחא, — וואו דאָס פּאָר־פאָלק וואָהנט, און לאָז מיך אַהין. זי קען דאָך מיך, וועט זי בעטען דעם מאַן; ער — דעם פאָטער, אפשר וועט עס פועל־יוצא זיין. זאָל האָטש זיין אַיין עק; אָדער עפּענען, אָדער אָבזאָגען! לאָמיך נישט הענגען אין די לופטען. וועט מען מיר אָבזאָגען — לאָז איך מיך צו פוס קיין אַפּט. דאָרט, ווי עס איז, וועט מען מיך נישט לאָזען אויסגעהן אין דחקות. וואַרשוי איז דאָך אַ תהום! קום איך אַהין — לאָזט זיך וועגען פּראָטעקציע אוים אַ בוידעם, עס איז גאָר נישט דאָס פאַך. מיין עסק איז אין ראָטהויז, און ער שטעלט צו צו'ם פאַוויאַק... עס איז גאָר נישט דאָס, אַ שפּאַס — וואַרשוי!

דערווייל האָט מען מיך פערבעטען אויף שבת. ער אפילו נישט. אַ וואַרשעווער פּראַנט, און איך — איהר זעהט דאָך! קוקט ער אויף מיר ווי אַ האָהן אין בני אדם — ער וואָהנט דאָך אויף דער מאַרשאַלקאָווסקי גאַס! נאָר זי, זי ווייסט דאָך, ווער איך בין! הלשט זי, איך זאָל קומען. זאָלט איהר זעהען אַ בעל־בתי'שקייט! דריי שטובען מיט אַ קיך, געבעט מעבעל, און דער פאָטער איהרער שיקט פון דאָרף פון אַלעם גוטען: מעהל, היהנער, אינדיקעס — — —און זי איז אַ כשר'ע צנועה, אַזאַ מין גוטסקייט, אַזאַ יודישער חן... טראָגט אפילו נישט די אייגענע האָר... און דער בחור מוז זיך, איהר צוליעב, וואַשען צו'ם עסען, מוז בענשען, זי לאָזט איהם נישט אָב... אָה!

טראַכט איך מיר — — נאָר וואָס העלפט דאָ טראַכטען? נישט בעשערט

געוועזן! נאָר ביטער אויפ'ן האַרץ איז מיר געוואָרען. ווים איך, צי מיין בנימין וועט אַמאָל התונה האָבען, און ווער זיין זווג וועט זיין?
מעהר אַהין גער איך נישט!

א גאַנץ יאָהר שכור — פּורים ניכטער.

עס איז אַ יודיש ווערטעל, און מען דאַרף וויסען, פון וואַנען עס קומט.

אין ר׳ חיים וויטאַל׳ס צייטען איז אין צפת געווען אַ יונגער מאַן, וואָס איז, נישט פאַר אונז געדאַכט, נישט קיין גאַנץ יאָהר נאָך דער חתונה, אַיין אַלמן געוואָרען. גאָט׳ס וועגען זענען נישט צום פערשטעהן, און אַזוינע זאַכען טרעפען זיך, דעם יונגען מאַן האָט זיך אָבער געדאַכט, אַז די וועלט איז איהם אונטערגעגאַנגען, אַז אַיין זון איז פאַרהאַן אין הימעל און אַיין אשה איז געווען זיין ווייב. געדט ער און פערקויפט די סחורה פון קלייטעל מיט׳ן גאַנצען כלי־בית פון שטוב און גיט אַוועק דאָס גאַנצע געלד דעם צפת׳ער ראש ישיבה, מיט אַ תנאי, מען זאָל איהם צורעכענען צו דער ישיבה אַריין און שפייזען איהם גלייך מיט אַלע און אָבגעבען איהם אַ בעזונדער חדר, וואו ער זאָל זיצען און לערנען ביחידות.

דער ראש ישיבה האָט צוגענומען די „אפותיקי" אויף די ישיבה, און דעם יונגען מאַן האָט מען מיט עטליכע ברעטער אָבגעצוימט אַ בעזונדער חדר׳ל אין אַ ווינקעל פון בית־המדרש־בוידעם, מען האָט איהם אַריינגעטראָגען אַ זאַק מיט שטרוי, כלים צום וואַשען, און דער יונגער מאַן האָט זיך אַוועקגעזעצט לערנען. אויסער שבת ויום־טוב, ווען ער פלעגט פערבעטען ווערען צו בעלי־בתים, האָט ער פאַר זיך קיין לעבעדיגע בריאה

נישט געזעהן; עסען אַ גאַנצע וואָך און אַ העמד לכבוד שבת ויום־טוב, פלעגט מען איהם אַרױפטראָגען פון שמש. און אַז ער האָט דערהערט טריט אויף די טרעפּ, פלעגט ער זיך איבערדרעהען צו דער וואַנד, און אַזוי שטעהן מיט'ן פּנים צו דער וואַנד, ביז מען איז נישט אַרױסגעגאַנגען און פערמאַכט הינטער זיך די טהיר.

מיט איין וואָרט: ער איז געוואָרען אַ פּרוש.

אין אָנהויב האָט מען געטראַכט, ער וועט נישט לאַנג אויסהאַלטען, ווייל פריהער איז ער בטבע אַ לעבעדיג מענשעל געווען; עס איז אָבער אַריבערגעגאַנגען אַ וואָך נאָך אַ וואָך, דער פּרוש זיצט און לערנט, האַלבע נאַכט הערט מען זיין וויינענדיג־לערנען־קול איבער די גאַס, אָדער מען זעהט איהם שטעהן ביים בוידעם־פענסטערל און אַרױפקוקען מיט'ן בליי־כען פּנים אין הימעל אַריין, — האָט מען אָנגעהויבען צו האַלטען דער־פון, און צו האָפען, אַז פון פּרוש וועט אַמאָל אַרױסוואַקסען אַ גדול בישראל און אפשר אַ מקובל, אַ בעל מופת. מען האָט עס דערצעהלט ר' חיים וויטאַל. האָט ער אויסגעהערט, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און גע־זאָגט: הלואי עס זאָל אויסהאַלטען....

דערווייל איז געשעהן אַ קליין מופת'ל: דעם שמש'ס קליין מיידעלע, וואָס פלעגט איהם, דעם פּרוש, אַרױפטראָגען עסען, איז איין מאָל איינ־געפאַלען, אַז זי מוז דעם פּרוש האָטש איינמאָל זעהן בעשיינפערליך. וואָס טהוט זי? טהוט זי אויס שיך און זאָקען און טראָגט איהם אַרויף די גריץ ב א ר ו ו ס, און אַזוי שטיל, אַז זי הערט איהר אייגען האַרץ־קלאַפּען. האָט זי זיך אָבער פאַר איהר אייגען האַרץ־קלאַפּען דערשראָ־קען, איז אַראָבגעפאַלען פון די האַלבע טרעפּ און איז אָבגעלעגען אַ פּאָר חדשים. אין דער הייך האָט זי די גאַנצע מעשה דערצעהלט, האָט דער עולם אָנגעהויבען נאָך שטאַרקער צו גלייבען אינ'ם פּרוש, און נאָך אונגעדולדיגער צו וואַרטען, ער זאָל נתגלה ווערען.

מען האָט עס ווייטער דערצעהלט ר' חיים וויטאַל. ער האָט ווייטער געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און דערצו נאָך אָבגעקרעכצט און געזאָגט: הלואי ער זאָל גובר זיין! און אַז מען האָט איהם מפציר געווען, ער זאָל פער־טייטשען די ווערטער, האָט ער געזאָגט: אַז ווייל די ערשטע כונה פון איהם איז נישט געווען לשם שמים, דעריבער וועט ער האָבען גרויסע מניעות פון יענעם צד, און הלואי ער זאָל נישט שטרויכלען...

און ר' חיים וויטאַל זאָגט נישט פון דער העלער־הויט!

איינמאָל זיצט ער, דער פרוש, פערטראַכט איבער אַ ספר, דערהערט ער פלוצים, ווי עפּיס פּיקט אין דער טהיר, פאַלט אויף איהם אָן אַיין אימה. עס פּיקט אָבער ווייטער און ווייטער, הויבט ער זיך אויף, פערגעסט דערוויל צו פערמאַכען דעם ספר און געהט עפענען די טהיר, עפענט ער די טהיר, קומט אַריין אַיין אינדיג. לאָזט ער אַריין דעם אינדיג. קומט איהם אויף דער מחשבה, אַז עס איז גלייך צו האָבען אַ לעבעדיג בעשעפעניש אין שטוב. זיין אשה פלעגט האַלטען זינגענדיגע פייגעלעך אין שטוב... געהט דער אינדיג פאַר איהם פאַרביי און זעצט זיך שטילערהייד טיעף אין אַ ווינקעלע. און דער פרוש קלערט, וואָס דאָס קאָן בעדייטען, און זעצט זיך צוריק צום ספר. אַזוי זיצענדיג, פאַלט איהם אַיין: עס איז נישט וויט פון פורים, האָט מען איהם אין זכות פון זיין תורה אַיין אינדיג געשיקט. וואָס וועט ער טהון מיט'ן אינדיג? עס וועט איהם — טראַכט ער — עמיץ פערבעטען אויף פורים צו דער סעודה, און אפשר וועט עס נאָך זיין אַיין אָרימאַן, וועט ער ערב־פורים אַהין שיקען דעם אינדיג, וועט ער אויך טועם זיין דערפון. זייט זיין אשה איז נפטר געוואָרען, האָט ער נאָך קיין בשר־עוף נישט פערזוכט. אַזוי קלערענדיג, הויבט ער אָן מיט'ן מויל צו „סמאָקעווען", און ער בעקומט אַ פול מויל מיט וואַסער, וואַרפט ער אַ בליק אויפ'ן אינדיג, זעהט ער, אַז דער אינדיג קוקט אויף איהם פריינדליך, גלייך ער וואָלט געוואוסט זיין מיין, און הנאה געהאַט דערפון, אַז ער וועט דעם זכות האָבען געגעסען צו ווערען פון פרוש. קאָן ער זיך שוין נישט איינהאַלטען, און רייסט אַלע ווילע אָב די אויגען פון ספר, און קוקט צו'ם אינדיג, און עס הויבט זיך איהם אָן דאַכטען, אַז דער אינדיג שמייכעלט צו איהם. אַביסעל דערשרעקט ער זיך דערפאַר, דאָך האָט ער הנאה דערפון, וואָס עס שמייכעלט צו איהם אַ לעבעדיג בעשעפעניש...

דאָס אייגענע איז געווען ביי מנחה־ומעריב. אין מיטען שמונה־עשרה קאָן ער זיך בשום אופן נישט איינהאַלטען, און רייסט אַלע מאָל אויף די אויגען און קוקט צו'ם אינדיג, און דער שמייכעלט אַלץ און שמייכעלט. פלוצים הויבט זיך איהם אָן דאַכטען, אַז דעם שמייכעל קען ער שוין פון לאַנג... אַז דאָס האָט דער רבונו של עולם, וואָס האָט איהם צוגענומען זיין אשה, צוריקגעשיקט איהם איהר ליעבליכען שמייכעל, ער זאָל איהם טרייסטען אין זיין איינזאַמקייט, און ער הייבט־אָן ליעב צו

קריגען דעם אינדיג, און ער טראַכט, אַז עס וואָלט אַ יושר געווען, עס זאָל איהם פערבעטען אויף פורים צו דער סעודה אַיין עושר, כּדי דער אינדיג זאָל לעבען...

און אַרויסגעזאָגט האָט ער עס אין אַ גוטער רגע, ווי מיר וועלען ווייטער זעהן, דערווייל אָבער ברענגט מען איהם, ווי דער שטייגער איז, אַ שיסעלע גרייץ מיט אַ שטיקעל ברויט, וואַשט ער זיך און מאַכט זיך גרייט צו'ם עסען.

נאָר אַזוי ווי ער נעהמט דאָס ברויט אין האַנד אַריין און וויל אָפּבייסען פון איהם — רוקט זיך דער אינדיג אַרויס פון ווינקעל און הויבט זיך אָן צו פּיקען פּיק פּיק, בּלשון בּקשה, ווי דאָס וואָלט הייסען: ער איז אויך הונגעריג, און שטעלט זיך פאַר איהם בּיי'ם טישעל. טראַכט זיך דער פּרוש: זאָל ער בּעסער עסען, וועל איך אָן איהם קיין היזק נישט האָבען... נעהמט ער דאָס שיסעלע גרייץ מיט'ן שטיקעל ברויט און שטעלט אַראָב אויף די פּאָדלאָגע, און דער אינדיג זופּט און עסט.

אויף מאָרגען געהט דער פּרוש אַריבּער צו'ם ראש ישיבה, און זאָגט איהם, באשר בּכן ער האָט בּעקומען אַ מיט-עסער; ער פלעגט שטענ־דיג איבּערלאָזען פון דער גרייץ, און היינט — גלייך ער וואָלט פון איהר נישט טועם געווען... זעהט דער ראש ישיבה פאַר זיך אַ הונגעריג פּנים, זאָגט ער, אַז ער וועט דערפון מודיע זיין ר' חיים וויטאַל, ער זאָל מתפּלל זיין, דער שד זאָל זיך פון איהם אָבּטהון. און דערווייל וועט ער אָנזאָגען, מען זאָל איהם שיקען צוויי שטיקלעך ברויט און צוויי שיסעלעך גרייץ, עס זאָל זיין פאַר ביידען גענוג. ר' חיים וויטאַל אָבער, וועלכען מען האָט דערצעהלט אין ראש ישיבה'ס נאָמען וועגען דעם מיט-עסער, האָט נאָר געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און אָבּגעקרעכצט, אַז עס הייבּט זיך ערשט אָן!

דערווייל בּעקומט דער פּרוש טאָפּעלטע פּאָרציעס, און ער איז זאַט, און דער אינדיג איז זאַט. דער אינדיג ווערט אפילו פעט. און אין אַ משך פון אַ פּאָר וואָכען ווערט ער, דער פּרוש, אַזוי צוגעבּונדען צו'ם אינדיג, אַז יעדען טאָג בּעט ער גאָט, ער זאָל אויף פורים פערבּעטען ווערען צו אַיין עושר, כּדי ער זאָל נישט קומען צו קיין נסיון.

און ווי געזאָגט, איז ער אין דעם פאַך צו קיין נסיון נישט געקומען. איינער פון די גרעסטע בּעלי-בּתּים האָט איהם פערבּעטען אויף פורים. און עס איז געווען, נישט נאָר אינדיג-פלייש, נאָר אַלערליי מאכלים טובים און משקה כּיד המלך. און אויך זענען פיינע פורים-שפּיעלער געקומען

משמה צו זיין דעם גביר מיט זיין משפחה מיט אַלע געסט, וואָס זענען צו איהם געקומען נאָך זייער סעודה אין דער היים. און אונזער פרוש האָט זיך אונטערגעלענט דאָס האַרץ, ער האָט געגעסען און געטרונקען, אפשר מעהר געטרונקען ווי געגעסען, ווייל דער וויין איז געווען אַ זיסער און אַ שמעקעדיגער און די וואַרימקייט פֿון איהם איז זיך צוגאַנגען אין אַלע אברים.

פלוצלינג אָבער איז אין איהם אַלץ פערענדערט געוואָרען.

עס האָט זיך אָנגעהויבען דאָס אחשורוש־ואסתּר־שפּיעל... ושתּי וויל נישט טהון דעם מלכ׳ס רצון און אַריינקומען ווי גאָט האָט זי בעשאַפען... אסתּר האָט באַלד דערנאָך נושא חן געווען... מען גיט זי איבער הגי דעם שומר הנשים. און 6 חדשים בשמן המור, און אַנדערע 6 חדשים מיט אַנדערע בשמים. און אונזער פרוש איז פלוצלינג הייס געוואָרען אין אַלע גליעדער, און פינסטער פאַר די אויגען, און ענג אין האַרץ, און אין דער פינסטערניש זענען פאַר איהם געפלויגען רויטע בענדער, פייערדיגע צונגען, און עס איז איהם בעפאַלען אַ וואונדערליך שרעקליך בענקעניש אַהיים און אַהיים. צו׳ם בוידעם אויפ׳ן בית־המדרש, צו זיין חדר, צו׳ם שטילען ווינקעלע... צו׳ם אינדיג... און ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטען און איז פאַר׳ן בענשען אויפגעשפרונגען און אַהיים געלאָפען.

ער קומט אַריין, קוקט אויפ׳ן ווינקעלע, וואו דער אינדיק שטעהט, און ווערט נבהל ומשתומם: דער אינדיג איז מגולגל געוואָרען אין אַיין אשה, אין אַיין אשה אַ יפת תאר, וואָס די וועלט זעהט עס נישט, און ער הויבט אָן צו ציטערן אויפ׳ן גאַנצען לייב, און די אשה געהט צו איהם צו, און נעהמט איהם אַרום מיט ווייסע, וואַריגע און נאַקיטע הענד דעם האַלז, און דער פרוש ציטערט נאָך מעהר, און הויבט זיך אָן בעטען: נאָר נישט דאָ, נאָר נישט דאָ, עס איז אַ מקום קדוש, הייליגע ספרים ליגען. רוימט זי איהם אַריין אין אויער, אַז זי איז די מלכה שבא, אַז זי האָט דאָ נישט וויט פון בית המדרש, ביי׳ם טייכעל, צווישען די הויכע סטראָסטינעס, איהר קריסטאָלענעם פּאַלאַץ, וואָס שלמה המלך האָט איהר נאָך געשענקט... און זי ציהט איהם. ער זאָל מיט איהר געהן, אַהין צו׳ם קריסטאַלענעם פּאַלאַץ...

און ער וואַקעלט זיך און געהט, און געהט...

אויף מאָרגען—דער פרוש איז נישט דאָ! מען געהט צו ר׳ היים

וויטאַל, הייסט ער איהם זוכען ביים ברעג פון טייך. געפינט מען איהם אין אַ זומפּ צווישען די סטראָסטינעס, נישט טויט, נישט לעבעדיג...

מען האָט איהם דערטאַטעוועט, נאָר פון דעמאָלט אָן האָט ער אָנגעהויבען טרינקען...

און ר׳ חיים וויטאַל האָט געזאָגט, אַז דאָס קומט פון גרויס בענקעניש צו דער מלכּה שבא, אַז ער טרינקט, זעהט ער זי, און מען זאָל איהם לאָזען טרינקען, אַ גאַנץ יאָהר, נאָר נישט פּורים, ווייל פּורים וועט זי האָבען אויף איהם אַ גרויסע שליטה.

און פון דעם טאַקי וואַקסט דאָס ווערטיל: „אַ גאַנץ יאָהר שכּור, פּורים ניכטער"...

מסירת נפש.

מיט דורות צוריק האָט גע'שס'ט אין צפת אַ יוד — אַ גביר און אַ גרויסער בעל־מזל, וואָס האָט געהאַנדעלט מיט צירונג און אַלערליי אבנים טובות ומרגליות. און געווען איז דער יוד אַיין עושר אַיין אמת'ער, נישט קיין אויפגעבלאָזענער, ווי היינטיגע צייטען.

און געהאַט האָט ער זיין אייגענס אַ פּאַלאַץ, וואָס האָט אַרויסגעקוקט מיט ליכטיגע פענסטער־אויגען אויפ'ן ים־כנרת; און אַרומגערינגעלט האָט דעם פּאַלאַץ אַ גאָרטען אַ גרויסער, מיט אַלערליי גלזסטיגע ביימער, מיט כל המינים פּרות און זינגענדיגע פייגעל, און מיט אַלערליי שמעקעדיגע קרייטעכצער און אַנדערע געוויקסען, הן לנוי והן לרפואה. —

און געהאַט האָט דער גאָרטען וועגען ברייטע, אויסגעשיטע מיט גאָלדענעם זאַמד, און די ביימער איבער די וועגען האָבען זיך אין דער הייך צוזאַמענגעטראָפען מיט די קרוינען, און צוזאַמענגעפלאָכטען און פערשאָטענט די וועגען.

און סוכות זענען צוזייט און צושפּרייט געווען אויף אַלע עקען פון גאָרטען צום אָפּרוהען, און וואַסערלעך, איבער וועלכע די טייערסטע ווייסע גענז — בר־אַווזות — זענען אַרומגעשוואומען, האָבען געגלאַנצט ווי די שפּיגלען, — ממש אַ גן־עדן התחתון.

און געהאַט האָט דער יוד זיינע אייגענע אייזלען און קעמלען, צו

פֿאַרדרען איבער דער מדבר; און אַיין אייגענע שיף, מיט אייגענע שיפֿס־לייט און אַ שיפֿס־קאַפּיטאַן — צו פֿאַרדרען אים'ן ים...

מיט איין וואָרט: אויף כל ישראל געזאָגט...

און דער יוה האָט נישט געקאַרגט די מטבע, און האָט זיך משדך געווען מיט רבנים, ראשי־ישיבות און אַזוי גאונים פֿון בבל און ארץ־ישראל, און האָט אַוועקגעשיקט די קינדער למקום תורה; און וואָס אַ זוהן ער האָט אַוועקגעשיקט, האָט ער איהם באַלד אָבגעטיילט בכסף מזומן זיין חלק ירושה, אויסער נדן, כיד הגביר. און מיט דער צייט איז ביי איהם געבליבען נאָר די יונגסטע טאָכטער מיט'ן נאָמען שרה, דאָס גע־ליעבטע מוזיניקעל, וואָס ער האָט געהיט, ווי דעם שוואַרץ־אַפּעל פֿון אויג.

די שרה איז געווען אַ גרויסע יפה־פיה, און אַ לב טוב, און אַ מזג טוב — אין לשער.

און פֿאַר די בת יהודה, אַז עס איז געקומען די צייט, האָט ער זיך אַראָבגעבראַנגט, פֿון נשיא פֿון בבל'ס ישיבה, אַ טייערע כלי, מיט'ן נאָמען חייא.

און געשריבען האָט דער ראש ישיבה אויפ'ן בחור צו'ם צפת'ער רב נישט מעהר און ווענינער, ווי עטרת ראשי ועטרת הישיבה; דאָס הייסט: די קרוין פֿון ראש ישיבה'ס קאָפּ, און די קרוין פֿון דער גאַנצער ישיבה. און דאַצו נאָך — ו„שלשלת היוחסין”, ד. ה.: גאָר דאָס אויבערשטע פֿון שטיימעל — יחוס שביחוס.

און אַ קלאַנג איז געגאַנגען איבער דער וועלט, אַז אותו הבחור חייא קומט אַרויס „מזרע המלוכה”; נייערט בשעת הירום אין בבל, ווען מען האָט דעם חייא'ן גע'הרג'עט פֿאָטער און מוטער און אומגעבראַכט שוועסטער און ברודער, און ער אַליין איז נצול געוואָרען, ממש על פּי נס, — איז דער יחוס־בריעף פֿערלוירען געוואָרען... האָט אָבער ר' חייא, דער גרויסער עניו, דערפֿון קיינמאָל נישט גערעדט, ווייסט מען נישט. — זיכער איז אָבער, אַז מענשען, וואָס האָבען דעם בחור חייא אין גאַס געזעהען, האָבען זיך אָבגעשטעלט, קוקען אויף איהם, ווי אין אַ שיינדיל אַריין, און נישט איינער האָט אַ ברכה געמאַכט איבער זיין שענקייט. וואָרום אַ פּנים האָט דער חייא געהאַט פֿון אַיין אמת'ן בן־מלך; די שכינה האָט אויף איהם גערוהט...

בעזעצט זיך דער חייא ביים שווער אין צפֿת — על התורה ועל העבודה...

נישט לאַנג אָבער האָט זיין מנוחה געדויערט; דער שווער, דער אַלמן, איז אַ צייט נאָך חייא'ס חתונה נפטר געוואָרען. דער יונגער מאַן האָט געמוזט איבערנעהמען די גרויסע עסקים און מאַכען נסיעות איבער ווייטע מדינות. מיט איין וואָרט, ער איז געוואָרען אַ גרויסער סוחר פון די גרעסטע אויף דער וועלט.

דאָס האָט אָבער אידם, חלילה, צו בטול־תורה נישט געבראַכט.

דאָס קעמעל, אויף וועלכען ער איז געריטען איבער דער מדבר, האָט עמיץ פון דער קאַראַוואַנע ביים ציימעל געפיהרט, און ר' חייא האָט נישט אַרויס־געלאָזט דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטען, פון האַנד, און נישט אַראָב־גענומען קיין אויג פון ספר.

און אין שיף האָט ער געהאַט אַ חדר מיוחד (קאַיוטע בלע"ז), וואו ער איז געזעסען ביחידות און עוסק געווען בתורה, הן בנגלה, הן בנסתר.

און ער האָט נאָך אפילו געפונען צייט, צו לערנען זיך שבע חכמות ביי די אַלטע שייכען, מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ'ן וועג, ווי חכמת הרפואה, ושיחת חיות ועופות און אפילו אַביסעל אַצטגנינות, וכדומה. . .

און אַ בעל־צדקה איז ער געווען, אין לשער ואין לספר. ובכל מקום בואו — וואו ר' חייא האָט זיך ערגיץ אָבגעשטעלט אין קהלה, — פזר, נתן לאביונים — האָט ער קודם כל מפריש געווען מעשר־עני פון ריוח אויפ'ן וועג, אַחוץ פדיון שבוים לפי הצורך.

און אַזוי פלעגט ער אויך טהון גרויסע טובות דעם כלל ישראל.

וואָרום דער מסחר מיט אבנים טובות ומרגליות האָט איהם מקרב געווען צו'ם מלכות מיט אידרע שרים. און מיט'ן שענקייט און ערליכקייט, און אפשר מעהר נאָך מיט זיין חכמה, האָט ער שטאַרק נושא־חן געווען אין זייערע אויגען, און די פלעגען אין איהם אמונה האָבען, גלויבען לכל היוצא מפיו, און אַלץ צוליעב טהון. . .

פלעגט ער זיין אַ שתדלן און אַ מליץ יושר על כל צרה שלא תבא...

און ברוח פיו האָט ער מבטל געווען בלבולים נוראים: אַרויסגענומען פון תפיסות, בעפרייט פון מלקות און קייטען; און נישט איינמאָל און אין דער לעצטער מינוט, — פון תלי'ס הענד; אַחוץ כמה וכמה יונגע נפשות, וואָס ער האָט אַרויסגענומען פון מעטשעטען, וואָס מען האָט זיי געוואָלט אָב'שמד'ען איבערגעוואַלט. . .

און איבער דער צייט, וואָס ר' חייא איז געווען אַ מהלך בדרך,

פלעגט שרה די צדקת ממלא מקומו זיין אין דער היים אין צפת לכל דבר שבצדקה, ווי עס פאסט פאר איין אמת'ער אשת־חיל. ובטח בה לב בעלה,— האט זיך ר' חייא אויף איהר פערלאזט און איז זיכער געווען, אז דער הונגעריגער, וואס וועט אריינקומען אין זיין הויז, וועט ארויסגעהן א זאטער; און דער דארשטיגער — איין אנגעטרונקענער. ווי אויך, אז זי וועט זייער בת יהודה, מרים, מגדל זיין לצדקה ולמעשים טובים און מדריך זיין אין כשר'ן וועג.

וכך הוה: דער פאלאץ איז שטענדיג פול געווען מיט אורחים און ארימע לייט. און תלמידי הכמים, רבנים און ראשי ישיבה, וואס פלעגען ארויסגעהן להויץ לארץ וועגען צרכי הצבור און צוריקפאהרען, האבען זיך, אהין־צו־וועגס, ווי צוריק־צו־וועגס, אבגעשטעלט — אזוי פלעגט מען שוין זאגען — ביי ר' חייא'ס ווייב, און זי פלעגט זיי מקבל זיין בסבר פנים יפות, און שפייזען מיט אל־דאס גוטס, און פלעגט נאר פערלאנגען, זיי זאלען ארויפלעגען זייערע הענד אויף דער בת יהודה'ס קעפעלע און בענשען זי מיט מזל...

און די ברכות האבען אנגעהויבען מקוים צו ווערען: די איינצ'גע טאכטער מרים איז געווען איין אויסטערליש געראטען קינד, א ברכה פון זיין ליעבען נאמען. און גאנץ צפת פלעגט זיך בענשען מיט איהר, מען זאגט: „חייא'ס טאכטער לייכט ווי די זון", „איז קלאר ווי דער טאג"; „עס ליעגט אויף איהר אסתר המלכה'ס חן וחסד"; און זי איז ווירקליך געווען א יפה־פיה — די מוטער אויס'ן אויג.

ווענען דאך אבער גאט'ס דרכים נישט צום פערשטעהן; און צוריק געשמועסט, האט דאך שוין שלמה המלך, עליו השלום, געזאגט: „את אשר יאהב... יוכיח" — וועמען זיין ליעבער נאמען ליעבט, דעם שטראפט ער; טיילמאל ברענגט דער רבונו של עולם גאר אויפ'ן צדיק א נסיון; ער פרובט מיט יסורים דעם צדיק, צו זעהן, ווי ווייט, ווי טיעף, און ווי שטארק דעם צדיק'ס בטחון איז, — סיי ווי סיי, שרה די צדקת פאלט פלוצלונג אוועק. ר' חייא בעקומט די בשורה־רעה אויף א ווייטען וועג. און לב יודע מרת נפשו— פיהלט ער, אז עס איז שלעכט, ווארפט ער אוועק אלע עסקים און לויפט אהיים. איבער טהאל און איבער בערג, מדבריות און ימים. בעגעגענען איהם אלערליי מניעות. פאלען אונטער איהם אין מדבר איזלען און קעמלען פאר דארשט; שטורם־ווינטען ווילען איהם צושלאגען דאס שיף אויפ'ן ים,— איז איהם אבער דער זכות התורה והעבודה ביגעשטאנען. האט ער גוזר

געווען אַלע מניעות און איז אַהיים געקומען בשלום... האָט ער אָבער שוין געטראָפען די צדקת שרה כמעט ביי יציאת נשמה... נאָר ווי די צדקת האָט איהם דערזעהן, האָט זי זיך געשטאַרקט און אויפגעזעצט אויפ'ן בעט, און נאָך אָבגעגעבען אַ שבח והודיה צום בורא עולם, וואָס האָט אויסגעהערט איהרע תפלות, זי זאָל זעהן איהר כשרין צדיק פאַר דער פטירה; און דרעדט זיך איבער צו ר' חייא'ן, און טרייסט איהם און איז איהם מבטיח, אַז זי איז מקבל די יסורי-מות באהבה... און רעדט מיט איהם נאָך אַ וואָרט וועגען דער בת יהודה מרים, וואָס מען האָט אַרויסגעפיהרט אַ פער'הלש'טע... און ר' חייא זאָגט איהר צו, אַז ער וועט זיין פאַר איהר אי אַ טאַטע, אי אַ מאַמע; אַז קיין פרעמדע הענד וועלען דאָס יונגע בייטעלע נישט ביינען, נישט קרימען, נישט, חס ושלום, ברעכען... וכנגד זה, זאָגט זי איהם צו, אַז זי וועט אויפ'ן עולם-האמת קיין רגע אָן זיי נישט פערגעסען. אַז זי וועט זיך שטענדיג מיהען פאַר דער בת יהודה וועגען אַ זווג, עס זאָל זיין לפי כבודה ומעלתה... און אויב עס וועט זיך מאַכען, חס ושלום, אַ סכסוך, אַ ספק, צי אַ מניעה, וועט זי אַלץ אָנווענדען און בעקומען רשות, צו בעווייזען זיך ר' חייא'ן אין חלום, און זאָגען וואָס מען דאַרף... אַזוי האָט זי זיך מיט ר' חייא'ן געזעגענט, געזאָגט נאָך אַמאָל שמע ישראל (עס איז שוין געווען נאָך ודוי) און נאָך אַמאָל געעפענט די אויגען און אַ קוק געטהון אויף ר' חייא'ן באהבה רבה און מיט חן וחסד, און געהייסען גריסען די טאָכטער, און געבעטען איהם, ער זאָל מקבל זיין דעם גזר-דין פון זיין ליעבען נאָמען באהבה, און האָט זיך אַראָבגערוקט פון קישען. איינגעצויגען די פיס און איבערגעדרעהט זיך צו דער וואַנד — ויצאה נשמתה בטהרה...

און באַלד נאָך שלשים האָט ר' חייא, אָהן אַ רגע ישוב הדעת, מיט אַמאָל אָבגעשניטען פון אַלע מסחרים, פערקויפט די פעריל און בריליאַנטען און אַלערליי אַנדער צירונג כמעט בחצי חנם, און האָט זיך בעזעצט במנוחה על התורה והעבודה אין צפת... און אין פּאַלאַץ זיינעם האָט ער זיך געעפענט אַ ישיבה, און האָט אויסגעזוכט און פערזאַמעלט אין איהר פון צפת און פון דער סביבה אַלע בחורים — וואויל-לערנער, און האָט געזאָגט פאַר זיי, וואָס גאָט גיט אַ טאָג, דעם שעור. און זיי האָבען דאָרשטיג געטרונקען זיינע רייד, און די אָרימע בחורים פון צווישען זיי האָט ער גאָר איינגאַנצען אויף זיך גענומען. און זיי אויפגעהאַלטען ביי זיך אין פּאַלאַץ, צו צוויי און צו דריי בחורים אין אַ חדר מפואר. און האָט זיי מפרנס געווען בעין יפה.

און האָט זיי מלביש ומנעיל געווען כבני הגבירים. וכל מחסורם עליו— פערזאָרגט אפילו מיט קליינ-געלד. אַ בחור זאָל זיך קענען אַמאָל אָנטוהן אַ נחת און נישט פערשעמט ווערען פאַר זיינע בעל-הבתי'שע חברים...

וכשהגיע התור, אַז איין צרים-בחור איז געקומען צו שמונה-עשר-לחופה, פלעגט ר' הייא שיקען נאָך שדכנים און אויסקלויבען איהם אַ שדוך מיט קעסט און אָנהאַלטעניש, לפי כבודו ומעלתו, און פלעגט געבען נדן, הלבשה ומתנות און געהמען אויף זיך האַטש האַלב הוצאות החתונה מיט רה"ש, און פלעגט אַליין פיהרען צו דער חופה, נאָך דער חופה משמח זיין החתן-כלה כדת וכדין. און וואָס אָנבעלאַנגט זיין טאָכטער מרים, האָט ער געהאָפט, אַז עס וועט זיך איהם טרעפען גאָר אַ כלי יקר — טאַקי, ווי מען זאָגט, פאַר גאָט און פאַר לייט.

וועגען דעם ענין האָט ער אַמאָל געשריבען בדרך משל צו זיין מחותן דעם נשיא פון בבל, מיט וועלכען ער פלעגט זיך דורכשרייבען, הן אין דברי תורה, הן אין עניני משפחה, אויף לשון קודש, וואָס מיר זעצען דאָ איבער אויף עברי-טייטש, האַטש אין עברי-טייטש פערליערט עס אַ סך פון מתיקות.

און אַזוי שרייבט ער:

„מיט'ן הילף פון זיין ליעבען נאָמען האָב איך מיר געפלאַנצט זעהר אַ שענעם גאָרטען (דאָס מיינט ער די ישיבה), מיט כל המינים בוימער, וואָס טראָגען כל המינים פירות (דאָס מיינט ער — די תלמידים) און אַז אַ פרי ווערט צייטיג און זאַפטיג, (דאָס מיינט מען: ראוי לחופה) זוך איך איהם אויס איין אָדם הגון (אַ שענעם מחותן) און היים איהם אַ ברכה מאַכען (ברכת נשואין), און אַז גאָט וועט מיר העלפען,— שרייבט ער — און עס וועט זיך בעוויזען איין אתרוג'ל אַ הדר, גאָר אָהן אַ פגימה, וועט שוין אין דעם הדר'ל זוכה זיין בתי היחידה מרת מרים, תחי'".

און אַז דער נשיא פון בבל האָט איהם צוריק געשריבען מיט זיין לשון בקצור נמרץ:

- היכא דמי, עס זאָלען אין דיין ישיבה נישט זיין קיין לומדים מופלגים? גיט איהם ר' הייא אָנצוהערען, אַז „לא המדרש עיקר".

— אין תורה — שרייבט ער איהם בדרך המליצה — אלא מים; תורה איז געגליכען צו וואַסער. אָבער נישט אַלע וואַסערן פליסען אַרויס פון גן-עדן. (נישט יעדערער, הייסט עס, לערנט לשם שמים)... איינער לערנט לשם תאוות הנצחון: ער וויל איבעריאָגען און מנצח זיין זיינע

הבּרים; אַ צווייטער מיינט נאָר צו בּענוצען זיך מיט'ן כּבוד פון דער תּורה... נישט ער זאָל מכבּד זיין די תּורה, נאָר די תּורה זאָל איהם מכבּד זיין; אַ דריטער האָט צום לערנען גאָר איין אַנדער מין יצר הרע — ער האָט ליעב שכל'דיגס! ער פּרעהט זיך נישט מיט גאָט'ס תּורה, נאָר מיט זיין אייגענער! מיט זיינע חדושי־תּורה, מיט זיינע המצאה'לעך; ער קוועלט פון זיינע אייגענע אויפטהועכצער, פון זיינע קונצען, וואָס ער בּעווייזט אין דער תּורה! און, צוליעב אַ קונץ, איז ער אפילו גרייט מגלה פּנים צו זיין בּתּורה שלא כּהלכה. טייל זענען מעהר מגושם, מאַכען זיי זיך פון דער תּורה אַ האַק, צו גראָבּען אין מיסט, און צו געפינען אַ שווער — איין אָנהאַלטעניש, קעסט — דיין קישקע מיט שמאַלץ, און, איבּער הונדערט און צוואַנציג יאָהר,— אַ ירושה!... און ווען אַפילו מתּוך שלא לשמה, קומט אַמאָל לשמה,— בּלייבּט אַלץ אויף דער נשמה אַ פלעק, איין אָבּזאַץ, אַ טעם לפּגם! הכּלל אַתרוגים כּשר'ע זענען פאַרהאַן פיעל, וויל אָבּער ר' חייא אַ הדר: עס זאָל זיין תּוכו כּברו, און דעם תּוך פון אַ מענש — איז נישט אַזוי לייכט צו דערקענען... כּבדהו וחשדהו; און ער וויל גלאַט כּשר!

איז איהם דער ראש־ישיבה מודה, און ענטפערט איהם, כּדרכו, בּתכלית הקצור:

— „יגעתי ומצאתי תּאמין".

ווי אַזוי אָבּער זוכט מען?

הוא היה אומר, אַ מענש — פלעגט ר' חייא זאָגען — וואָלט לייכט געווען צו דערקענען אין די אויגען... די נשמה אין גוף זיצט, ווי אין תּפיסה; האָט דער בּורא עולם, מיט זיין גרויס רחמנות, געעפענט דער נשמה אין דער תּפיסה צוויי פענסטערלעך, דאָס זענען די אויגען פון אַ מענש, די זאָל דורך זיי אַרויסקוקען, זעהן די וועלט, און לאָזען זיך דער־קענען דער וועלט! וואָלט מען אין די אויגען יעדען דערקענט, האָט אָבּער אַ מענש פאַרהענגלעך צו די פענסטערלעך — בּרעמען, מיט וועלכע ער קאָן זיי פערשטעלען... און, אַ מענש, וואָס האָט אַ נשמה מיט אַ פּגם, בּע־האַלט ער זי, ווי מען בּעהאַלט קודם אַ חופּה אַ כּלה מיט אַ מום, און ווען די נשמה וויל זיך בּעווייזען, לאָזט ער די פאָרהענגלעך אַראָבּ; מכּלומר'שט פאַר ענוות...

לייכטער — זאָגט ר' חייא — וואָלט שוין געווען צו דערקענען אַ מענש

אינ'ם קול. אין דעם האט ער געהאט זיין אייגענע שטה:

„משול — פלעגט ער זאגען — כחרס הנשבר" — א פראסטער מענש איז נישט מעהר ווי איין ערדערנער שארבען. און דער גאנצער מענש, דער אדם השלם — צו איין ערדענער כלי, וואס קאן אין זיך מקבל זיין די תורה און פערלירט נישט קיין טראפען. הני מילי? ווען דער טאפ איז גאנץ... ווי אזוי דערקענט מען אבער, צי דער טאפ האט נישט קיין שפעלטיל, האטש עס איז נישט מיט'ן אויג צו דערזעהן? מוז מען אנקלאפען אן דעם טאפ און הערען זיין קלאנג — האט דער טאפ אריינעם, פולען קלאנג, מה טוב! אניט, איז טאקי משול כחרס הנשבר... און אזוי אויך דער מענש.

א מענש, וואס איז נישט גאנץ, קאן האבען איין איבער-קול, איין אונטער-קול, א ביי-קול, א צושפאלטען קול, א ציטערדיג קול, אבער נישט קיין ריינעם, קלארען קלאנג; קיין ריכט קול האט ער נישט! איז אבער א מענש קיין טאפ נישט; אז מען קלאפט אן, און ער האט נישט זיין אייגען קול, מאכט ער נאך א פרעמד קול... טהוט ער ווי א פאפאגיי! דו הערסט אמאל פון ווייטענס א קול, מיינסט, דער אין דער פויגעל, און אז דו קומסט צו — א נאכגעמאכט קול, א פאפאגיי...

וכה יעשה כל הימים — לויט דער שיטה פלעגט ר' חייא זיך נוהג זיין אזוי:

דעם שיעור פלעגט ער זאגען פאר ווארימעס; און א פאר שעה פאר מנחה פלעגט ער ארויסלאזען די תלמידים אין גארטען אריין: זאלען זיי מטייל זיין אין שאטען פון די ביימער, טועם זיין פון זייערע פירות און א ברכה מאכען, און אויך נהנה זיין פון די ריחות פון אלערליי קרייטעכצער, און שפאצירענדיג, איבער'חזר'ען דעם שיעור בעל-פה, אדער גלאט רעדען פון תורה; אפילו שיחת רעים איז אויך קיין סכנה נישט... און ער פלעגט זיך דעמאלט מתבודד זיין אין זיין חדר, און לערנען סתרי תורה... און זיין חדר האט געהאט א פענסטער אין גארטען אריין, מיט א שווער זיידענע פארהאנג פאר דער זון. און פון ציים צו צייט פלעגט ר' חייא אראבנעהמען די ברילען, לעגען אויפ'ן ספר און נאך צודעקען מיט'ן פולארענעם טיכעל און ארויספלעגען דאס טאבאק-שקעטעלע, — און צוגעהן צום פענסטער, און שטעלען זיך א ווילע אונטער דער פארהאנג, און איינהערען זיך צו די קולות פון זיינע תלמידים, וואס געהען ארום אויף די שפאציר-וועגען, פארן-אדער קופקעלעך-וויז, און

רעדען צווישען זיך ווי חברים, און האָבען קיין סבה נישט צו היטען זיך און בייטען די קולות...

וואָס זיי האָבען געשמועסט, האָט ער נישט געוואָלט און נישט געקאָנט הערען: אַרויף ביז צו זיין חדר איז צוגעקומען פון די בחורים נאָר דער קלאַנג אַליין, אָהן אַ התוך הדבור... און אַז עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ צייט, און ר׳ חייא האָט קיין אמת ריכט קול נישט געהערט, איז ער אַריינגעפאַלען אין עצבות.

איינמאָל האָט ער זיך אפילו געקלאָגט פאַר זיין ליעבען נאָמען:

— רבונו של עולם! — זיפצט ער — די פייגעלעך אין גאָרטען, וואָס האָבען נאָר אַ נפש חיה, זינגען דיין שבח, און די תלמידים מיינע, וואָס האָבען אַ נשמה און אַ יחידה, לערנען דיין תורה... פאַרוואָס איז דאָס קול פון דיינע פייגעלעך אַזוי גאַנץ, אַזוי ריין, אַז עס גיסען זיך אין די אוים גאַנצע נשמות, בשעת ווען מיינע תלמידים — — —

געענדיגט אָבער האָט ער נישט: מקטרג זיין אויף זיינע תלמידים האָט ער נישט געוואָלט... דאָס עצבות אָבער טרעט נישט אָב!

פון צייט צו צייט קומען אָן נייע תלמידים, נייע קולות, אָבער אַלץ קיין קמח-סולת נישט!

און איינמאָל שטעלט ער אָב די טאָכטער מרים, קוקט אויף איהר אַ ווײַלע מיט גרויס ליעבשאַפט און רחמנות, און גיט זי אַ פרעג:

— געדענקסט אַמאָל, טאָכטערשי, אויף דער מאַמע׳ס קבר?

— יאָ, טאַטע׳שי! — ענטפערט זי איהם און קושט איהם דערביי מיט גרויס ליעבשאַפט די האַנד.

קושט ער זי אויפ׳ן שטערן, און גלעט זי האַרציג איבער׳ן קאָפּ, און בענשט זי דערביי, און פרעגט דערנאָך:

— און וואָס בעטסט דו ביי איהר, טאָכטער?

הייבט זי צו איהם אויף איהרע געטרייע אויגען און זאָגט:

— פאַר דיין געזונד, טאַטעשי, בעט איך! ביזט טיילמאָל אַזוי טרויעריג... און איך, נעביך, ווייס נישט, מיט וואָס דיך משמח צו זיין... זי, די מאַמע, עליה השלום, האָט געוואוסט... בעט איך ביי איהר, זי זאָל עס מיר אַריינגעבען אין האַרץ אַריין, אָדער צו חלום קומען און אויסלערנען, ווי אַזוי דיך משמח צו זיין...

גלעט ער זי איבער די סאַמעטענע בעקלעך און זאָגט איהר:

— איך בין, ברוך השם, טאָכטער, בקו הבריאה! עפּעס אַנדערש דאַרפסטו בעטען ביי דער מאַמע׳ן!

— וואָס, טאַטעשי?

— אַז דו וועסט געהן, טאָכטערשי, אויף דער מאַמע'ס קבר, בעט זי, זי זאָל זיך מיהען, שטאַרק מיהען און זעהן, עס זאָל מקוים ווע־רען דאָס, וואָס איך טראַכט וועגן דיר.

ענטפערט זי איהם בתמימות:

— גוט, טאַטעשי!

ויהי היום — איינמאָל, זיצענדיג פאַר מנחה אין ערשטען חדר, דערהערט ר' חייא פון פאָדערהויז אַ וכוח, עס הערען זיך צוויי קולות: איין קול אַ בייזערדיגס, דעם ריש־דוכנא'ס קול, און אַ צווייט קול, אַ יונגס, אַ פרעמדס — מן הסתם, פון אַ פרעמדען בחור. און דאָס קול פון פרעמדען בחור מאַכט איף ר' חייא'ן אַ גרויסען רושם. אויף אַזאַ קול האָט ער געהאַפט, אויף דעם האָט ער מתפלל געווען! פערמאַכט ר' חייא דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטען פאַר זיך, און וויל זיך לענגער איינהערען, האַקט זיך אָבער דאָס צווייטע, בעטענדיגע קול אי־בער, און עס הערט זיך נאָר דעם ריש־דוכנא'ס קול, וואָס מוסר'ט און בייזערט זיך. גיט ר' חייא אַ קלאַפּ אין טיש, פאַר אַ סימן, אַז ער רופט. עפענט זיך די טהיר, און עס בעוויזט זיך פאַר איהם דער ריש־דוכנא, אַ צורודערטער, אַ דערשראָקענער, און שטעלט זיך פאַר ר' חייא'ן כעבדא קמיה מריה, און זיין אַלט פנים איז נאָך בלאַס, די אויגען שפּריצען נאָך מיט פייער, און די נאָז־פליגעל טאַנצען — אַזאַ כעסן איז ער געווען.

וואָהרענט איהם ר' חייא: כל הכועס!...

— ניין, רבי! — בלאָזט זיך אָב דער ריש־דוכנא — עס איז משיח'ס צייטען — אַזאַ חוצפה! אַזאַ חוצפה פון אַ בחור!

— נו, נו, — וואָס וויל ער, דער בחור?

— ער וויל אַ קלייניגקייט: אַריין צו אייך אין ישיבה!

— נו?

— פרעג איך איהם: קענסט „ש"ס ופוסקים"? זאָגט ער: ניין! — האָטש „משניות"? — פרעג איך ווייטער — ניין! — מאַך איך מיר אַ שפּאַס: און „עין יעקב"? — אויך נישט! — שפּאַס איך שוין ווייטער: און דאַוונען? צעוויינט ער זיך! — וואָס איז? דאַוונען אין סדור קאָן ער, נאָר פירוש המלות האָט ער פערגעסען! שוטה, וואָס זשע ווילסטו? — צו ר' חייא'ן וויל ער! — נאָך וואָס? זאָגט ער, אַז ער וויל אייך בע־

טען, איהר זאָלט איהם לאָזען זיצען אין ישיבה און צוהערען זיך צום שיעור, אפשר וועט איהם גאָט העלפען, ער וועט זיך דערמאַנען!

— געקאָנט, הייסט עס, און פערגעסען, — זיפצט ר׳ חייא אָב, — אַ הולה, נעבּיך; און וואָס איז דער כּעס?

— וואָס דער כּעס איז? אַדרבּא — זאָג איך איהם, איך וועל דיך אַריינ־לאָזען צו ר׳ חייא׳ן. טראָגט אָבער דער בּחור אַ ליינוואַנטען מלבּוש, אַרומ־געבּונדען איז ער מיט אַ האַנפענער שטריק איבּער די לענדען און האַלט נאָך אין דער האַנד אַ וואַלד־שטעקען, ווי אַ גזלן, — אַיין אָפּגעשיילטע צווייג פון אַ מאַנדעל בּוים. זאָג איך איהם: גוט, בּחור, איך וועל דיך אַריינלאָזען צו ר׳ חייא׳ן, נאָר טהו דיך איבּער. האָסט אַנדערע מלבּושים? — נישט! ער האָט, נישט ער וויל זיך איבּערטהון... ער טאָר נישט, זאָגט ער. — לעג האָטש אַוועק דעם שטעקען! דאָס אויך נישט! ער טאָר דעם שטעקען נישט אַרויסלאָזען פון האַנד, נישט בּיי־טאָג, נישט בּיי־נאַכט; ער שלאָפט מיט׳ן שטעקען!

פערשטעהט ר׳ חייא, אַז עס איז אַ בּעל־תּשובה, זאָגט ער:

— יבא, זאָל אַריינקומען דער בּחור.

קומט ער אַריין אַ בּלאַסער, אַ מאָגערער; אָנגעטהון, ווי דער ריש דוכנאַ האָט איהם אויסגעמאָלט, און שטעלט זיך בּיי דער טהיר.

רופט איהם ר׳ חייא צו צו זיך נעהנטער, דערלאַנגט איהם „שלום", לאָזט זיך נישט פאַלען צו די פיס, נישט קושען די האַנד, און אַז ער זעהט, אַז דער בּחור הויבּט אויף איהם זיין אויג נישט אויף, פרעגט ער:

— קינד מיינ׳ס, וואָס לאָזט דו די אויגען אַראָבּ פאַר מיר? בּעהאַלסט דו פאַר מיר דיין נשמה?

— יאָ, רבּי — ענטפערט דער בּחור — מיין נשמה איז אַ זינדיגע... איך האָבּ מיך מיט איהר וואָס צו שעמען.

זאָגט ר׳ חייא: אין אָדם משים עצמו רשע... איך הייס דיך אויפהייבּען די אויגען.

פאָלגט דער בּחור.

און ר׳ חייא, קוקענדיג איהם אין די אויגען אַריין, ווערט פערציטערט, אַ פערשאָלטענע נשמה האָט ער דערזעהן.

— קינד מיינס — פרעגט ר׳ חייא — עס שטעקט אַ קללה אין דיינע אויגען. ווער האָט דיך פערשאָלטען?

— דער ראש־ישיבה פון ירושלים!

ר׳ חייא ווייסט, אַז דער ראש־ישיבה פֿון ירושלים איז ערשט נישט לאַנג נפטר געוואָרען, פרעגט ער: ווען?

ענטפערט דער בחור: שוין צוויי חדשים.

„ריכטיג! — טראַכט ר׳ חייא — דעמאָלט האָט ער נאָך געלעבט“... און דיך פרעגט ער:

— פֿאַר וואָס?

— אויף דעם האָט מען מיך געהייסען, איך זאָל פֿאַר אייך זיך מתודה זיין.

— גוט... און ווי הייסט דו, בחור?

— חנניא...

— נו, בחור חנניא, — מאַכט ר׳ חייא און שטעלט זיך אויף — אַצונד קום דאַווענען מנחה ומעריב, דערנאָך וועט דיר דער ריש דוכנא ווייזען אַיין אָרט ביי׳ם טיש... נאָכ׳ן עסען, וועסט דו אַראָבגעהן אין גאָרטען אַריין, איך וועל דיך אויפזוכען און אויסהערען דיינע רייד.

און ער נעמט אידם אָן ביי דער האַנד, און פֿידרט אידם מיט זיך צום בית־המדרש׳ל ביי דער ישיבה.

און געהענדיג, טראַכט ר׳ חייא:

— אַזוי יונג, אַזאַ קול... און אַ בעל־תשובה... און אין די אויגען אַ קללה... וואונדערליך זענען דעם בורא׳ס דרכים.

שפּעט ביינאַכט געהט ר׳ חייא מיט׳ן בחור חנניא אַרום אין גאָרטען. פֿון צייט צו צייט גיט ר׳ חייא אַקוק צו׳ם הימעל אַרויף און זוכט עפּיס אַ צייכען על פּי האיצטגנינות, עפּיס אַ סימן; איז אָבער דער הימעל פֿערשטעלט מיט אַ שטומען גראָהען נעפּעל; אַ נאַכט אָהן לבנה, אָהן שטערען.. עס שטראַהלען נאָר די שויבען פֿון די פֿענסטער אין פּאַלאַץ, און מיט זייער ליכט פֿיהרט ר׳ חייא דעם בחור חנניא מיט זיך אין סוכה אַריין, און זיי זעצען זיך. „ופתח פיו בחכמה“, און ר׳ חייא הויבט אָן:

— אין „פּסוק“ שטעהט — זאָגט ער צו חנניא׳ן — „דאגה בלב איש ישיחנה“.

— רבי, וואָס איז דער טייטש? בעט זיך דער בחור.

טייטשט אידם ר׳ חייא אוים וואָרט ביי וואָרט:

— דאָס זיין טייטש: „דאגה“ — אַ זאָרג (חנניא הזר׳ט איבער), „בלב“ — אין האַרץ, „איש“ — פֿון אַ מענש, „ישיחנה“ דאָס איז טייטש: ער זאָל

אויסזאָגען איין אַנדערן, — ער זאָל זיך אויסגיסען דאָס האַרץ. און האָטש דער בחור איז תופש נאָר טייטש־ווערטער, הויבט זיך איהם אָן דאָס בלאַסע פנים צו רייטלען, ווי ביי אַ פער׳הלש׳טען, ווען מען ראַטעוועט איהם און די נשמה קומט פּאַמעליך צוריק אין גוף אַריין.

קריגט אויף איהם ר׳ חייא גרויס רחמנות און זאָגט איהם:

— פתח פיך, בני, — עפען דיין מויל, חנניא, ויאירו דבריך — און זאָלען לייכטען דיינע ווערטער, און זיי דיך פאַר מיר מתודה...

האָט איהם חנניא דערצעהלט אַ מ ע ש ה נורא.

קומען קומט ער אַרויס פון ירושלים... זיין מאַמע איז אַ רייכע אלמנה, וואָס האַנדעלט מיט בשמים...

און זי האָט נאָר צוויי קינדער געהאַט, איין עלטערע שוועסטער מיט׳ן נאָמען אסתר, און איהם, חנניא.

האָט זי, פערשטעהט זיך, ליעבער געהאַט חנניא׳ן, דעם קדיש, פאַר זיין שוועסטער. בפרט, אַז חנניא האָט זיך בעוויזען אַ יונגעל איין עלוי...

און האָטש אסתר איז שוין אַלט געוואָרען אַ יאָהר זעכצעהן, האָט די מוטער זיך נישט געזאָרגט און נישט געטראַכט וועגען אַ שדוך פאַר איהר. און אַז שכנות דערמאַהנען זי, האָט זי אַ גרייטען ענטפער: עס וואַקסען איהר נאָך, ברוך השם, קיין גראָהע צעפ נישט! און אָבגעגעבען איהר גאַנץ האַרץ האָט זי חנניא׳ן. זי האָט איהם געדונגען גוטע מלמדים, און וויל זי איז דעם ראש־ישיבה׳ס אַ ווייטע קרובה געווען, און האָט געהאַט אַ דריסת הרגל אין זיין הויז, פלעגט זי אַלע עטליכע שבתים פיהרען חנניא׳ן צו דער רבי׳צין, און די רבי׳צין פלעגט איהם אַריינפיהרען צו׳ם ראש־ישיבה צום פערהערען.

האָט דער בחור ביי׳ם ראש ישיבה שטאַרק נושא חן געווען. שטעהט די מוטער הינטער דער טהיר און הערט, ווי מען לויבט איהם; און קוקט אַריין דורך אַ שפּאַרע און זעהט, ווי דער ראש ישיבה קנייפּט איהם אין בעקעל אַריין מיט גרויס ליעבשאַפט, און איז איהם מכבד מיט׳ן שענסטען עפּעל פון שבת־אויבס — קוועלט זי!

נאָך מעהר וואַקסט אין איהר דאָס האַרץ, אַז די רבי׳צין זאָגט איהר, אַז דער ראש־ישיבה וויל דעם בחור אַריינגעהמען צו זיך אין ישיבה אַריין, אויבוואָהל זי איז דערויף נישט בעשטאַנען, ווייל זי וויל זיך מיט איהם נישט צושיירען. איהר שיינדיל, וויל זי האָבען ביי זיך אין דער־היים; זי זאָל

קאָנען וואָס אַמאָל מוסר זיין די השגחה אויפ'ן געוועלביל אַשכנה, און אַריינלויפען אויסקוישען איהר בן יחיד אַלע אברים. נעמט זי איהם צו נאָך אַגרעסערען תלמיד חכם, ער זאָל לערנען מיט'ן בחור אין דער־היים.

און אינ'ם גרויסען תלמיד־חכם איז זי נכשל געוואָרען...

עס איז געווען איינער פון די פאַלשע תלמידי חכמים, וואָס לערנען נישט תורה לשמה, און האָבען נאָר אין זין זיך צו הייכען און צו קריינען אויפ'ן חשבון פון דער תורה; האָט ער געפיהרט חנניא'ן אויף דעם אייגענעם דרך. ער האָט מיט איהם געלערנט נאָר פלפול און קונצען, ווי אַזוי אַלץ אָבצוּווענדען. און האָט געפלאַנצט אין חנניא'ס האַרץ די ביטערע קרייטעכצער פון גאוה און נצחון. און חנניא האָט זיך געשווינד אויסגעלערנט די חכמה; וואָרום באמת איז עס נאָר אַ ח כ מ ה, אָבער קיין ת ו ר ה נישט. נישט דאָס האָט מען אויפ'ן באַרג סיני געמיינט. — נאָר דאָס האָט די מוטער און דער עולם אַרום נישט פערשטאַנען, האָט מען חנניא'ן נאָך מעהר געלויבט, און די מוטער — וואָס ווייסט אַ נאַרישע יודענע? — האָט דערפון נאָך מעהר נחת געהאַט...

און אין אַצייט אַרום האָט חנניא מקבל געווען די גאַנצע תורה פון תלמיד חכם, און האָט געזאָגט דער מוטער, אַז ער דאַרף שוין קיין מלמד נישט האָבען, האָט די נאַרישע יודענע געמיינט, אַז עס עפענען זיך פאַר איהר אַלע שבעה רקיעים...

און חנניא איז געגאַנגען אויפ'ן דרך השקר שוין אויף דעם אייגענעם חשבון, און פלעגט האָבען וואָס אַמאָל מעהר וכוחים מיט בחורים פון ישיבה און גלאַט לומדים, און אַלע גובר זיין און מבייש זיין, און מאַכען פאַר עם הארצים... אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז עס איז אָנגעקומען צו'ם ראש ישיבה, האָט דער ראש־ישיבה געזאָגט: מעשה ילדות! דערפון וואַקסט אַ תלמיד חכם אויס! און האָט נאָר געהייסען געהן אין זיין נאָמען און זאָגען דער מוטער, זי זאָל איהם דערלאַנגען אַ פעטשיל דערפאַר!

— אַ מאַמע — זאָגט ער — מעג!

געדט, מן הסתם, די מוטער און גיט איהם אַ קוש פאַר'ן פעטשיל, און קויפט איהם נאָך אַ שענע מתנה פאַר זיין חכמה...

זעהט חנניא, אַז עס איז גוט אַזוי, ווערט ער נאָך מעהר מחוצף. גייפט ער אַרום אין שוהלען און בתי־מדרשים, און מאַכט זיינע קונצען.

וואו עס זיצט אַ מתמיד און לערנט, שטעלט ער איהם אָב אין דער אי־גענער סוגיא, וואָס יענער לערנט, און פרעגט קשיות, הערט תירוצים. און ווענדט אָב... אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז יענער ווערט פערטומעלט, און חנניא ווייזט פאַר׳ן גאַנצען עולם, אַז דער מתמיד האָט קיין שום השגה נישט....

אַמאָל טרעפט ער, ווען אַ בחור זאָגט אַ חלוק, אָדער עס דרשנ׳ט אַ תלמיד חכם, — און נאָך איידער יענער זאָגט „ובא לציון", שפּרינגט ער שוין אַרויף אויפ׳ן בעלעמער, און מאַכט פון חלוק אשפּה, און צושניידט מיט׳ן מויל, ווי מיט אַ שער, דעם דרש אויף פּיצליך, און צערייסט איהם ווי אַ שפּינוועבס, און מאַכט אַלע פאַר עם־הארצים.

לויפט מען ווייטער צו׳ם ראש ישיבה, גיט ער אַרויס אַ האַרבערען פּסק: געהט, זאָגט ער, צו דער מוטער און זאָגט איהר, אַז איך האָב געהייסען איהם אָבשמייסען...

קריגט חנניא פון דער מוטער נאָך שענערע מתנות און נאָך מעהר מומתקים; טהוט ער נאָך מעהר מעשים רעים. דערצעהלט מען ווייטער דעם ראש ישיבה, זיפצט ער אָב און זאָגט, אַז ער האָט איהם מורא מעניש צו זיין, אַזאַ למדן איז ער, אַז נאָר אַ מאַמע מעג. דערצעהלט מען איהם, וואָס די מוטער טהוט, הייסט ער, מען זאָל אַרויפשיקען חנניא׳ן אַליין. קומט חנניא אַריין מיט עזות. און אַז דער ראש ישיבה הויבט אָן אַ שמועס וועגען תורה, האַקט ער איהם איבער מיט חוצפּה און פרעגט שפּיציגע קשיות, און קשיות אויף קשיות, און ווייזט זיין גבורה, און מישט צונויף ש״ס ופוסקים... איז אָבער דער ראש ישיבה אַ גרויסער ענו געווען, בייזערט ער זיך נישט, און זאָגט איהם געלאַסען:

— העך, חנניא! דיין גאַנצע חכמה איז נאָר אויף אָבווענדען, אַלע קשיות און תירוצים — אויף נישט אַזוי, אַלץ „ניין" און „ניין"... הייסט עס, אַז דו האָסט קיין גאַנצע תורה נישט... ווייל די תורה האָט דאָך עשה׳ן און לא תעשה׳ן, האַלב הן און האַלב לאו, און דו האָסט נאָר: לאו און לאו... מעהר ווי העלפט וועסטו קיינמאָל נישט האָבען. אַ והא ראיה: זאָג עפּיס דיינס, דיין אייגענס אויף יאָ...

שווייגט חנניא; אין דעם איז זיין כח נישט געווען. זיין כח איז געווען „סתירה, נישט „בנין"...

פערענטפערט ער זיך:

— דאָס האָט מיך דער מלמד נישט געלערנט!

זאָגט איהם דער ראש ישיבה: דיין מלמד, חנניא, איז נפטר־געוואָרען, און עס ברענט איהם דאָס פייער אין גהינום און דער זכות פון דער תורה קאָן איהם נישט מציל זיין, — און ער וועט אַזוי ברענען, כל זמן דו, חנניא, וועסט נישט תשובה טהון און אויסרייסען פון האַרץ דאָס שלעכטס, וואָס ער האָט אין דיר פערזייהט...

— דאַרפסטו — זאָגט דער ראש־ישיבה ווייטער: רחמנות האָבען אי אויף דיר, אי אויף יענעם תלמיד חכם, און תשובה טהון און לערנען תורה לשמה....

לויפט חנניא אויפ'ן בית עלמין אַרויס און פרעגט זיך נאָך, צי דער און דער מלמד איז באמת נפטר געוואָרען? און ווען? ווייל ער האָט דערפון נישט געהערט. זאָגט מען איהם: יאָ, און די קבורה איז געווען ערשט נעכטען, און מען ווייזט איהם דעם וועג צו'ם קבר. זעהט ער, חנניא, ווי דאָס קבר איז איבער נאַכט פערוואָקסען געוואָרען מיט שטעכעדיגע און ברענענדיגע דערנער... פערשטעהט ער, וואָס דאָס בעטייט, און בעשליעסט זיך תשובה צו טהון...

מאַכט זיך אָבער, מעשה שטן, אַזאַ מעשה:

אין יענער צייט האָט געלעבט אין ירושלים אַ געוועזענער קצב, וואָס דאָס בית־דין־צדק האָט איהם אַריינגעזעצט אַ תלמיד חכם פאַר אַ נאמן, ווייל ער, דער קצב, איז געווען אַ חשוד על הטרפות; און אַז דער נאמן וויל ממלא זיין משלחתו באמונה און באמת משגיח זיין אויף דער יאַטקע, האַפּט דער קצב די האַק און וואַרפט דעם תלמיד חכם אין קאָפּ אַריין, און נעהמט איהם אָן אַ פערוואונדעטען, און וואַרפט איהם אַרויס אין גאַס אַריין. נסים מן השמים, וואָס מען האָט איהם אָבגעראַטעוועט. ווערט אַ רעש. געהט דער בית־דין־צדק און הייסט אויסרופען, אַז דעם קצב'ס פלייש איז פגול, טרפה ונבלה, ערגער ווי חזיר... איז אָבער דער קצב פון טרפות שוין אַ גביר געוואָרען, פערמאַכט ער גאָר אין גאַנצען די יאַטקע, און ווערט אַ מלוה ברבית, און מסר'ט דאָס בית־דין־צדק למלכות. האַפּט מען די דינים און מען וואַרפט זיי אין תפיסה אַריין, און מען איז זיי מחייב מלקות און גלות... און וואָס זאָל מען טהון, אַז ער האָט שוין קיין כשר'ע יאַטקע נישט? — דאַנקט מען און מען לויבט גאָט, אַז דער רשע האָט זיך דאָס האַרץ געקיהלט, און עס וועט שטיל ווערען

איז נאָך דער עושר אַ רע לב און האָט אויף זיין אייגענער פרוטה קיין שליטה נישט געהאַט, און פלעגט נישט עסען, נישט טרינקען, און

אַרומגעהן קרועה בלואה. און אַז אַ מלבוש איז איהם אַראָבגעפאַלען פון לייב, האָט ער עס אויך נישט אַוועקגעשענקט קיין אָרעמאַן, נאָר פערקויפט בפרוטה אויף לאַטעס... און מגדל געווען האָט ער כלבים, עס זאָלען קיין אָרעמע לייט נישט מאַכען זיך קיין דריסת הרגל אין זיין הויז...

און קיין בנים זכרים האָט דער רשע נישט געהאַט, נאָר איין איינציגע טאָכטער חנה. ווייל אַ ווייב האָט ער געהאַט איין אשה צנועה און אַ צדקת, און נאָך דעם, ווי חנה איז געבוירען געוואָרען, און זי האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן דאָס התנהגות פון מאַן, האָט זי געבעטען גאָט, ער זאָל איהר טראַכט פערשליעסען, זי זאָל האָטש קיין בנים זכרים נישט האָבען, ווייל בּרא כרעיה דאַבוהו, און וועלען בודאי אַרויסגעהן לתרבות רעה. האָט זי מעהר ווי די איינע טאָכטער נישט געהאַט און דעם מאַן מחזיר למוטב זיין האָט די צנועה נישט געקאָנט, האָט זי פריהער מקבל געווען אויף זיך די יסורים באהבה, וכאשר כשל כח הסבל — ווייל ער פלעגט זי פייניגען און רודפ'ן, האָט זי אויף זיך אַליין געבעטען דעם טויט... און פאַר דער פטירה האָט זי בעשוואָרען די קרובים, זיי זאָלען זיך אַליין מתעסק זיין אין איהר קבורה, און דער מאַן זאָל אפילו פון איהר קבר נישט וויסען.

און דער רשע איז שוין אַיין אַלמן געבליבען. קיינער וויל איהם נישט געבען קיין טאָכטער פאַר אַ ווייב. וואָהנט ער אַליין מיט דער בת יחידה חנה. און הפלא ופלא — זי, די בת יחידה זיינע, האָט ער דוקא שטאַרק ליעב געהאַט, און געהאַלטען, ווי אַיין אויג אין קאָפּ, און האָט געוואָלט, זי זאָל מהנה זיין מכל המיני עולם הזה, און איז גרייט געווען פאַר איהר מבזבז צו זיין דאָס גאַנצע געלד, האָטש דאָס געלד איז איהם טייערער געווען פאַר דער נשמה.

ווייל אָבער די טאָכטער נישט נהנה זיין, זי האָט אַ צואה פון דער מוטער, זי זאָל, אויסער ברויט מיט וואַסער, אין פאָטער'ס הויז נישט עסען... און קיין טייערע קליידער וויל זי נישט און דאַרף נישט, ווייל זי קומט נישט אַרויס מפתח ביתה, זי זאָל נישט הערען, ווי מען שילט דעם פאָטער און מען איז איהם מבזה אין אַלע גאַסען.

און וואָס ווייניגער די טאָכטער וויל נהנה זיין פון זיין גוטס, מעהר חשק און תאוה האָט דער עושר איהר טובות צו טהון.

און אַז עס העלפט קיין איבעררייידען נישט, טראַכט ער: איין

טובה וועט זי וועלען; איך וועל איהר געבען אַמאַן אַתלמיד חכם.

וכשהגיעה לפרקה, וויל ער פאַר איהר אויסזוכען אַחתן, דאָס אויבערשטע פון שטויסעל — אַלמדן שבלמדנים; גיט ער לאַנד־שדכנים גרויסע רשימות, און ער אַליין ליפט אַרום אין ירושלים און אין דער סביבה אין אַלע ישיבות, און איז פוסק אַהון רב פאַר אַגוטען בחור. און אַלץ איז אומזיסט. קיינער וויל זיך נישט משדך זיין מיט דעם מנוול — וואָרום פון קרן האָט דאָך קיין שום בן אדם נישט געוואוסט.

ווערט דער עושר מלא חמה, בפרט אַז עס איז צו איהם גע־קומען אַמאָל אַשדכן און געזאָגט איהם, ער זאָל אַוועקלעגען די גאוה און טהון, וואָס עס לאָזט זיך, און דערצעהלט איהם, אַז בשכנות וואָהנט אַבעל מלאכה — אַנהנה מיגיע כפו, איין עהרליכער מאַן, וואָס וויל זיין טאָכטער, און וויל אַפילו קיין גראָשען געלה נישט, ווערט ער גאָר אונ־טערגעצונדען!

וואָס דען טהוט ער?

פאַלט ער אויף איין עצה און זוכט אויס צוויי תלמידי חכמים אביונים, און גיט זיי געלד אויף הוצאות הדרך אויף צוויי יאָהר, אַחוץ פרנסה, איבערצולאָזען פאַר ווייב און קינד אין ירושלים, און הייסט זיי אַרויסגעהן אין גאַנץ תפוצות ישראל, וואו זיין שלעכטער נאָמען האָט נאָך נישט דערגרייכט, און ברענגען איהם איין איידעם אַתלמיד חכם, אַמופלג.

יודען — אביונים, בעשטעהען זיי, — און נעהמען צידה לדרך, און לאָזען זיך אין וועג אַריין; און מעסטען אויס אין דער לענג און אין דער ברייט גאַנץ ארץ ישראל — און אַלץ בחנם.

און — אַפשוט׳ע זאַך: די תלמידי חכמים האָבען אַלץ גערעדט וועגען נדן, קעסט און מתנות, און פון מחותן נישט גערעדט אַוואָרט. און אַז מען האָט זיי געפרעגט וועגען מחותן, האָבען זיי זיך געמאַכט נישט הע־רענדיג, וואָרום קיין ליגען זאָגען האָבען זיי נישט געוואָלט; פער־שטעהט מען, אַז עס איז מיט אַגרויסע סירכא, וויל מען נישט....

געהט אַוועק די צייט, וואָס דער עושר האָט זיי געגעבען, געהען די תלמידי חכמים צוריק בידים ריקות, און שטעלען זיך אָב ביי די טויערן פון ירושלים מיט גרויס פחד; ווען נישט וואָס זיי וואָלטען איבערגעלאָזט קינדער — לעבעדיגע יתומים און ווייבער עגונות, וואָלטען זיי בעסער אויף דער מדינה אַרויס, און אַהיים נישט געקומען, וואָרום זיי

ווייסען, אַז דער עושר וועט זיי נישט גלויבען, און מיינען, אַז זיי האָבען זייער'ס נ'שט געטהון בשלמות. און וועט זיי רודפ'ן עד הרמה און חס ושלום נאָך איבערגעבען אין גוישע הענד... זיצען זיי אַזוי און טרויערן.

און ווי זיי זיצען אַזוי פאַר'ן טויער פון שטאָדט ירושלים און טרויערן, געזעגענט זיך צו זיי אַיין אָרים-בחור, אָנגעטהון אין ווייסע ליינ-וואַנד מיט אַ האָנפענעם שטריק אַרום די לענדען, און אַ פראָסטען וואַלד-שטעקען פון אַ מאַנדעל-בוים אין דער האַנד; און ער געהט צו צו זיי, און גיט זיי שלום, און פרעגט זיי, צי זיי ווילען נישט טרינקען, און וואָס זיי ציצען אַזוי פערשמאַכט; און זאָגט זיי, אַז ער וואָהנט דאָ אין דער מדבר און ער ווייסט פון אַ באר מים חיים, און עס איז נישט זעהר ווייט פון דאַנען, און אויב זיי ווילען, וועט ער זיי פיהרען צום קוואַל... ווייל ער האָט קיין כלי נישט אַהער צו ברענגען וואַסער. זאָגען זיי איהם, אַז דורשטיג זענען זיי נישט, נאָר זיי האָבען אַזוי עגמת נפש, און עס מאַכט זיך אַ שמועס, פרעגען זיי ביי איהם, ווער ער איז; זאָגט ער זיי, אַז ער איז אַ נע ונד, ווייל ער איז אַ יתום אָהן טאַטע-מאַמע, לעבט ער חוץ לישוב און שפייזט זיך פון קרייטעכצער...

— און ווילסט גאָר נישט לערנען קיין תורה?

ענטפערט ער זיי, אַז ער ל'ערנט תורה; אַז אַלע נאַכט, ווען עס ווערט פינסטער אין מדבר, קומט צו איהם אַיין אַלטער מאַן, און ל'ערנט מיט איהם בעל פה... און ער דערזעהט דעם אַלטען מאַן נאָר פון ווייטענס, ווייל עס לייכטען איהם די אויגען אין דער פינסטער ווי די שטערן, און די ווייסע באָרד זיינע איז בלאַנק ווי שניי, און דער אַלטער מאַן קומט צו איהם נאַכט אויף נאַכט און זעצט זיך נעבען איהם און לערנט מיט איהם ש"ס ופוסקים, ספרי, ספרא און תוספתא... ווילען זיי איהם פערהערען, צו זעהן אויב ער זאָגט אמת. ווייזט ער זיך אַ גאון עולם... פערל שיטען זיך איהם פון מויל... פרעגען זיי איהם, פאַר וואָס ער האָט פערלאָזט די מדבר, און וואָס ער טהוט אונטער די טויערן פון ירושלים? דערצעהלט ער זיי בתמימות, אַז נעכטען האָט זיך מיט איהם דער אַלטער מאַן געזעגענט און געזאָגט, אַז ער וועט שוין מעהר צו איהם נישט קומען, און ער האָט איהם געוויזען דעם וועג קיין ירושלים, און געהייסען איהם געהן אין דער הייליגער שטאָדט אַריין, וואו ער וועט געפינען זיין זווג און זיין מזל, און וועט זיצען על התורה ועל העבודה. און איך— זאָגט ער — מוז דעם אַלטען פאָלגען... ווערען

זיי, די תלמידי חכמים, דערפרעהט, און זאָגען איהם: קום, בחור, מיט אונז, מיר האָבען פאַר דיר אַ וואוילען שדוך. געהט ער מיט זיי...

פיהרען זיי איהם גלייך אַריין צום גביר, און זאָגען איהם: „אַל תבט אֶל מראהו" — עס איז אַ גאון עולם; אליהו הנביא אַליין האָט מיט איהם תורה געלערנט. גלויבט זיי דער גביר און דערפרעהט זיך, און מאַכט באַלד אַ סעודה, און שרייבט תנאים און איז מגביל זמן החתונה אינגאַנצען אויף צוויי וואָכען. ער האָט מורא פאַר אַיין עין הרע און אַ בייז וואָרט... און קודם כל נעהמט ער פון חתן אַראָפּ די קליידער און נעהמט צו דעם שטעקען, און איז איהם מלביש ומנעיל כיד הגביר, און די אַלטע קליידער בעהאַלט ער צום פערקויפען, תיכף ומיד נאָך דער החתונה, דעם ערשטען בעסטען אויף לאַטעס פאַר אַ פרוטה... און די זאַך בעקומט אין שטאָדט אַ שם. טייל זאָגען: דער ערגסטער הונד האַפּט דעם בעסטען ביין... אַנדערע הענגען עס אָן אין דעם זכות פון דער כלה'ס מוטער. דאָס האָט די צנועה אויסגעבעטען. נאָך אַנדערע— אַז בכלל זענען גאָט'ס דרכים נישט צו פערשטעהן...

די צוויי וואָכען געהען בשלום פאַרביי, און עס קומט דער טאָג פון דער החתונה. און צוליעב דער טאָכטער האָט דער כלי אַוועקגענומען די האַנד פון האַרץ, און געמאַכט אַ הילולא, וואָס די וועלט זעהט עס נישט. און לכבוד דעם חתן, זענען אַלע נכבדים פון ירושלים געקומען אויף דער החתונה, און צו'ם החתן'מאָל — אַלע בחורים פון די ישיבות...

— און די צייט פון פאַר'ן בעדעקענס— דערצעהלט חנניא ווייטער— איז געקומען, דער החתן זאָגט פאַר אונז בחורים און במעמד תלמידי חכמים, דינים און דעם ראש ישיבה — אַ שאַרפען חלוק... אין דער צווייטער שטוב איז מען שוין גרייט צום בעדעקענס... די כלי־זמר שפּיעלען שוין מוסר, און די אונטערפיהרערס פון החתן'ס צד, דער רב און דער ראש ישיבה, האַלטען שוין הבדלות אין די הענד און דעם החתן'ס תורה גיסט זיך נאָך אַלץ ווי בוימ'ל, און צוגעהט זיך, ווי אַ ריח פון בשמים, און די אויגען זיינע לויכטען ווי די שטערן... אַלע גאַפען און הערען, חנניא אויך. ער האַלט וואָרט. עס פאַלט איהם גאַר נישט אַיין איהם אָבצוּווענדען. אדרבא, ער האָט נחת פון פרעמדען חלוק: ער פרעהט זיך, אַז פון אַצונד אָן וועט ער האָבען אַ חבר, מיט וועלכען עס וועט כדאי זיין צו לערנען און צו רעדען וועגען לערנען. און עס האָט זיך שוין אין איהם דערוועקט אפילו אַ ליעבשאַפט צום חתן, אַ הייסע ליעבשאַפט. עס פער־

גלוסט זיך איהם דוקא אויפצושטעהן און צוגעהן און קושען דעם התן... און ער טהוט עס. אָבער אין גאַנג האָט ער זיך אויסגעגליטשט! פאָרבייגעהענדיג דעם עולם, הערט ער, ווי איין בחור זאָגט צום צווייטען: דער התן קאָן בעסער לערנען פאַר חנניא'ן. און יענער ענטפערט: חנניא איז אַ גולם נעגען איהם... און דאָס איז שוין פאַר חנניא'ן אַ צו גרויסער נסיון געווען... עס האָט איהם אָנגעהאַפּט ביי'ן האַרץ, עס האָט אויפגעפלאַקערט אין איהם אַ וואונד, גלייך אַ שלאַנג וואָלט איהם אַ ביס געטהון — הוא הנחש — הוא היצר־הרע! און ער בלייבט שטעהן, שטעלט זיך אויף די נעגעל, הייבט פלוצלונג אָן רעדען, אָבצווועגדען, און פון מויל שיט זיך איהם פעך און סמאָלע... פלוצלונג דערפיהלט ער, אַז ער פערזינדיגט זיין נשמה, אַז ער גערהט קעגען אליהו הנביא'ס תורה, קעגען תורת אֱמת... אַז ער שטעכט דער תורה אין האַרץ אַריין שפּיזען און שווערדען, אַז ער טייט די תורה. און ער דערשרעקט זיך און וויל אויפהערען רעדען, און קאָן נישט... עס רעדט זיך שוין אָהן זיין רצון, קעגען זיין ווילען, עס רעדט פון איהם אַ ניט=גוטער אַרויס! און ער זעהט, ווי דער התן ווערט בלאַס פאַר שרעק, ווי ער וואַקעלט זיך און פאַלט פאַר חולשת הדעת אויף אַ שטוהל...

און באותו הרגע ווערט אַ גיהנום אין שטוב. דער סקנער ווערט מלא חימה און ברילט ווי אַ לייב: מקח טעות! מקח טעות!... און לויפט אַרום ווי משוגע, און ער זוכט און האַפּט די אָרימע תלמידי חכמים, די שליחים און שדכנים זיינע, און שלאָגט זיי און רייסט זיי אויס די בערד, און לויפט קעגענאיבער צו די כלי־זמר און רייסט זיי די כלים פון די הענד אַרויס, און וואַרפט און צושמעטערט זיי. און לויפט־צו צו דער כלה אין מיטען שטוב און רייסט זי אַוועק פון בעדעקענס. און לויפט ערגיץ אין אַ קאַמער אַרויס און ברענגט אַריין דעם התן'ס אַלטע מלבושים: דאָס ליינוואַנטענע מלבוש מיט'ן האַנפענעם שטריק און ווייסע וואַלד־שטעקען. און רייסט אַראָב פון פער'הלש'טען התן די נייע מלבושים, און שטופּט איהם אַרויס אַ נאַקעטען פון טהיר, און וואַרפט איהם נאָך די אַלטע מלבושים...
און די אנשים השובים פון ירושלים און אַלע החונה געסט ענטלויפען פאַר שרעק... איין חנניא בלייבט. ער שטעהט נאָך אַלץ פערשטאַרט אויפ'ן אָרט, און הערט, ווי דער עושר שרייט: אַ שאָד די סעודה! ברענגט מיר אַריין דעם סטאָליאַר — שרייט ער — האַלט גרייט די חופּה!... רייסט ער קוים די פיס אָב פון פאָדלאָגע און ענטלויפט פון שטוב אַרויס. און באַלד אין

גאָט איז איהם אַקעגען געקומען דער ראש־ישיבה; ער שטעלט איהם אָב און זאָגט איהם: חנניא, דו קענסט הרוב מאַכען אַ וועלט, פערגעס בעסער דאָס לערנען!...

— און באותו הרגע— דערצעהלט חנניא, האָט מיר עפּעס אַ קנאַק געטהון אין מח, עפּיס האָט דאָרט געפּלאַצט, און איך בין געבליבען ווי אַ לערע שטייג אָהן טויבען, אָהן אַ וואָרט תורה! פאַל איך דעם ראש ישיבה צו די פיס, און בעט אַ תשובה, זיפצט ער:— ווער ווייסט, צי עס וועט העלפען.

הויב איך אָן שטאַרק צו וויינען, וויזט ער מיר, אַז נישט ווייט, אונטער אַ ווינקעל פון אַ הויז, שטעהט דער חתן, וואָס ווייסט נישט, וואו אוים און וואו איין אין דער פרעמדער שטאָדט.

— צו אַלעם ערשטען— זאָגט ער— געה צו איהם צו און בעט ביי איהם מחילה...

האָב איך מורא צו געהן, שטופּט ער מיך אונטער:

— געה און פּועל ביי איהם, ער זאָל מיט דיר אַהיים געהן צו דיין מאַמען... איך וועל אויך אונטערקומען.

געה איך צו צום מבוייש'ן חתן; דערזעהט ער מיך, און לויפט מיר אַ קעגען. און לאָזט מיך צום וואָרט נישט קומען, און רופט צו מיר:

— מוחל. מוחל! במחילה גמורה; עס איז קיין זווג נישט געווען!

געוואָלט וואָלט איך בעסער, ער זאָל מיך דורס'ן; און ער לעגט מיר די האַנד אויף מיין אַקסעל און רופט מיך: חבר!

זאָג איך: וואָס פאַר אַ חבר קאָן זיין איין עם הארץ מיט אַ תלמיד חכם? גאַפט ער. און איך דערצעהל איהם פון דער קללה, מיט וועלכער דער ראש ישיבה האָט מיך פערשאָלטען. ענטפערט ער מיר:

— אַז עס וועט זיך מיר בעוויזען מיין אַלטער רבי (אליהו הנביא, הייסט עס), וועל איך איהם בעטען פאַר דיר!

פיהר איך איהם צו מיין מאַמען, און לייד אויפ'ן וועג חבוט הקבר! ער רעדט צו מיר תורה, און איך פערשטעה נישט אַ וואָרט.... און עס וויינט מיר דאָס הארץ פאַר בענקשאַפט צו דער תורה... און אין דער נשמה איז פינסטער און ליידיג, ווי ביי־נאַכט אין אַ חורבה... קומען מיר אַריין צו דער מאַמען, פאַל איך אידר אויפ'ן האלז מיט אַ געוויין:

— מאַמישי, גאָט האָט מיך און דיך געשטראָפט... אַצונד האָסטו אַ זוהן איין עם הארץ!

ווערט איהר נעביך נישט גוט און עס ציטערט איהר קול:

— ווי הייסט... ווי אזוי? ווער האט עס דיר איין עין־הרע געטהון?

דערצעהל איך איהר די גאנצע מעשה, און וויז איהר, אז דאס איז דער חתן, וואס איך האב איהם פערשעמט, פערברעכט די מאמע איהרע הענד און וויינט מיט א פערביטערט קול, און אסתר, די שוועסטער מיינע, שטעלט זיך אין א ווינקעלע מיט'ן פנים צו דער וואנד, און גיסט טרעהרען... באותו הרגע קומט אריין דער ראש־ישיבה און ווענדט זיך קודם כל צו אסתר'ן:

— הער, כלה, געה אין קיך אריין, און מאך עפים צו עסען פאר דעם תלמיד חכם...— וויזט ער אן מיט דער האנד אויף דעם פרעמדען בחור — און אז דיין מזל וועט שיינען,— לעגט ער צו — וועט ער זיין דיין זווג.

פערצאגט קוקט זיך אסתר אום אויף דעם חתן און זיין הולך, נאר דעם ראש־ישיבה פאלגט זי און געהט ארויס...

און דער ראש־ישיבה ווענדט זיך צו דער מאמען:

—אצונד— זאגט ער— איז נישט קיין צייט פון וויינען... און דו האסט דיך אויך פערזינדיגט דערמיט, וואס דו האסט פאר אסתר'ן נישט געזארגט אז הנניא'ן נישט געשטראפט... נישט גוט! נישט גוט!

הויבט די מאמע אן נאך שטארקער צו וויינען.

— נישט וויינען—, זאגט נאך אמאל דער ראש־ישיבה — טהון דארף מען.

— וואס? וואס?— קלאגט די מאמע.

— און דו וועסט מיך פאלגען?— פרעגט דער ראש־ישיבה.

— פאלגען, פאלגען! איילט זיך די מאמע צו זאגען.

זאגט דער ראש־ישיבה אזוי:

— קודם, מאך התונה אסתר'ן... אט איז איהר זווג!

רייסט זיך ארויס פון דער מאמעס הארץ א געוויין:

— דער בחור אין ליינוואנד, מיט'ן שטעקען?

— דאס איז דער בחור, וואס אליהו הנביא האט מיט איהם תורה געלערנט. אזוי פאלגסטו, קרובה?

— זייט מיר מוחל, רבי... איך פאלג שוין, איך פאלג...

— און דיין זוהן,— זאגט ער ווייטער — מוז געהן גלות אבריכטען, ביז דעם רחמנ'ס רחמנות וועט זיך אויף איהם דערוועקען, און דו וועסט פון איהם אויך נחת האבען, נאר שפעטער... עלטער איז אסתר!...

— און דו, — ווענדט ער זיך צו מיר — דיר וואָלט אפשר קיין תשובה נישט געהאָלפען פאַר דיין גרויסע זינד... האָסטו אָבער אַ נס, וואָס עס איז קיין זווג נישט געווען, און עס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ טובה, אי פאַר'ן חתן, אי פאַר דער כלה!

— דער כלה אויך?...— וואונדערט זיך די מאַמע.

ענטפערט דער ראש ישיבה:

— זיי וויסען, אַז לאה, דעם רשע'ס טאָכטער, איז אַ בעהאַלטענע צנועה, און איהר מוטער די צדקת האָט זיך פאַר איהר געמיהט אין די עולמות העליונים, און אויסגעבעטען פאַר איהם אַ למד־וואָו'ניק... און דאָס איז ער טאַקע, דער סטאָליאַר, וואָס דער עושר האָט איהם געשלעפט צו דער חופה. די סעודה זאָל נישט קאַליע ווערען. נאָר דאָס, בעט איך, זאָל בלייבען במוה סודות, ביז ער וועט נישט אַליין נתגלה ווערען!...

— גאָט'ס נסים! זאָגט די מאַמע, שוין אַביסעל געטרייסט.

— און אַצונד— זאָגט ער ווייטער צו מיר און צום חתן — אַצונד, מיינע ליעבע קינדער, טוישט איך מיט די מלבושים!...

— און דו,— זאָגט ער צו מיר— געה תיכף ומיד אין גלות אַריין... און דעם שטעקען נעהם און היט איהם, ווי אַיין אויג אין קאָפּ. ביינאַכט האַלט איהם צו קאָפּענס, וואו דו וועסט שלאָפען. און איך וועל מתפלל זיין, עס זאָל קומען דיין הילף און דער שטעקען זאָל אויפבליהען, און דעמאָלט וועט דיין נשמה אויך אויפבליהען און דו וועסט דיך אַלץ דער־מאַנען. נאָר געדענק, ערשט דעמאָלט וועסטו מעגען אָנטהון אַנדערע מלבושים, און אַצונד גיעה און געזעגען דיך נישט מיט קיינעם.

כהרף עין האָב איך מיך איבערגעטהון אין דעם חתן'ס קליידער, און באותו רגע קומט אַריין מיין שוועסטער מיט אַ פאַנקוכען אויף אַ טעלער אין דער האַנד, און ווי זי דערזעהט אונז אין די פערטוישטע מלבושים, האָט זי פאַר שרעק אַראָפּגעלאָזט דעם טעלער מיט'ן פאַנ־קוכען, און דער טעלער האָט געפּלאַצט מיט אַ הויכען קלאַנג, און דער ראש ישיבה האָט אויסגערופען: — „מזל טוב, מזל טוב!"

מעהר האָב איך שוין נישט געהערט, איך בין באַלה אַרויס פון שטוב.

און אַזוי ווי ער איז אַרויס פון ירושלים— דערצעהלט חנניא— האָט ער תיכף ומיד פערבלאָנדזעט אין אַ מדבר, אָהן ברויט און אָהן וואַסער.

נאָר נישט צו ברויט און וואַסער האָט ער געגלוסט, פאַר'ן גוף האָט הנניא יוצא געווען מיט גרעזלעך, וואָס געפינען זיך אַמאָל אין מדבר... און געווען איז ער שטענדיג בחזקת סכנה, צווישען אַלערליי חיות, נחשים ועקרבים, נאָר זיי האָבען איהם גאָר נישט געטהון... פלעגען עפּיס ברומען צווישען זיך און אַראָבגעהן פון וועג. האָט ער, הנניא, פערשטאַנען, אַז זיי האָבען אויף איהם קיין שליטה נישט, ווייל זיין פּסק איז גאָר „נע ונד". און איינמאָל האָט ער אפילו געהערט בחוש, ווי אַ קול רופט אויס— „זה שייך"... — נאָר צו וועמען, האָט ער נישט דערהערט...

און אַזוי האָט ער אַרומגעבלאָנדזעט טאָג און נאַכט, און געטראַכט און געטרויערט האָט ער אויף זיינע יונגע יאָהרען, וואָס געהען אַוועק אָהן תורה, אָהן ליכט, אָהן אַ שטראַהל פאַר זיין פינסטערן מח... וואָלט ער האָטש אַ וואָרט תורה געהערט! האָטש אַ סדור ער זאָל האָבען... בעל פּה קען ער אפילו נישט דאַווענען, גאָר נישט.

איינמאָל, דערצעהלט ער, האָט ער זיך געשאָטען זאַמד אויפ'ן קאָפּ, און לשם צער זיך געשטעלט אויף איין פוס, און אַלץ אינאיינעם געשריען אין הימעל אריין „תורה!" „תורה!", נישט מעהר ווי דאָס איינע וואָרט... און געשריען האָט ער מיט מסירת נפש... לאַנג, לאַנג, ביז די זון איז אונטערגעגאַנגען, און ער איז געפאַלען אויף דער ערד און איז איינגעשלאָפען פערשמאַכט, און געפיהלט, אַז ער וויינט אין שלאָף אויך און שרייט: תורה! תורה!... בעוויזט זיך איהם דער ראש־ישיבה, אָנגעטהון אין תכריכים און אַ גאָלדענע קרוין אויפ'ן קאָפּ, און האָט איהם אַזוי געזאָגט:

— שטעה אויף, הנניא, דיין רפואה הויבט זיך אָן... גאָט האָט געהערט דיין געבעט, און אליהו הנביא האָט זיך פאַר דיר געמיהט, שטעה אויף און געה פאַר דיר, וואו די אויגען וועלען דיך טראָגען. וועסט קומען קיין צפת, און זאָלסט אַריינגעהן צום לב־טוב, ר' הייא'ן, און וועסט זיך פאַר איהם מתודה זיין, און בעטען, ער זאָל דיך אַריינגעמען אין זיין ישיבה, און ער וועט דיר נישט אָבזאָגען, און אַז דו וועסט אַלט ווערען אַכצעהן יאָהר, וועט ער דיר געפינען דיין זווג, און ער וועט מתפּלל זיין פאַר דיר, און זיין תפלה מאַכט שטענדיג אַ רושם פאַר'ן כסא הכבוד. אַ חוץ דעם— איז חופּה מכפּר, און שבע ברכות אויך... וועסט געהאָלפען ווערען... און צום אַכטען טאָג נאָך דער חופּה וועסט זיך אויפהאַפּען אין דערפריה, וועט דער שטעקען ביי דיר צו־קאָפּענס שוין האָבען אויסגעבליהט און שפּראָצען מאַנדלען, און בליהען און שפּראָצען וועט אויך

אין דיר די נשמה...

— און דו וועסט זיך אַלץ דערמאַהנען, אויסער דעם שלעכטען, און וועסט זאָגען פאַר ר׳ חייא׳ן אַ חילוק, אַ בנין, נישט קיין סתירה; און ר׳ חייא וועט פון דיר נחת האָבען... נאָר צי וועסטו לאַנג לעבען,—זאָגט ער—ווייס איך נישט...

און ער איז נעלם געוואָרען, און איך האָב מיך אויפגעחאַפּט פאַר־טאָג און געגאַנגען, ביז איך בין געקומען צו אייך, רבי...

אַזוי דערצעהלט חנניא, און ר׳ חייא קוקט אויף אים מיט גרויס צער און פרעגט:

— און ווי אַלט ביסטו, חנניא?

— זיעבצעהן יאָר און צעהן חדשים.

פערטראַכט זיך ר׳ חייא... „נעבּיך—טראַכט ער—אָהן אריכת ימים!"

דערווייל הויבט חנניא אויף זיינע גרויסע אויגען אויף ר׳ חייאן און זאָגט מיט אַ האַרציג געבעט, שטיל און פערציטערט:

— רבי, וועט איר מיך אַריינגעמעהן אין דער ישיבה?

„אַ לעערע נשמה — טראַכט ר׳ חייא—אָהן אַ וואָרט תורה, און פון האַלז שפּיעלט אַרויס דוד המלך׳ס פיעדעלע"—און הויך זאָגט ער:

— געה, מיין קינד, שלאָפען... זאָג דעם ריש דוכנא, ער זאָל דיר ווייזען וואו, און קום מאָרגען פריה צו מיר נאָך תשובה. אַצונד געה, מיין קינד...

חנניא געהט אַרויס, און ר׳ חייא בלייבט נאָך אַ ווײַלע אין סוכּה, ער קוקט דורכן פענסטעריל אין הימעל אַריין און פרעגט.

— זאָל עס זיין ד ע ר?...

נאָר דער הימעל איז פערוואָלקענט און שווייגט.

און פאַר וואָס ר׳ חייא׳ן איז שווער געווען צו געבען חנניא׳ן תשובה באַלד אויפ׳ן אָרט, וועט מען זעהן אין שמועס מיט חנניא׳ן צו מאָרגנס אין דערפריה.

— חנניא בני,—זאָגט ער איהם אין אַ באַזונדער חדר,—זיי וויסען, מיין קינד, אַז בנוגע צו דיין בקשה, איך זאָל דיך אַריינגעהמען אין מיין ישיבה אַריין, איז פון מיין צד קיין מניעה נישט, נאָר...

הויבט חנניא אָן אויפ׳ן גאַנצען לייב צו ציטערן.

— רבי,—זאָגט ער—לאָזט מיך זיצען, ווי אַם ווייטסטען פון אייך ערגיץ אין אַיין עק באַנק, אין אַ פינסטער ווינקעלע, איך וויל נאָר הערען

וואָס אידר וועט זאָגען פאַר זיי, פאַר די תלמידים... נאָר הערען וויל איך...

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז איך וויל.— טרייסט איהם ר׳ חייא — נאָר, זאָגט ער, איך האָב פחד, עס זענען דאָך פאָרט יונגע לייט, מעשה נערות, זיי וועלען אויס דיר, הס־ושלום, חוזק מאַכען...... און דערצו, לאָמיר זיך נישט נאַרען, חנניא, תלמידי חכמים זענען זיי דאָך, און דו דערוויל... און די שנאה פון אַ תלמיד חכם צו אַיין עם הארץ איז גרויס... וועסטו ליידען יסורים פון זיי, דאָס האָב איך מורא...

שרייט אויס חנניא מיט פרייד:

— אדרבא, רבי, איך דאַרף ליידען און אָבקומען, וואָס מעהר בזיון, וואָס מעהר יסורים; וועט געשווינדער אַראָב די קללה:

— זאָל זיין אַזוי,— איז ר׳ חייא מרוצה— האָב איך אָבער מורא, עס זאָל זיי, חס ושלום, נישט שאַטען, המלבין פני חבירו ברבים...

בעווייזען זיך דערוויל פייערלעך אין חנניא׳ס אויגען:

— וואָס איז טייטש, רבי?

— עס איז טייטש, אַז איינער פערשעמט זיין חבר, ברבים— צווישען מענשען— פערליערט ער זיין חלק עולם הבא!

ווערט חנניא נאָך מעהר דערפרעהט.

— הייסט עס — זאָגט ער — רבי, אויב איך וועל אָבקומען, און די קללה וועט אַראָב פון מיין נשמה, וועל איך אַליין קיין חלק לעולם הבא ניט האָבען און לערנען וועל איך תורה טאַקע לשמה, נישט האָפענדיג אויף שכר...

הלואי, רבי, הלואי!

ר׳ חייא׳ס האַרץ זאַפט איין זייגע ווערטער ווי אַיין שמעקענדיגען בוים־אייל.

— אָבער זיי,— טענה׳ט ער— די תלמידים? ווי קען איך זיי לאָזען שטרויכלען און פערליערען עולם הבא.

בלייבט חנניא אַ ווילע שטיל און דערנאָך פרעגט ער:

— און ווי איז, רבי, אַז איך בין זיי מוחל, פאָראויס מוחל...

— „למפרע״, הייסט עס!— טייטשט זיך אויס ר׳ חייא, און נעהמט חנניא׳ן אָן ביי דער האַנד און פיהרט איהם מיט זיך אין ישיבה אַריין, און זעצט איהם לויט זיין פערלאַנג בעזונדער, גאָר אָן אַ זייט פון די תלמידים.

און ר' חייא זאָגט דעם שעור, און, פון צייט צו צייט, וואַרפט ער איין אויג אויף חנניא'ן. זעהט ער, ווי דער בחור זיצט מיט פערמאַכטע אויגען, נאָר אָפענע אויערן, און הערט זיך איין צום שעור, און זיין פנים רויטעלט זיך, ווען ער האַפט אַ וואָרט, און ווערט בלאַס פאַר שרעק, אַז עס ווערט איהם עפּיס פערלאָרען. און טיילמאָל פאַלט אויף איהם אַ מרה שחורה, ווען ער קען אפילו דאָס טייטש-וואָרט נישט האַפען. דערמאַנט עס ר' חייא'ן אָן אַ פערשמאַכטען קעמעל, וואָס בלאָנדזשעט אין מדבר, און האָט יסורים פון דאָרשט, און נחת דערפון, וואָס עס הערט פון וויטענס אַ קלאָר ריזלען פון אַ קוואַל...

און אַמאָל הערט ער, ווי די תלמידים מורמלען צווישען זיך, וועגען חנניא'ן, טייטען אויף איהם מיט די פינגער, און זיין אויער האַפּט בלבולים ווי בור, עם-הארץ... האָט ר' חייא גרויס צער דערפון, און דאָך שרייט ער אויף זיי נישט אָן, ווייל ער זעהט, ווי חנניא הויבט דעמאָלט אויף די אויגען, און קוקט אויף די תלמידים, וואָס ווילען איהם פייניגען דערמיט, מיט פרייד, מיט ליעבשאַפט, גלייך זיי וואָלטען איהם די גרעסטע טובה געטהון... זאָגט ער וויטער דעם שעור...

און ר' חייא זאָגט, און די תלמידים פרעגען קשיות, און ר' חייא ענטפערט, און מען אַמפערט זיך, נאָר איין חנניא שווייגט, ער זאָל קיין פּאַרע פון מויל נישט אַרויסלאָזען, און פיהרט מיט קיינעם קיין חברותא נישט. און דאָס מסירת נפש, מיט וועלכען ער לאָקערט אויף יעדעס וואָרט, איז צוגאָסען אויף זיין פנים... און אַז דער שעור ענדיגט זיך, געהט ער אַרויס דער לעצטער, און די פאָר שעה פאַר מנחה, געהט ער אַ ביסעל אַרום אייגער אַליין און אויף אָבגעלעגענע און פערוואַקסענע וועגען, ביז ער קומט צו צו אַ פערגעסענע סוכה צווישען אָלעאַנדער בוימער, און זעצט זיך דאָרט אין התבודדות און קומט ערשט אַרויס צו מנחה-צייט.

איין מאָל קומט דער ריש דוכנא צו ר' חייא'ן, זיך איין עצה האַלטען, צי ער איז נישט מחויב, געהן איבערבעטען דעם בחור חנניא.

— וואָס איז פאַר אַ נייעס? — פרעגט ר' חייא — האָסט זיך ווייטער געבייזערט?

— חס ושלום! — זאָגט דער ריש-דוכנא — און דערצעהלט איהם, אַז ווען עס קומט איהם אוים פאַרבייצוגעהן ביי דער סוכה צווישען די אָלעאַנדער ביימער, הערט ער פון סוכה אַרויס חנניא'ס קול — אָדער ער

הערט זיך איבער די ווערטער פון שיעור מיט עברי־טייטש, אָדער ער איז מתפלל צום הימעל מיט גרויס געבעט און דבקות, און רופט אַלץ איינאיינעם: תורה — תורה — תורה! ווי אַ הונגעריגער בעט זיך ברויט...

— זעה איך, — זאָגט דער ריש־דוכנא, — אַז עס איז אַ גרויסער בעל־תשובה, האָב איך מורא, צי האָב איך איהם דעמאָלט נישט מבייש געשטעלט און צי איך וועל נישט האָבען קיין עונש דערפאַר.

האַלט איהם ר׳ חייא דערפון אָפּ, ווייל ער ווייסט, אַז חנניא דאַרף נאָך אַלץ אָפּקומען; נאָר ער האָט גרויס הנאה דערפון, וואָס מען הייבט־אָן אויפ׳ן בחור חנניא אַ מבין צו זיין; בפרט, אַז ער האָט בעמערקט, אַז אפילו די תלמידים פון ישיבה קריגען פאַר איהם, נישט ווילענדיג, דרך־ארץ...

און ער קלערט ווייטער: צי איז עס גייזט מרים׳ס בעשערטער? און ענטפערט זיך מיט צער: פאָרט אַיין עם־הארץ.

איינמאָל געהט ר׳ חייא אומישנע פאַר מנחה אַראָפּ צו חנניא׳ן אין סוכה, אויסצופאָרשען, וואו ער האַלט אין למוד.

— ביזט שוין עפּעס תופס? — פרעגט ער.

— דערווייל נאָך נישט, רבי! די זכיה האָב איך נאָך נישט געהאַט, נאָר הערען הער איך, וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל שאַרפער און בעהאַלט אין זכרון וואָס אַמאָל מעהר טייטש־ווערטער.

שווייגט ר׳ חייא און זיפצט.

און חנניא בעט אַך רחמים:

— רבי, איהר האָט דאָך געזאָגט „ישיהגה״ — דאָס וואָרט איז מיר געבליבען אין זכרון, עס לייכט אין מיין פינסטערער נשמה, ווי אויסגעזעצט מיט בריליאַנטען... לאָזט מיך רעדען פאַר אייך!

— אַדרבא! — איז ר׳ חייא מסכים.

— רבי, מיט מיר געשעהט עפּעס וואונדערליכעס! אין אָנהייב, באַלד דעם ערשטען טאָג, אַז איך בין געזעסען פאַר אייך מיט פערמאַכטע אויגען און האָב געלאָקערט מיט אָפענע אויערן, זיי זאָלען, חלילה, קיין וואָרט נישט פערלירען, — אַזוי ווי איך האָב די אויגען פערמאַכט, האָט זיך מיר אָנגעהויבען דאַכטען, אַז איך געה נאָך אַלץ אַרום און בלאָנדזשע אין מדבר, און בין פערשמאַכט, און די צונג איז מיר צוגעקלעפּט צום גומען פאַר דאָרשט... נאָר פון ווייטענס הער איך, ווי עס ריזעלט אַ קלאָר, קלאָר וואַסער, מיט אַ זיס, היימיש קול, וואָס קלינגט ווי אַ בשורה טובה,

אַ פריש נחת פאַר דער נשמה... און איך האָב געפילט, אַז גאָט'ס רחמנות וועקט זיך איבער מיר, און פירט מיך אויפ'ן גלייכן וועג צו'ם קוואַל, און איך גענעה מיך צו איהם, צו'ם לעבעדיגען וואַסער, און דער קוואַל גענעהנט זיך אויך צו מיר און קומט מיר אַקעגען! און איך וויים דאָך, ווער דער קוואַל מיט זיין לעבעדיג וואַסער איז, איך האָב דאָך אַמאָל פון איהם געטרונקען, נאָר אַ שלעכטער מענש האָט מיך איבערגע־דייבערט און אַוועקגעפיהרט פון קוואַל צו שלעכט וואַסער, צו פער'סמ'ט וואַסער, און איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז טהוי פון הימעל... און אַצונד האָט מיר גאָט געהאָלפען. איך געה צוריק, און דער קוואַל קומט מיר אַקעגען, ער אַליין העלפט מיר, און דער בטחון שטאַרקט זיך אין מיר, איך געה מיט אַלע כחות... און האָטש איך קלעטער איבער שטיי־נער, ביינער און דערנער, פרעה איך מיך און געה... און געה... און אַזוי ווי איך געה צו'ם קוואַל, אַזוי גענעהנט זיך דער קוואַל צו מיר.

— אָמן, זאָל דיר גאָט העלפען! — ווינשט איהם ר' חייא.

— און זיצענדיג אַליין אין סוכה, פערטראַכט איך מיך אַמאָל, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך בין געוועזן ווי אַ שטייג, פול מיט זינגענדיגע פייגעל, און די פייגעל האָבען גאָט'ס לויב געזונגען, זיין שבח געשפיעלט... דערנאָך איז געקומען אַ כשוף־מאַכער, און האָט די פייגעל אַ כשוף אָב־געטהון, און זיי האָבען אָנגעהויבען אַנדערע נגונים צו זינגען... חוצפה'־דיגע, אויסגעלאַסענע... דער פראָסטער עולם האָט זיך נישט פערשטאַ־נען דערויף, און געלויבט די שטייג און די פייגעל אין שטייג, ביז עס איז אַמאָל דורכגעגאַנגען אַ צדיק אַ גרויסער, און איז צוגעגאַנגען זעהן, וואָס מען זינגט פון שטייג אַרויס פאַר'ן עולם. האָט ער געהערט, און זיין אויער האָט באַלד געהאַפט דעם אמת'ען תוך פון די נגונים. ער האָט דערהערט אין זיי אַלערליי קולות פון תאוה, פון נבול־פה, און ער איז צוגעגאַנגען נעהנטער צו דער שטייג און געזאָגט: איידער אַזוי צו זינגען, פערשטומט בעסער, פייגעל! און ער האָט אַ בייזען בלאָז געטהון אין דער שטייג אַריין מיט אַ בייזען, קאַלטען אָטהעם, און תוך כדי דבור זע־נען די פייגעל ווי פער'כשופט און פערשאָלטען געוואָרען, און זענען פער־שטומט און פערפרוירען אַראָבגעפאַלען אויף די פאָדלאָגע פון שטייג, און זיי ליעגען דאָרט צונויפגעקנילט, מיט פערוויקעלטע פליגעל, מיט פערשלאָסענע שנאָבלען און פערמאַכטע אויגען, ווי די טויטע...

און אַז איך הער מיך איין צו אייער שיעור, און האָב אַ וואָרט נאָך

אַ וואָרט, וועקט יעדעס וואָרט אין מיר אויף איין אַנדער פייגעלע, עפענט עס זיינע אייגעלעך און זיין מיילעכעל און הייבט־אָן זינגען מיט אַ שוואַך קול, מיט אַ שטילס, נאָר גוטע ניגונים; פרימע, ערליכע ניגונים... און רירט שטיל מיט די פליגעלעך... אָט, אָט וועט עס פליהען.

— זעהסט, חנניא, גאָט האָט רחמנות — טרייסט איהם ר׳ חייא.

לאָזט זיך אָבער חנניא נישט טרייסטען.

— דאָס אַלץ, — קלאָגט ער זיך, איז אָבער נאָר ביי טאָג... און אַזוי ווי די זון לאָזט זיך אַראָב, לעגען זיך די שאָטען פון דער נאַכט צוריק אויף מיין נשמה... אַלץ אין שטייג ווערט צוריק פערשטומט, פערפרוירען, און וואָס עס האָט מיט אַ פליגעל גערידערט, ווערט געלעמט און פאַלט צוריק אַראָב ווי טויט, מיט אַ פערשלאָסען מיילעכעל, מיט פערמאַכטע אויגען...

האָט ר׳ חייא דערפון גרויס צער, זאָגט ער איהם: געה, מיין קינד, דאַווענען מנחה... איך וויל דאָ בלייבען און אויף דיר מתפלל זיין...

קוקט אויף איהם חנניא מיט גרויס ליעבשאַפט און דאַנק, און געהט אַרויס פון סוכה.

ר׳ חייא בלייבט אַליין, ער דאַווענט אָב מנחה ומעריב אין סוכה און וויל אַרויסגעהן אין גאָרטען אַריין, מתפלל צו זיין פאַר חנניא׳ן אונטער׳ן הימעל. קומט ער צו צו דער שוועל פון סוכה, דערזעהט ער, אַז אַ פּאָר טריט אינגאַנצען פאַר דער סוכה האָבען זיך צוויי שלאַנגען אַרומגערינגעלט אַרום צוויי נאָהנטע אָלעאַנדער ביימער, און זיי האָבען איינע געגען דער אַנדערער אויסגעבויגען די פּיסקלעך אַזוי, אַז די גיפט געפּעלעך האָבען זיך כמעט אָנגעריהרט.

קאָן ר׳ חייא אַלע חיות ועופות פון זיין גאָרטען: הן די, וואָס פליהען הויך אונטער׳ן הימעל; הן די, וואָס ליעגען אויף די ביימער צווישען די צווייגען; הן די, וואָס קריכען אַרום איבער די בלעטער פון אַלערליי נידעריגע פלאַנצען און אויף די בייטען פון אַלערליי קרויט; ווי אויך די, וואָס פרוכפּערן זיך נידעריג אין גראָז. דערקענט באַלד ר׳ חייא, אַז איין שלאַנג איז אַ היימישע שלאַנג, די צווייטע, וואָס הייסט „עכנאי", איז אַ פרעמדע שלאַנג, וואָס ער האָט נאָך דאָ נישט געזעהן. וויל ער וויסען, נאָך וואָס זי איז אַהער געקומען. ציהט ער זיך צוריק אַריין אין שאָטען פון דער סוכה, הערט ער, ווי דאָס זעלבע פרעגט די היימישע שלאַנג.

און ווי די פרעמדע ענטפערט איהר:

— איך בין געקומען דאָ עמיצען בייסען.

שמייכעלט די היימישע שלאַנג:

— אומזיסט איז דיין טרחא: איך בין דאָ שוין לאַנג אַ היימישע, און געקומען בין איך אַ ברענעדיגע שלאַנג, אַ מרשעת, און פלעג בייסען די תלמידים פון ישיבה. מיט דער צייט האָב איך אָבער אויפגעהערט צו בייסען. און ווייסטו פאַרוואָס? ווייל ר' חייא, דער ראש פון דער ישיבה, איז אַמאָל אַ סוחר געווען, און געמאַכט אַמאָל וויטע נסיעות איבער דער וועלט, און פון אַלטע שייכען, וואָס האָבען שבע חכמות בירושה, און מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ'ן וועג, האָט ער זיך אויסגעלערנט צווישען אַנדערע חכמות אויך חכמת הרפואה.... און זיי האָבען איהם אָנגעוויזען, און ער האָט זיך געבראַכט פון וויטע אינזלען גראָז אויף רפואות קעגען אונזער בייסען... איך בייס... און ער היילט... זעה איך, אַז איך אַרבייט אומזיסט, האָב איך אינגאַנצען אויפגעהערט צו בייסען...

— נאַריש! ענטפערט די פרעמדע שלאַנג. — גראָזען — זאָגט זי — העלפען גאָר דעמאָלט, ווען אַ שלאַנג בייסט מדעת עצמה, פאַר שנאה, וואָס קומט נאָך אַרויס פון דעם „ואיבה אָשית" — פון דער גאָט'ס קללה אויף מענשען און שלאַנגען, פאַר'ן חטא אין גן־עדן... האָט ער אָבער, דער רבונו של עולם, אַ טבע, מקדים צו זיין רפואה למכה, און נאָך איידער ער האָט בעשאַפען דעם גיפט פון שלאַנגען, האָט ער געהייסען, אַז די ערד זאָל די אינזלען, וואו אַלע שלאַנגען זענען זיך פרה ורבה, זאָל אַרויסשפּראָצען אַלערליי גראָזען אויף רפואה... דערפאַר אָבער האָב איך קיין פחד נישט: איך קום נישט מיט מיין אייגענעם ווילען, נישט אוים רשעות וועל איך בייסען; איך קום אין שליחות פון מלאך המות, וואָס האָט מיך געשיקט מקיים צו זיין אַ פסק אויף אַ חייב־מיתה.

— וואו האָסטו דאָ אַ חייב־מיתה? סאַמע תלמידי חכמים, צדיקים!... — וואונדערט זיך די היימישע שלאַנג.

— אַט דער בחור חנניא, וואָס האָט יעדען טאָג דאָ התבודדות אין סוכה, איז חייב מיתה.

— ווי איז מעגליך?

— זעהסט דאָך! ער האָט מבייש געווען אַ תלמיד־חכם, אליהו הנביא'ס אַ תלמיד... און — ברבים... אין טאָג פון תלמיד חכם'ס חופה! און אַ שטיקעל פסק האָט ער באַלד בעקומען: דער ראש־ישיבה פון ירושלים,

וואָס איז דערביי געווען, האָט איהם פערשאָלטען, ער זאָל פערגעסען דאָס לערנען, און אַרויסגעגעבען אַ תשובה, ער זאָל ווערען אַ נע ונד, טראָגען ליינוואַנטענע קליידער, מיט אַ פּראָסטען האַנפענעם גאַרטעל אויף די לענדען. און האָט איהם געגעבען אין דער האַנד אַריין אָפּגעשיילטען צווייג פון אַ מאַנדעל־בוים, און געזאָגט, אַז ער וועט זיך נישט דערמאַנען דאָס לערנען, ביז דער שטעקען וועט נישט אויפבליהען!

— הייסט עס — לעולם ועד! מאַכט די היימישע שלאַנג.

— דאָס קאָן מען נישט וויסען! — ענטפערט די פרעמדע, — נאָר אין הימעל איז מען אויף דעם פסק נישט בעשטאַנען! דאָס איז ווייניג, האָט מען געזאָגט; מען דאַרף איהם צונעהמען דעם חלק לעולם הבא. האָט זיך אָבער דער שר־התורה אַקעגען געשטעלט, ניין און ניין! איז געבליבען, אַז מען זאָל איהם געבען אַ כפרת עון... זאָל דער בחור התונה האָבען מיט אַ בת טובים, לפי מעלתו, און צום אַכטען טאָג נאָך דער חופה זאָל ער שטאַרבען... האַלב וועט מכפר זיין די חופה מיט די שבע ברכות, די אַנדערע העלפט — די מיתה... און ווייל אַ בת־ישראל וועט ווערען, אָהן איהר חטא און שולד, אַ פריהע אלמנה, על כן זאָל זי דערפאַר געבענשט ווערען מיט אַ בן זכר, וואָס וועט אַרויסקומען אַ גאון עולם, אַ מאור הגולה באמת...

די שלאַנג איז שוין מיעד געוואָרען רעדענדיג, זי האָט נאָך אפשר קיינמאָל נישט מיט אַמאָל אַזוי פיעל גערעדט, בעט זי זיך ביי דער חבר'טאָרין, די זאָל זי פירען צום וואַסער. וויקלען זיך די שלאַנגען אָב און געהען אַוועק... און אויף ר' הייאַ'ן פאַלט אַ גרויסע שרעק...

וואָרום ר' הייא איז צו אַ גרויסען נסיון געקומען: וועט ער חנניא'ן נישט התונה מאַכען, וועט ער געהן קעגען דער השגחה פרטית, און חנניא וועט זיך קיינמאָל נישט דערמאַנען דאָס לערנען... יאָ התונה מאַכען? טייט ער איהם מיט די אייגענע הענד! און ווי קאָן ער נעהמען אַ בת־ישראל און ברענגען פאַר אַ קרבן? מאַכען אַכט טאָג נאָך דער התונה פאַר איין אלמנה?

קוקט ער און קוקט אין הימעל אַריין; דער הימעל שווייגט. נאָר דאָס האַרץ אין ר' הייאַ'ן הייבט אָן שטאַרק צו קלאַפען און צו צאַפלען; און ער הערט בהוש אַ קול פון האַרץ אַרויס:

— הייא, זיי מקריב דיין טאָכטער, דיין בת יחידה מרים... אברהם אבינו וואָלט זיך נישט מישב געווען...

נישט אַזוי לייכט איז אָבער מקריב צו זיין איין איינציגע טאָכטער. דערמאַנט ער זיך, אַז שרה די צדקת האָט איהם צוגעזאָגט צו קומען צו חלום, אַרויסצופיהרען פון ספקות. הויבט ער אויף צו׳ם הימעל די אויגען און איז מתפלל וועגען דעם...

און אַזוי ווי ער איז מתפלל, וויקעלט זיך אָב דער וואָלקען פון הימעל, און עס בעווייזען זיך מיליאָנען שטערנדלעך מיט אַמאָל, און זיי ווינקען צו איהם מיט חסד, מיט בטחון, מיט אַ גוטען צוזאָג!

ר׳ חייא׳ס תפלה איז אויסגעהערט געוואָרען. איין מאָל פאַרנאַכט, נאָך אַ תענית, זיצט אַזוי ר׳ חייא אויף דער שטוהל, קומט אויף איהם אַ חולשות הלב, פערמאַכען זיך איהם די אויגען, און ער דרימעלט איין, און באותו הרגע בעוויזט זיך איהם שרה די צדקת. זעהען זעהט זי אויס פונקט ווי בשעת פטירה, און קוקט אויף איהם מיט די זעלבע חן־וחסד־שטראַהלענדיגע אויגען, און זי לעגט איהם מיט גרויס ליעבשאַפט די רעכטע האַנד אויפ׳ן אַקסעל, און זאָגט איהם:

— זאָרג נישט, חייא, אונזער טאָכטער׳ס מזל שיינט ווי די זון, פערלאָז דיך אויף איהר...

וויל ער זי איבערפרעגען, ווערט די צדקת פערשוואונדען. און עמיץ, פיהלט ער, וועקט איהם... עפענט ער די אויגען אויף, דערזעהט ער, אַז מרימ׳ל, זיין איינציגע טאָכטער, שטעהט פאַר איהם, און לעגט איהר רעכטע האַנד אויף דעם אייגענעם אַקסעל, וואו איהר מוטער די צדקת האָט איהר האַנד געהאַלטען, און זי זאָגט איהם:

— טאַטעשי, זיי מיר מוחל, וואָס איך האָב דיך געוועקט... די זון איז שוין לאַנג אונטערגעגאַנגען, די לבנה איז שוין אַהינגעשוואומען אויפ׳ן הימעל און די שטערנדלעך האָבען זיך צופלאַקערט, — שוין צייט, זאָלסט עפּעס טועם זיין, טאַטעשי...

זעהט ר׳ חייא, אַז עס איז אַ המשך פון חלום; נעמט ער זי אָן מיט ליעבשאַפט ביי דער האַנד, און דריקט זי צו צו׳ם האַרץ, און זאָגט איהר:

— טאָכטערשי, איך וועל נישט טועם זיין, ביז איך וועל דיך נישט פרעגען, און דו וועסט מיר נישט ענטפערען דעם אמת.

זעהט ר׳ חייא, ווי זי רייטעלט זיך, זאָגט ער ווייטער:

— טאָכטערשי, דער סדר עולם איז, אַז בנוגע צו געוויסע מחשבות, ענטפלעקט אַ בתולה איהר האַרץ נאָר פאַר דער מוטער. ביזטו דאָך אָבער,

טאָכטערשי, אַ יתומה, בין איך דיר,—ווי איך האָב דיין מוטער, דער צדקת, צוגעזאָגט,—אַי אַ פאָטער אַי אַ מוטער, מוזט דו מיר דעם גאַנצען אמת זאָגען. גאָר נישט איבערלאָזען אין האַרץ...

בעהאַלט מרימ'ל איהר פנים אויף זיין ברוסט און זאָגט שטילערהייד:

— פרעג, טאַטעשי.

זאָגט ער איהר: זעה, טאָכטער מיינע! יאָהרען ציהען, איך בין שוין נישט יונג... די באָרד מיינע איז ווייס ווי דער שניי אויפן באַרג חרמון—און וואָס וועט זיין, טאָכטער, אַז מען וועט מיך רופען צום בית־דין של מעלה, און צו דער מאַמען דיינער,—אויף וועמעס בעראָט וועל איך דיך איבערלאָזען?

— טאַטעשי, רעד נישט דערפון... איך וויל שטענדיק טהון דיין רצון...

פרעגט ער זי:

— מרימ'ל, ווילסט זיין מעהר צדקת, ווי רבקה?

שמייכעלט מרימ'ל: ניין.

— און אַז אליעזר עבד אברהם איז געקומען רעדן רבקה'ן אַ שדוך מיט יצחק'ן, שטעהט: „ושאלו את פי הנערה", האָט מען רבקה'ן געפרעגט, צי זי וויל געהן מיט דעם מענש מיט אליעזור'ן, הייסט עס. האָט זי זיך נישט געשעמט און געענטפערט: הן,—איך וויל!

— פרעג, טאַטעשי! אַז דו ווייסט, וועל איך דיר ענטפערן.

פרעגט ער זי כהאי לישנא:

— זאָג מיר דעם אמת, מרימ'ל. וועלכער פון מיינע תלמידים וואָלט דיר אַמבעסטן געפעלן פאַר אַ מאַן?

— חנניא!—ענטפערט מרימ'ל שטיל. אַזוי שטיל, אַז נאָר אַ פאָטער'ס איין אויער האָט געקאָנט אויפחאַפּן דעם נאָמען.

ווערט ר' חייא נבהל ונשתומים און פרעגט:

— און מיט וואָס געפעלט ער עס דיר, טאָכטער? האָסט גערעדט מיט איהם?

ענטפערט זי:

— חס ושלום! און — ער וואָלט מיר דען געענטפערט?

שמייכעלט ר' חייא און פרעגט:

— וואָס דען, קינד? אדרבא, דערצעהל.

און אַז ער זעהט, אַז עס איז איהר נישט לייכט צו רעדען, זאָגט ער:

— איך בין אויף דיר גוזר בכבוד אב!

דערצעהלט זי איהם, אז באלד אין דער ערשטער רגע איז ער איהר געפעלען. ערשטענס — דאָס קול; עס גיסט זיך אין איהר הארץ אריין, ווי כשר'ער בוים־אייל! צווייטענס — די גבורה!

— גבורה? — וואונדערט זיך ר' חייא?

— אוודאי איז א גבורה, אז א בחור געהט ארום אין ליינוואַנטענע קליידער צווישען ליטישע חברים און שעמט זיך נישט, און האָט קיין מורא נישט....

— און שוין? וואונדערט זיך ר' חייא.

— און פאר זיין גוט הארץ, וואָס קוקט איהם, ווען ער הייבט די ברעמען אויף, פון די אויגען ארויס. און זיין טרויער.... עס האפט אָן ביים הארץ...

— קינד, ער קומט אָב... א זינד ליגט איהם אויף דער נשמה!

— גאָט מוז איהם מוחל זיין! — רייסט זיך איהר ארויס פון מויל מיט בטחון — איך געה אמאָל פארביי דער סוכה, וואו ער זיצט פאר מנחה... הער איך זיינע תפלות! טאטעשי, איז א מעגליכע זאך, מען זאָל אזעלכע הארציגע תפלות נישט הערען?

גאָט איז א בעל רחמים, טאָכטער!

— איך ווייס נישט זיין זינד... נאָר זיין תשובה איז גרויס! עס ליעגט אויף זיין פנים אזוי פיעל חרטה, אזוי פיעל הארץ־ווערטאג... טיילמאָל — אזא מרה־שחורה! מען מוז אויף איהם רחמנות האָבען!...

— האָסטו נאָר רחמנות, טאָכטער?

— דאָס איז געוועזען דער אָנהויב, טאטעשי... איך זאָל זיין — האָב איך אמאָל געטראכט — אויף דיין אָרט, טאטעשי, וואָלט איך פאר איהם שטענדיג מתפלל געווען... דערנאָך האָב איך אזא געדאנק געהאט: איך זאָל זיין א ברודער זיינער, וואָלט איך מיך פאר איהם מוסר נפש געווען... און פלוצלונג, טאטעשי, — דו הייסט דאָך מיך זאָגען דעם אמת — האָט מיר א שטראָם הייס בלוט צוגעשלאָגען צום הארץ... עס האָט זיך מיר געדאכט, אז באמת מוסר נפש זיין קאָן זיך נאָר א ווייב! אז דו ביזט אויף מיר גוזר, דערצעהל איך דיר!....

— און איינמאָל, טאטעשי, האָב איך וועגען דעם א חלום געהאָט.

עס איז געווען ל"ג בעומר. דו ביזט מיט דיינע תלמידים שפאצירען געפאָהרען אויף דער שיף איבער'ן ים... חנניא אויך; דו האָסט איהם געהייסען... און געזעהן האָב איך דורכ'ן פענסטער, ווי טרויעריג ער איז אויף

אויף דער שיף...

און איך בין איינע אַליין געבליבען... עס איז מיר אומעטיג געוואָרען איינע אַליין אין הויז און אַזוי טרויעריג... בין איך אַראָבגעגאַנגען אין גאָרטען אַריין. אין גאָרטען איז אויך געווען שטיל — קיין פייגעל האָט ניט געזונגען... עס האָט קיין וואָרם אין קיין בוים נישט געקלאַפּט.... און איך בין וואונדערליך טרויעריג און מיעד געוואָרען... געה איך צו די בלומען... שטעהען זיי אַלע פער'חלש'ט און געבויגען; עס איז אַ הייסער טאָג געווען... לעג איך מיך אויף אַ בייט בוי די ווייסע ליליען, מיט די הענד אונטער'ן קאָפּ, און קוק אַזוי אין הימעל אַריין... און ווער אַזוי איינגעדרימעלט, חלומ'ט זיך מיר אַ חלום:

עס פליהט אונטער'ן הימעל אַ טויב... אַ ווייסע, שטילע, טרויעריגע טויב. און אונטער איהר, — די טויב זעהט עס נישט, — פליהט נאָך אַ שוואַרצער פויגעל, מיט איין אויסגעשטרעקטען שאַרפען שנאָבעל און וויל שטעכען די טויב.... קריג איך אויף דער טויב אַ ווילד רחמנות און הייב אָן רופען, שרייען. די טויב הערט מיך נישט, שווימט ווייטער אין דער לופט, נאָר דער שוואַרצער פויגעל דערשרעקט זיך און ווערט פעשוואונדען אויף אַ ווייל... ער קומט אָבער צוריק, פליהט האַסטיגער, הויבט אָן היעָ-יאָגען די טויב... וועקט זיך אין מיר נאָך אַ שטאַרקער, נאָך אַ ברע־נענדיגע רחמנות; שריי איך נאָך העכער. דער שוואַרצער פויגעל דער־שרעקט זיך נאָך אַמאָל, רוקט זיך אַ ביסעל אונטערווייל עכטס צוריק... און פליהט נאָך אַמאָל צו.... שריי איך נאָך האַרצרייסענדיגער.... און אַזוי עטליכע מאָל, ביז די טויב האָט מיך אויך דערהערט, און לאָזט זיך אַראָב צו מיר און מאַכט צו מיר טרויעריג:

— וואָס שרייסט דו, קינד!

ענטפער איך:

— איך יאָג אָב פון דיר דעם שוואַרצען פויגעל, וואָס דו זעהסט נישט, און וואָס וויל דיך טייטען!

ענטפערט מיר די טויב מיט מרה־שחורה:

— נישט ער וויל, ער מוז מיך טייטען... איך בין אַ חייב מיתה... און ער וועט מיך טייטען, אויב עמיץ וועט זיך נישט פאַר מיר מוסר נפש זיין! דאָס אָבער — זאָגט זי טרויעריג — וועט קיינער נישט טהון!

— איך! — שריי איך אויס צו דער טויב. — איך וועל עס טהון!

— און וועסט קיין חרטה נישט האָבען?

— ניין! — און איך שווער איהר צו, אַז ניין...

ניקט זיך צו מיר, די טויב, מיט ליעבשאַפט, שטעהט אַ ווײַלע און פליעט אַוועק. און אַז איך האָב מיך אויפגעכאַפּט, האָב איך פאַרשטאַנען, וואָס עס באַטײַט...

— די טויב איז ער — חנניא... און מוסר-נפש זיין, טאַטעשי, קאָן זיך נאָר אַ ווײַב... און געשוואָרען האָב איך!

ווערט ר׳ חייא זעהר טרויעריג און פרעגט:

— און ווי איז, אַז דעם חנניא איז קיין אורך ימים נישט באַשערט? עס דאַרף נאָר פון זיינע לענדען ארויסקומען אַ גאון, אָבער ער מוז אַוועקגעהן יונגערהייד פון דער וועלט?

ענטפערט זי:

— וויפיעל עס איז איהם יאָהרען בעשערט, אַזוי פיל גוטע זאָל ער האָבען...

טרויעריג לײַכטען אויף ר׳ חייא׳ס אויגען, און ער פרעגט:

— און ווי איז, אויב עס איז איהם נאָר בעשערט אַרויסצוגעבען פון זיך אַ גאון-עולם... אַ גרויסען, גאָר אַ גרויסען—זיין לעבען אָבער איז אין הימעל גערעכענט נישט אויף יאָהרען, נאָר פון דער חופה אָן,—אויף טעג—

— זאָל זיין טעג! אָבער גוטע טעג זאָל ער האָבען!

— און דו ווילסט אַ יונגע אלמנה בלייבען?

— אָבער אַ געבענשטע פון גאָט!

בלייבט ר׳ חייא זיצען, נישט פערשטעהענדיג די גבורה פון יונגען קינד.

„אַ הימעל-זאַך", טראַכט ער.

און זי לעגט איהם נאָך אַמאָל די האַנד אויפן אַקסל און מיט אויפגעהויבענע אויגען, און מיט אַ קול פון אַ נביאה זאָגט זי:

— איך האָף אָבער, אַז דער גזר דין, וואָס הענגט איבער איהם, וועט בטל ווערען! — איך וועל פאַר איהם מיין לעבען אַוועקגעבען.

— ווי אַזוי, טאָכטערשי?...

— איך אַליין ווייס נישט, ווײַל איך ווייס דאָך נאָך נישט, פאַר וואָס פאַר אַ זינד ער דאַרף אָבקומען. שפּעטער, וועט ער מיר שוין זאָגען.

אין ר׳ חייא׳ס שווערען האַרץ בלייבט שוין קיין ספק נישט, אַז עס איז אַ זיווג פון גאָט... „און גאָט — טראַכט ער — פּרובט מיך, נאָר איך וועל דעם נסיון ביישטעהן", און הויך זאָגט ער:

— מזל־טוב דיר, טאָכטער! אם ירצה השם וועלען מיר מאָרגען שרייבען תנאים.

מרים בייגט זיך איבער'ן פאָטער'ס האַנד, און אַז זי האָט זיך צוריק אויפגעהויבען, האָט זי ר' חייא כמעט נישט דערקענט. זי איז מיט אַמאָל אַזוי גליקליך געוואָרען... שטראַהלענדיג איז זי מיט אַמאָל געוואָרען.

— האָסט גאָר קיין פחד נישט, מרים!

— ניין איך פערלאָז מיך אינגאַנצען אויף גאָט!

און איהר קול האָט געקלונגען אַזוי קלאָר און אַזוי ריין, ווי קריסטאַל...

ר' חייא'ס האַרץ איז אָבער דאָך נישט אַזוי רוהיג... און אַז די טאָכטער איז אַוועקגעגאַנגען, האָט ער געשריבען בריעף צו'ם ראש ישיבה פון ירושלים און צום נשיא פון בבל.

און ער גיסט פאַר זיי אויס זיין פערביטערט האַרץ:

„מאָרגען — שרייבט ער — וועלען זיין ביי מיין טאָכטער, מרים שתחי', תנאים... טיילמאָל דאַכט זיך מיר, אַז איך זעץ איהר אַרויף אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ, און טיילמאָל — אַז איך פיהר מיין איינציג וויים שעפעלע, רחמנא לצלן, צו דער שחיטה....

„געגען גאָט וויל איך אָבער נישט געהן — שרייבט ער; — מגביל זיין דעם זמן החתונה וועל איך אויף אַ חדש...."

„איבער דער צייט וואַרט איך פון אייך אַיין עצה, אַ ראָטה — און זייט פאַר מיר מתפלל, און פאַר מיין טאָכטער, און פאַר'ן בעל תשובה חנניא..."

אַיין עומד בדבורו איז ר' חייא געווען.

דעם צווייטען טאָג האָט מען תנאים געשריבען. דער עולם האָט געגאַפט. די בחורים פון דער ישיבה זענען אויסער זיך: דעם עם הארץ זאָל אַזוינס קומען! פאַר דרך ארץ אָבער שווייגט מען.

און דער חודש געהט פאַרביי... קיין תשובה פון ראש ישיבה פון ירושלים און פון נשיא פון בבל האָט ר' חייא נישט בעקומען; נעמט ער עס אָן פאַר אַ שלעכטען סימן, רופט ער איין טאָג פון דער חופה אַריין די טאָכטער, און זאָגט איהר:

— זיי ווייסען, מרים, אַז אויף דיין חתן חנניא איז נגזר געוואָרען אַוועקצוגעהן פון דער וועלט דעם אַכטען טאָג נאָך דער חופה....

און ער דערצעהלט איהר, וואָס ער האָט געהערט פון דער שלאַנג, און אַז ער האָט קיין תשובה נישט פון די גדולי הדור, און זאָגט איהר,

אז אויב זי איז נישט פעסט אין דער דעה, קען זי נאך הרטה קריגען.

ענטפערט איהם מרימ'ל:

— איך בין פעסט, און מיין הארץ איז פעסט, און אז איך ווייס דעם [illegible]ר דין, ווייס איך שוין, ווי אזוי איך וועל איהם מבטל זיין!

— דו! אין וועמענס זכות, אין וועמענס כח? קען זיך ניט אויסוואונדערן ר' חייא...

און מרימ'ל זאגט:

— אין כח פון מיין אמונה... און [illegible] זכות, דיר, טאטעשי, צו לאנגע יאהר, פון מיין מאמען דער צדקת, עליה השלום! און אין דיין זכות, טאטעשי, אין זכות פון דיין תורה, מצות און מעשים־טובים — —

בלייבט צו שטעלען א חופה...

און עס איז א חתן־מאל, זיצט דער חתן אין זייגע מלבושים, און רעדט נישט א ווארט...

ר' חייא האלט פאר איהם א דרשה, און ער הערט זיך איין, מיט נחת און צער צוזאמען...

פיהרט מען דעם חתן צו קבלת־פנים, זיצט די כלה אין ליינוואנטענע קליידער, אפנים, שלא לבייש את החתן, און מיט א פראסטען טוך איבער'ן קאפ...

און אז מען הייבט אויף דאס טוך, שיינט אויף א פנים, ווי א זון, אויגען קלארע, גלויבענדיגע, שטיל, נאר טיעף גליקליכע!

לויפט זיך גאנץ צפת צוזאמען צו דער חופה — שטעהט דער חתן אונטער דער חופה אין ליינוואנטענע קליידער, מיט א האנפענעם שטריק אויף די לענדען, און מיט א וואלד־שטעקען אין דער האנד...

און מען פיהרט ארום איהם די כלה אין וואכעדיגע קליידער, שלא לבייש את החתן... און ר' חייא שטעהט און שעפט נחת און וויינט.

און אז ער וויל פארזאגען דעם חתן „הרי את" — פרעגט ער:

— וואס טייטש?

און ר' חייא געהט צו און פערטייטשט איהם ווארט ביי ווארט...

און אזוי, פערטייטשט ער איהם די ברכות און די כתובה...

גאפט מען.

נאר אז ר' חייא טהוט אזוי, מן הסתם ווייסט ער, וואס ער טהוט...

נאך מעהר געגאפט האט מען איבער דעם, וואס דער חתן האט קיין ווארט תורה נישט געזאגט, אפילו נישט ביי דער סעודה, און מען האט דעריבער

נישט אויסגערופען קיין דרשה-געשאַנק, אפילו נישט פון כלה׳ס צד...

און די שבע ברכות — עס איז געווען זומער-צייט — זענען אין גאָרטען געווען... אויף דער מיטעלער ברייטער אַלעע זענען געשטאַנען טישען פאַר זכרים בעזונדער, און פאַר ווייבער בעזונדער, און די כלה איז געזעסען, ווי אַיין אָרימע כלה צווישען רייכע געסט; און דער חתן איז געזעסען ווי אַ שטומער צווישען אַלע למדנים און רבנים, וואָס האָבען גע׳דרש׳ענט און גערעדט תורה, און איבער אַלע — ר׳ חייא...

און ר׳ חייא, צי ער אַליין האָט געזאָגט, צי אַנדערע, איז אַלי׳ן געזעסען אומרוהיג, און האָט עפּעס געזוכט אַרום און אַרום מיט די אויגען אויף דער ערד. צי האָט ער נישט חרטה אויפ׳ן שידוך? הס ושלום! ער זוכט נאָר מיט די אויגען די פרעמדע שלאַנג, און זעהט, ווי דער „עכנאי" דרעהט זיך אַרום שטילערהייד צווישען די געסט, פון קיינעם נישט גע-זעהן, און לאָזט קיין אויג נישט אַראָפּ פון זיין קרבן — פון חתן חנניא...

און אין אָבענד, נאָך די לעצטע שבע ברכות, האָט ר׳ חייא צוגע-רופען די טאָכטער און האָט איהר געזאָגט מיט אַ משונה׳דיג קול:

— טאָכטער, מאָרגען איז דער יום הדין. שטאַרק זיך!

— איך בין שטאַרק!— ענטפערט דאָס יונגע ווייבעל,— איך בין גע-בענשט פון גאָט! און — גיט זי צו מיט בטחון — איך וועל איהם אויס-לייזען פון טויט...

— זאָל דיר גאָט העלפען! ווינשט איהר ר׳ חייא מיט הייסע טרעהרען.

— נאָר געדענק,— זאָגט ער,— טאַטעשי, אַז מאָרגען דאַרף פריהער זיין דער נס!— דער שטעקען דאַרף בליהען, זיין נשמה אויך! ער דאַרף זאָגען פאַר דיר אַ חלוק! קום צו אונז, טאַטעשי, גאַנץ פריה. פערשלאָף נישט!

טראַכט ער: צי וועל איך דען שלאָפען? און הויך זאָגט ער איהר צו.

און צו מאָרגענס, אַז ר׳ חייא איז געקומען צום פּאָר-פאָלק, איז שוין מרים געווען אָנגעטהון. נאָר חנניא איז נאָך געלעגען אין בעט.

— זייט מיר מוחל, שווער,— זאָגט ער,— איך פיהל מיך נישט בקו הבריאה...— און ער פערמאַכט צוריק די אויגען.

קוקט ר׳ חייא אויפ׳ן ווייסען שטעקען, וואָס שטעהט חנניא׳ן צו-קאָפּענס, גלויבט ער זיינע אויגען נישט — דער שטעקען בעדעקט זיך מיט אַ גרינער הויט, די הויט— ווערט אָנגעדראָלען מיט אָדערלעך, בעדעקט זיך מיט קנאָספּען און הייבט אָן בליהען... וויל ער זיך אויפהייבען און

נעהנטער זיך צוקוקען צום נס. דערזעהט ער אָבער, ווי חנניא׳ס פנים פערענדערט זיך, רייטעלט זיך, און ער עפענט אויף אַ פּאָר שטילע, קלאָרע, געבענשטע אויגען, אָהן אַ צייכען פון אַ קללה.— קוקט ער און גאַפט, זוכט ער מיט די אויגען די טאָכטער, צי זי זעהט, איז אָבער מרימ׳ל שוין נעלם געוואָרען. און דערווייל עפענט חנניא די לעפצען און הייבט אָן דרש׳ענען, און ר׳ חייא הערט און פערגעסט אָן אַלעם: אָן נס פון שטעקען, אָן דער טאָכטער, אָן „עכנאי״— דעם שליח פון מלאך המות; פערל שיטען זיך חנניא׳ן פון מויל: תורה און סתרי תורה, און ער עפענט פאַר ר׳ חייא׳ן די טויערן פון אַ נייעם עולם התורה — אַ וואונדערליכער גאָרטען — אַ גן־עדן מיט׳ן עץ הדעת, מיט׳ן עץ החיים, און אַלערליי אַנדערע פירות, און די ריינע ליכט פון שבעת הימים בעשיינט אַלץ און בעשיט מיט ריין גינגאָלד, און אַלע ביימער בליהען, און מחנות פייגעל זינגען צווישען די בלעטער און פירות אויף די צווייגען— און עס בליהט, און שפּראָצט, און זינגט, און שפּיעלט... חנניא רעדט, און ר׳ חייא׳ן דאַכט זיך, אַז די נשמה פון דער וועלט רעדט! צי חלומ׳ט ער ג׳ישט? ווייט און ברייט עפענט ער די אויגען — די אויערן זאַפּען־אַיין וואונדערליכע קולות. און מיט׳ן אָפענעם מויל שלינגט חנניא די ווערטער פון די ליפּען אַראָב, און אַ הייליגער, שטילער נחת צעגעהט זיך איהם אין אַלע גליעדער.

נאָר דעם תענוג פון ר׳ חייא׳ן קענען מיר נישט בעשרייבען, בפרט נאָך— אויף עברי טייטש. די סודות התורה, וואָס חנניא האָט מגלה געווען, הלא הם כתובים על ספר הישר — אין חנניא׳ס ספר, וואָס ר׳ חייא האָט אַרויסגעגעבען מיט׳ן גאָלדענעם שניט. וועלען מיר דעריבער פערלאָזען די גאונים, און זעהן, וואָס די צדקת מרימ׳ל טהוט.

אַזוי ווי זי האָט דערזעהן, ווי דער שטעקען הייבט אָן בליהען, און דער פאָטער, ר׳ חייא, איז פערקוקט אויפ׳ן שטעקען, האָט זי געהאַפּט דעם מאַנ׳ס לייַנוואַנטענע מלבושים און איז פון שטוב אַרויס... שטיל און לייכט געהט זי אַרויס פון הדר, דער דיוו׳אַן זאַפּט אין זיך אַיין איהרע לייכטע טריט... און זי לויפט איבער אַלע הדרים ביז צום לעצטען הדר, פאַר דער פאָדער־שטוב... קיין שום בן־אדם טרעפט זי נישט איבער׳ן וועג. זי האָט נאָך נעכטען אָנגעזאָגט, עס זאָל זיך דאָ קיינער נישט בעווייזען, ביז זי וועט רופען. און אַז זי קוקט זיך אום און זעהט, אַז זי איז אליין, וואַרפט זי פון זיך אַראָב איהרע קליידער, „גאָט!— שעפּטשען איהרע ליפּען— עס איז פקוח נפש, זיי מיר מוחל „שמלת־גבר״...— און האַפּט אויף זיך

דעם מאַנ׳ס לייַנוואַנטענע מלבושים, און לויפט צו און עפענט די טהיר, און זעצט זיך אויף דער שוועל פון פאָדער-שטוב אין גאָרטען אַריין. אַזוי זיצט זי אַ ווײַלע שטיל און קוקט אויף די אַלֶע, וואָס ציהט זיך פון דער הויז-טהיר, ווייט, ווייט און ווערט פערלוירען צווישען די אָלעאַנדער-ביימער...

און איהרע ליפען שעפּטשען תפלות ותחנונים צום בורא עולם, ער זאָל אָננעהמען איהר קרבן; און אַז זי דערזעהט, ווי דער „עכנאי" וויקעלט זיך אָב פון אָלעאַנדער-בוים און לאָזט זיך איבער׳ן וועג, נעהמט זי געשווינד און פערשטעלט זיך דאָס פנים מיט די הענד, זעהט זי אויס כהויה ווי דער מאַן חנניא. און לאָזען לאָזט זי נאָר איבער אַ דין שפּעלטעל צווישען די פינגער, און קוקט, ווי די שלאַנג רוקט זיך און רוקט זיך... און דער „עכנאי" רוקט זיך פּאַמעליך, בנעימות, נאָר זיכער. ער ווייסט, אַז דער קרבן וועט איהם נישט ענטרינען!— און אַז ער דערזעהט חנניא׳ן (אַזוי מיינט ער), ווי ער זעצט זיך רוהיג אויף דער שוועל, דאָס פנים פערשטעלט, טראַכט ער: דער קרבן זיצט שטיל. און דאָס האַרץ זאָגט איהם שלעכטע נביאות. און ער איז מתפלל, אָדער ער זאָגט ודוי... שטעקט ער דאָס גיפט-גע-פּעלע פון מויל אַרויס און האַלט עס גרייט, דאָס כלי זין! און מרימ׳ל זעהט עס. און זעהט, ווי דער „עכנאי" הייבט זיך אָן שטאַרקער צו רוקען; די תאוה פון אַ שלאַנג צו בייסען, האָט זיך אין איהם דערוועקט; און זי הערט שוין דאָס רייבען מיט׳ן בויך איבער׳ן זאַמד, און זיין סאַפּען... און אַז ער קומט נאָהענט, און זיינע הויט-פלעקען זעהן זיך שוין קלאָר, פערמאַכט מרימ׳ל דאָס דינע שפּעלטעל פון צווישען די פינגער, און בעט אין שטילען האַרץ אָהן אָטהעם:— „רבונו של עולם, נעהם אָן מיין קרבן"... און הייבט אָן ודוי זאָגען... שטיל, אָהן אָטהעם, אָהן אַ ציטער מיט די ליפּען... נאָך איידער זי ענדיגט ודוי, דערפיהלט זי דעם ביס... און פאַלט אַרונטער אויף דער שוועל און רופט:

— רבונו של עולם, זיי מיר מוחל פאַר׳ן גאון, וואָס דו האָסט מיך געוואָלט געבען!... זאָל לעבען חנניא אויף זיין אָרט! און הייבט אָן גוסס׳ען, און די נשמה שיידט זיך אָב מיט גרויס יסורים פון יונגען גוף.

איז אָבער גאָט— דער גאָט פון משפט!

און אַז די נשמה מרימ׳ל׳ס איז אַרויף אויפ׳ן הימעל, האָט מען געוואַרט אויף איהר, דאָס הייסט: אויף חנניא׳ס נשמה... צדיקים זענען פון גן-עדן אַרויס!

און אַז מען פירט זי צום בית־דין, גיט מען זי אַ פרעג, — אַבי מקיים צו זיין דעם מנהג, ווייסען ווייסט מען דאָך:

— עסקת באמונה?

ענטפערט מרימ'ל:

— איך האָב קיינמאָל נישט געהאַנדעלט — —

— האָסטו געלערנט תורה?

צושמייכעלט, זי זיך מיט אַ חן:

— רבונו של עולם, האָסטו דען געהייסען, יודישע טעכטער זאָלען לערנען דיין תורה?

ווערט אַ גערודער.

— ווער ביסטו? ווער ביסטו?

זאָגט זי: מרים בת שרה וחיא, אשת חנניא!

ווערט אַ רעש... דערגעהט מען, אַז זי האָט זיך פאַר איהר מאַן מוסר נפש געווען! אַז „עכנאי" האָט זיך געלאָזט נאַרען, שרייט מען צו דער נשמה:

— געה, לויף געשווינד צוריק אַראָב, געה צוריק אין דיין גוף אַריין, איידער מען ריהרט איהם פון אָרט!

וויל זי נישט, מרימ'ל! צוויי מאָל ליידען יסורי מות — זאָגט זי — איז קיינער נישט מחויב... נייערט, — שטעלט זי אַ תנאי — אַז מען וועט אָנגעהמען איהר טויט פאַר חנניא'ס טויט! ער זאָל לעבען!

ווערט אַ געשריי אין פמליא של מעלה:

— מסכים! מסכים! — מען האָט מורא צו פערשפעטיגען!... און מרימ'ל'ס נשמה קומט תוך כדי דבור צוריק אין גוף אַריין, און זי הייבט זיך אויף אפילו אויסגעהיילט פון וואונד, כלא היה, און זי לויפט אַריין מיט פרייד צו די צדיקים מיט גרויס שמחה און דערצעהלט זיי, וואָס מיט איהר האָט זיך געטראָפען. און באותו הרגע זענען אָנגעקומען צוויי משולחים מיט צוויי בריעף, איינער פון דעם ראש־ישיבה אין ירושלים, און דער צווייטער פון נשיא פון בבל, און אין ביידע בריעף איז מעהר נישט געשטאַנען ווי איין וואָרט:

— מזל טוב!...

וועגען דעם גאון וואָס איז אַרויסגעקומען פון דעם זיווג, און וועגען נתן, וואָס ר' חייא האָט נאָך פון איהם דערלעבט, וועלען מיר, אם ירצה

פאָלקסטימליכע געשיכטען.

השם, דערצעהלען איין אנדערס מאָל.

מיר וועלען נאָר צוגעבען, אז „עכנאי'ן", וואָס האָט זיך געלאָזט נאַרען, האָט מען פון דעמאָלט אָן אָבגעשאַפט, און מען זעהט איהם גישט...

דריי חופּות

צוויי רויטע — איינע אַ שוואַרצע

אַ מעשה פון הינטער די הרי חושך

ערשטער טייל

ערשטעס קאַפּיטעל.

דער פּאַלאַץ.— דער מלך מיט דער בת-מלכה.— דעם ילדים עגמת נפש.

ווייט, ווייט, אונטער די הרי חשך, אויף יענער זייט סמבטיון, איז פאַרהאַן אַ מדינה מיט'ן נאָמען „וואונדער-לאַנד", וואו די רויטע יודען וואָהנען. און אין דער מדינה „וואונדער-לאַנד", אין דער שטאָדט, וואו דער מלך וואָהנט, אין „גלויבשטיין", דער רעזידענץ, איז געשטאַנען אַמאָל אַ הויכער, ווייסער, מאַרמאָרנער פּאַלאַץ. און שען איז געווען דער ווייסער, מאַרמאָרנער פּאַלאַץ, וואָס ער איז געווען אין אַ רייכען גרינעם גאָרטען, ווי אין אַ גרינעם ים, מיט זיינע הונדערטער גאָלדענע זיילען און טויזענדער בריליאַנטענע שויבען.

און צופּיסענס פון דעם ווייסען, מאַרמאָרנעם פּאַלאַץ האָט שטיל גערוישט, און ווי פערהלומט געגלאָסען אַ קלאָר קריסטאָלען טייכעל; און פוןביידע זייטען איז דאָס טייכעל געווען אַרומגעקרענצט מיט די פיינסטע בלומען, צווייגען, די איידעלסטע געוויקסען. און אין דעם קריסטאָלענעם, קלאָרען טייכעל האָבען אַרומגעבליצט, אַרומגעטאַנצט טויזענ-

דער גאָלדענע פישלעך, און פון אויבען, איבער דעם בלאָהען וואַסער־שפּיגעל, האָבען זיך געהויבען און מיט טויזענד חן זענען אַרומגעשוואומען שוואַנען, ווייסע ווי שניי, מיט די דינע, לאַנגע, ווייסע העלזער און לאַנגע, פעשפּיצטע, געלע שנאָבלען...

עס האָט פערנומען די אויגען!

אַם שענסטען האָט עס אויסגעזעהן ביינאַכט, ווען די לבנה האָט געשיינט... דער מאַרמאָרנער פּאַלאַץ האָט זיך אָבגעשפּיגעלט אין טייך צוזאַמען מיט דער לבנה און די שטערען... די בליצענדיגע גאָלדענע פישלעך האָבען לוסטיג געהיפּט און געטאַנצט און זענען אַריבערגעשפּרונגען פון איין גאָלדענער זייל צו דער צווייטער, פון איין ברילאַנטענער שויב צו דער צווייטער, און די שניי־ווייסע שוואַנען זענען ערנסט און לאַנגזאַם אַריבערגעשוואומען פון איין זילבערנעם שטיק נעפּעל צום צווייטען, פון איין גאָלדען שטערנדל צום צווייטען... און פערציטערט, ווי פון גרויס ליעבשאַפט, האָבען זיך אַרום דעם אַלעם געפלאָכטען די פיינסטע, וואונדער־ליכסטע שאָטען פון די בלומען און געוויקסען, וואָס האָבען געבליהט אויף ביידע זייטען פון טייכעל... און אַז עס האָט זיך נאָך דערביי געלאָזט הערען דער שפּיעל־פויגעל פון צווישען די צוויי צווייגען, וואָס האָבען זיך געבויגען אונטער דער לאַסט פון גאָלדענע פּירות, האָט מען ווירקליך געמיינט, אַז עס איז קיין גאָרטען נישטאָ, קיין פּאַלאַץ נישט דאָ,— אַז עס איז אינגאַנצען אַ חלום, אַ פערכּישוף'טער חלום...

און דאָך איז עס קיין חלום נישט געוועזען.

— — — — — — — — — — —

געקעניגט האָט דעמאָלט ביי די רויטע יודלעך, אין דער מדינה „וואונ־דערלאַנד", שלמה דער זיבען־און־צוואַנציגסטער, אונזער שלמה המלך'ס אור־אור־אייניקעל; און ער האָט עס געוואָהנט אין דעם פּאַלאַץ, ער מיט זיין איינציגער טאָכטער,— די בת־מלכּה— שולמית.

שוין פינפצעהן יאָהר איז דער מלך איין אלמן געווען, ער האָט אָבער נישט התונה געהאַט, וויל ער האָט זיין „אויג אין קאָפּ", זיין צווייטער נשמה— דער בת־מלכּה קיין שטיעפמוטער נישט געוואָלט געבען.

און די בת־מלכּה איז די גרויסע ליעבשאַפט ווערט געוועזען.

אַלע מעלות און מדות טובות האָט זי געהאַט פון איהר פאָטער, דעם מלך; דערצו האָט זי גאָט נאָך געבענטשט מיט אַ שענקייט, וואָס האָט אַלע אויגען פערבלענדט.

און ווייל די בת-מלכּה איז נישט עהנליך געוועזען נישט צום פאָטער און נישט, עליה השלום, צו דער מלכּה, האָט מען געגלויבט, אַז די מוטער, האָט זיך, זייענדיג אויף דער צייט, אין אַ מלאך פון הימעל פערקוקט...

אין גאַנץ „וואונדער-לאַנד" האָט איהר שענקייט געשמ'ט, נאָר ליעב האָט מען זי געהאַט פאַר איהר גוטסקייט, פאַר איהר גוט הארץ, פאַר איהר גוט אויג און הארציגע פרומקייט.

טאָג-טעגליך פלעגען זיך פאַר'ן וויסען פּאַלאַץ פערזאַמלען אָרימע לייט, אַלטע, קראַנקע, און אַלע, וואָס האָבען געבּרויכט הילף, און די בּת-מלכּה פלעגט צו זיי אַרויסקומען מיט איהר הבר'טאָרין דבורה'לע, יואָב'ס, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, זיי האָבען אַלע אויזגעהערט, בעשענקט און בעגאַבּט, געהאָלפען און געהיילט...

כּדי די בּת-מלכּה זאָל נישט דאַרפען יעדעס מאָל געלד בעטען, האָט איהר דער פאָטער, דער מלך, געלאָזט צומאַכען,— און האָט איהר איבער-געגעבען— אַ צווייטען גאָלדענעם שליסעל צו זיינע אוצרות; און ביי'ם אוצר האָט ער נאָך געשטעלט איין אויסגעלערנטען פּאַפּוגיי, וואָס פלעגט, דער-זעהענדיג די בּת-מלכּה, אויסרופען:

—„נעם, מלאכ'ל, נעם! נעם מיט פולע הענד, און גיב פון פולען הארץ!"

און דעם מלך'ס אוצרות זענען דערפון נישט קלענער געוואָרען; פער-קעהרט, עס איז אין זיי די בּרכה אַריין. וואָס מעהר דער מלך מיט דער בּת-מלכּה האָבען פערטיילט, אַלץ פולער זענען געוואָרען די אוצרות, און דאָס איז אַ סימן, אַז זיי האָבען אָנגעשלאָגען מיט זייער צדקה!

און ביי דעם אַלעם איז דער מלך, שלמה דער זיעבּען-און-צוואַנציגסטער, נישט גליקליך געוועזען.

אונטער דער יידענער חופּה, אויפ'ן גאָלדענעם בעט, פלעגט דער מלך איבערוואַכען גאַנצע נעכט, נישט צושליסען קיין אויג, און הערען די טריט פון די סאָלדאַטען, וואָס זענען געגאַנגען אויף און אָבּ פאַר'ן פּאַלאַץ אויף דער וואַכט.

אין וואונדער-לאַנד איז נאָך דאָס געוויסען פון אַ מענש ביי דער גאַנ-צער ממשלה, וואָס לאָזט אַמאָל נישט שלאָפען; ביי שלמה דעם זיעבּען-און-צוואַנציגסטען איז אָבער דער פאַל נישט געוועזען... און די סבּה, פאַרוואָס ער שלאָפט נישט, וועלען מיר געוואָהר ווערען אין צווייטען קאַפּיטעל.

צווייטעס קאַפּיטעל.

דער קוקו. — די כשוף־מאַכערין און דער בת־מלכּה׳ס שבועה.

איינמאל, ל״ג בעומר, איז די בת־מלכּה מיט איהר הבר׳טאָרין דבורה, געגאַנגען אין נאָהנטען וואַלד אַריין שפּאַצירען...

אַז די פייגעלעך אין וואַלד האָבען זיי דערזעהן, האָבען זיי אָנגע־הויבען פריידער און פרעהליכער צו זינגען. די פייגעלעך האָבען נישט גע־וואוסט, אַז איינע פון די קינדער איז אַ בת־מלכּה און די צווייטע איז דעם משנה למלך׳ס טאָכטער, זיי האָבען נאָר געוואוסט, אַז דאָס זענען די האַרציגע קינדער, די גאָלדענע קינדער, וואָס שיטען זיי עסענוואַרג, ווען די בעווייזען זיך נאָר פאַר׳ן פּאַלאַץ.

און דאָס זענען די קינדער, וואָס שפּייזען זיי אַ גאַנץ יאָהר מיט קעניגליך ווייסברויט, שבת — חלה מיט זאַפרען און שבת־שירה — מיט׳ן פיינסטען האָניג־לעקעך...

און לכבוד די האַרציגע מיידעלעך איז געוואָרען אַ זעלטענער קאָנ־צערט.

— קנאַק, ברידער, קנאַק! — האָט גערופען פון איין צווייג צו דער צווייטער, — לכבוד די גאָלדענע מיידעלעך, לכבוד די האַרציגע מיידעלעך!

די בלומען, וואָס בעהאַלטען זיך תמיד צווישען הויכען גראָז, אין שאָטען, אונטער די ביימער, וואָס ציטערען שטאַרק פאַר יעדע לעדיגע האַנד און פאַר יעדען שווערען טריט, די בלימלעך האָבען עס דערהערט און האָבען אַזוי געטראַכט:

„אַז פייגעלעך לויבען, איז אַודאי אמת! פייגעלעך ווייסען פון קיין חניפה נישט! דאַרף מען פאַר די מיידעלעך קיין מורא נישט האָבען!״

און די בלימלעך האָבען אַרויסגעשטעקט די פיינע קעפּלעך פונ׳ם טיפען גרינעם גראָז; און זיי האָבען פריי און לוסטיג געאָטהעמט, אַז דער גאַנצער וואַלד איז פול געוואָרען מיט די פיינסטע בשמים!

און די הירשען און די סאַרנעס, וואָס בעהאַלטען זיך שוין צווישען די פערפּלאָכטענע צווייגען, ווען זיי דערהערען נאָר אַ שאָרך, האָבען זיך איצט אויך אַרויסגערוקט און געקוקט אויף די מיידעלעך מיט געטרייע, האַרציגע אויגען, ווי נאָר סאַרנעס און הירשען קאָנען קוקען!

און דעמאָלט האָט זיך דער פרעהליכער בת־מלכה אויך פערגלוסט צו זינגען; אַזוי פול איז איהר געוואָרען אין יונגען האַרצען; קוים אָבער האָט זי נאָר געעפענט דאָס קרעלענע מיילעכעל, זענען מיט אַמאָל אַלע פייגעלעך שטיל געבליבען: זיי ווילען אויך הערען, ווי אַזאַ גאָלדען מיידעלע זינגט...

איין קוקו האָט זיך צו שפעט איינגעהאַלטען, און דבורה, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, האָט איהם צום ערשטען דערזעהן.

און דעם משנה למלך'ס טאָכטער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט איהם, האַלב גלויביג, האַלב שפּאָטיש, געפרעגט:

— קוקו, ווי אַלט איז אַצונד מיין בעשערטער?

דער פויגעל הייבט אָן רופען: קוקו! קוקו! אָהן אַ שיעור, און דבורה האָט לאַכענדיג אָבגעצעהלט 518 יאָהר.

און ווי אַ זילבערן גלעקעל האָט איהר קול געקלונגען.

די בת־מלכה האָט איהם דערהערט, און איז אויך צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט איהם געפרעגט:

— און ווי לאַנג, זאָג, וועל איך לעבען, הכם מיינער אויפ'ן בוים?

און דער פויגעל האָט ווידער גערופען: קוקו, קוקו.

און ווער ווייסט, וויפיעל ער וואָלט אָבגעצעהלט, ווען דער בת־מלכה זאָל נישט געוועזען איבערדריסיג ווערען צו צעהלען.

זי האָט איהם איבערגעהאַקט און געפרעגט:

— און וויפיעל יאָהר האָט נאָך גאָט מיין גוטען פאָטער בעשערט?

עס האָט זיך איהר, דער גוטער בת־מלכה, געוואָלט, דער קוקו זאָל אַצונד אויך רופען און רופען און נישט אויפהערען צו רופען, ווי פריהער.

די בת־מלכה אָבער, איז געבליבען ווי פערשטיינערט, פון קוקו האָט מען שוין מעהר נישט געקאָנט אַרויסקריגען אַ טאָן.

און די דערשראָקענע מיידעלעך האָבען זיך מישב געוועזען, אויפצוזוכען די כשוף־מאַכערין, וואָס האַלט זיך אויף אין וואַלד, און זי איבערצופרעגען, צי האָט זיך נאָך דער קוקו בעליידיגט, צי עס האָט טאַקי איין אונגליק צו בעטייטען.

און קוים האָבען זיי דערפון געטראַכט, האָט זיך בעוויזען אַ מאַסע קליינע, וואונדערליכע, לוסטיגע, און פערשיעדענפאַרביגע היה'לעך, וואָס האָבען אָנגעהויבען אַרומצוטאַנצען, אַרומצושפּרינגען און פאָראויס צו לויפען, און זיי האָבען אַזויערנאָך געוויזען דעם וועג צו דער כשוף־מאַכערין.

די כשוף־מאַכערין איז געשטאַנען אַרומגערינגעלט מיט קעניגלעך און וועווערקעס, וועלכע זי האָט געשפּייזט, און געוועזען איז זי אַלט און אײַנגעשרומפּען, זי האָט אָבער געקוקט מיט אַזוינע גוטהאַרציגע אויגען, אַז די קינדער האָבען זיך פאַר איהר נישט דערשראָקען, און זענען צוגעקומען נעהנטער. פאַר האַרץ־וועהטאָג האָט די בת־מלכּה נישט געקאָנט רעדען. האָט דעם משנה־למלך'ס טאָכטער פאַר איהר גערעדט.

— אַלטע, — האָט זי געפרעגט, — ווי לאַנג וועט איהר פאָטער לעבען?

אויסזאָגען, אַז דאָס איז אַ בת־מלכּה, האָט זי נישט געוואָלט, די מכשפה זאָל נישט מורא האָבען צו זאָגען דעם אמת.

הע? — האָט די מכשפה איבערגעפרעגט.

און דבורה האָט נאָך אַמאָל איבערגע'חזר'ט די שאלה, און האָט געטייט דערבײַ אויף דער בת־מלכּה מיט'ן פינגער.

די מכשפה איז אָבער, ווי עס זעהט אויס, גוט טויב געוועזען, און דבורה'ס טייטען מיט'ן פינגער האָט זי גאָר אַנדערש פערשטאַנען; זי איז געוואָהנט געוועזען צו מיידעלעך, וואָס פרעגען, ווען מען וועט זיי אַ חופּה שטעלען.

דעריבער האָט זי געענטפערט:

— וועמען? דעם פיינעם טאָכטער'ל? איי! אַזאַ שענע! אַזאַ גאָלד! פון מזרח און מערב וועט מען זיך דאָך צו איהר צוזאַמענקומען! אין קורצען וועט אַ חופּה זיין! אין קורצען!

און דבורה האָט זיך געמוזט שטעלען אויף די שפּיץ פינגער און אַריינשרייען דער כשוף־מאַכערין אין אויער איהר פערלאַנג.

און דעמאָלט ערשט האָט די כשוף־מאַכערין דערהערט און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איהר פאָטער וועט דערלעבען — דעם טאָג פון איהר חופּה!

די בת־מלכּה האָט אַ שרעקליכען געשריי געטהון, און אין דער־העלבער מינוט זענען פערשוואונדען די מכשפה מיט איהרע היה'לעך. —

די מאַרנעס, די הירשען האָבען זיך בעהאַלטען. די פייגעלעך מיט די בלומען זענען פערשוואונדען געוואָרען...

אין שטילען וואַלד האָט זיך נאָר געהערט, ווי די האָלץ־ווערם פּיקען אין די ביימערס הערצער, און דער בת־מלכּה'ס שבועה: אַז זי וועט קיינמאָל נישט חתונה האָבען; דער פאָטער איהרער זאָל לעבען, ער זאָל זי איבערלעבען!

דערנאָך האָט זי נאָך דבורה'ן בעשוואָרען, אַז דאָס אַלץ זאָל בלייבען בסוד...

מיר וועלען זעהען, ווי זיי האָבען שטיל געהאַלטען וואָרט.

דריטעס קאַפּיטעל.

א צוזאַמענפאָהר פון התנים.— אַ שמועס צווישען מלך מיט דער בת-מלכה.— די ווייסע טויב און איהר עצה.

עס איז ווייטער געווען אַ צוזאַמענפאָהר פון שררות און פּרינצען...

מען האָט אַלע פערבעטען אין פּאַלאַץ אַריין... פריהער איז מען אַרויס אין וואַלד אַריין אויף אַ יאַגד. פערשטעהט זיך, אַז אויף אַ יאַגד ביי אַ יודישען מלך שיסט מען נאָר אין חיות רעות און גיפטיגע שלאַנגען. נאָך דער יאַגד האָט מען געמאַכט אַ קעניגליך מאָל-צייט.

עסען, האָטש כשר, איז געווען לרוב, אַלטע ווײַנען, האָטש נישט קיין נסך, נאָר כיד המלך... ווי מען האָט געעפענט אַ פלאַש, האָט זיך אין דעם גרויסען זאַל פערשפּרייט אַ ריח, ווי פון די טייערסטע בשמים... די פּרינצען האָבען געגעסען, געטרונקען, געשמועסט, און געפיהרט ויכוחים וועגען אַלערליי חכמות, און איבער ווייטע לענדער און מדינות... אַלע אויגען האָבען געהאָנגען אויף דער בת-מלכה'ס שען-חנ'עוודיג פּנים.

אַלע האָפען צו דערזעהן דאָרט אַ שמייכעלע, אַ סימן טוב אויף זייער מזל!...

די בת-מלכה איז אָבער געווען פאַר אַלע גלייך גוט פריינדליך, און האָט דאָך אַלע אָבגעזאָגט.

דעמאָלט האָט דער מלך געהייסען אַלע אָבטרעטען פון זאַל, און האָט צו דער בת-מלכה אַזוי געזאָגט:

— שולמית, גאָט איז מיט דיר! עס זענען דאָך היינט געווען די גרעסטע און די העכסטע און די פיינסטע לייט פון דער וועלט! פּרינצען פון די גרעסטע מדינות זענען אַראָבגעקומען און געזעצט זיך צו אונז ביים טיש... און דו ווילסט זיי נישט!

און עס זאָגט ווייטער דער מלך:

— אין פון מזרח און פון מערב זענען זיי צו דיר געקומען! געברענגט אַהער האָט זיי דיין שם, געקומען זענען זיי פון דיין שענקייט פערבלענדט...

און טרעהרען הערען זיך אין דעם מלך'ס ווערטער:

— און וואס פעהלט זיי? ביזט דו נישט זיכער אין זייער קלוגשאפט, גיב זיי איף רעטענישען. דו קאנסט אזוי פיעל, איך האב דיך דאך אזוי פיעל געלערנט!

— און זענען זיי נישט גענוג רייך? — זאגט ווייטער דער קעניג, — טייל האבען דאך גרעסערע און רייכערע לענדער פאר מיר, גרעסערע אוצרות פאר מיר!

— און אלע שווערען, אז זיי האבען דיך ליעב!...

און אבגעזיפצט האט דער מלך און ווייטער געזאגט:

— טאכטער דו מיין, געטרייע טאכטער! זעה, מיין אלטער קאפ איז שוין בעדעקט מיט שניי! זעה מיין באָרד, ווייס איז זי ווי מילך... און אז גאט וועט מיך רופען צו זיך, אויף וועמען וועל איך דיך לאזען, טאכטער דו מיין?! און וואס פערלאנגסט דו? זיי האבען דיך אזוי ליעב, זיי שווערען אזוי!

עס ווייגט דער בת־מלכה'ס הארץ פון פאטער'ס עגמת־נפש, דעם אמת זאגען קאן זי דאך נישט...

זאגט זי, אז זי גלייבט נישט זייערע שבועות...

און זי האט אזוי געענטפערט:

— איך בין רייך, טאטעשי, און דיין איינציגע טאכטער בין איך! ווייס איך, צי מיינט מען מיך, צי מיין רייכקייט! צי וויל מען מיך, צי — איבער הונדערט און צוואנציג יאהר — דיין מלוכה, טאטעשי!

און זי האט נאך געהאט א ראיה צו איהרע רייד!

— און זעה, — האט זי צום פאטער, צום מלך, געזאגט, — איז דען נישט מיין הבר'טארין דבורה שענער פאר מיר, בעסער, קלוגער און געלערנטער פאר מיר? און פארוואס פאהרט מען זיך נישט צוזאמען איהר בשר'ע האנד צו פערלאנגען? פארוואס האט זיך קיין איינציגער פרינץ אין איהר נישט פערליעבט? — ווייל איך בין דיין טאכטער! ווייל בת־מלכה בין איך!

דער מלך וויל איהר נישט זאגען, אז ער גלייבט נישט, אז עס איז עמיץ שענער, בעסער און קלוגער פאר זיין טאכטער, ענטפערט ער איהר:

— ווייס איך? דיינע בליצענדיגע, הייטע האר, מיט די טיעפע, בלאהע אייגען געפעלען, און איהרע יידענע, פלאקסענע האר, מיט די עהרליכע, טיעפע אייגען — נישט... יעדער מענש האט שוין זיין מזל...

און אין האַרץ האָט ער געקלערט: „אוי, צי איז עס נישט אַ ירושה פֿון עלטער-עלטער-זיידען קהלת?... אַזאַ פֿריש עפּעלע, און עס פּיקט שוין דאָרט אַ ווערמעל"...

און אין דער רגע האָט זיך בּעוויזען אין אָפֿענעם פֿענסטער אַ מילך-ווייסע טויב.

די בּת-מלכּה האָט געמיינט, אַז דאָס איז איינע פֿון איהרע טוי-בּען, און זי האָט זיך אויסגעדרעהט צו איהר, זי זאָל זיך איהר שטע-לען אויפֿ'ן אַקסעל.

די טויב האָט עס דאָך נישט געטהון.

די מילך-ווייסע טויב איז אַריינגעפֿלויגען און האָט זיך געשטעלט פֿאַר'ן מלך אויפֿ'ן טיש.

זי האָט זיך דריי מאָל געבּוקט פֿאַר'ן מלך, און אָנגעהויבּען צו וואורקען און צו בּרומען צום מלך.

און בּיי די רויטע יודלעך, מוזט איהר וויסען, האַלט זיך נאָך דער אַלטער יודישער מנהג, אַז דער, וואָס זיצט אין סנהדרין, מוז קאָנען אַלע זיעבּציג לשונות פֿון דער וועלט, און דער מלך פֿון אַ מדינה מוז, ווי שלמה אין זיין צייט, קאָנען אפילו די לשונות פֿון חיות און עופות.

און די ווייסע טויב האָט צום מלך אַזוי געבּרומט:

– מלך, גרויסער מלך! האָבּ קיין עגמת-נפֿש נישט, עס וועט זיך אַלץ ענדערן צום גוטען; דו וועסט אין דער בּת-מלכּה נאָך נחת דער-לעבּען...

— נייט זי אָבּער נישט, אַז זי זאָל נעמען איינעם פֿון די פּרינ-צען, וואָס בּעטען איהר האַנד. נישט איינער פֿון זיי איז איהר בּעשער-מיר, און נישט אין גלויבּשטיין וואָהנט דער, וואָס איהר איז בּעשערט.

און דער מלך האָט איהר אויף טויבּען-לשון אַזוי געענטפֿערט:

— גוטע טויב, קלוגע טויב, זאָג מיר, וואו איהר בּעשערטער וואָהנט, דיים איך בּאַלד שפּאַנען די טייערסטע פֿערד און בּרענג איהם אַהער; זאָל ער זיין אַ פּרינץ, זאָל ער זיין דער אָרימסטער מאַן, זאָל ער בּיי דער שווערסטער אַרבּייט שטעהן, גיבּ איך איהם, — הייסט מיין נאָמען נישט שלמה דער זיעבּען-און-צוואָנציגסטער, — מיין איינציגע טאָכטער און מיין קרוין אַוועק!...

און די טויב האָט אַזוי געענטפֿערט:

— מלך, גרויסער קעניג, געזונד זאָלסט דו זיין און לאַנג לעבּען

זאָלסט דו, מלך! נישט דאָס אָבער האָט מען מיר בעפוילען דיר צו זאָגען... דיין בת-מלכה וויל זיין זיכער, אַז דער, וואָס שווערט, אַז ער האָט זי ליעב, מיינט נאָר זי אַליין, נישט די אוצרות, נישט די מלוכה... דאָס גוטע פרומע האַרץ האָט מורא, מוז מען עס בערוהיגען..

— ווי אַזוי, ווייסע, קלוגע טויב? — האָט דער מלך געפרעגט.

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— גרויסער מלך, קלוגער מלך, געזונד און שטאַרק זאָלסט דו זיין, און איינקלעך דערלעבען זאָלסט דו, מלך! היים איהר אויסקלויבען די אָרימסטע קליידער, וואָס איהר האַרץ וועט גלוסטען, פאַר איהר און פאַר דיר, מלך, און וואַנדערט אַרויס פון די ערטער, וואו מען קאָן אייך לייכט דערקענען. און אַז איהר בעשערטער וועט זי וועלען אין שמוץ און אין אָרימקייט, וועט דער בת-מלכה'ס גאָלדען האַרץ נישט ציטערן, נישט שרעקען זיך.

— איך בין גרייט אַלץ צו טהון, וואָס דו זאָגסט, — האָט ער דער טויב געענטפערט, און זי האָט דריי מאָל אַהין און צוריק געהיפּט און געבוקט זיך, ווי ביי'ם אויסגעהן שמונה-עשרה, און איז צוריק אַרויסגעפליגען פון פענסטער.

די בת-מלכה האָט קיין איבּרייד נישט געהאַט, אויף דער טויב'ס עצה נישט צו בעשטעהן. האָט זי אויסגעקליבען צום וואַנדערן קליידער פון שמאַטעס-קלויבער.

די בת-מלכה האָט זיך אַזוי געטראַכט: אין אַזוינע שמוציגע קליידער וועל איך קיינעם אין די אויגען נישט פאַלען...

נאָר אַ מענש דענקט, און גאָט לענקט.

בשעת דער מלך און די בת-מלכה האָבען גערעדט וועגען די וואַנדער-קליידער, איז יואָב, דער משנה-למלך, געשטאַנען הינטער אַ זיידענעם פאָרהאַנג און אונטערגעהערט.

פעלקער און קינדער האָבען יעדער אַ טביעת עין, איך מיין: איין אויג, וואָס דערקענט אין דער ערשטער רגע דאָס, וואָס קלוגע חכמים דערקענען נישט. מיט'ן ערשטען בליק זעהען זיי, ווער ס'איז גוט, עהרליך און פרום באמת, און ווער ס'טראָגט נאָר אַ מאַסקע אויפ'ן פנים — און האָט דאָס גיהנום אין האַרץ.

דאָס פאָלק האָט אויף איהם געמורמעלט.

דער מלך איז אָבער געווען אין יואָב'ן פערנאַרט.

אַז'ינם טהוט נאָר אַ פאַלשער, שלעכטער מענש, און דאָס איז ער געוועזען...

נישט ער האָט געדאַרפט זיין משנה-למלך אין וואונדער-לאַנד!...

אין פאַלאַץ אַריין איז ער געקומען דורך אַ צופאַל:

די מלכה, עליה השלום, אין ליכטיגען גן-עדן זאָל זי זיין, איז נפטר געוואָרען אין קינפעט, און מען האָט געדאַרפט פאַר דער בת-מלכה איין אַם, איז דער גורל געפאַלען אויף יואָב'ס ווייב. דורך איהר האָט ער בעקומען אַ צוטריט צום פאַלאַץ...

איינמאָל האָט איהם דער מלך שלמה בעמערקט און געפרעגט, ווער ער איז און וואָס ער וויל.

ער האָט געזאָגט, אַז ער איז דער בת-מלכה'ס אַמ'ס אַ מאַן, און פערלאַנגען פערלאַנגט ער נישט מעהר, נאָר די ערלויבניש אַנצוזעהן ווייַנע אויגען מיט'ן גלאַנץ, וואָס שלאָגט פון מלך'ס פנים...

וואָס איין אַנגעל איז פאַר פיש, איז חנופה פאַר מלכים...

יואָב איז שוין געבליבען אין פאַלאַץ. ער איז געוואַקסען פון טאָג צו טאָג, און מיט דער צייט איז ער געוואָרען משנה-למלך.

קלוג איז ער געוועזען, ווי אחיתופל בשעתו, און ער האָט זיין פרומע, עהרליכע ראָלע אַזוי פיין געשפיעלט, אַז די וועלט, וואָס האָט געמורמעלט, האָט נישט געהאַט אויף איהם צו ווייזען עפעס איין עולה.

די בת-מלכה האָט יואָב'ן, דעם משנה-למלך, נישט געקאָנט ליידען. אַז ער האָט אויף איהר געקוקט, האָט זיך איהר געדאַכט, אַז אַ פייכטער, קאַלטער וואָרם גליטשט זיך איהר איבער'ן פנים... זי האָט עס אָבער קיינמאָל נישט געבראַכט אויף די ליפען, נאָר צוליעב איהר אַם, יואָב'ס געשטאָרבען ווייב, צוליעב דעם פאָטער, און אפשר מעהר צוליעב דבורה'לען, אין וועלכער זי האָט אַ געטריייע, געליעבטע שוועסטער געהאַט, — האָט זי זיך אַ כח אָנגעטהון, און פון צייט צו צייט מיט איהם אַ גוט וואָרט גערעדט...

דער שלעכטער מענש האָט זיך אָבער דאָס גוטע וואָרט אַנדערש אויסגעטייטשט... האָט זיך געוואָלט בעניצען דערמיט און ווערען דעם מלך'ס איידעם!...

קיין יונגער מאַן איז יואָב שוין נישט געוועזען, נאָר געהאַלטען האָט ער זיך קינדיש, און האָט זיך פיין, ווי נאַטירליך, געפאַרבט די באָרד און די האָר פון קאָפּ

און אַלע האָבן אָן זײַנע יאָהרען פערגעסען...

די פרײַלינען פון הויף האָבן צו איהם געוואונקען, האָט ער גע־מיינט, אַז שולמית איז... אַוינס טהוט נאָך אַ פאַלשער, שלעכטער מענש...

ליתר תוקף וועז האָט ער אויפגעקויפט בײַ אַלערליי כשוף־מאַכערס ליעבעס־טראָפּען, וואָס ער האָט בגנבה אַרײַנגעטהון אין דעם אַלעם, וואָס די בת־מלכה האָט געגעסען און געטרונקען.—

דער קלוגער יואָב האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז די אַלע טראָפּענס העלפען נאָר דעמאָלט, ווען דער, וואָס בעניצט זיך מיט די טראָפּענס, האָט אמת און עהרליך ליעב, בשעת ווען יואָב האָט נאָר אין זין גע־האַט די מלוכה.

און דאָס, וואָס די בת־מלכה האָט אָבגעזאָגט אַלע פרינצען, האָט ער איך געהאַלטען בײַ זיך פאַר אַ גוטען סימן. און כדי ער זאָל זי־כערער זײַן אין זײַנע פּלאַנען, האָט ער נישט אויפגעהערט נאָכצוקוקען דעם מלך מיט דער בת־מלכה און אונטערצוהערען, וואָס זיי רעדען.

און אַז ער האָט, שטעהענדיג הינטער דעם ייִדענעם פאָרהאַנג, דער־הערט, אַז זיי רעכענען אין גאָר אָרימע קליידער אַרומצוואַנדערן, האָט ער נאָך זײַן האָפנונג נישט פערלאָרען.

פערקעהרט, עס האָט איהם נאָך מעהר פערנאַרט.

ער האָט געקלערט, אַז די בת־מלכה, וואָס האָט אַזוי פיעל ליעבעס־טראָפּען אויסגעטרונקען, האָט אַליין פאָרגעשלאָגען דעם פאָטער דעם שידוך, און כדי געוואָהר צו ווערען, צי ער איז ווערט צו זײַן אַמאָל אַ מלך, פאָהרען זיי אַרום פערשטעלט איף דער מדינה, געוואָהר צו ווערען, וואָס מען זאָגט איף איהם.

און ווייל ער האָט פאָרט מורא געהאַט, מען זאָל איף איהם אין דער מדינה פאַר'ן מלך, און דער עיקר — פאַר דער בת־מלכה, נישט רעדען קיין בייז, האָט ער זיי נאָכגעשיקט שפּיאָנען, זיי זאָלען זיי נאָכ־געהן טריט בײַ טריט, און טאַקי טעגליך איהם שרײַבען איף תשר"ק־כתב, וואו זיי זענען, און וואָס זיי טהוען.

אין דער התחלה האָבען איהם די בריעף, וואָס ער האָט בעקומען פון די שפּיאָנען, גאָר נישט געוואונדערט: דער מלך מיט דער בת־מלכה געהען און געהען, און שטעלען זיך אין ערגיץ נישט אָב. שפּעטער אָבער, אַז מען האָט איהם מודיע געווען, אַז זיי זענען אַרויס אויס דער גרע־

ניין, האָט זיך דער משנה־למלך זעהר דערפרעהט: ער איז געפאַלען אויף איין אַנדערן, גאָר אַ לייכטען פלאַן, ווי אַזוי צוצוקומען צו דער מלוכה!

ער וועט דעם מלך מיט דער בת־מלכה אומברענגען! און אין דער פרעמט וועט ער דאָס טהון גאָר אָהן פחד...

און ער האָט זיך געלאָזט ברענגען צוויי גזלנים, און ער האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

— איך, משנה־למלך, און היינט במקום מלך, ווייס גאַנץ גוט, אַז איהר זענט רוצחים און גזלנים, אַז מען דאַרף אייך הענגען אין מיטען מאַרק, און דערנאָך אייך צעשניידען און צעשיקען שטיקער פון אייך אין אַלע תרי״ג שטעדט פון דער מדינה. נאָר אין אייך ווענדט זיך, אַז איהר זאָלט ניצל ווערען פון דער תליה, און נאָך גרויס ווערען...

— אַז איהר וועט טהון, וואָס איך וויל, און עס וועט בלייבען בסוד, וועל איך איינעם פון אייך מאַכען פאַר'ן ערשטען מיניסטער, און דעם צווייטען — פאַר אַ ראש אין סנהדרין...

און די גזלנים פאַלען דעם משנה־למלך צו די פיס, און ער האָט זיי געהייסען שווערען אויף די קניע, אַז זיי וועלען טהון זיין פערלאַנג!

און די גזלנים האָבען געשוואָרען: איינער — ביי אַלע ווילדע וועלדער און פיסטע חרבות, וואו שדים און רוחות וואָהנען, און ביי אַלע ניט־בעגראָבענע ביינער פון רוצחים און גזלנים:

— אויב איך וועל מיין וואָרט נישט האַלטען, זאָלען זיך אין מיר אַלע שדים פון וועלדער און חרבות, און אַלע רוחות רעות פון די פערוואַלגערטע ביינער אָן מיר נוקם זיין!

און דער צווייטער האָט אויך אַזוי געשוואָרען, און האָט נאָך צוגעגעבען, אַז ער שווערט נאָך ביי זיין געהיימנים — ביי זיין פאָטער'ס מזל, וואָס ער האַלט אין עסיג אין אַ פאַהיר...

און דעמאָלט האָט דער שלעכטער יואָב אַזוי געזאָגט:

— שאַרפע שווערדען האָט איהר, בלאַנקע שפּיזען גיב איך אייך... און פער, וועל איך אייך געבען די בעסטע פון מלך'ס שטאַל, וואָס פליהען ווי די אָדלער, וואָס יאָגען־איבער דעם ווינד...

— לאָזט אייך אויף דער וועלט...

— און אַז איהר וועט טרעפען צוויי שמאַטעס־קלויבער: אַ גרויזגראָהען אַלטען, ווי אַ טויב, און אַ יונג מיידעל, וואָס איהר פנים וועט אַרויסשיינען פון איהרע שמוציגע קליידער, ווי אַ זון פון אונטער אַ ווינ־

טערדיגען בלייערנעם וואָלקען,— פערהאַלט זיי!

— און דעם אַלטען זאָלט איהר טייטען באַלד אויפ'ן אָרט!

— און מיט דער טאָכטער זאָלט איהר אַזוי טהון:

— איהר וועט זי פרעגען, צי זי וויל האַלטען אַלץ בסוד און אַהער קומען זיין מיין ווייב.

— אויב זי וועט בעשטעהען, און זי וועט אַייך צושווערען דערויף ביי דער נשמה פון איהר געשטאָרבענער מוטער, לאָזט זי לעבען און ברענגט זי אַהער.

— אַ ניט — טייט זי!

— בעגראָבט זיי ביידע אויפ'ן אָרט. און פאַר אַ סימן, אַז איהר האָט אַלץ געטהון בשלמות, זאָלט איהר מיר ברענגען זייערע קליידער: איך וועל זיי דערקענען...!

די גזלנים זענען בעשטאַנען. און ער האָט זיי געגעבען געלד אויף הוצאת־הדרך, בעוואָפענט זיי פון קאָפּ ביז פיס, אַרויסגעזעצט אויף פערד און אַרויסגעשיקט אין דער וועלט אַריין...

און דער שלעכטער מענש איז זיכער, אַז עס וועט איהם געראָטען...

מלך וועט ער זיין!

און קוים וועט ער ווערען מלך, וועט ער וויסען, וואָס צו טהון...

די מלוכה וועט ער שוין בעפעסטיגען!

ווי אחשורוש וועט ער טהון!

אַ קעניגליכע סעודה וועט ער מאַכען— פאַר גאַנץ וואונדער־לאַנד אַ סעודה...

אין גרויסען גאָרטען וועט ער גאָלדענע טישען שטעלען. און זיי וועלען זיך בייגען אונטער דער לאַסט פון די טייערסטע מאכלים, און די טייערסטע ווינען וועלען זיך גיסען ווי וואַסער...

און אַלע שפּיעלער, און אַלע טענצער, און אַלע זינגער פון דער גאַנצער מדינה וועלען קומען און שפּיעלען, און זינגען, און טאַנצען —

עס וועט זיין אַ יום־טוב, אַ פרייד פאַר גאַנץ וואונדער־לאַנד!

און זיעבען טעג און זיעבען נעכט וועט מען טרינקען, זיעבען טעג און זיעבען נעכט וועט זיין אַ לעבען...

און די שענסטע מיידלעך פון דער גאַנצער מדינה וועלען קומען...

און ער וועט אַרומגעהען ביי די טישען און קוקען, און קלויבען.

און די שענסטע וועט זיין ווייב זיין, זיין מלכה זיין...

י. ל. פרץ.

פיערטער קאפיטעל.

דבורה מוז ענטלויפען. — זי געזעגענט זיך. — ביי דער מכשפה אין דער הייל.

דבורה, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, האָט שטאַרק געליטען, זייט די בת מלכה איז אַוועק.

זי איז געבליבען איינע אַליין.

דער פאָטער האָט זי קיינמאָל נישט ליעב געהאַט. מיט איהר געבוירען ווערען האָט ער זיך נישט שטאַרק געפרעהט; דעמאָלט איז ער אָרים געווען, און איין איבריג מויל אין שטוב איז נישט געוועזען פון די גוטע זאַכען. אַז דאָס קינד איז אַלט געוואָרען עטליכע וואָכען, האָט ער עס פלוצלינג פיינד געקריגען; ער האָט זיך בעקלאָגט, אַז עס איז נישט זיין קינד, אַז מען האָט איהם דאָס קינד אין וויעג פערטוישט. שפעטער, אַז ער איז געקומען צום מלך אין פאַלאַץ אַריין, האָט ער דאָך בעהאַלטען די שנאה ביי זיך אין האַרץ און האָט געגען זיין אייגענער טאָכטער געשפיעלט די זעלבע פאַלשע ראָלע, ווי געגען אַלע.

קוים אָבער איז דער מלך מיט דער בת־מלכה אַרויסגעפאָהרען, האָט ער די מאַסקע פון פנים אַראָבגעוואָרפען.

דאָס ערשטע איז געוועזען, וואָס ער האָט פערטריבען פון פאַלאַץ אַלע אָרימע און קראַנקע, און האָט צוגענומען ביי זיין דבורה'ן דעם שליסעל צום מלך'ס אוצרות.

נאָך מעהר געליטען האָט זי דאָך דערפון, וואָס זי האָט געזעהן, ווי דער פאָטער איהרער נעמט זיך צו דער מדינה. ער האָט פלוצלונג אָבגעשאַפט אַלע אַלטע עהרליכע געגעראַלען, אַלע פערדיענטע בעאַמטע פון שטעדט און דערפער, ווי אויך אַלע עהרליכע שופטים ושוטרים, פון נידריגסטען ביז'ן העכסטען סענאַטאָר, וואָס איז געזעסען אין סנהדרין. די אַלע שטעלען האָט ער בעזעצט מיט פאַלשע, שלעכטע מענשען, מיט זיינע שמייכלער און טעלער־לעקער, וואָס זענען גרייט געוועזען צו העלפען איהם אין אַלע בייזע פלענער.

דבורה האָט זיך געפרובט איהם מוסר זאָגען, נאָר דערמיט האָט זי זיך נאָר ערגער געמאַכט. ער האָט איינמאָל פאַר אַלעמאָל בעשלאָסען, דער טאָכטערס פטור צו ווערען. ער וואָלט זי געטייט, נאָר ער האָט מורא געהאַט פאַר דער מדינה, ווייל דבורה איז ביי אַלע געווען בעליעבט, גלייך

מיט דער בת־מלכּה. האָט ער זי געוואָלט חתונה מאַכען פאַר וועמען עס איז פון דער פרעמד, און האָט געזוכט פאַר איהר אַ מאַן צווישען די רייכע סוחרים פון אַנדערע מדינות, וואָס פלעגען קומען קיין גליבשטיין וועגען געשעפט.

איינער אַזאַ סוחר איז איהם שטאַרק געפעלען. עס איז געוועזען אַ דיקער, אַ הויכער מאַן מיט שאַרפע פינסטער'ליכע בליקען. דער, האָט געטראַכט דער משנה למלך, וועט זי שוין פון דער האַנד נישט אַרויסלאָזען, און ער האָט איהם פון מאַרק, וואו ער איז געשטאַנען מיט סחורה, אַהיים געפיהרט אין פּאַלאַץ אַריין און פאָרגעשטעלט דער טאָכטער אַלס חתן.

זי האָט פערבראָכען די הענד, אַ קוואַל טרעהרען האָט איהר אַרויסגעשפּריצט פון די אויגען. די פיס האָבען זיך איהר אונטערגעבראָכען. און זי איז דעם פאָטער געפאַלען צו די קניע און געקלאַמערט זיך אַרום זיינע פיס. נאָר ער האָט זי מיט'ן פוס אַוועקגעשטופּט.

— מאָרגען שטעלט מען דיר אַ חופּה! — האָט ער אַרויסגעזאָגט שאַרף און איז אַוועק פון איהר.

דיזעלבע נאַכט איז דבורה אַנטלאָפען פון פּאַלאַץ.

די סאָלדאַטען פון דער וואַכט האָבען זי פאַר רחמנות נישט פערהאַלטען, און אַ רחמנות'דיגע בלאַסע לבנה האָט איהר בעלויכטען דעם וועג דורכ'ן גאָרטען אין די אָבגעלעגענע אַלייען.

אַנטלויפענדיג, האָט זיך דאָך דבורה נישט איינגעהאַלטען און האָט זיך אַלע וויילע אָבגעהאַלטען ביי אַנדערער בלום, און האָט זיך מיט איהר געזעגענט און געקושט. און נישט אויף איין רויזען־אָדער־ליליען־בלעטעל איז געבליבען הענגען איהר'ס אַ טרעהר, ווי אַ טראָפּען פרישער טהוי.

— ווער ווייס, אויב איך וועל אייך נאָך אַמאָל זעהן! — האָט זי געזאָגט צו די בלומען, צו די ביימער און צו די גאָלדענע פישלעך אין טייך, וואָס זי האָט געוועקט מיט איהרע לייכטע טריט, ווי אויך צו די פייגעל, וואָס האָבען זיך געוויעגט צווישען די שטילע צווייגען.

און אַ שטילער, זעהר אַ שטילער שאָראָך איז איבערגעגאַנגען פון צווייג צו צווייג, פון איין בוים צום צווייטען, ווי עס וואָלט געזאָגט: שווייגט! ש־ע־ש... דאָס גוטע, דאָס גאָלדענע מיידעלע אַנטלויפט, זי אַנטלויפט פון איהר פיינעם פּאַלאַץ, פאַר איהר שלעכטען טאַטען, פאַר איהר פאַלשען טאַטען... שווייגט, וועקט נישט קיינעם, שווייגט...

פון גאָרטען איז זי אַריין אין אַ וואַלד.

ביים ערשטען בוים אין וואַלד האָבען אויף איהר געוואַרט דריי משונה׳־דיגע היה׳לעך, ווייסע ווי מילך, מיט גאָלדענע שטרייפען און הערנדלעך, וואָס צוויי האָבען געהאַט פון שילדקרעט, און איינס— פון עלפענביין.

דבורה האָט זיך פאַר זיי אָבגעשטעלט און אַזוי געבעטען:

— זַ, גוטע היה׳לעך מיט די ווייסע פעל׳עכלעך, גאָ׳דענע שטרייפעלעך, שילדקרעטענע און עלפענביינענע הערנדלעך! האָט רחמנות אויף מיר, און ווייזט מיר דעם וועג צו דער הייל, וואו די גוטע כשוף־מאַכערין וואָהנט.

און זי זאָגט זיי, אַז זי איז נאָך ביינאַכט אין וואַלד נישט געוועזען, אַז ביי דער שיין פון דער לבנה זעהט אַלץ אַנדערש אויס, און זי קאָן נאָך פערבלאָנדזען, און של׳עכטע מענשען וועלען זי געפינען און צוריק פיהרען אַהין, וואו זי דאַרף נישט און מאָר נישט זיין...

די היה׳לעך האָבען, א פנים, פערשטאַנען יעדעס וואָרט, זיי האָבען געשאָקעלט מיט די קעפ׳עלעך אויף יאָ און געבוקט זיך אַ פאָר מאָל מיט די הערנדלעך צו דער ערד.

דאָס איז געוועזען אַ סימן, אַז זיי האַלטען עס פאַר רעכט און ווי׳לען איהר ווייזען דעם וועג.

און דאָס היה׳לע מיט׳ן עלפענביינענעם הערנדעל איז אַרויסגעטרעטען פון דער שורה, און האָט זיך איהר געשטעלט פון פאָרענט; די צוויי מיט די שילדקרעטענע הערנד׳לעך— רעכטס און לינקס אויף ביידע זייטען.

און זיי האָבען אָנגעהויבען צו געהן.

און זיי זענען געגאַנגען און געגאַנגען. בערגלעך אַראָב, בערגלעך אַרויף, צווישען פערפלאָכטענע צווייגען, ביז דבורה׳לע האָט דערזעהן אַ פיין־גאָלדענעם שטראַהל, וואָס האָט אַרויסגעשלאָגען פון דער ערד.

דאָס היה׳לע מיט׳ן עלפענביינערנעם הערנדעל האָט שטיל דערמיט אָנגעקלאַפּט.

— ווער איז דאָרט?— האָט מען געפרעגט פון אונטער דער ערד.

דבורה׳לע האָט דערקענט דער כשוף־מאַכערינס קול און האָט זיך געוואונדערט, ווי אַזוי די טויבע האָט דערהערט דאָס שטי׳לע קלאַפּען פון קליינעם הערנדעל.

— איך, איך, איך,— קלאַפּט ווייטער דאָס היה׳לע, וואָס האָט קיין לשון נישט. נאָר אין דער אייגענער רגע האָט אַ רויש געטהון צווישען די צווייגען פון אַ נאָהנטען בוים, אַ ווייסע טויב האָט זיך בעוויזען און אויסגערופען מיט אַ קול פון אַ מענשען:

— מוהמעשי, עפען! דבורה'לע איז געקומען! דבורה'לע מיט די גרויסע, שווארצע אויגען, און האר ווי פלאקס... עפען, מוהמעשי, ס'איז די העכסטע צייט...

די הייל האט זיך געעפענט, און דבורה'לע איז אריינגעקומען און גע־טראפען די אלטע, זיצענדיג ביי פעדערן, וואס זי האט געפליקט אין א גרוי־סען טאפ אריין.

— גוט'ן אבענד,— זאגט דבורה'לע שטיל; און קיקענדיג פערוואונדערט אויף דעם אלעם, וואס אין הייל טהוט זיך, האט זי פערגעסען צו בעטען, מען זאל זי אויפנעמען.

פאר דער אלטער, זעהט זי, שטעהט גאר א קליין לעמפעלע, און עס בעלייכט ראך די גאנצע הייל. אין מיט'ן דער הייל שטעהט א פיין געבעט בעטעל, און זי דערקענט עס: עס איז איהר אייגען בעטעל, מיט איהר בעט־געוואנד, מיט איהר זיידענער, גאלדגעשטריקטער קאלדרע...

— גוט יאהר,— ענטפערט דערווייל די בשוף־מאכערין.— איך האב געוואוסט, דו וועסט קומען, און איך האב ארויסגעשיקט מיינע קראהען, זיי זאלען ארויס'גנב'ענען פון פאלאץ דיין געלעגער... אויף א פרעמד בעט שלאפט זיך נישט גוט...

דבורה'לע שווייגט, נאך מעהר פערוואונדערט.

און די אלטע מאכט:

— בויז מיער, דבורה'לע, טהו דיך אויס, לעג דיך שלאפען. מארגען וועסט דו אלץ וויסען.

דבורה'לע האט געפאלגט, און או זי איז איינגעשלאפען, האט זיך די אלטע אויפגעהויבען שטיל, און האט גענומען א שניי־ווייסען פליגעל פון א שוואן און געמאכט אין דער לופט אין אלע פיער זייטען, און צוגעברומט שטילערהייד:

גוטע הלומות, קומט
פון אלע זייטען, קומט
צו דעם גוטען מיידעלע,
צו דעם פרומען מיידעלע,
צו דעם הארציגען מיידעלע...
צו ר' שלמה'ס טעכטערל...

און פון אלע זייטען זענען אנגעפלויגען ווייסע טויבען, מיט שניי־ווייסע הריזאנטעמען און ליליען אין די מיילער, און זענען שטיל און פיין געפלויגען איבער דבורה'לעס בעט.

פינפטעס קאַפּיטעל.

אַ פריה־מאָרגען אין הייל.— וואָס טהוט זיך אין דער אוייטער העלפט פון דער הייל?— אַ מעשה פון אַ גרויסע נשמה.— ווי אַזוי זי איז געבוירען געוואָרען און איז איינגעשלאָפען.

ויהי ערב, ויהי בקר. און אויף מאָרגען, אַז דבורה׳לע האָט זיך אויפגעהאַפּט, האָט זי בעמערקט, אַז די הייל איז אָבגעטיילט מיט אַ פאָרהאַנג, וואָס איז אויסגעשטיקט מיט אַלערליי בלומען און פייגעלעך, פון וועלכע זי האָט נישט געקאָנט אָבּרייסען די אויגען.

— וואָס, ווילסט וויסען,— פרעגט זי די אַלטע מיט אַ שמייכעל,— וואָס אין יענער העלפט הייל טהוט זיך?...

— ניין, מוהמעשי, אַז מען זאָגט נישט מיר אַליין, פרעג איך נישט...

— אַז דו ביסט יאָ אַזוי גוט,— ענטפערט די אַלטע,— וועל איך דיר דערצעהלען. דערווייל וועט זיך אָבקאָכען די מילך, וואָס איך האָב דיר צוגעשטעלט אויף פריהשטיק.

און די אַלטע האָט איהר דערצעהלט אַזאַ מעשה.

„אַמאָל האָט גאָט אַראָבגעקוקט אויף אונזער אָרימער וועלט, און געזעהען, אַז עס פיהרט זיך נישט גוט, אַז עס זענען סאַמע קליינע, גאָר קליינע נשמות, וואָס קאָנען גאָרנישט אויסקלערען, און אויב זיי קלערען שוין יאָ עפּעס אויס, קאָנען זיי עס נישט אויספיהרען, האָט ער געהייסען אַראָבשיקען איין נשמה האָטש אַ רעכטע — אַ גרויסע, אַ הויכע נשמה.

און עס איז ערגיץ געבאָרען געוואָרען אַ קינד מיט אַזאַ נשמה. עס איז געווען אַ יונגעל, און אַז ער האָט געעפענט זיינע גרויסע אויגען אויף דער וועלט, איז ער פול געוואָרען מיט צער און רחמנות.

נאָר אַז ער איז אויפגעוואַקסען, האָט ער אויך גאָר נישט אויסגעקלערט, ווייל ער האָט קיין צייט נישט געהאַט צו קלערען...

אַרום און אַרום איז אַזוי פיעל אומגליק געווען, אַזוי פיעל אונבעהאָלפענקייט, אַזוי פיעל צער...

און ער האָט זיך גענומען צו העלפען, עצות צו געבען, טובות צו טהון... עמיצער פאַלט, הייבט ער איהם אויף; עמיצער וויים נישט, ווי אַזוי פון וואַסער אַרויס, דערלאַנגט ער איהם אַ צווייג; עמיצער קאָן אַ לאַסט

נישט דערטראָגען, העלפט ער זיהם צו; ווער עס דאַרף אַיין עצה טובה, קלערט ער איבער און גיט... און וואו עס האָט שוין דאָס אויך נישט געהאָלפען, האָט ער זיין האַרפע אַרויסגענומען און געזונגען און געשפּיעלט.

און די האַרפע האָט געהאַט אַ זיסען קלאַנג, און זיין שטימע איז נאָך זיסער געווען ווי דער קלאַנג פון דער האַרפע, און זיסער פון ביידע איז געווען דאָס ליעד אַליין, וואָס ער האָט געזונגען.

ער האָט געזונגען פון שפּעטערע גליקליכערע צייטען... ווען אַלע וועלען ווערען געהאָלפען, ווען אַלע טרעהרען וועלען אויסטרוקענען, אַלע קרענק פערשווינדען, אַלע עולות פערגעהן, און אַלע, די שוואַכסטע אפילו, וועלען גליקליך זיין...

— צי איז דאָס אמת?— פרעגט דבורה...

— אַיי, ווי דיינע אויגען האָבען זיך אונטערגעצונדען!— ענטפערט די אַלטע...— נאָר צי עס איז אמת? זיך ווייס נישט; ער האָט געזונגען, און מענשען האָבען געגלויבט, און דערפון אַליין איז זיי לייכטער געוואָרען דאָס לעבען...

מיט דער צייט האָט ער אַ שם אויף דער מדינה בעקומען, און וואָס מעדער שם ער האָט געהאַט, מעהר אָרימע, מעהר אונבעהאָלפענע, מעהר אונגליקליכע האָבען בעדאַרפט זיין הילף... און ער איז דאָך געווען אייגער, איינער אַליין...

— גאָט,— האָט ער זיך איינמאָל געשטעלט מיט אַ טענה צום הימעל— פאַרוואָס האָסט דו מיך נאָר איינעם בעשאַפען? ווי קאָן איך איינער אַלע, אַלע העלפען?

און אַ בת קול ענטפערט איהם פון הימעל:

— איך האָב איין אָדם הראשון בעשאַפען, און פון איהם איז די וועלט אַרויס. זוך דיר דיין חוה'ן...

און ער האָט אַליין פערלאָזט און אָנגעהויבען זוכען...

ער האָט אָבער נישט געפונען... עס איז זעלטען אַיין אמת'ע חוה... נישט געקינצעלט, נישט געפעלשט, נישט קינדיש=נאַריש=נאַשעריש... און ער האָט זיך נאָך אַ צייט ווייטער געשטעלט מיט אַ טענה צו גאָט:

— איך געפין נישט!— זאָגט ער.

און פון הימעל האָט מען איהם געענטפערט:

„אַז דו קאָנסט ניט זוכען, וואַרט ביז מען וועט דיך זוכען און געפינען..."

און מען האָט איהם אַיינגעשלעפט דאָ אין דער הייל; און ער שלאָפט

שוין לאַנג, לאַנג... און מיך האָט מען ביי איהם פאַר אַ וועכטערין געשטעל'ט, עס זאָל איהם אין שלאָף קיין ביז נישט געשעהען...

— ווי לאַנג שלאָפט ער שוין, מוהמעשי?

— מעהר ווי הונדערט יאָהר... מעהר... ווילסט איהם זעהן, דבורה'לע?

דבורה ציטערט אויפ'ן גאַנצען לייב און קאָן פון מויל קיין וואָרט נישט אַרויסברענגען.

די אַלטע ציהט ביי אַ שנירעל, דער פאַרהאַנג צושפּרייט זיך, און אין דער צווייטער העלפט הייל בעוויזט זיך אַ שלאָפענדיגער יונגער מאַן, שעֶן ווי אַ חלום פון איין אונשולדיג יונג מיידעל...

דבורה איז פּליצלינג אַרויסגעלאָפען פון הייל אין וואַלד אַריין. די אַלטע האָט איהר נאָכגעקוקט מיט אַ שמייכעל און באַלד דערנאָך אַרויסגעבייגען דאָס אַלטע קעפּעל פון דער הייל און אַ פייף געטהון. די דריי היה'לעך האָבען זיך אויף איהר פייף, אין דער זעלבער סעקונדע, אויף דער ראַנד פון דער הייל בעוויזען.

— וואָס איז דיין פערלאַנג, נשמה פון וואַלד? — האָבען זיי געפרעגט.

אין מיט'ן בליק האָט זיי די אַלטע אָנגעוויזען אויף דבורה'ן, וואָס האָט נאָך צווישען די ביימער געמינעט, און וויטער געלאָפען.

— וואָס איז מיט איהר געשעהן?

— אַ חלום, — שמייכעלט לייטזעליג די אַלטע, — איז איהר, אַ יונג מיידעל-האַרץ געבוירען געוואָרען, און ווי איך פליגעל טראָגט זי דער חלום. היט זי און ברענגט זי אָבענד-צייט צוריק אַריין אין דער הייל.

— גוט!

און די היה'לעך זענען פערשוואונדען.

זעקסטעס קאַפּיטעל.

די צווייטע נאַכט אין דער הייל. — דבורה וועקט זיך
אונרוהיג אויף. — וואָס זי זעהט און הערט.

די צווייטע נאַכט איז דבורה אונרוהיג געשלאָפען. דער חלום האָט איהר מיידעל-האַרץ געוואָקסען, די פליגעל צושפּרייט. אָבער נישט דאָס אַליין האָט זי פון שלאָף אויפגעוועקט. מעהר, פיעלייכט, די זאָרג וועַ-

גען שולמית דער בת־מלכה און איהר פאטער — שלמה דער מלך.

זי וועקט זיך, און נאך מיט געשלאסענע אויגען טראכט זי:

וואו זענען זיי?

וואו וואנדערן זיי אצונד?

וואס האבען זיי איבערגעלאזען די מלוכה און שלעכטע הענד, אומגליקליכע און ארימע — אהן הילף...?

וואכענדיג וועט זי איבערן כויל אויפ'ן פאטער קיין בייז ווארט נישט ברענגען. און הארץ וויס זי דאך, ווי שלעכט איהר פאטער איז. אומזיסט פלאגט זי זיך און ווארפט זיך פאר, פארוואס זי האט איהר פאטער נישט ליעב! זי קאן איהם נישט ליעב האבען — שלעכט איז ער, זעהר שלעכט! אז שלמה, וויס זי, דער ריכטיגער מלך, וועט נישט צוריקקומען, וועט ער פון וואונדערלאנד א חורבה מאכען, פון גלויבשטיין וועט א גיהנום ווערען... פון תפיסה וועלען ארויס געגעראלען און ריכטער, און עהרליכע לייט וועט מען שמיעדען און אין פינסטערע גריבער אריינווארפען.

און פון שולמית וואס וועט זיין?

און איהר הארץ בענגט און ציטערט.

און זי עפענט די אויגען און זעהט:

פון עטליכע ברענעדיגע קוילען, וואס זענען אויפ'ן קומען געבליבען, פליעסט איבער דער גאנצער הייל א העלע, רויטליכע שיין. די ווענד ארום זענען בעדעקט מיט גרינע צווייגען און פערשיעדענפארביגע בלומען, און דאס אלץ, דאכט זיך, וואקסט און בליהט אין דעם רויטליכען גלאנץ. און רוהיג און שטיל פלאטערט דער פארהאנג, וואס טיילט אב די נישע, וואו יענע שלאפט, פון דעם רעשט הייל, און אינ'ם רויטען גלאנץ דאכט זיך, אז די הויבשע פייגעלעך און קליינע פליגעלעך, מיט וועלכע דער פארהאנג איז אויסגעשטריקט, לעבען, ציטערן און ריהרען מיט די פליגעלעך... די ציטערן און צאפלען, גלייך ווי זיי וואלטען געוואלט זיך אפרייסען פון דעם פארהאנג און אוועקפלי'הען אין דער ווייטער וועלט אריין!

זי וואלט זיך פון דעם פארהאנג נישט אבגעריסען!

אה, ווי וואלט זי געוואלט, דער פארהאנג זאל זיך שטארקער אביסעל בעוועגען, עטוואס עפענען, עס זאל זיך די קלענסטע שפארע מאכען, זי זאל איהם נאך אמאל, נאך אמאל זעהן! האטש איין שטראהל זאל צו איהר פון זיין ליכטיג פנים אראב!

נאר וואס העלפט עס! נישט פאר איהר האט איהם דער הימעל

איינגעשלעפט... וואָלט שולמית דאָ געוועזען!

נאָר זעהן וויל זי איהם, זעהן מעג זי איהם! נאָר זעהן!

זי דערשרעקט זיך דאָך פאַר איהר אייגענעם געדאַנק, גלייך ער וואָלט זינדיג געוועזען, און קוקט זיך אום צו דער אַלטער.

און די אַלטע שלאָפט נישט.

אויף אַ דרייפיסיג בענקעלע זיצט זי אין אַ ווינקעל פון דער הייל. אַ וואונדערליך־ווייסער שימער היבט זיך, ווי אַ לופטיגע קרוין, איבער איהרע ווייסע זילבערנע האָר. מיט אַ געבויגענעם קאָפּ זיצט זי און קוקט צו זיך אויף דעם שויס.... זי קוקט אַזוי ערנסט, אַזוי טיעף!

זי זעהט — ביי דער אַלטער צופיסענס ליעגען מאַסען קנוילען פון פערשיעדענפאַרביגען פאָדעם, און די קנוילען ריהרען זיך, ווי פון זיך אַליין, און די פערשיעדענפאַרביגע פעדעם הייבען זיך פאַמעליך, גאַנץ פאַמעליך אַרויף צו דער אַלטער׳ס שויס, און וועבען זיך דאָרט אַריין אין אַ רעם, אין אַ גאָלדענער, בליצענדער רעם.

צי איז זי וואַך, צי זעהט זי אַ חלום?

— מוהמעשי, דו שלאָפסט נישט? — פרעגט זי אַביסעל דערשראָקען.

— ניין, טאָכטער! איך שלאָף נישט... איך שלאָף קיינמאָל נישט! איך בין דאָך די נשמה פון וואַלד, די נשמה פון וואַלד בין איך, יאָ! און אַ היטערין בין איך אויך! איך טאָר נישט שלאָפען... דער וואַלד וואָלט גאָר אינגאַנצען איינגעשלאָפען. און דו וואָלסט מאָרגען אָבגעשילטע ביימער געפונען, פערוועלקטע בלעטער און בלומען, און טויטע היה׳לעך... מיסט און פגרים וואָלט פון אַלעם געוואָרען, ווען איך שלאָף איין!... און ער, דער — אונטער דער פאָרהאַנג דאָרט, וואָלט זיך שוין קיינמאָל נישט אויפגעהאָפט...

דבורה׳לען ווערט באַנג.

— וואָס דען טהוסט דו, מוהמעשי?

— איך, טאָכטער? איך טהו גאָר נישט, דערווייל גאָר נישט! איך קוק נאָר! איך קוק נאָר און זעה, וואָס עס טהוט זיך! אַז די צייט וועט קומען, וועל איך עפּעס טהון, מיינס טהון, געוויס... מיין פאָדעם וועט זיך אויך אַריינוועבען!...

— אין וואָס, מוהמעשי?

— אין דעם, וואָס עס טהוט זיך...

— וואָס טהוט זיך, מוהמעשי?
— ווילסט זעהן, טאָכטער?
— איך מעג?...
— אַביסעל... קום!... שטעל דיך הינטער מיר, געשווינד! כל זמן די קוילען ברענען!

און דבורה שפּרינגט אַראָב פון דעם בעט, שטעלט זיך הינטער דער אַלטער און קוקט אויף דעם, וואָס וועבט זיך אויף דער אַלטערס שויס...

— איך זעה גאָר נישט, מוהמעשי! — רופט זי אוים געטוישט.
— קוק בעסער, וויש דיר דריי מאָל די אויגען אוים.

דבורה טהוט עס און שרייט אוים מיט פרייד:

— איך זעה, איך זעה, מוהמעשי!
— נאָר, שטיל! דעם וואַלה וועקען טאָר מען נישט! וואָס זעהסט דו, קינד?...
— אַ פלאַץ זעה איך, אַ שטילען מאַרק, — דאַכט זיך... און אַ רעם פון קליינע, שטילע הייזלעך.
— אַ מאַרק איז עס.
— אַ שטילער מאַרק....
— לעער?
— וואַרט, מוהמעשי... איך זעה שוין, — צוויי געשטאַלטען זעה איך... אָרימע לייט, פערכעצטע, צעריסענע קליידער...
— שמאַטע־קלויבער?
— דאַכט זיך... איין אַלטער מאַן מיט אַ יונג מיידעל...
— קוק דיך בעסער צו, וועסט זיי אפשר דערקענען!
— גאָט מיין איינציגער! — איז דבורה אויפגעשפּרונגען, — שולמית! דער קעניג!
— נאָר, שטיל... נאָך נישט צייט, יענעם, דאָרט הינטער דעם פּאַר־האַנג, צו וועקען...
— וואָס טהוען זיי, מוהמעשי?
— זיי וואַנדערן... זיי וועלען באַלד אַריבער די גרעניץ פון וואונדער־לאַנד... אַזוי ווי די טויב האָט געראָהטען...
— זיי שטעהען דאָך....
— דער מלך שלמה איז אַביסעל פערזאָרגט.

— פאַרוואָס? עס איז איהם שווער אויף דער עלטער צו וואַנדערן?
— ניין, קינד. ער האָט בעמערקט, אַז מען רייט זיי נאָך...
— שלעכטע מענשען, מוהמעשי?
— גזלנים!
— זיי ווילען זיי שלעכטס טהון?
— זיי ווילען... נאָר זייערע פעדעם וועבען זיך אַרויס פון דער רעם... שאַדט נישט!
— און שולמית, זי האָט אויך מורא?
— זי ווייס נישט דערפון....
— עפּעס שטעהט זי פערטראַכט —
— זי קוקט.
— אויף וואָס, מוהמעשי? עס דאַכט זיך, אַז די גאַנצע נשמה קוקט איהר פון די אויגען אַרויס....
— קוק לינקס צו דער רעם צו. וואָס זעהסט דו, קינד?
— אַ פענסטער'ל זעה איך... אַ פענסטער'ל פון אַ קליין הייזעל, ווי אַ גרינ-בעדעקטע כוכה...
— און אין פענסטער'ל?
— .... זיצט איינער, אַ יונגער מאַן... ער שטריקט.. אויף געשוירענעם סאַמעט מיט גאָלדענע פעדעם שטריקט ער... איין אָדלער שטריקט ער.... בּיי די פליגעל אַרבּייט ער... ווי די פליגעל, די גאָלדענע פליגעל וואַקסען אונטער זיינע געשיקטע, ווייסע, אַלאַבּאַסטער-ווייסע הענד... גאָלדענע פליגעל... נאָר גאָלדענער איז דער גלאַנץ פון זיינע בלאָהע, ריינע און טיעפע אויגען... אַ טייך איז אויך אַזוי אַמאָל... בּלאָה, קלאָר, ווי דער הימעל, און טיעף, זעהר טיעף... ווי די אויגען שטראַהלען!....
— מיט נחת.
— וואָס פאַר אַ נחת?....
— מיט דעם נחת, מיט דער פרייד, מיט וועלכע גאָט האָט די וועלט בעשאַפען... ווער עס בעשאַפט, דער שטראַהלט אַזוי... און די ליכט פון די אויגען ועבט זיך אַריין אין דעם, וואָס מען בעשאַפט.... און דער גלאַנץ בּלייבּט אויף אייבּיג אין דער אַרבּייט, אויף דעם בעשאַפענעם, און ווער עס זעהט עס, צו דעם, אין דער נשמה אַריין, שטראַהלט אַריין דאָס נחת, די פרייד...
— פערשטעהסט מיך, קינד?

— איך פיהל עס, מוהמעשי, נאָר וואָס ציטערן אַזוי זיינע ליפּען?

— דאָס זינגט ער אַזוי, טאָכטערשי. ווער עס אַרבייט און בעשאַפט אין דער אַרבייט, דער זינגט! דאָס געזאַנג ווערט אויך אין דער אַרבייט אַריין פער׳כשופ׳ט!

— אַז משיח וועט קומען, וועלען אַלע אַזוי אַרבייטען!

— עס געפעלט דיר, טאָכטערשי?

— יאָ... זעהר... נאָר יענער געפעלט מיר מעהר!

— יענער, הינטער דער פאָרהאַנג?

— יאָ...

— איי, ווי דיין אָטהעם פיהלט זיך הייס, ער שמעקט און איז הייס! אַזוי צופלאַטערט אַמאָל אַ רויז, אַ זיסע רויז... יאָ, קינד... וואָס זעהסט דו ווייטער?

— ווי שולמית קוקט אויף איהם!... עס איז אפשר איהר בעשערטער, בּוּהמעשי?

— אפשר!

— נאָר דבורה דערמאַנט זיך עפּעס און רופט אוים דערשראָקען!

— זאָל די אַוועקגעהן, מוהמעשי! זאָל זי ענטלויפען! זי טאָר נישט, געשוואָרען האָט זי!

— און דו רעדסט צופיעל! — האָט זיך די אַלטע אָנגערופען מיט אַ געלעכטער.

אין דער זעלבער רגע האָבען זיך די קוילען פערלאָשען, דאָס געוועבעכטס איז פערשוואונדען, און די הייל איז געבליבען בעלויכטען פון פריה־מאָרגען, וואָס האָט זיך אַריינגעריסען דורך דער שפּאַרע אין דער הייך.

— ווער עס וויל זעהן, מוז שווייגען. — מוסר׳ט זי די אַלטע מיט גוטען. —

דריי הופּות

צוויי רויטע — איינע א שווארצע

א מעשה פון הינטער די הרי חשך.

צווייטער טייל.

זיעבּענטעס קאַפּיטעל.

ווי עס וואַנדערט זיך אין וואַנדערלאַנד אין — נאָך דער גרעניץ פֿון וואַנדערלאַנד. — די אַרבּייט דאָ און — דאָרט. — ווי מען קוקט אויף פרעמדע אין דער פרעמד. — „העלף דיר אַליין" און נאָך גוטע זאַכען. — אַ שווערער ווינטער, און „בּעטלען איז שטרענג פערבּאָטען". — דער בּת־מלכּה'ס ווהי.

בּערוהיגט, האָט דבורה צוריק די אויגען פערמאַכט און איז איינ־געשלאָפען, אָדער וואַכענדיגערהייט איהר זיסען חלום פון יענעם, אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל, ווייטער אין דער שטילער נשמה גע־שפּינט. און מיר וועלען זיך בּעגעגענען מיט דער צייט און זעהן, וואָס עס טהוט זיך מיט'ן מלך און מיט דער בּת־מלכּה.

דאָס שווערסטע בּיי אונז, דאָס, וואָס אַ בּעל־תשובה נעמט בּיי אונז אויף זיך, אָבצוקומען פאַר די שווערסטע זינד — דאָס וואַנדערן, „גלות לײדען" איז אין וואונדער־לאַנד זעהר אַלייכטע זאַך, און פערשאַפט נאָך פיעל פערגניגען.

דאָ, וואו מענשען זענען גוט, איז אַלץ גוט; פיהלט מען זיך אוּ-מעטום היימיש.

אויף וואָס דו וואַרפסט אַיין אויג, דאָס בעגעגענט דיך מיט נחת מיט שלום; דאָס שמייכעלט דיר אַקעגען; פון קלענסטען גרעזעל אין וואַלד ביז דער העכסטער, צום הימעל געוואַקסענער סאָסנע, ביז׳ן שטאַרקסטען, צעלעגטען דאָמב — לאַכט דיר אַלץ אַקעגען! טויזענדערליי פאַרביגע שוואָמען גיקען דיר צו מיט די פיינע קאַפעלושען; די בלימעלעך רוקען אַרויס פון גראָז די קעפּלעך און רופען צו דיר: „גוט מאָרגען“; הויך-געקריינטע ביימער פערבעטען דיך אין זייער שאָטען צום זיסען אָפּרוהען...

טרעפסט דו אַ האָלץ-העקער אין וואַלד, לעגט ער, אַז ער דערזעהט דיך נאָר, די האַק פון האַנד אַרויס און גינדט מיט דיר, ווייזט דיר, וואו, פון וועלכען בוים עס רינט אַ דערפרישענדיגער זאַפט; וואו, פון וואַנען עס שפּריצט אַרויס אַ העל-לעבעדיגער קוואַל; וואו, אויף וועלכע ביימער עס האַלטען זיך ביהנען מיט האָניג... אַלץ וואָס דיין האַרץ נאָר פערגלוסט!

אַזוי גוט איז דיר אויך דאָרט פעלד, וואו דער פויער אַרבייט מיט געזאַנג; הערצליך בעגריסט ער דיך און ווייזט דיר זיין „קאָביאַלקע“ מיט מילך און ברויט, וואָס איז פאַר דער זון בעהאַלטען. — „עס“, בעט ער זיך; און איבער זיין קאָפּ פליהען אַרום זינגענדיגע שוואַרען פון פייגעל. ער יאָגט זיי נישט, ער קאַרגט זיי קיין קערנדעל נישט, גאָטס ברכה איז פאַר אַלע, און זיי פליהען אַרום איהם און זינגען איהם צו צו דער אַרבייט... און די פייגעל דערקענען באַלד, אַז דו ביסט אַ פרעמדער, און בעגריסען דיך, און זינגען דיר אַ זמר — אַ גרוס פון דער היים... „געווען דאָרט“ — הייסט עס — „געוועזען! אַלע, ברוך השם, געזונד!“

און וואו דו לעגסט דיין קאָפּ נישט אַניעדער, אויף גינגאָלדענעם, ווייכען מאָך, אויף גאָלער ערד, אויף אַ האַרטען, דאַכט זיך, שטיין, — שלאָפסט דו אַלץ רוהיג און געזונד אַיין... שמעקענדיגע לופטלעך שוועבען דיר אַרום פנים, רוימען דיר די שענסטע חלומות אין אויער אַריין, און ווינשען דיר: „שלאָף, גוטער מענש, שלאָף — דאָ ועט דיר קיין בייז נישט געשעהן“.

אין שטאָדט איז אויך נישט ערגער.

די הייזער זענען אָפען, ווי די מענשליכע הערצער! דו געהסט דורך דער גאַס, און די, וואָס אַרבייטען אין טהירען און פענסטער, בעגלייטען

דיך מיט גוטע אויגען, מיט האַרציגע ווערטער: „געה״, אָדער „קום געזונד״, הייסט עס; און מען טיילט זיך מיט דיר מיט׳ן לעצטען ביסען, מיט׳ן לעצטען טראָפּען....

נאָר וואונדערלאַנד האָט אויך איין עק, און שלמה דער זיבען־און־צוואַנציגסטער און זיין טאָכטער, די בת־מלכּה, זענען, פערקליידט אין שמאַטע־קלויבער, שוין אַריבער די גרעניץ...

אַזוי האָט די טויב געהייסען... ווייט, ווייט פון לאַנד; אין דער פרעמד וועט זיי קיינער נישט דערקענען!

און זיי וואַנדערן ווייטער, און וואָס ווייטער פון דער גרעניץ, ווערט אַליץ די רייזע שווערער און לעסטיגער. אַנדערע שטעדט, אנדערע פעלדער און וועלדער, עס האָט זיך אַליץ איבערגעביטען; קלוגע און שלעכטע מענשען וואָהנען אין די שטעדט, און זיי האָבען זיך אַליין אין די הייזער ווי אין תפיסות פערשלאָסען, אויף שלעסער און ריגעל פערמאַכט!

יעדער טויער איז בעוואַכט; ביי יעדען טויער קוקט מען דיך אָן מיט השד, אויגען און מיילער פרעגען דיך: ווער ביזט דו? וועמען האָסט דו דאָ?

בפרט אויף מיסט־קלויבער קוקט מען בייז! יעדער רוקט זיך אָב, ער זאָל זיך נישט אָבווישען אין שמוץ:

„ווייטער, ווייטער, מיסט איז אונטער דער שטאָדט, דאָרט קלויבען אַלטע ווייבער די אַלטע שמאַטעס! אַהין; אַהין;״ — טרייבט מען זיי פון די שטעדט.

און די אַלטע ווייבער אונטער דער שטאָדט טרייבען זיי אויך אַוועק:

„אונזער מיסט, — נישט פאַר פרעמדע געמאַכט; אונזער חזקה! היימישע האָבען אויך קוים גענוג!״

און דער מלך מיט דער מלכּה וואַנדערן אַליץ ווייטער און ווייטער....

און דער האַליץ־העקער אין וואַלד קוקט אויף זיי מיט בייזע אויגען, און דער פויער אויפ׳ן פעלד ענטפערט אויף „גאָט־העלף״ מיט אַ מיאוס׳ע קללה...

— פאַרוואָס, טאַטעשי, — פרעגט שולמית, — זענען זיי אַזוי בייז?

— ווייל זיי אַרבייטען שווער און אָהן חשק. ביי דער אַרבייט אָהן נשמה קאָן נישט געראָטען; וואַקסען דערנער צווישען די זאַנגען, און כל׳עס בייז קומט אין די געדאַנקען אַריין! פערשאָלטענע מענשען זענען זיי. פערשאָלטען איז זייער אַרבייט, פערשאָלטען דער וואַלד און דאָס

פעלד.... מיט חיות רעות איז פֿול דער וואַלד, מיט דערנער דאָס פעלד און מיט קללות דאָס האַרץ; זיי זענען אויך דערנער, ברענעדיגע דערנער!

און קיין פֿרייען פֿויגעל אין דער לופֿט זעהט מען נישט; מען שיעסט צו זיי, צוליעב דעם קלענסטען נוצען, און אויך גלאַט אַזוי פֿאַר שלעכטקייט, דאָס האַרץ אָפּצוקיהלען, אָדער אַ קונץ צו בעווייזען — ענטלויפֿען זיי, די פֿייגעל... פֿליהען זיי שטיל דורך אין פֿערוואָלקענטע, שטומע נעכט, און קיין מענשליך אויער האָט שוין לאַנג זייער געזאַנג נישט געהערט...

און אויך קיין בלומען זעהט מען נישט... אויסגעריסען ווערען די בלומען; אויף זייער אָרט, ווערט עפּעס ניצליכעס פֿערזייעט... און אַלע היימישע חיות און בהמות האָט מען אויסגעקוילעט און אויפֿגעגעסען...

און אַ מענש אָהן בלומען, פֿייגעל און היימישע חיות קאָן קלוג זיין, אָבער נישט גוט... יעדער האָט נאָר זיך אין זינען. און ווער עס קאָן זיך אַליין נישט העלפֿען און הייבט־אָן פֿאַלען, פֿאַלט ער, און עס וועט איהם קיינער קיין האַנד נישט אויסשטרעקען אונטערצוהאַלטען, קיין ביסען דערלאַנגען, דאָס האַרץ צו דערקוויקען, קיין טראָפּען וואַסער, די ליפּען זאָלען נישט פֿערברענען!

און ווער עס פֿאַלט אַרויס פֿון דער קאָלעע, פֿאַלט אַנידער און שטאַרבט אין דער שטיל, אָדער הייבט זיך אויף, אַנדערע אויף זיין אָרט צו טייטען...

און פֿול זענען די טראַקטען מיט רוצחים און גזלנים, און פֿול מיט מיליטער און פּאָליצייי, וואָס יאָגען זיי נאָך טריט ביי טריט....

און די לופֿט איז פֿול נישט מיט געזאַנג, נאָר מיט קללות און געשיסעריי....

און דאָ וואַנדערט דער מלך מיט דער בת־מלכּה אין שמאַטעס־קליבער פֿערשטעלט; דאָס געלד, וואָס זיי האָבען געהאַט, איז זיי אויסגעגאַנגען, צום אומגליק האָבען זיי נאָך פֿערבלאָנדזעט, פֿרעגען זיי פֿון וואונדער־לאַנד, לאַכט מען זיי אויס: עס איז אין קיין געאָגראַפֿיע קיין „וואונדער־לאַנד“ נישט בעצייכענט! אַלטע ווייבער פּלעגען אַמאָל פּלוידערן פֿון וואונדער־לאַנד, אַלטערטהומס־פֿאָרשער האָבען אַמאָל אַזוינע אַלטע קינדער־לידער געפֿונען, וואָס האָבען פֿון אויסגעטראַכטען וואונדערלאַנד געזונגען, נאָר היינט האָט מען דאָס אַלץ פֿערוועהרט... דעם קלענסטען קינד טאָר מען היינט קיין שקרים נישט דערצעהלען; אמת גילט, ריינער, נאַקעטער אמת....

— משוגעים! — שאָקעלט מען מיט די קעפּ.

וואָלטען זיי היימישע געוועזען, וואָלט מען זיי אפשר אין דול־הויז פערמאַכט: פרעמדע היילען און שפּייזען וויל מען נישט, טרייבט מען זיי: ווייטער, משוגעים! ווייטער, ווייטער!

און פון אָנשטעל איז אַיין אמת געוואָרען!

דער מלך מיט דער בת־מלכה זענען אמת'ע שמאַטע־קלויבער גע־וואָרען....

כל זמן עס איז זומער געוועזען, האָבען זיי זיך נאָך אויף זייער מזל נישט בעקלאָגט... „די טויב ווייסט, וואָס זי האָט געהייסען. עס וועט זיך אַלץ אויסלאָזען צום גוטען", — טראַכט דער מלך שלמה, און שולמית טרייסט זיך מיט איהר איינציגען געדאַנק: „מיין פאָטער וועט לעבען, לעבען! געלויבט איז גאָט, עס וויל קיינער אויף מיר נישט קוקען!"

מאַנכעס מאָל האָט זי דאָך געזיפצט. צי האָט זי אַהיים געבענקט, צי קאָן זי, ווי דער פאָטער שמייכעלט אוים איהר מיט גוטען, דעם קונסט־שטיקער ביי דער גרעניץ נישט פערגעסען? נאָר עס האָט זיך נאָך לייכט געזיפצט....

אַנדערש איז אָבער געוואָרען ווינטער־צייט.

אַ שווערער ווינטער, וואָס מען זעהט גאָר נישט אין וואונדער־לאַנד, האָט פערקאָוועט די ערד. פּלוצלונג איז ער אָנגעקומען, ווי אַ ווילדער רוצח בעפאַלען, און נאָך זיין ערשטען הויך איז געפאַלען אַ רעגען פון דערפרוירענע פייגעל...

און אַלץ איז שטאַר און געפרוירען...

און אויף שלמה דעם זיבען־און־צוואַנציגסטען איז אַ שווערע שטראָף געקומען, ווי אויף זיין אור־אור־עלטער־זיידען...

אין צעריסענע קליידער וואַנדערט ער מיט שולמית זיין טאָכטער, פערהונגערט, דערפרוירען... אפשר וואָלט ער אויך שוין גערופען: „אני שלמה", נאָר ער ווייסט, אַז דאָ גלויבט מען נישט, נישט נאָר אין שלמה'ן, נאָר אפילו אין זיין מלוכה — אין וואונדער־לאַנד...

און „בעטלען" איז שטרענג פערבאָטען. אויף אַלע טהירען און טויערען הענגען פערגילדטע טעוועלעך: „בעטלען איז שטרענג פערבאָטען"... איינמאָל האָט דער אַלטער אויסגעשטרעקט די הענד, און אַ בּאַרמהערציגע דאַמע האָט איהם נישט איבערגעגעבען דער פּאָליציי, און מיט רחמנות דערלאַנגט — אַ בּראָשורע, זעהר אַ קלוגע; געהייסען האָט זי, די בּראָשורע: „העלף דיר אַליין!"

און ער העלפט זיך ווי ער קאָן. ער בייגט זיך איבער'ן מיסט אונטער דער שטאָדט, און גראַבעלט מיט די פערשאַטאַרטע הענד. די אַלטע ביינער קנאַקען... אַ פריע וועלט, נאָר אַז מען איז מיסט־קלויבער, גלויבט מען עס!

און אַקעגען שטעהט די בת־מלכה... שוואַך זענען אידרע הענד, פון פראָסט פּלאַצט איהר די דינע הויט, דאָס גראָב־אַייזען לעכערט איהר דאָס פלייש....

ד' גראָבט, און טראָפּען בלוט רינען פון דער פערוואונדעטער האַנד און ווערען צוגעפרוירען צו'ם גראָב־אַייזען...

דאָס האָט דער אַלטער מלך קאַלט־בלוטיג צוזעהן נישט געקאָנט. ער האָט זיך צעוויינט.

— האָסט געזינדיגט, טאָכטער! — האָט ער אויסגערופען מיט ביטער־קייט, — און דאָס איז אונזער שטראָף...

— געזינדיגט? — שטאַמעלט שולמית.

— יאָ, טאָכטער... שטאָלץ ביזט דו געוועזן אין האַרץ, זעהר שטאָלץ! האָסט געוואָלט זיכער זיין מיט דיין גליק, אין דער האַנד האַלטען.... גאָט אָבער וויל נישט אַזוי! גליק איז נישט קיין פייגעלע צו האַלטען אין שטייג! ער וויל, אַ מענש זאָל האָפען און גלויבען! מיט האַלב־פערמאַכטע אויגען זאָל יעדערער נאָכגעהן זיין שטערן, זיין מזל, אַזוי וויל ער!

שטיל שווייגט שולמית, און שלמה זאָגט ווייטער:

— דאָס איז גאָט'ס שטראָף... מיר וועלען שוין דאָ בלייבען... מיר וועלען שוין גלויבשטיין און וואונדער־לאַנד צוריק נישט זעהן!

שולמית רעכענט אויך, אַז ד'ן איז דער סוף פון אַלעם.

„אצונד — טראַכט זי — מעג איך איהם אויסזאָגען אַלץ, אַלץ... זאָלען מיר האָטש געהן פון דער וועלט אָהן סודות איינער פאַר'ן צווייטען, מיט אָפענע הערצער! זאָל מיין פאָטער מיך אומזיסט נישט בעשולדיגען!"

און זי פאַלט צו צו'ם פאָטער און נעמט איהם אַרום און, קושענדיג, און האַלזענדיג, דערצעהלט זי איהם אַלץ...

נישט שטאָלץ איז זי געוועזן, נאָר פאַר זיין לעבען האָט זי גע־פאָרכט..

דער קוקו האָט געזאָגט, די כשוף־מאַכערין... ער וואָלט נאָר ביז צו איהר חופה דערלעבט...

מיט קאַלטע, געפּלאַצטע ליפּען קושט ד' דער אַלטער שלמה:

— שרעק נישט, אויב אַזוי, — רופט ער אויס מיט פרייד, — וועט אונז גאָט העלפען! וועט ער אונז נישט פערלאָזען...

אין דער זעלבער רגע האָט זיך דערהערט אַ דעמפיג געקלאַנג פון דער ערד און פון וויטענס האָבען זיך צווי רייטער בעוויזען... אויף ווילדע פערד, וואָס זענען ווי אָדלער געפלויגען, מיט בלאַנקע שווערדען אין די הענד.

— דאָס זענען זיי, דאָס! — האָט איינער געשריען צום צווייטען, — און דאָ וועט זיין זייער עק!

— רוצחים! — האָט שלמה אויסגעשריגען מיט שרעק, און האָט אומזיסט געזוכט מיט די אויגען איין אָרט, וואו צו ענטרינען, וואו זיך צו בעהאַלטען — אַ פריי פעלד, אָהן אַ הייל און אָהן אַ בוים...

— זאָל אונז בעסער די ערד איינשלינגען! — האָט ער אויסגערופען, — איידער זיי אין די הענד אַריינצופאַלען!

אַכטעס קאַפּיטעל.

אין אַ גוטער שעה. — אַ געהאָנגענעמ'ס מויל. — וואָס די ערד וואַרפט אַרויס

ווען שלמה דער זיעבען־און־צוואַנציגסטער און זיין טאָכטער, די בת־מלכה שולמית, זאָלען געווען, הס ושלום, אומקומען פון גזלנ'ישע הענד, וואָלט קיין מעשה נישט געוועזען, אָדער עס וואָלט געווען אַ שלעכטע מעשה, און שלעכטע מעשיות דערצעהלען נאָר שלעכטע, פערביטערטע מענשען.

דעם וואונש, „די ערד זאָל זיי בעסער איינשלינגען, איידער צו קומען אין גזלנ'ישע הענד", האָט שלמה אויסגערופען אין דער רעכטער מינוט.

אין אַ גוטער שעה האָט זיך די ערד אונטער איהם געשפאָלטען, און ער מיט דער טאָכטער זענען אַריינגעפאַלען; אַ רויטער, פלאַמענדיגער גלאַנץ האָט זיך אַרויסגעריסען, ווי אַ רויטער בליץ, ער איז פערשוואונדען, און די ערד האָט זיך צוריק צוגעשלאָסען.

ביידע גזלנים זענען שטעהן געבליבען פערבליפט.

אַז זיי זענען אַביסעל צו זיך געקומען, האָבען זיי פערשטאַנען, אַז עס איז נישט פראָסט.

— וואָס קאָן עס זיין? — פרעגט איין גזלן דעם צווייטען.

— איך וועל באַלד וויסען, — ענטפערט דער צווייטער. — איך טראָג שטענדיג מיט מיר מיין געהאָנגענעם טאַטענ'ס מויל, — געהאָנגען האָט מען איהם פאַר 14 גנבות אין איין וואָך, — און וואָס איך פרעג עס, ענטפערט עס מיר.

אַזוי רעדענדיג, האָט ער אַרויסגענומען דאָס מויל און האָט עס אנגעהויבען פרעגען.

— מויל, מויל! — מיין טאַטענ'ס, עליו השלום, דעם געהאנגענעמ'ס מויל! — וואָס איז דאָ אַזוינס?

און דאָס מויל האָט געענטפערט מיט אַ דעמפיג קול, ווי פון ערגיץ אונטער דער ערד:

— אַ הייל פון אַ רייכען קאַרליק.

— און וואָס איז די פלאַם געוועזען?

— דער אָבגלאַנץ פון די בערג גאָלד, וואָס ער זאַמעלט אין דער הייל.... אוצרות גאָלד האָט ער.

ביי ביידע גזלנים האָבען אויפגעפלאַמט די אויגען פון תאוה צו'ם גאָלד.

— זאָלען מיר איינרייסען די הייל? — פרעגט איינער דעם צווייטען.

— דאָס נישט! — ענטפערט דער צווייטער. — ערשטענס איז די ערד צו געפרוירען, מען זאָל זי קאָנען שפאַלטען, צווייטענס האָב איך פאַר אַ קאַרליק מורא, אַלע קאַרליקעס זענען כשוף-מאַכער, און דריטענס — ווער עס וויל אַרבייטען, ווערט קיין גזלן נישט.

— וואָס דען טהוט מען?

עס בלייבט, זיי זאָלען דאָ וואַרטען, ביז די ערד וועט זיך נאָך אַמאָל שפאַלטען; וואָס עס האָט איין מאָל געטראָפען, קאָן נאָך אַמאָל געשעהן.

און די גזלנים שמועסען זיך אָב, צו האַלטען וואַך, ביז עס וועט זיך עפּעס בעוויזען.

דערוויי איז צוגעפאַלען דער אָבענד, און כדי נישט אַיינצושלאָפען און געפרוירען צו ווערען, בעשליסען זיי זיך, דורכצורעדען די גאַנצע נאַכט.

נאַטירליך, רעדען גזלנים נישט פון מצות און מעשים טובים.

פריהער האָבען זיי זיך איינער דעם צווייטען דערצעהלט פון זיך,

אַליין; געלויבט זייערע גבורות ביי רציחות, און הכמות ביי גנבה׳שע זאַכען. דערנאָך, אַז עס האָט זיי אייגענע גנבות און גזלות פערפעהלט, האָבען זיי אָנגעהויבען רעדען פון אַנדערע גזלנים. דאָס האָט אָבער אויך נישט געניגט אויף אַ לאַנגע ווינטער־נאַכט, און ענדליך האָט איינער אַ הויכען, געגיץ געטהון און געפרעגט:

— טאָמער ווייסט דו, ברודער, נאָך וואָס די קאַרליקעס זאַמלען גאָלד?

איך ווייס, — האָט דער צווייטער געענטפערט, — איך האָב שוין אַמאָל דעריבער מיין געהאנגענעם טאַטענ׳ס מויל געפרעגט, און עס האָט מיר דערצעהלט.

— אַז...

— וואַרט, עס איז אַ לאַנגע מעשה.

זיי האָבען זיך אָנגעצונדען קורצע ליולקעלעך.

צוויי רויטע פונקטען האָבען זיך בעוויזען אין דער שטילער, ווייס־בליצענדיגער ווינטער־נאַכט.

און די שווערע קאַלטע לופט שניידט דורך דעם גזלנ׳ס קול:

— אַמאָל, — האָט מיר מיין געהאנגענעם טאַטענ׳ס מויל דערצעהלט — זענען אויף דער וועלט צווייערליי מענשען געוועזען. צווייערליי מינים מענשען.

איין מין האָט געהאַט קליינע גופים און גרויסע נשמות — —

— די וואָהל־לערנער, די בטלנ׳ישע מלמדים! — בעמערקט דער צווייטער מיט אַ קול פון בזיון.

— און דער צווייטער מין האָט געהאַט, פערקעהרט — קליינע נשמות, נאָר דערפאַר גרויסע, געזונדע גופים...

— פון זיי קומען מיר אַרויס! — מאַכט יענער מיט פערגניגען.

— האַק נישט איבער, עס איז אַ לאַנגע, לאַנגע מעשה...

— איך טהו עס אַמישנע, איך זאָל נישט איינשלאָפען.

— וועסט נישט איינשלאָפען — הער!

די צוויי מינים האָבען צווישען זיך נישט געלעבט בשלום...

— אַ פשוט׳ע זאַך!

— איין מין האָט זיך מיט׳ן צווייטען קיינמאָל נישט משדך געוועזען; זיי האָבען ביי איין טיש נישט געגעסען, נישט געטרונקען, און אפילו צווישען זיך נישט געהאַנדעלט...

— דאָס איז שוין נאַריש געוועזען! האַנדלען מעג מען מיט׳ן גרעסטען שונא..

— ... זיי האָבען שטענדיג צווישען זיך מלחמות געפיהרט: אָהן רחמנות, אָהן פּאַרדאָן, נאָר געקוילעט און געקוילעט! און עס איז אַזוי פיעל בלוט פערגאָסען געוואָרען, אַז אַלע טייכען און אַלע ימים זענען בלוטיג־רויט געוועזען... מען האָט זיך געשיפט איבער בלוט, מען האָט בלוט פון די ברונענס געטרונקען... און די ערד האָט שוין אַזוי פיעל בלוט נישט געקאָנט איינזאַפּען, און פון חיות רעות, און פון ווילדע עופות אָבגעפליישטע ביינער זענען אין בלוט אַרומגעשוואומען...

עס איז אפילו קיינער צו קבורה נישט געקומען... זעלטען אַ גרויסער מאַן, אַ מלך אפשר!

און דעמאָלט ערשט, אַז מען האָט שוין געקריגען פחד פאַר אַ מבול פון בלוט, האָבען זיך ביידע צדדים מישב געוועזען, — זיי וועלען האָבען אַ דין־תורה!

נישט דאָס שווערד, נאָר דער יושר זאָל זאָגען, ווער עס האָט רעכט...

נאָר ווער וועט זיי פּסק׳ינען? פון הימעל קומט קיינער נישט אַראָב, און דאָ אויף דער ערד קאָנען רעדען און פּסק׳ינען נאָר מענשען, און די מענשען זענען אַלע אין מחלוקת....

האָט מען זיך מישב געוועזען, מען וועט אויסזוכען אַ מיטעל־מענש. דאָס הייסט אַ מענש, וואָס איז מיטעל אי מיט׳ן גוף, אי מיט דער נשמה. ער איז נישט אינטערעסירט...

און מען האָט געמאַכט שטילשטאַנד אויף אַ צייט, און מען האָט אויסגעזוכט אַ מיטעל־מענש: מען האָט איהם אַרויסגעפיהרט אויף אַ הויכען באַרג, געזעצט אונטער׳ן שאָטען פון איין אַלטען, הייליגען בוים און געזאָגט איהם: זיי אונזער שופט!...

און מען האָט איהם אויסגעשפּרייט אַ וויס־זיידענע חופּה איבער׳ן קאָפּ, געלעגט אונטער די פיס אַ סאַמיט־געשווירענעם דיוואַן, ווי עס פּאַסט פאַר אַ גרויסען שופט, און געגעבען איהם דריי טעג, אויסצוהערען די טענות און אַ ישוב צו האָבען!

און ביידע צדדים האָבען געשוואָרען דעם פּסק עהרליך צו האַלטען...

נאָר דאָס מיטעל־מענשעלע, וואָס איז טאַקי נישט געווען אינטערעסירט, איז געוואָרען אינטערעסירט — עס האָט זיך געלאָזט איבערקויפען!

— פון וועמען?

— פון אונזערע יידעס, פון די גרויסע גופים און קליינע נשמות; די גרויסע נשמות איז עס גאָר נישט איינגעפאַלען!

פאַר אַ פּעטע קוה מיט צוויי קעלבלעך האָט דאָס מיטעל-מענשעלע אַרויסגעגעבען אַ פיינעם פּסק:

— ביידע מינים מענשען, זאָגט ער, מוזען זיך צוטיילען מיט דער ערד... העלפט אויף העלפט! נאַר —

די גרויסע גופים מיט די קליינע נשמות זאָלען וואָהנען אויף דער ערד; און די גרויסע נשמות מיט די קליינע גופים — אונטער דער ערד!

— אהא! אַ פיינער פּסק! און דאָס זענען די קאַרליקעס!...

— אַ ודאי!

— און וואָס טויג זיי גאָלד אונטער דער ערד?

די גזלנים האָבען גענומען צו ביסלעך בראָנפען, און דער, וואָס האָט אַלץ געוואוסט פון געהאנגענעם פּאַטערס מויל, האָט ווייטער אַזוי דערצעהלט:

— די זאַך איז אַזוי:

מיט דער צייט האָבען די גרויסע גופים מיט די קליינע נשמות אויפגעהערט זיך צו בענוגען מיט'ן שטח פון איבער דער ערד. זיי האָבען זיך אָנגעהויבען אין איהר איינצוגראָבען, וואָס אַמאָל טיעפער, טיעפער. אייזען זוכט מען, קופער, גאָלד און זילבער...

און די קאַרליקעס — זאָגט מיין געהאנגענער טאַטע — זענען עס געוואָהר געוואָרען, זאַמלען זיי אוצרות! זיי טראַכטען אַזוי:

וועט זיין מלחמה — פערפאַלען; וועט מען זעהן, ווער שטאַרקער איז; צי דער גוף מיט זיין כח, צי די נשמה מיט אידרע המצאות, און וועט קומען צו'ן אַ דין-תורה, וועלען זיי שוין דעם שופט אָבגילטען!

— עס גלויבט זיך נישט, ענטפערט דער צווייטער גזלן. עס איז צו קלוג פאַר די בטלנים מיט די גרויסע נשמות.

— קאָן זיין, ענטפערט דער ערשטער. מיין טאַטען איז, ברוך השם, ביי'ם לעבען כמעט קיין וואָהר וואָרט פון מויל נישט אַרויס....

— נאַר עס קאָן זיין פּשוט, — רופט זיך אָן דער צווייטער — זיי זאַמלען אפשר אַלץ וואָס גלאַנצט — גאָלד, בריליאַנטען, אַלע טייערע שטיינער, ווייל עס איז זיי פינסטער אין די היילען! זיי בענקען צו דער זון, צו'ם ליכט, וואָס זיי האָבען דורך דעם איבערגעקויפטען מיטעל-מענש פערשפּיעלט, און זאַמלען ליכטיגערע מעטאַלען.... ווייס איך?!

אין דער זעלבער רגע האָט זיך די ערד ווידער געשפּאַלטען, אַרויסגעוואָרפען פון זיך די אָרימע קליידער, וואָס שלמה מיט דער בת-מלכה

האָבען געטראָגען און האָט זיך צוריק פערמאַכט....

— האַטש דאָס! האָבען די גזלנים אויסגעשריגען מיט פרייד; און, מיט'ן טאָג צו גלייך, געזאָטעלט די פערד צוריק צו רייטען קיין גלויבשטיין.

זיי וועלען זאָגען, אַז זיי האָבען זייערס געטהון, ביידע גע'הרג'עט. אַ וואָרט־צייכען האָבען זיי: די מלבושים!...

און בלאָנזען וועלען זיי נישט! וואו די וועגען שיידען זיך שטעלט מען זיך אָב, און מען פרעגט דעם געהאַנגענעם טאַטען'ס מויל!

ניינטעם קאַפּיטעל.

אין דער הייל.— די ווייסע טויב.— דער שוואַרצער אָדלער.— צוריק בגדי מלכות.— דער קאַרליק אַליין פאַרגעשטעלט.— דער קאַרליק גרייט צום טיש און דערצעהלט, ווער ער איז.

אַז די הייל האָט זיך פערשלאָסען איבער שלמה המלך און זיין טאָכטער, די בת־מלכה, זענען זיי ביידע געבליבען פערבליפט און פערבלענדט, נישט וועניגער ווי די גזלנים אין דער הייך.

אינ'ם הייטען, גאָלדענעם ליכט, וואָס פלאַמט פון אַלע ווענד פון דער הייל און אַלע איהרע נישען, צוקען און שלענגלען זיך ווייסע, בלי־צענדיגע שטראַהלען — דאָס קומט פון די אַלערליי טייערע שטיינער, מיט וועלכע דאָס גאָלד, וואָס ליעגט אַרום די ווענד, איז דורכגעזייעט.

און שלמה און שולמית שטעהען פערבליפט, און בעמערקען אפילו נישט זייער אַלטע בעקאַנטע — די ווייסע טויב, וואָס איז אָנגעפלויגען און פליהט איבער זיי, מיט אַ פרעהליך וואָרקען, איבער די קעפּ.

נידריגער לאָזט זיך אַראָב די טויב, פליהט זיי פאַר די אויגען און זאָגט מיט אַ מענשליכער שטימע:

— שרעקט אייך נישט! איהר האָט — זאָגט זי — מיין עצה גע־פאָלגט, און עס וועט אייך אויסגעהן צום גוטען.

— דערווייל — זאָגט זי ווייטער, זעהענדיג, אַז שלמה און שולמית קאָנען נאָך פאַר פערוואונדערונג נישט ענטפערן, — דערווייל זענט איהר אין דער הייל ביים קאַרליק געשיצט; אין קורצען וועט איהר אויסגע־לייזט ווערען און גליקליך זיין.

שלמה שאָקעלט טרויעריג מיט'ן קאָפּ, און די בת-מלכּה האַפּט זיך אַהים מיט אַ זיפץ:

— ניין, גוטע, ווייסע טויב! פאַר מיר איז שוין קיין גליק נישט פאַרהאַן!

— האָף און גלויב! — ענטפערט די טויב. — אין אַ קליין פענס-טער'ל ביי דער גרעניץ פון וואונדערלאַנד שפּינט און וועבט זיך דיין גליק.

— ניין, ניין! — האָט שולמית אויסגעשריגען.

— האָף און גלויב! — זאָגט ווייטער די טויב. — דורך דיין גליק וועט אויף שלמה דעם זיבּען-און-צוואָנציגסטען'ס גראָהען קאָפּ קיין איינ-ציגע האָר נישט געקרומט ווערען!

— צי איז מעגליך?... דער קוקו... די כּשוף-מאַכערין... אַלע האָבען געזאָגט... — שטאַמעלט שולמית.

— איך בין דער קוקו, איך בין די טויב, איך בין די כּשוף-מאַ-כערין, און איך זאָג עס דיר!

און אַזוי רעדענדיג, איז פון דער טויב געוואָרען אַ קוקו, פון קו-קו — צוריק אַ טויב, פון דער טויב — די כּשוף-מאַכערין, וועלכע מיר קענען פון וואַלד אונטער גלויבשטיין, און פון דער כּשוף-מאַכערין איז נאָך אַמאָל צוריק אַ ווייסע טויב געוואָרען.

— גאָט'ס וואונדער! — שרייט-אויס שולמית דערפרעהט...

— צי איז עס כּשוף, אָדער גאָט'ס האַנד? — פרעגט שלמה.

— כּשוף איז אויך אַ גאָט-זאַך! — ענטפערט מיט אַ שמייכעל די טויב. — נאָר אַצונד האָבען מיר קיין צייט נישט דערפון צו רעדען, באַלד וועט אָנקומען דער קאַרליק, און איהר מוזט אייך פריהער אי-בערטהון.

שלמה און שולמית בלייבען ווייטער פערוואונדערט: וואו וועלען זיי נעמען זיך איבערצוטהון? זיי קוקען זיך אום און זעהען אין ערגעץ קיין צייכען נישט פון קיין קליידער. נאָר אין דערזעלבער סעקונדע איז געקומען אָנצופליהען אין דער הייל אַריין אַ שוואַרצער, ברייט-און גרויס-פליגעל-דיגער אָדלער, און האָט זיי געוואָרפען צו די פיס אַ גרויס, היבש בינ-טעל. אַראָבפאַלענדיג האָט זיך דאָס בינטעל אַליין געעפענט, און שלמה און שולמית זענען נאָך מעהר פערגאַפט געבליבען: זיי האָבען דערקענט די קליידער, די בּגדי מלכות, וואָס זיי האָבען, פאַר'ן פערשטעלען זיך אין שמאַטע-קליידער, איבערגעלאָזט אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ.

— אַיילט! — וואָדרעגט זיי די טויב, — וויל איך הער שוין דעם קאַרליק׳ס טריט. זאָל ער אַייך שוין אין אַייערע אייגענע קליידער געפינען... איך פליה נאָך עפּעס פאַר אַייך.

די ווייסע טויב איז אַרויסגעפלויגען פון היל, און אינ׳ם אַריינגאַנג צו אַ נישע האָט זיך בעוויזען דער קאַרליק.

קליין, שרעקליך קליין איז ער געוועזען, נאָר גרויס איז געוועזען זיין לאַנגע, זילבערנע באָרד; אידרע שפּיצען האָט ער געמוזט האַלטען פאַר זיך אין דער האַנד, זיי זאָלען איהם נישט פאַלען אונטער די טריט.

גרויס זענען אויך געוועזען זיינע צוויי בלאָהע, טיפע אויגען, מיט וועלכע ער האָט אויף שלמה און שולמית געקוקט.

— ברוך הבא! — בעגריסט ער זיי מיט אַ זיסער שטימע, — ברוך הבא, שלמה דער זיבען־און־צוואָנציגסטער, דער מלך פון וואונדערלאַנד, אין וועלכען משיח שלאָפט און וועט אין קורצען אויפוואַכען און אויסלייזען די וועלט... ברוך הבאה, שולמית! איבער איהר קאָפּ, זעה איך, צינדט זיך אָן אַ גאָלדענער שטערן — עס הייבט אָן לייכטען איהר גליק!

און ער גיט אַ פּאַטש מיט די קליינע הענד, נישט אַרויסלאָזענדיג פון זיי די שפּיצען פון דער באָרד, און פון דער לופט לאָזען זיך אַראָפּ דריי גאָלדענע שטוהלען.

ער בעט זיי זיצען, און אַלע דריי זעצען זיך.

ער גיט נאָך אַ פּאַטש מיט די הענד, און עס בעווייזען זיך פיער לייבען; זיי געהען לאַנגזאַם און טראָגען אויף די קעפּ אַיין אָניקסינעם בלאַט פון אַ טיש מיט פערציהרונג פון פּערל־מוטער בעשלאָגען, מיט קריסטאָלען געשיר בעשטעלט. די לייבען שטעלען זיך אין מיטען דער היל, צווישען די דריי גאָלדענע שטוהלען.

— שלאָפט אַיין! — קאָמאַנדירט דער קאַרליק צו די לייבען, — און זיי זעצען זיך אויף די אונטערשטע פיס, ציהען אַיין די צונגען, פערמאַכען די אויגען און בלייבען פערשטאַרט, ווי לייבען אויס קופער אָדער בראָנז.

און דער קאַרליק ווענדט זיך צו שלמה און שולמית.

— דער טיש — זאָגט ער — איז גרייט געדעקט, נאָר דאָס עסען מוז מען ברענגען פון דער הייך, פון אויבען, מיר האָבען דאָ קיין שוהטים נישט. און איידער דאָס עסען וועט קומען, וועל איך אַייך בעקענען. — כדי איהר זאָלט קאָנען אויסגעלייזט ווערען, און אַנדערע מיט אַייך, מוזט

אידר צו מיר האָבען צוטרויען, מוזט אידר מיר גלויבען...

— איך גלויב! — האָט זיך אַרויסגעריסען פון שולמית'ס האַרץ.

— עס שיינט שוין איבער דיר דער גליקליכער שטערן, דו האָסט שוין זיינע שטראַהלען אין האַרץ, נאָר קענען מוזט אידר מיך נעהנטער... מיר האָבען אַ סך בשותפות צו טהון!

— דערצעהל, — זאָגט שלמה. — איך ווייס דיך אפילו נישט ווי אַזוי צו רופען.

— ווי אידר זעהט, — הייבט אָן דער קאַרליק צו דערצעהלען, — לעב איך אין אַ הייל, ווי אַלע קאַרליקעס, קלויב גאָלד, זילבער און טייערע שטיינער, גלייך מיט זיי, מיט'ן אויסזעהען בין איך געווים אַ קאַרליק, און דאָך בין איך פון קיין קאַרליק נישט געבוירען... איך בין אַמאָל אַ'ין איינפאַכער מענש געווען, איבער דער ערד געלעבט, ווייב און קינדער געהאַט... וויפיעל? — געדענק איך נישט...

— שוין אַזוי לאַנג? — פרעגט שלמה פערוואונדערט.

— אַ יאָהר זעקסהונדערט! — ענטפערט דער קאַרליק.

— געוועזען — דערצעהלט ער ווייטער — איז עס אין באַגדאַד... און אַ קליין מענשעל בין איך געווען: אַ שמש, אַיין אָרימער שמש, אין אַ'ין אָרימער שוהל. אין אַ'ין אָרימער אונטער־גאַס.

אין אין דער איינענער שטאָדט באַגדאַד האָט געלעבט אַ יוד אַ גביר, אַ תקיף, אַ קרוב למלכות און אַ כהן, וואָס האָט אַיין אויג געוואָרפען אויף אַ גרושה, און געוואָלט, אַז דוקא דער רב הכולל, וואָס איז דעמאָלט געווען, זאָל איהם געבען חופה וקדושין, און אַז דער רב האָט נישט געוואָלט, האָט ער איהם פאַלש גע'מסר'ט, און דאָס מלכות האָט איהם אַרויסגעטריבען פון שטאָדט, פון לאַנד, און דער גביר האָט געלאָזט אויסרופען, אַז וועלכער למדן עס וועט זיך געפינען אַ היתר און געבען איהם חופה וקדושין, דעם וועט ער מאַכען מיט זיין תקיפות פאַר רב הכולל אין באַגדאַד! די בעלי־בתים האָבען געשוויגען; אַלע האָבען מורא געהאַט פאַר'ן גביר.

קיין איינציגער רב פון גאַנצען לאַנד האָט נישט געוואָלט נעמען אויף זיך אַזאַ חטא; קיין איינציגער דיין האָט זיך נישט אונטערגעשטעלט עס צו טהון. ער האָט זיך געווענדעט צו למדנים, צו מלמדים — קיינער איז נישט בעשטאַנען. ער איז אַראָבגעפאַלען צו שמשים פון שוהלען און בתי־מדרשים, נאָר קיין איינציגער שמש, וואָס האָט ווי עס איז נאָך

פּרנסה געהאַט, האָט זיין נשמה נישט געוואָלט פּערקויפען, — ביז ער איז אָנגעקומען צו מיר!

און ביי מיר האָט ער געטראָפען.

איך בין זעהר אָרים געווען; אַ קראַנק ווייב און קרענקליכע קינדער געהאַט...

און דאָס קראַנקע ווייב מיינס האָט מיך צוגערעדט, פון וועג אַראָבגעפיהרט, און אַ פּאַלשען היתר האָב איך מיר געפונען: מען האָט אויף דעם גביר'ס מוטער גערעדט, סוף כל סוף איז ער קיין זיכערער כהן נישט געווען... און איך האָב געגעבען חופה וקדושין, און ביים גביר אין טאַש איז שוין געלעגען אַ כתב־רבנות פּאַר מיר... אַ כתב־רבנות געחתמ'עט פון אַלע בעלי־בתים, וואָס זענען אָבהענגיג געווען פון גביר...

עס איז אַ גאָלד־געשטיקטע חופה געווען, און אַרום האָבען הונדערטער הבדלות געלייכט, שטאָרקאַצען געפלאַמט... און געבליצט האָבען אַרום און אַרום די רייכע גביר'ישע קליידער, מיט גאָלד בענייטע, מיט טייערע שטיינער בעהאָנגענע... עס האָט געבלענדט!

אונטען איז ליכטיג געווען, זעהר ליכטיג; אָבער אויבען — אויפ'ן הימעל איז געווען פינסטער... אַ פינסטערער הימעל, אָהן לבנה, אָהן שטערן... און פון פינסטערן הימעל איז פּלוצלינג אַראָב גאָט'ס פּייערדיגער צאָרן... עס האָט אָנגעהויבען שטורמען, עס איז מיטאַמאָל אַ ווילדער שלאַגס־רעגען געפאַלען, איין דונער האָט געיאָגט דעם צווייטען, ווי ברענעדיגע שלאַנגען זענען בליצען געפלויגען — הימעל און ערד האָבען געציטערט!

און פּלוצלינג האָט זיך פון די אונטערפיהרער'ס הענד ד' חופּה אויסגעריסען און האָט זיך אויפגעהויבען ווי אַ שירם אויפ'ן ווינד... מיט שרעקליכע געשרייען זענען זיך די געכט צעלאָפען, נאָכגעיאָגט פון דונער און בליץ, געפּאַטשט פון דעם גאָס־רעגען!

מיך איינעם האָט אַ דונער געטראָפען...

און אויף יענער וועלט האָט מען אַזאַ פּסק אַרויסגעגעבען:

ווייל איך האָב געוואָלט זיין גרויס, אַזוי גרויס, — זאָל איך ווערען קלענער ווי קליין, מגולגל ווערען אין אַ גוף פון אַ קאַרליק און לעבען, גלייך מיט זיי, אונטער דער ערד...

און ווייל איך האָב געוואָלט רייך ווערען, גאָלד און זילבער האָבען, זאָל איך הונדערטער יאָהרען זאַמלען גאָלד, זילבער און טייערע

שטיינער, נישט פאַר זיך, נאָר פאַר דעם אָדער פאַר דער, וואָס וועט עס ווערט זיין.

דערביי האָט ער זיין בליק געוואָרפען אויף שולמית.

זי האָט עס אָבער נישט בעמערקט.

— שרעקליך! — האָט זי אויסגערופען פול מיט רחמנות.

— גאָט'ס גענאָד איז דאָך גרויס! — ענטפערט דער קאַרליק, — איך וועל אויסגעלייזט ווערען גלייך מיט אייך... און דאָס וועט אַזוי זיין.

נאָר עס האָט זיך איבערגעהאַקט.

אַ שטיל רוישען האָט זיך דערהערט אין דער הייל.

— די טויב קומט, — זאָגט דער קאַרליק. — די רעשט וועלען מיר איבערשמועסען נאָכ'ן עסען.

צעהנטעס קאַפּיטעל.

דאָס קאַרגע פריהשטיק.— ווער איז די טויב?— ווי מלכים הערען קרעכצען.— עס בלאָזט אויף טאָג.— קיין גלייבשטיין!

עס איז טאַקי די טויב געוועזען, און אַ קאַרג פריהשטיק האָט זי געבראַכט: אינגאַנצען אַ טעפעל רייז!

— פון פּאַלאַץ? — וואונדערט זיך דער קאַרליק, — פון פּאַלאַץ אַזאַ קאַרג פריהשטיק?

— פאַר מיר איז גענוג, — פאַלט שלמה אין די רייד אַריין, — איך עס שוין לאַנג נישט קיין דבר מן החי...

— און שולמית'ן — מאַכט די טויב — וועט דאָס פריהשטיק זיכער שמעקען, אַז זי וועט הערען, פון וואַנען עס קומט...

דאָס ערשטע מאָל אפשר האָט מען פון קריסטאָל'ענע טעלער, זיצענדיג אויף גאָלדענע שטוהלען, אַזוי קנאַפּ און אָרים געגעסען.

און די טויב דערצעהלט, וואו זי האָט דאָס פריהשטיק גענומען:

— איך בין — זאָגט זי — אין פּאַלאַץ נישט געוועזען! זייט יוֹאָב פיהרט דאָס רעדעל, איז דאָרט נישט גלאַט כשר! איך בין אפילו אין גלויבשטיין נישט געוועזען... דאָרט איז שוין אויך נישט ווי עס דאַרף צו זיין. שלעכטע מנהגים פערשפרייטען זיך פון אויבען! ביי דער גרעני־

פון וואונדערלאַנד האָב איך די רייז באַקומען...

ביי דער גרעניץ איז פאַרהאַן אַ שטעדטעל אַ רוהיגס, אַ קליינס, און דאָרט, אין אַ קליין פענסטערל, זיצט אַ קינסטלער — אַ שטיקער!

— איך האָב'ן בעמערקט, — מאַכט שלמה, און שולמית שווייגט און רייטעלט זיך.

— ווי שען ער אַרבייט, דער יונגערמאַן!... ווי שען איז דאָס בילד, וואָס ער ענדיגט! און מיט וואָס פאַר איין אויגען קוקט ער אויף דעם בילד, וואָס ער ענדיגט אויפ'ן סאַמעט! דו קענסט איהם, שולמית! טיעף האָסט דו איהם געמוזט אַריינקוקען אין האַרץ, אַז ער שטיקט דיין בילד אויס'ן קאָפּ!

שולמית לאָזט אַראָב די אויגען.

— נאָר בלאַס איז ער, דער יונגערמאַן; די שוואַרצע, ברענעדיגע אויגען זענען פערשלייערט און פייכט... קראַנק מוז ער זיין...

— קראַנק? — רופט שולמית אויס דערשראָקען.

— אַזוי זעהט ער אויס! איין אַלטע פרוי איז ביי איהם געשטאַנען, געגלעט איהם די האָר, געבעטען, ער זאָל עסען — אָט, פון דעם טעפעל רייז, וואָס זי האָט פאַר איהם געשטעלט — און ער פרעגט זי: נאָך וואָס? זי זאָגט איהם, אַז אָהן עסען קאָן מען נישט לעבען, און ער ענטפערט איהר, אַז ער האָט נישט נאָך וואָס צו לעבען... אַז די, פאַר וועלכע ער וואָלט געקאָנט לעבען, האָט זיך איהם איינמאָל באַוויזען און איז פאַרשוואונדען געוואָרען, ווי אַ חלום... ער האָט זי געזוכט, זאָגט ער, אין טהאָלען און אויף בערג, ער האָט זי געזוכט אין דערפער און אין שטעדט, און געפינט זי נישט.

די טויב בלייבט שטיל, און קוקט מיט פערגעניגען, ווי שולמית ענדערט די פאַרב פון פנים, ווי איהר יונגע ברוסט וואַלט אויף און אָב; מיט אַמאָל ענדיגט זי:

— און דעמאָלט, אַז ער האָט זיך אַזוי אויסגעוויינט פאַר דער אַלטער פרוי דאָס האַרץ, בין איך צוגעפלויגען, און האָב ביי איהם דאָס טעפעל רייז געקויפט!

— געקויפט? — שפרינגט אויף שולמית מיט בליצענדיגע אויגען.

— געוויס! — ענטפערט לאַכענדיג די טויב. — און איך האָב איהם טייער בעצאָהלט פאַר די רייז: איך האָב איהם געזאָגט, וואו ער קאָן די, וואָס ער זוכט, געפינען!

— דאָ אַהער וועט ער קומען? — פרעגט שולמית.

— אָה, ניין! איך האָב איהם אַזוי געזאָגט:

אין עטליכע טעג אַרום — האָב איך איהם געזאָגט — וועט ער הערען, אַז יואָב, דער שלעכטער, פאַלשער יואָב, וואָס האָט זיך צוגע׳גזל׳ט די מלוכה, וויל חתונה האָבען...

אַ סעודה וועט ער, דער יואָב, מאַכען, ווי אחשורוש אין זיין צייט.

אָהן אַ צאָהל עופות וועט מען שעכטען, וועלדער־חיות וועט מען קוילען, אָקסען וועט מען אויסשפאַנען פון די פלוגעס און פיהרען צו דער שחיטה, ביים אָרימאַן וועט מען צונעמען דאָס לעצטע שעפעלע און צובערייטען צו דער סעודה... און וויין און אַלערליי משקות וועלען זיך גיסען ווי וואַסער..

און פון מזרח און מערב וועלען זיך צוזאַמענקומען שפיעלער, זינגער און טענצער, קונצענמאַכער און מאַרשאַליקעס...

און פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלען פערבעטען ווערען מיידלעך די שענסטע, און וועלכע יואָב וועט וועלען, די (אַזוי מיינט ער) וועט זיין זיין וייב, די מלכה פון גאַנץ וואונדערלאַנד!

און, אַז ער וועט דאָס הערען, — אַזוי האָב איך איהם געזאָגט — זאָל ער צושמיעהען צו אַ חברה זינגער אָדער שפיעלער, — זינגען און שפיעלען קאָן ער, דאָס זעהט מען אין די אויגען, אין יעדער תנועה זעהט מען עס איהם אָן, — און זאָל קומען אויף דער חתונה...

— קום, שולמית! — ענדיגט די טויב, — די רעשט וועל איך דיר אויפ׳ן אויער דערצעהלען.

שולמית מיט דער טויב זענען אַרויס אין אַ זייטיגע הייל אַריין.

— מעג איך — פרעגט שלמה ביי׳ם קאַרליק — פרעגען, ווער די טויב איז?

— איך וועל דיר גערן זאָגען:

זי איז אויך אַמאָל אַ מענש געוועזען, און אַ שען מיידעל געוועזען, דערנאָך אַ יונג וייבעל...

בלינד איז די ליעבע, און זי האָט איהר יונגען מאַנ׳ס פעהלער נישט געזעהן, — עס איז שווער צו דערקענען, פונקט ווי דעם קעניג איז שווער צו דערקענען, ווער עס איז איהם געטריי און ווער עס הנפ׳עט איהם...

און אַז עס איז אַ קינד, אַ מיידעלע, געבאָרען געוואָרען, האָט ער שוין אַלץ, וואָס זיי האָבען געהאַט, פערשוועגדט, עס איז נישט געוועזען קיין וואַרים וואַסער פאַר דער קינפעטאָרין, קיין שטיקעל ליינוואַנד, מיט וואָס דאָס קינד צוצודעקען... דעמאָלט האָט זי פלוצלינג אויפגעשיינט דאָס

גליק: מען האט פאר אַ בת-מלכּה איין אַם געזוכט, און זי האט מען אַלס די שענסטע און בעסטע געפונען...

מיט הארץ-ווערטאָג האט זי איבערגעלאָזט איהר אייגען קינד אָהן אַ וויעג, און איז געגאַנגען אין פּאַלאַץ אַריין אויסזייגען דעם לאַנד אַ בת-מלכּה...!

דאָס געהאַלט און אַלע מתּנות האט זי דעם מאַן געשיקט...

און דאָך, אַז זי איז, נאָך עטליכע וואָכען, געקומען זעהן איהר קינד, האט זי עס געפונען אָבגעשוואַכט און כּמעט פערהונגערט...

און דעמאָלט איז איהר געקומען אַ שלעכטער געדאַנק אין קאָפּ אַריין... זי וועט איבערטוישען די קינדער! נישט אויף לאַנג,— זי וועט דערנאָך צוריקטוישען, זאָל נאָר דאָס קראַנקע קינד צו זיך קומען!

נאָר צוריקטוישען האט זי שוין נישט געקאָנט...

איבער דער צייט האָבען בּיידע קינדער הערליך בּעקומען...

איהר אייגען קינד אין דער קעניגליכער וויעג האט בּעקומען גאָלדענע, בּליצענדיגע האָר, די אמת'ע בת-מלכּה — וויסע האָר, ווי פלאַקס!

— ווען איז דאָס געוועזען, וואו?— פרעגט שלמה דערשראָקען.

— אין וואונדערלאַנד,— ענטפערט דער קאַרליק — אין גלויבשטיין איז עס געשעהען, און שולמית און דבורה זענען די פערטוישטע קינדער.

שלמה האט אַראָבגעלאָזט דעם גראָהען קאָפּ אונטער שווערע געדאַנקען...

— און זי האט מורא געהאַט אויסצוזאָגען?— פרעגט ער.— צי האט זי נישט געוואוסט, אַז פאַר'ן אמת וועל איך מוחל זיין?

— זי האט נישט געקאָנט! דערווייל איז יואָב גרויס געוואָרען... אין אין ווייב'ס זכות האט מען איהם אַריינגעלאָזט אין פּאַלאַץ, מען האט איהם רייך בּעשענקט, און ער האט דעם קעניג געדאַנקט! מעהר האט ער נישט געדאַרפט... ער האט איהם אַרומגעשטריקט מיט הנופה, אַריינגע'גנב'עט זיך צו איהם אין האַרץ און איז מיט יעדען טאָג גרעסער געוואָרען...

אַז דאָס ווייב האט געענדיגט איהר דיענסט, האט ער זי אין אַ קעלער פערשלאָסען... דאָרט איז זי געשטאָרבען. זי האט געשריגען, גערופען, נאָר אונטער די דיקע מויערן איז איהר קול פערשטיקט געוואָרען!

— איך בּין ווערט געוועזען דאָס גלות!— רופט זיך אָן שלמה,— איך האָב שווער געזינדיגט!— נישט איינמאָל, שפּאַצירענדיג בּיינאַכט אַרום פּאַלאַץ, האָב איך קרעכצען געהערט, האָב איך מיר שטאָלץ געטראַכט:

אין מיין פּאַלאַץ וועט קיינער נישט קרעכצען, עס מוז זיין דער ווינד, וואָס רייסט זיך פון די קעלער אַרויס...

— דאָס איז עס! שאַרף זענען די מלכים-אויערן פאַר יעדער הנופה, און שווער פאַר אָרימע קרעכצען... אַליץ איז דער ווינד!

— נאָר— טרייסט איהם דער קאַרליק — דיין גלות ענדיגט זיך, דו וועסט אויסגעלייזט ווערען... נאָר דאָס מוז בלייבען בסוד — שולמית בלייבט בת-מלכה!

— און מיין טאָכטער, דבורה??

— וועט גליקליכער זיין — אַלע אוצרות פון דער הייל וועלען איהר געהערען!

זי וועט רייכער זיין פאַר אַלע מלכים, פאַר אַלע קיסרים. נאָר זי וועט וויסען, ווי אַזוי די אוצרות צו בענוצען...

אין דערזעלבער רגע האָט זיך געהערט בלאָזען ווי פון אַ טראָמפּייט.

דער קאַרליק איז אויפגעשטאַנען:

— עס הייבט זיך אָן!— זאָגט ער — אונזער אויסלייזונג הייבט זיך אָן, דאָס בלאָזט מיין מוהמע אין גלויבשטיינער וואַלד... דאָס איז דער צייכען, אַז עס ווערט טאָג, אונזער רייגער, העלער טאָג!

אין דערזעלבער רגע זענען צוריק אַריין שולמית און די טויב.

און צום קאַרליק זאָגט פרעהליך די טויב:

— שולמית גלויבט! איך האָב איהר נאָך אַמאָל אין מיין נאָמען און אין דיין נאָמען געשוואָרען, אַז זי וועט גליקליך זיין, און שלמה דעם זיעבען-און-צוואַנציגסטען וועט קיין איינציגע האָר אויפ'ן קאָפּ זיך נישט קרומען. און זי געטרויט מיר איהר געשטאַלט...

— געדאַנקט איז גאָט!— האָט אויסגערופען דער קאַרליק.— דער אָדלער וואַרט פאַר דער הייל!

אין דער רגע האָט זיך שולמית מיט דער טויב פערביטען! די טויב אין געשטאַלט פון שולמית איז אַרויס פון דער הייל, און שולמית אין געשטאַלט פון אַ טויב איז אַרויסגעפלויגען און האָט זיך געשטעלט אויף שלמה'ס אַקסעל...

און דער קאַרליק האָט אַ פּאַטש געגעבען מיט דער האַנד, און די הייל האָט זיך געעפענט, און שלמה זעהט, ווי איין אונגעהייער שטאַרקער אָדלער טראָגט די טויב, אין געשטאַלט פון שולמית, אין דער לופט.

— קיין גלויבשטיין — זאָגט דער קאַרליק — פליהט זי, מיר וועלען

געקומען, אונזערע אַדלער וואַרטען אויך...
און די הייל האָט זיך צוריק פערשלאָסען.

עלפטעס קאַפּיטעל.

דער שטראַהל. — דער כשוף־מאַכערינ׳ס ברכה. — דבורה׳ס חלום.

א בלאַסער, סוף־ווינטערדיגער פריהמאָרגען האָט זיך אַריינגעלאָזט דורך אַ שפּאַרע אין דער הייל פון גלויבשטיינער וואַלד, און האָט, גלע־טענדיג די איבער׳ן פנים, די כשוף־מאַכערין געוועקט.

דער שטראַהל, וואָס דער פריהמאָרגען האָט געלאָזט אין דער הייל, איז דער אַלטער עפּעס אויסטערליש געפעלען, גלייך ער האָט איהר פון הימעל אַ גוטע בשורה געבראַכט.

זי האָט אַ פרעהליכען וואָרף געטהון מיט׳ן אַלטען קאָפּ, אַ פּאַליע זילבערנע האָר האָט זיך צוטיילט אויף ביידע אַקסעל און עס האָט זיך בע־וויזען אַ שמייכעלדיג פנים מיט גלאַנצענדיגע אויגען.

עס ציטערען איהר די ליפּען, דאָס זאָגט זי „מודה־אני". דערנאָך גיסט זי זיך אָפּ די נעגעל, און הייבט די אויגען אין דער הייך, און זאָגט מיט אַ ציטעריג שטיל קול:

— איך דאַנק דיר און לויב דיך, שעפּער פון דער וועלט, פאַר׳ן היינטי־גען פריהמאָרגען, פאַר דעם גאָלדענעם שטראַהל, פאַר די בשורה טובה, וואָס ער האָט מיר געבראַכט, פאַר דעם אויסלייזעניש, וואָס הייבט זיך אָן פאַר מיר און מיינס גלייכען...

איך בין שוין מיעד געוואָרען, רבונו של עולם, איך האָב שוין אָנ־געהויבען בענקען אין מיין רוה אַריין... אַ קראָז: וויל אַזוי לאַנג נישט לעבען.

דערנאָך האָט זי געוואָרפען אַ שטאַרקען בליק אויף די פאַרהענג־לעך, אונטער וועלכע עס איז געשלאָפען דער פער׳כשופ׳טער יונגערמאַן.

— געלויבט איז גאָט, געהייכט זאָל זיין זיין ליעבער נאָמען! לייכט איז שוין זיין שלאָף, שטאַרקער דער אָטהעם, — די פאַרהענגלעך רידרען זיך! מען קאָן איהם שוין וועקען.

אַצונד האָט זי זיך אויפגעהויבען פון איהר געלעגער און איז אי־

בערגעגאַנגגען אין דער צווייטער זייט הייל צו דבורה׳ס בעט. זי לעגט איהר די האַנד אויפ׳ן שטערען, וועקט זי מיט א קוש.

— אַ פרישער, גוטער מאָרגען אויף דיר, טאָכטער!

דבורה וועקט זיך האַלב דערשראָקען און קוקט זיך אַרום פערוואונדערט.

— פון וואַנען קומסט דו, טאָכטער? וואו האָט דיך דער מלאך פון חלומות אַרומגעפיהרט?

דבורה נעמט אַרום דער אַלטער׳ס האַלז און זאָגט:

— אַ שרעקליכער, אַ וואונדערליכער חלום!

— קאָנסט דו איהם דערצעהלען...

— געוויס, מוהמעשי, איך האָב קיין סודות נישט פאַר דיר!

די אַלטע האָט זיך געזעצט אויפ׳ן ראַנד פון דבורה׳ס בעט, און דבורה דערצעהלט:

— איך בין געזעסען — דערצעהלט זי — ערגיץ אין דער פרעמד, אין אַ ווילד־פרעמדער שטאָדט, אין איין אָבגעלעגענער ענגער גאַס, צווישען צוויי שורות קליינע, פינסטער־פערשלאָפענע, אָבגעשיילטע היזלעך... אויף אַ שטיין בין איך געזעסען... איינע אַליין, און האָב געציטערט פאַר שרעק.

און איבער׳ן קאָפּ האָט זיך מיר נידריג אַראָבגעלאָזט אַ שוואַרצער, אַ צאָרניג־פינסטערער הימעל,— ווי מיט אַ וואָלקען בעדעקט... שווער און צאָרניג איז געלעגען דער הימעל איבער דער אויסגעשטאָרבענער גאַס. און איך זיץ אַזוי און קלער:

— ווער בין איך? וואָס טהו איך דאָ? ווער האָט מיך דאָ פערלאָרען?

און מיר דוכט זיך, אַז איך דאַרף ערגיץ געהן און ערגיץ עפּעס טהון, עס זאָל פּלוצלינג צעריסען ווערען דער וואָלקען, עס זאָל אויפגלאַנצען אַ זומערדיג־לאַכענדיגער הימעל, עס זאָל אויפלעבען די טויטע גאַס, און די קליינע הייזלעך זאָלען אָנהייבען וואַקסען און וואַקסען אין הימעל, ווי די העכסטע פּאַלאַצען און היילינקייטען, און פון די פּאַלאַצען און היילינקייטען זאָל זיך הערען אַ זינגעריי, אַ גערופעריי פון גליק,— אַ בשורה טובה זאָל דורכפליהען פון שטוב צו שטוב, פון הויז צו הויז...

און אין גאַנצען עטליכע טריט האָב איך געדאַרפט געהן, און גאָר אַ קלייניגקייט טהון; איך געדענק אָבער נישט, וואוהין צו געהן און וואָס צו טהון!

און שרעקליך וועה טהוט מיר דאָס האַרץ! איך געדענק, אַז עס דאַרף עפּעס געטהון ווערען, איידער די אָרימע, פערשאַלטענע גאָס האַפּט זיך אויף... איך פיהל, אַז אויב נישט, וועט זי זיך אויפהאַפּען מיט אַ זינדיגען כעס, ווי אַ חיה רעה וועט זי זיך אויפהאַבען, מיט אַ בריל פון אַ קללה אויף שוימענדיגע ליפּען... און דעמאָלט וועט שוין זיין צו שפּעט... דער הימעל וועט נאָך פינסטערער ווערען, און גאָט וועט פערהאַמערן די טויערען, און מעהר נישט אַרויסלאָזען קיין מאָרגענשטערן, קיין זון... עס וועט זיין שוין איין איביגע נאַכט.

און אַלץ האָט זיך אין מיר געווענדט, און איך האָב אַלץ פערגעסען!

און פּלוצלינג האָב איך אונטערן שוואַרצען הימעל אַ ווייסען, שווימענדיגען פלעק דערזעהן...

פון מזרח־זייט שווימט ער צו מיר, און לאָזט זיך אַלץ טיעפער און טיעפער אַראָב.

עס איז אַ ווייסע טויב געוועזען...

זי האָט זיך מיר אויף דער שויס געשטעלט, און איך האָב דערזעהן, אַז זי האָט אַ בריוועלע אויפ׳ן האַלז, און זי שטעלט מיר אַקעגען דעם שניי־ווייסען האַלז, איך זאָל דאָס בריוועלע אַראָבנעמען.

און איך האָב אויפגעבונדען דאָס רויטע שנירעלע פון ווייסען האַלז, און דאָס בריוועלע גענומען, נאָר לעזען האָב איך נישט געקאָנט, עס איז צו פינסטער געוועזען!

נאָר אין דערזעלבער רגע, האָט מיר גלייך איבער׳ן קאָפּ אויפגעפלאַמט אַ שטערן אויפ׳ן הימעל, און האָט מיר דאָס בריוועלע בעשיינט..

דבורה בלייבט שטיל, ווי דעם אָטהעם צוהאַפּען.

— און וואָס איז געשטאַנען אין בריוועלע? — פרעגט די אַלטע.

— עס איז געשטאַנען.... עס איז געשטאַנען, אַז איך.... איך, איך — הייבט אָן דבורה צו שטאַמלען.

— וועל איך דיר זאָגען. וואָס עס איז געשטאַנען!

— דו? דו ווייסט, מוהמעשי?

— אַלץ ווייס איך! עס איז געשטאַנען, אַז דו ביזט נישט יואב דעם רשע׳ס טאָכטער, אַז דו ביזט אַ בת־מלכה! אַז מען האָט דיך מיט שולמית פערטוישט!

— יאָ!

— נאָך איז געשטאַנען, אַז דו זאָלסט ענטלויפען פון דער הייל.

צוריק אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ, דאָרט איז אַ סעודה אַ גרויסע, יואב מאַכט אַ גרויסע סעודה — און שלמה און שולמית וועלען אויך אויף דער סעודה זיין, און שלמה וועט אויסגעלייזט ווערען פון גלות און צוריק קריינען זיך פאַר מלך! דעמאָלט — איז געשטאַנען — זאָלסט דו אָננעמען שלמה'ן ביי דער האַנד און צופירען צו דער געשטאָרבענער מלכה'ס, עליה־השלום, פּאָרטרעט, און ווייזען, צו וועמען דו ביזט עהנליך!...

— אַזוי איז געשטאַנען!

— און דו זאָלסט ווערען בת־מלכה — —

— יאָ, יאָ...

— און דו וואָס האָסט געזאָגט?

— איך? איך האָב דאָס בריוועלע אויף פּיק־פּיצלעך צעריסען און אויפ'ן ווינד פערזייעט... זיי זענען זיך, ווי קליינע ווייסע פליגעלעך צו־פלויגען...

— פאַרוואָס?

— ווייל איך האָב געוואוסט, אַז מיין וועג, וואָס איך דאַרף געהן, איז נישט קיין גלויבשטיין, און דאָס, וואָס איך דאַרף טהון, איז נישט אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ אַרויפצולעגען.... נאָר עפּעס אַנדערש און ערגיץ אַנדערש, האָטש וואו און וואָס — האָב איך אין חלום נישט געדענקט...

— און אַ צווייטע?

ווי אַ רויז האָט אויפגעפלאַמט דבורה'ס פּנים:

— מעג איך? — פרעגט זי מיט ציטערדיגע ליפּען.

— וואָרט, אַביסעל שפּעטער; דערצעהל מיר נאָר דעם סוף פון דעם חלום. וואָס איז ווייטער געשעהן?

— ווייטער? די טויב איז אַוועקגעפלויגען, און דער שטערן האָט זיך אַראָפּגעלאָזט און געשטעלט זיך מיר ווי אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ...

— דאָס איז דיין מזל, דבורה, — קושט זי די אַלטע מיט פריי־ד — שטעה אויף און קום מיט מיר אין וואַלד אַריין!

צוועלפטעס קאַפּיטעל.

שופר בלאָזען. — אחשורוש'עס סעודה. — הוש! הוש! געה וועקען!

אין דער לופט האָט זיך געפיהלט אַ הויך פון פריהלינג. נאָר דער

גלויבשטיינער וואַלד איז נאָך אין גאַנצען מיט שניי בעדעקט. די ביימער זעהען אויס ווי אומגעקעהרטע טראָגבען מיט ווייסע בלימעלעך, און אויפ'ן שנייענעם דיוואַן, מיט וועלכען דער וואַלד איז אויסגעבעט, בליצען אַקעגען דער אויפגעהענדיגער זון מיליאַרדען שנייענע בריליאַנטען.

די אַלטע כּשוף־מאַכערין מיט דבורה'ן זענען אַרויסגעקומען פֿון דער הייל, און דער אַלטער אויפ'ן האַלז הענגט אַ שופר אויף אַ לאַנגער גאָלדענער קייט.

זי האָט זיך אָבגעשטעלט, גענומען דעם שופר צום מויל.

תקיעה!

דער קלאַנג פֿון שופר ציטערט נאָך אין דער לופט, און דבורה פֿיהלט שוין, ווי עס ציטערט די ערד אונטער איהרע פֿיס פֿון טויזענדער טריט.

דאָס האָט דער שופר די שלאָפענדיגע סאַרנעס געוועקט, און פֿון אַלע עקען פֿון וואַלד לויפען זיי זיך צוזאַמען, און שטעלען זיך אויס אַ שורה, דער כּשוף־מאַכערין צו דער רעכטער האַנד.

צי איז עס אַ חלום? דבורה הערט, ווי די כּשוף־מאַכערין בעגריסט זיי מיט אַ פרעהליכען „גוט־מאָרגען", און די סאַרנעס, וואָס ציטערן פאַר קעלט, ענטפֿערן אידר מיט אַ פרעהליכען: „גוט יאָהר!"

און ווייטער נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל.

תרועה!

עס פערקלינגט ווייטער אין דער לופט, און מיט ציטערדיגע פעלעכלעך, פֿון אַלע עקען פֿון וואַלד, לויפען זיך צוזאַמען אויפגעוועקטע הירשען, און שטעלען זיך אויס אַ שורה, אַקעגען די סאַרנעס, דער כּשוף־מאַכרין צו דער לינקער האַנד!

— גוט מאָרגען, הירשען!

— גוט יאָהר, מוהמעשי!

או[ן] צום דריטען מאָל נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל, צום דריטען מאָל בלאָזט זי, און די ווייסע קרוינען אויף די הויכע ביימער הייבען אָן לייכט צו ציטערן, איבער'ן גאַנצען וואַלד וואַרפען זיך אויף קופקעלעך שניי, און ס'שפרינגען היה'לעך אַרויס, — אַ געלויפעריי, אַ געיאָגעריי אין וואַלד, — האַלב־פערשלאָפענע ווערעקעס, קעניגלעך, האָזען, און העזעלעך, און פיקסלעך קליינע און גרעלע, און נאָך אַלערליי קליינוואַרג פֿון וואַלד, מיט זילבערנע וואָנסען, מיט עלפענביינערנע און זילבערנע הערנ־

דלעך קומען אָנצולויפען, און שטעלען זיך אויס אויפ'ן פראָנט, אַקעגען דער כשוף־מאַכערין.

— גוט מאָרגען, היהלעך!

— גוט יאָהר, מוהמעשי!

און צו'ם פיערטען, צו'ם לעצטען מאָל, בלאָזט די אַלטע. נאָך שאַרפער קלינגט עס אין דער הייך, און אונטערן הימעל, פון אַלע עקען פון דער וועלט, בעווייזען זיך שוימענדיגע שוואַרצע, ווייסע און פאַרביגע פלעקען, און עס הערט זיך אַ געדויש, אַ געזשומעריי, אַ פליגעל־קלאַפעריי, און אַ גאַנצע חמאַרע פון פליגעל און פייגעל שוועבען שוין אין דער לופט, און רעדלען אַרום דער אַלטער כשוף־מאַכערינס קאָפּ.

„גוט מאָרגען" — „גוט יאָהר"; און די אַלטע האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

— ערשטענס, זייט מיר מוחל, וואָס איך האָב אייך היי־יאָהר אַזוי פריה געוועקט, אַזוי פריה צוזאַמענגערופען! איבער־אַ־יאָהר, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, וועט איהר דערפאַר לענגער רוהען, לענגער שלאָפען... דאָס מאָל מוזט איהר מיר טהון אַ טובה!

— גערן! גערן! — ווערט אַ געהופעריי פון אַלע זייטען, — וואָס דיין האַרץ נאָר גלוסט!

— איהר אַלע, — זאָגט די כשוף־מאַכערין, — איהר אַלע, וואָס שפּרינגט, היפּעט, טאַנצט, לויפט און פליהט! איהר אַלע זאָלט אייך תיכף ומיד בעגעבען צו'ם פעטער קאַרליק אין דער הייל אַריין, אויף אייערע בעקאַנטע וועגען, מיט אייער קפיצת הדרך, זאָגען איהם פון מיר: „גוט מאָרגען!" און נעמען זיינע אוצרות און איבערטראָגען אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ אַריין! צווייטער פוד גאָלד זאָל נעמען אַ הירש, צו איינציגע פוד אַ סאַרנע, און די קליינע היהלעך — צו האַלבע! און די שוואַרצע פליגעל זאָלען זיך אויפהענגען ווייסע שנורען פּערל, און די ווייסע פליגעל — שוואַרצע פּערל, און די קאָלירטע — אַלערליי קרעלען און טייערע שטיינער!

די אַלטע בלייבט אַרגע שטיל און ווענדט זיך צו דבורה'ן:

— וואָס וואָלסט דו געטהון, קינד, ווען מען זאָל דיר איבערגעבען דאָס גאַנצע פערמעגען?

דבורה טראַכט אַ ווײַלע און ענטפערט:

— איך וואָלט עס הפקר געמאַכט, דאָס גאָלד זאָל דעם ווערט פערלירען, עס זאָל אויפהערען קנאה, שנאה....

— גוט, גוט, — שמייכעלט די אלטע, — אפשר אויך א פלאן.

און ווענדענדיג זיך צו די פליגעל און היה'לעך, זאגט זי ווייטער:

— מיט דעם אלעם וואלט איהר פליהען, לויפען און טרייבען צו'ם גלויבשטיינער פאלאץ... דארט האלט יואב....

— דער פאלשער יואב, — פאלען היה'לעך און פליגעל אריין אין די רייד:

— נישט אייער זאך, — בייזערט זיך די אלטע, — דארט האלט יואב א סעודה!

— און א סעודה, — זאגט ווייטער די אלטע מיט א וואונדערליכען שמייכעל, — ווי אחשורוש אין זיין צייט! ער וויל זיך אויך א מלכה קלויבען; די שענסטע פון דער גאנצער מדינה וויל ער!

— דער רשע!

— שטיל זאל זיין! — טופעט די אלטע מי'ט'ן פוס — זיין טאכטער שטעהט פאר אייך!

— עס איז נישט זיין טאכטער! — עס ווערט א געוואלד: מיר וויסען, מיר וויסען!

— און אז מען ווייסט, — לאכט די אלטע, — איז מען קלוג, און אז מען איז קלוג, שווייגט מען!

און זי מאכט צוריק איין ערנסט פנים און זאגט:

— און א סעודה וועט זיין כיד המלך! ז'עבען טאג און זיעבען נעכט א סעודה! טויזענדער פארביגע לאנטערנען וועלען פלאמען אין פאלאץ און אין גארטען! טישען אהן צאהל וועלען זיך ברעכען אונטער דער לאסט פון עסענווארג און וויינען, הונדערטער קאפּעלען פון מוזיקאנטען, הונדערטער כארען פון זינגער און שפּילער, וועלען זיין אין זאלען און אלעען צעווארפען.... פון גאלדענע, עלפענביינערנע און פערלמוטערנע שיפּלעך, וואס וועלען זיך גליטשען איבער'ן בלאהען שפּיגעל, וועט שווימען געזאנג, פון יעדען בלומענשטרויס וועט ארויסקלינגען, ארויסזינגען, ארויסשפּילען....

אויבען אין הימעל וועט שווימען א געלע, פערשעמטע לבנה, קיין שטערן וועט מען גאר נישט זעהן, בעהאלטען וועלען זיי זיך פאר קנאה....

אונטען וועלען שענערע זיין! אלע שטערן פון גאנץ וואונדערלאנד, — די שענסטע פרויען פון גאנץ וואונדערלאנד וועלען פארבייגעהן פאר'ן טראן...

אויפ'ן טראָן וועט זיצען יואב, יואב מיט'ן אַלטען, פערשרומפּענעם פּנים, מיט פערגלעזערטע אויגען, מיט אַ ברייט געעפענט מויל, ווי ביי אַ פיש... און ער וועט קוקען, קוקען און וועלען זיך אויסקליבען אַ מלכּה...

— פוי! — ווערט אַ גערופעריי און געפּייפעריי צווישען די חיות.

— שווייגט! — רופט די אַלטע שטרענג. — אַהין זאָלט איהר ברענגען די אוצרות! דער רעשט געהערט שוין צו מיר!

— און אַצונד, — זאָגט ווייטער די אַלטע, — ריהרט אייך! צעשיט אייך! צעיאָגט, און צופליהט אייך! יואב'ס יעגער קומען אָן — ווילד־פרעט דאַרף מען! זאָל אייך קיין פייל נישט טרעפען, קיין קויל נישט ריהרען! הוש! הוש!

די פליגעל און די היה'לעך זענען פערשוואונדען געוואָרען, און די אַלטע נעמט אַרום דבורה'ן, קושט זי און זאָגט:

— אַצונד, אין גאָט'ס נאָמען, געה און וועק, ווען דו ווייסט!

דרייצעהנטעס קאַפּיטעל.

וואָס די אַלטע קראָה ווייסט און דערצעהלט.

אין די לעצטע טעג איז נישט רוהיג געוועזען אין גלויבשטיינער וואַלד.

קוים זענען זיך די געוועקטע חיות און געפליגעל צעלאָפען און צעפלויגען, האָבען זיך אין וואַלד גאַנצע מאַסען יעגער בעוויזען. עס איז געוואָרען אַ געשיסעריי, אַ געיאָגעריי. זיי האָבען געיאָגט און געשאָסען בעזונדער און חברות'וויז, און מען האָט אויסגעטייט פון וואַלד דעם רעשט ביסעל פעפער און פוילע, וואָס האָבען דער כּשוף־מאַכערינ'ס רופען און בלאָזען אין שלאָף נישט געהערט, אָדער געהערט און איבערגעדרעהט זיך אויף דער צווייטער זייט און ווייטער געשלאָפען. — אַזעלכע האָבען דער־פאַר די יעגער געוועקט און געטייט אויף ווילדפרעט פאַר יואב'ן צו דער סעודה....

דערנאָך האָבען אָנגעהויבען די געסט צו געהן, צו רייטען און צו פאָהרען, פון אַלע זייטען פון דער מדינה, אויף אַלערליי פוהר־ווערק, מיט אַלערליי געשפּאַן.

שפּיעלער און זינגער און קונצענמאַכער — צו־פוס, אָדער אַ גאַנצע

חברה האָט זיך געשלעפּט אויף איין פּויעריש פֿיהרעל — אַ געהאַפּט געלעגענהייט. אויך שווערע וועגען זענען געגאַנגען, זיי האָבען די שענסטע דאָרף־מיידלעך געפֿיהרט, — פֿרעהליכע אויגען האָבען דורכגעבליצט, פֿערשיעדענפֿאַרבּיגע בּענדער האָבען דורכגעווייהט, לוסטיגע ליעדער האָבען דורכגעקלונגען, עס האָבען זיך אויך פֿיעל וואָלענטען, קאָטשען, קאַרעטען געוויזען. מיט בּליצענדיגע שויבען, מיט גאָלד און זילבער בּעשלאָגען געשפּאַן און טייערע פֿערד...

עס האָבען קיין תּהלעך געוויהערט, עס האָבען קיין פֿייגעל געזונגען און פֿול מיט גערויש און געזאַנג איז געוועזען דער וואַלד, און די ערד אונטער איהם האָט געציטערט אונטער די פֿוס־געהער, רייטער און פֿאָהרער...

און אַז דאָס גאַנצע גערויש איז אַריבּער קיין גלויבשטיין, איז דער וואַלד געבּליבען שטום, שרעקליך שטום...

צוטרעטען און צומאַרשטען איז דער שני; דורכגערעדערט, אויפֿגעוואָרפֿען — דער וואַלד.

נאָר עטליכע קראָהען זענען אויף אַ וויסטען בּוים געבּליבּען, און די עלטסטע פֿון זיי דערצעהלט די יונגערע, וואָס אין גלויבשטיין איז געשעהן.

זי האַלט אין דער מיט ערצעהלונג:

— איין אונגעהויער לאַנגע שורה פֿון שענהייטען האָט זיך געצויגען פֿאַר יואָב׳ס שטוהל....

לאַנגזאַם זענען זיי געגאַנגען, טריט בּיי טריט מאַרשירט, בּיי דעם קלאַנג פֿון אַ שטילער, זיסער, פֿערכּשופֿ׳טער מוזיק.

אַלע קאַפּעלען האָבען בּיי די פֿענסטער פֿון פּאַלאַץ געשפּיעלט, אַלע כאָרען האָבען געזונגען, און אין סאַלאָן האָט געבליצט פֿון בּריליאַנטען און בּריליאַנטענע אויגען....

פֿערשיעדענפֿאַרבּיגע טואַלעטען האָבען געבּלענדט....

און דער אַלטער יואב זיצט איינגעבויגען מיט אַ בּלאַס פּנים און אויסגעגלאָצטע אויגען, און קוקט...

פּלוצים האָט ער דערזעהן, אַז רעכטס, נישט ווייט פֿון טראָן, שטעהט אַ שענער יונגער מאַן מיט אַ ווייסער טויב אויף איין אַקסעל. וואָס טהוט ער דאָ? ער קוקט לינקס און דערזעהט זיין אייגענע טאָכטער דבורה׳ן, מיט אַ העל־גלאַנצענדיגען שטערן, ווי אַ קרוין, אויפ׳ן קאָפּ, נעבען אַ יונגען־מאַן, וואָס האָט אויף אַלע מיט צוויי אויגען, ווי צוויי שטערן, געקוקט. און פֿון פֿאָרענט זעהט ער — קומט אַריין שולמית....

עס איז נישט שולמית, עס איז איהר געשטאַלט געוועזען.

שולמית אין געשטאַלט פון אַ ווייסער טויב איז געשטאַנען רעכטס, אויפ'ן בעריהמטען שטיקער'ס אַקסעל; און, אין געשטאַלט פון שולמית האָט זיך צו איהם דער גלגול פון זיין ווייב, וואָס ער האָט אין קעלער פערמאַטערט, גענעהנט.

און פון וויטענס בעווייזט זיך נאָך שלמה, צוריק אין בגדי־מלכות גע־קליידעט....

יואָב פאַלט פאַר שרעק אַראָב פון שטוהל, און אויף אַלע פיער ריטשט ער זיך־צו צו שולמית, דאָס הייסט, צו זיין אייגען פערשטאָרבען ווייב, וואָס האָט זיך אין שולמית'עס געשטאַלט פערשטעלט.

ער ריטשט זיך און פאַלט צו מיט ווייסע ליפּען צום זוים פון איהר קלייד און קרעכצט:

„דאָס האָב איך אַלץ אוים ליעבשאַפט צו דיר געטהון... זיי מיר מוחל, שולמית, זיי מיין ווייב!"

— דער אַלטער נאַר! — רופען די יונגערע קראָהען.

די אַלטע לאָזט זיך נישט איבערהאַקען און דערצעהלט ווייטער:

— אין דער זעלבער רגע איז די וואונדערליכע זאַך געשעהן.

שולמית און די ווייסע טויב האָבען זיך צוריק מיט די געשטאַלטען פערביטען.

די עכטע שולמית האָט זיך געשטעלט ביי דעם בעריהמטען שטיקער אין אַ זייט, און די ווייסע טויב האָט דאָס צווייטע און דאָס לעצטע מאָל איהר געשטאַלט געטוישט, און יואָב, פערדולט און משוגע פאַר תאוה און שרעק, האָט פאַר זיך זיין פערשטאָרבען ווייב דערזעהן, אין תכריכים איז זי פאַר איהם געשטאַנען, און אַ וויים־טויטע האַנד איהם אויפ'ן קאָפּ געלעגט....

און אין דער זעלבער רגע האָבען זיך געעפענט דריי טהירען, פון פאָרענט, רעכטס און לינקס...

פיער ווייסע בערען זענען אַריינגעקומען רעכטס; פיער ווייסע בעָ־רען האָבען געטראָגען פיער גאָלדענע שטאַנגען פון אַ רויט־סאַמעטענער הופּה מיט פערל און בריליאַנטען געשטיקט, און האָבען זיך נעבען דעם בעריהמטען שטיקער מיט שולמית געשטעלט און זיי אונטער דער חופּה גענומען.

און פונקט אַזוינע פיער ווייסע בערען זענען אַריינגעקומען לינקס,

און האָבען אויך אונטער אַזאַ חופה געגומען די צווייטע פּאָר, דבורה׳ן, יואָב׳ס טאָכטער, מיט׳ן ליכטיגען שטערן אויפ׳ן קאָפּ, און דעם יונגען מאַן מיט די שטערנשטראַהלענדיגע אויגען...

און פון פּאָרענט זענען אַריינגעפלויגען פיער שוואַרצע, שרעקליך שוואַרצע קראָהען, מיט אַ שוואַרצער, שוואַרצער חופה און האָבען זיך געשטעלט אין דער לופט איבער יואָב׳ס און זיין ווייב׳ס קאָפּ...

און אונזער מוהמע האָט זיך אויך בעוויזען...

אונזער אַלטע מוהמע מיט די ווייסע האָר, ברענעדיגע אויגען און מיט׳ן שופר אויף דער לאַנגער גאָלדענער קייט...

און דער פעטער קאַרליק האָט זיך בעוויזען אין שוואַרץ־סאַמעטענע קליידער און אין אַ שטריימעל — אַ שוואַרץ־שטריימעל מיט לאַנגע, לאַנגע זילבערנע שטראַהלען — ער וועט ביי די רויטע חופות מסדר קדושין זיין...

און די אַלטע האָט אַ בלאָז געטהון —

שברים האָט זי געבלאָזען...

און ביים בלאָזען האָבען זיך די פיער שדים אין געשטאַלט פון קראָהען מיט דער שוואַרצער חופה אויפגעהויבען און אַרויסגעפלויגען מיט יואָב׳ן און זיין ווייב, מיט וועלכער ער איז נאָך אַמאָל געשטאַנען אונטער דער חופה צוזאַמען....

און אינ׳ם פליהען איז אַראָבגעפאַלען די קרוין פון יואָב׳ס קאָפּ און האָט זיך צוגעקאָלערט צו שלמה דעם זיבען־און־צוואַנציגסטענס פיס....

און דער סדור קדושין ביי די רויטע חופות האָט זיך אָנגעהויבען... און באַלד דערנאָך האָבען זיך אונזערע חיות און עופות בעוויזען און האָבען דעם קאַרליק׳ס אוצרות דבורה׳ן צו די פיס געלעגט.

— דאָס איז זיין נדן! האָבען זיי געזאָגט.

— אויפ׳ן אָרט פון דער מלוכה — זאָגען די יונגע קראָהען און פרעגען:

— און ווייטער וואָס איז געשעהן?

נאָר די אַלטע קראָה רופט צו די שטיל: הערט, הערט!

אַ שטיל געדויש איז געוואָרען אין וואַלד, שטילע טריט האָבען זיך געהערט.

אַ חברה קליינע, גאָר קליינע מענשעלעך, קאַרליקעס, אין שוואַרץ־סאַמעטענע קליידער, מיט גאָלדענע גאַרטעל מיט בריליאַנטען־בליצענדיגע אַראָבגעלאָזטע עקען, מיט קליינע זילבער־בליצענדיגע שטריימלעך, און מיט אויגען, וואָס האָבען אַלעס איבערגעבליצט, האָט זיך בעוויזען אין וואַלד,

און האָבען רוהיג און שטיל דורכמאַרשירט.

די קראָהען האָבען זיי נאָכגעקוקט ביז זיי זענען פערשוואונדען געוואָרען.

— וואָס איז דאָס? פרעגען די יונגע קראָהען ביי דער אַלטער.

— די אַלטע זאָגט זיי:

איך ווייס און וועל אייך זאָגען:

דאָס איז אַ דעלעגאַציע, וואָס די קאַרליקעס שיקען אַרום צו שלמה דעם זיעבען־און־צוואַנציגסטען.

זיי, די מענשען מיט קליינע גופים און גרויסע נשמות, ווילען שלום מאַכען מיט די גרויסע גופים און קליינע נשמות!

— ביז אַהער האָבען זיי עס נישט געפּרובט?

באַ! זיי ווייסען, אַז שאַפען, האָבען ביז איצט געקאָנט נאָר גרויסע גופים און קליינע נשמות, וועלכע האָבען ביז אַהער ליעב געהאַט מלחמה צו האַלטען; יעדער נצחון איז געוועזען אַ נייער ברילאַנט אין דער קרוין אויף זייער קאָפּ...

שלמה דער זיעבען־און־צוואַנציגסטער, רעכענען זיי, וועט שוין קיין מלחמות נישט פיהרען... ער האָט גלות געליטען, אויך ביי אַ קאַרליק אונטער דער ערד געלעבט, וועט ער זיי אויסהערען און פערשטעהן...

— פאַר וואָס האָבען זיי נישט געפּרובט ביי שלמה דעם ערשטען?

ער האָט אויך קיין מלחמות נישט געפיהרט און איז אַ חכם געוועזען....

— ביי איהם זענען זיי טאַקי דריי מאָל געוועזען און נישט געטראָפען...

ער האָט אַלע דריי מאָל צו זיי קיין צייט נישט געהאַט.

דאָס ערשטע מאָל האָט ער זיך פּרעה'ס טאָכטער פאַר'ן טויזענדסטען ווייב געבראַכט און האָט זיך איהר צוליעב, ז' צו דערפרעהען, אויף אַ גאַנץ יאָהר פון דער מלוכה אָבגערוקט...

דאָס צווייטע מאָל — האָט מען איהם אַ שטאַל מיט פערד פון מצרים געבראַכט... האָט ער נאָך וועניגער צייט געהאַט, און דער עולם אין ירושלים האָט זיך דערווייל לוסטיג געמאַכט איבער די קליינע מענשעלעך!

צום דריטען מאָל האָבען זיי נאָך ערגער געטראָפען! די מלכה־שבא איז געוועזען צו גאַסט!

עס איז, זעהט אויס, אַ הימעל־זאַך געוועזען! מען האָט דאָרט קיין שלום נישט געוואָלט, און די קאַרליקעס האָבען אָנגעהויבען גאָר אין גאַנצען מסופק צו זיין, צי איז ער טאַקי, דער שלמה, אַזאַ חכם: מאַלע וואָס אַ וועלט זאָגט!

י. ל. פרץ.

די אַלטע קראָה פערשווייגט און פּיקט זיך אין עק שטאַרק פערקלערט.

— און היינט, — פרעגען די יונגע — ווערען זיי פועל׳ען?

— ווער ווייסט? — דער הינטיגער שלמה איז עהרליך און גוט... דער בעריהמטער קינסטלער איז זיין איידעם, דבורה׳ס מאַן מיט די שטערנ־ליכטיגע אויגען זאָל ווערען משנה למלך...

זי פערטראַכט זיך ווייטער און פּיקט זיך אין עק.

ע נ ד ע